

Femicide in de Nederlandse rechtspraak: juridische erkenning en straftoemeting

Laurie Ritzen

Suzan van der Aa

Alice Giannini

Camila Ugaz Heudebert

Johannes Keiler

Elvira Loibl

Christina Peristeridou

Opdrachtgever

Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)

Begeleidingscommissie

prof. dr. M.C.A. Liem (voorzitter) (hoogleraar Veiligheid en Interventies, Universiteit Leiden)

mr. dr. L. van Lent (universitair hoofddocent Straf- en Strafprocesrecht, Universiteit Utrecht)

mr. S.S. Mangal (Ministerie van Justitie en Veiligheid – vanaf 7 oktober 2025)

mr. dr. E.A.J. Nab (universitair hoofddocent Straf- en Strafprocesrecht, Radboud Universiteit)

mr. S.J. Tjalsma (Ministerie van Justitie en Veiligheid – tot 7 oktober 2025)

dr. D.P. Heinrich (WODC)

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de afdeling Extern Wetenschappelijk Beleidsonderzoek van het Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), op verzoek van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

©2026 Universiteit Maastricht.

Auteursrechten voorbehouden.

Voorwoord

Dodelijk geweld tegen vrouwen is wereldwijd een hardnekkig maatschappelijk probleem. Ook in Nederland worden jaarlijks gemiddeld 43 vrouwen slachtoffer van een levensdelict, vaak gepleegd door hun (ex-)partner of een familielid.¹ Deze zaken roepen vragen op over de wijze waarop het strafrecht deze gebeurtenissen duidt en beoordeelt.

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum brengt dit onderzoek in kaart in hoeverre femicide wordt (h)erkend en hoe gendergerelateerde kenmerken juridisch worden meegewogen in strafzaken van (poging tot) moord en doodslag op vrouwen. Dit is onderzocht aan de hand van deskresearch, jurisprudentieonderzoek, een vignetstudie, interviews en een rechtsvergelijking.

Met dit rapport beogen wij een empirisch onderbouwde bijdrage te leveren aan het huidige debat over de juridische duiding van femicide in Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd door de Universiteit Maastricht onder leiding van Laurie Ritzen en Suzan van der Aa, in samenwerking met een onderzoeksteam: Alice Giannini, Camila Ugaz Heudebert, Johannes Keiler, Elvira Loibl en Christina Peristeridou. Daarnaast hebben ook Floortje Stijnen en Christian Rusu achter de schermen meegeholpen met de verwerking van de onderzoeksresultaten en heeft Sarah Eggen ondersteuning geboden bij het coderen van de onderzochte uitspraken. Wij danken jullie voor de prettige samenwerking.

Ook danken we alle professionals uit de strafrechtsketen en de academici die dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt door mee te werken aan de interviews en/of de vignettenstudie. De buitenlandse experts die hebben bijgedragen aan de kwaliteit van de landenrapporten zijn we tevens erkentelijk. Zonder deze bijdragen was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Als laatste danken we graag de begeleidingscommissie voor de aanhoudende betrokkenheid bij het onderzoek en de waardevolle feedback gedurende het schrijven van dit rapport.

Maastricht, maart 2026

Laurie Ritzen & Suzan van der Aa

¹ CBS, Slachtoffers moord en doodslag, 2024.

Inhoudsopgave

Samenvatting	9
1. Inleiding	9
2. Probleemstelling en onderzoeksvragen	9
3. Werkdefinitie ‘femicide’	11
4. Onderzoeksmethoden	12
5. Resultaten	13
5.1. Vragen met betrekking tot het huidige juridische en beleidskader	13
5.2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak	15
5.3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering	18
5.4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering	19
5.5. Vragen met betrekking tot de buitenlandse (strafrechtelijke) aanpak van femicide	21
6. Discussie, aanbevelingen en toekomstig onderzoek	24
 HOOFDSTUK 1. INLEIDING.....	26
1. Inleiding	26
2. Definitie en afbakening ‘femicide’	28
2.1. Definitie ‘femicide’ in voorgaande studies	28
2.2. Definitie ‘femicide’ in huidige studie	30
2.3. Operationalisering femicide: UNODC-rapport	32
3. Probleemstelling en onderzoeksvragen	34
4. Methoden van onderzoek	38
4.1. Deskresearch	39
4.2. Jurisprudentieonderzoek	39
4.3. Interviews met Nederlandse experts	40
4.4. Kwalitatieve vignettenstudie	41
4.5. Rechtsvergelijkende studie	42
5. Leeswijzer	46
 HOOFDSTUK 2. HET NEDERLANDSE BELEIDS- EN JURIDISCHE KADER INZAKE FEMICIDE.....	47
1. Inleiding	47
2. Relevante Nederlandse strafwetgeving.....	47
2.1. Doodslag (art. 287 Sr)	48
2.2. Moord (artikel 289 Sr).....	51
2.3. Poging	56
2.4. Wettelijke strafverzwarende gronden (288, 44bis jo. 90quater Sr en 304 Sr)	58
2.4.1. Artikel 288 Sr	58
2.4.2. Artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr	59
2.4.3. Artikel 304 Sr	64

3. Nederlandse beleidskader (Stop femicide!)	65
4. Tussenconclusie	70
HOOFDSTUK 3. JURISPRUDENTIEONDERZOEK	72
1. Inleiding	72
2. Aanpak jurisprudentieonderzoek	73
2.1. Werkwijze.....	73
2.2. Verantwoording selectie	74
3. Algemene zaakkenmerken	78
3.1. Gender en leeftijd van de verdachte en het slachtoffer	78
3.2. Type levensdelict en relatie tussen de verdachte en slachtoffer.....	79
3.3. Feitelijke toedracht van het delict.....	82
3.4. Motieven en gendergerelateerde kenmerken	85
4. Zaken die als ‘femicidezaken’ kunnen worden gezien	90
4.1. Gebruik van de term ‘femicide’ of alternatieve term	90
4.1.1. Gebruik van de term ‘femicide’	91
4.1.2. Gebruik van alternatieven.....	93
4.2. Verhouding met de operationalisering van ‘femicide’ in dit onderzoek	94
4.3. ‘Contra-indicaties’ voor femicide	96
5. Gendergerelateerde kenmerken en de inhoudelijke behandeling	98
5.1. Gendergerelateerde kenmerken en opzet.....	99
5.2. Gendergerelateerde kenmerken en voorbedachte raad	102
6. Gendergerelateerde kenmerken en de sanctiebeslissing	107
6.1. Bewezenverklaring en sanctieoplegging	107
6.2. Gendergerelateerde kenmerken in de sanctiemotivering.....	109
7. Beperkingen	113
8. Tussenconclusie	114
HOOFDSTUK 4. KWALITATIEVE VIGNETTENSTUDIE MET OFFICIEREN VAN JUSTITIE EN RECHTERS	116
1. Inleiding	116
2. Methode	117
2.1. Wat is een kwalitatieve vignettenstudie?	117
2.2. Vignettenstudie bij officieren van justitie en rechters.....	118
2.3. Selectie van respondenten	119
2.4. Procedure vignettenstudie	120
2.5. Pilot vignettenstudie	120
2.6. Inhoud vignetten.....	121

2.7. Analyse vignetten-studie	124
3. Resultaten	124
3.1. (Persoonlijke) ervaring met levensdelicten	124
3.2. Kwalificatie en strafmaat.....	125
3.3. Resultaten met betrekking tot het concept ‘femicide’	125
3.3.1. Spontaan gebruik ‘femicide’	126
3.3.2. Gebruik van het woord ‘femicide’ ter zitting	127
3.3.3. Redenen gebruik ‘femicide’ ter zitting	130
3.4. Herkennen en erkennen van (ex-)relatie en gendergerelateerde kenmerken	131
3.4.1. (Ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken	132
3.4.2. (Ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken	135
3.4.3. Overige scenario’s	138
4. Beperkingen van de vignettenstudie	141
5. Tussenconclusie.....	142
HOOFDSTUK 5. INTERVIEWS MET EXPERTS	146
1. Inleiding	146
2. Methode	147
2.1. Selectie van respondenten	147
2.2. Interviewprotocol	148
3. Resultaten interviews	149
3.1. Resultaten deel I (afbakening femicide in de praktijk).....	150
3.1.1. Spontane afbakening femicide.....	150
3.1.2. Nadere afbakening aan de hand van relatie tussen dader en slachtoffer	152
3.1.3. Nadere afbakening aan de hand van (andere) gendergerelateerde kenmerken	153
3.1.4. Nadere afbakening: gender slachtoffer, gender pleger en type delict	158
3.1.5. Nadere afbakening aan de hand van contra-indicaties.....	160
3.2. Resultaten deel II (ervaringen met femicidezaken in de praktijk)	160
3.2.1. Opsporingsfase en hulpverlening	161
3.2.1.1. (Extra) aandacht voor gendergerelateerde kenmerken	161
3.2.1.2. (H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken	162
3.2.1.3. Registratie van gendergerelateerde kenmerken.....	163
3.2.2. Vervolging- en berechtingsfase.....	164
3.2.2.1. De rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering	164
3.2.2.2. De rol van gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering.....	167
3.2.2.3. Speciaal beleid op vlak femicide	169
3.3. Resultaten deel III (recent en toekomstig beleid en wetgeving).....	172
3.3.1. Artikel 44bis Sr.....	172
3.3.2. Toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld	173
3.3.2. Strafverzwarringsgrond in artikel 304 Sr	173
3.3.3. Levenslang voor doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld.....	174
3.3.4. Aparte strafbaarstelling van femicide	175
3.3.5. Femicide of gendergerelateerde kenmerken als wettelijke strafverzwarringsgrond	176

3.3.6. Andere suggesties voor betere aanpak femicide	178
4. Beperkingen	180
5. Tussenconclusie.....	182
HOOFDSTUK 6. RECHTSVERGELIJKING.....	184
1. Inleiding	184
2. Methodologie en beperkingen	186
3. Aanleiding, aanpak, definitie en gendergerelateerde kenmerken	188
3.1. Aanleiding voor wet- en regelgeving op het vlak van femicide	188
3.2. Aanpak en definitie.....	190
3.2.1. Landen met een juridische definitie van femicide (niet strafrecht) (België, Spanje)	191
3.2.2. Femicide als zelfstandig delict (Cyprus, Italië)	194
3.2.3. Femicide en genderspecifieke wettelijke strafverzwarende omstandigheden (Malta).....	197
3.2.4. Familie/partnerrelaties en haatmotieven/discriminatie als genderneutrale strafverzwarende omstandigheden (Spanje, Portugal, België).....	200
3.2.5. Andere kenmerken als genderneutrale strafverzwarende omstandigheden (Italië, Oostenrijk)	204
3.2.6. Toekomstige wetwijzigingen (België).....	207
3.2.7. Rechtsvergelijkende bevindingen.....	208
4. Obstakels en (culturele) barrières bij de succesvolle vervolging van femicide	210
5. Best practices in de juridische aanpak van femicide.....	212
6. Argumenten (pro en contra) de strafbaarstelling van femicide	215
7. Tussenconclusie.....	217
HOOFDSTUK 7. CONCLUSIE.....	220
1. Inleiding	220
2. Nederlandse juridische en beleidskader	221
3. Behandeling van femicide in de Nederlandse rechtspraktijk	224
3.1. (H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken in de strafrechtspraktijk	224
3.2. Gendergerelateerde kenmerken in de opsporing	227
3.3. Gebruik ‘femicide’ in uitspraken.....	227
4. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in de bewezenverklaring.....	229
4.1. Juridische weging gendergerelateerde kenmerken bij ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’	229
4.2. Normatieve ruimte voor kenmerken bij ‘voorbedachte raad’	231
5. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering	231
5.1. Gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering.....	232

5.2. Verhouding straf tot wettelijke strafmaxima.....	233
6. Europese rechtsvergelijking	234
6.1. Kadering femicide en gendergerelateerde kenmerken in andere rechtsstelsels	234
6.2. Overwegingen bij introductie strafrechtelijke benaderingen in Nederland	236
7. Aanbevelingen, discussie en toekomstig onderzoek.....	239
BIJLAGEN	242
Bijlage I Dataprotocol femicide jurisprudentieonderzoek	242
Bijlage II Overzicht van de 409 geïnccludeerde uitspraken.....	256
Bijlage III Informatieformulier voor het onderzoek "Femicide in de Nederlandse rechtspraktijk: juridische erkenning en straftoemeting"	264
Bijlage IV Vignetten scenario's.....	268
Bijlage V. Coderingsschema vignetten.....	273
Bijlage VI Schematisch overzicht belangrijkste bevindingen vignettenstudie.....	275
Bijlage VII Interviewprotocol officieren en rechters	281
Bijlage VIII. Coderingschema interviews	287
Bijlage IX Thematic list for country reports on femicide	290
Bijlage X Overzicht belangrijkste bevindingen rechtsvergelijking	294
Bijlage XI Overzicht belangrijkste buitenlandse bepalingen per land	298

Samenvatting

1. Inleiding

Het gendergerelateerde doden van een vrouw of meisje (femicide) is de meest ernstige vorm van geweld tegen vrouwen. In Nederland worden jaarlijks gemiddeld 43 vrouwen en meisjes gedood, waarvan 71,6% door een (ex-)partner of familielid.² Onder invloed van internationale verdragen en femicidezaken die veel media-aandacht hebben gegenereerd, staat het onderwerp momenteel volop in de belangstelling. Hoewel Nederland de afgelopen jaren belangrijke stappen heeft gezet in de strijd tegen femicide – bijvoorbeeld door de introductie van het nationale plan van aanpak ‘Stop femicide!’ in 2024³ – kennen we geen aparte strafbaarstelling van femicide. Ook is er weinig zicht op de manier waarop femicidezaken in de Nederlandse strafrechtspraktijk worden aangepakt. Dit leidde tot discussie in een rondetafelgesprek (8 juni 2023), in een commissiedebat (27 september 2023) en tot Tweede Kamervragen over de huidige aanpak van femicidezaken. Deze discussie vormde aanleiding voor het onderhavige onderzoek, waarin vier doelen centraal stonden:

1. Het analyseren van de mate waarin en manier waarop gendergerelateerde kenmerken en femicide expliciet of impliciet worden genoemd en gebruikt in rechterlijke uitspraken inzake moord en doodslag op vrouwen.
2. Het in kaart brengen van de wijze waarop gendergerelateerde kenmerken een rol spelen bij de straftoemeting in femicidezaken.
3. Het verkennen van de verdere juridische en praktische behandeling van femicide binnen de huidige strafrechtelijke normstelling, met aandacht voor mogelijke verbeteringen in de herkenning, erkenning, bewijsvoering en straftoemeting.
4. Het verkennen van verschillende (buitenlandse) juridische benaderingen om femicide strafrechtelijk te reguleren, waaronder de mogelijkheid om gendergerelateerde kenmerken als strafverzwarende omstandigheden te betrekken bij de beoordeling van zaken van moord en doodslag op vrouwen.

2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

In het onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre wordt femicide binnen de Nederlandse rechtspraktijk herkend, erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld, en op welke wijze worden gendergerelateerde kenmerken meegewogen in

² CBS, Slachtoffers moord en doodslag, 2024.

³ Rijksoverheid, *Stop femicide! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-) partner of familie te voorkomen*, 2024.

de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?

Deze centrale vraag werd beantwoord aan de hand van verschillende sub-vragen, verdeeld over de volgende vijf categorieën:

1. Vragen met betrekking tot het huidige beleids- en juridische kader

- a. Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring

- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?

4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?

5. Vragen met betrekking tot de manier waarop verschillende EU-landen femicide en gendergerelateerde kenmerken (strafrechtelijk) aanpakken

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtssystemen?
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?
- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

3. Werkdefinitie ‘femicide’

Om het onderzoek helder af te bakenen, ontwikkelden we eerst een werkdefinitie van femicide. Binnen dit onderzoek definieerden we femicide als:

- i. een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict;
- ii. gepleegd jegens een meisje of vrouw;
- iii. waarin een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol speelt.

Hierbij beperkten we de levensdelicten tot gevallen van (pogingen) moord en (gekwalficeerde) doodslag. Het onderzoek richtte zich niet uitsluitend op slachtoffers van het (biologische) vrouwelijke geslacht, maar omvatte ook transvrouwen. Plegers konden binnen deze definitie alle genders hebben en waren dus niet beperkt tot mannen. Voor de gendergerelateerde kenmerken sloten we aan bij een operationalisering ontwikkeld door de UNODC.⁴ Dit betekende dat levensdelicten gepleegd op vrouwen door hun (voormalige) intieme partner of door familieleden *automatisch* onder de definitie van femicide vielen. In andere gevallen – levensdelicten gepleegd door (on)bekenden – werd gekeken naar de aanwezigheid van tenminste één van de volgende criteria:

1. het slachtoffer had in het verleden te maken gehad met fysiek, seksueel, of psychisch geweld/*harassment* door de pleger;
2. het slachtoffer was een slachtoffer van een vorm van uitbuiting, bijvoorbeeld in de context van mensenhandel, door gedwongen arbeid of slavernij;
3. het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid;
4. het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie;
5. er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en/of na afloop van de moord/doodslag;
6. de moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer;
7. het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten;

⁴ UNODC and UN Women, Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as “femicide/feminicide”).

8. de moord/doodslag bestond uit een gendergerelateerd haatmisdrijf, dat wil zeggen, de pleger(s) kozen het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen.

Naast deze acht criteria waren we op basis van aanvullende wetenschappelijke studies ook alert op de factoren ‘eengerelateerd geweld’ en ‘zwangerschap van het slachtoffer’. Tevens stonden we open voor contra-indicaties – dus aanwijzingen *tegen* kwalificering als ‘femicidezaak’ – vanwege de ruime insteek van de UNODC-operationalisering.

4. Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek werden verschillende onderzoeksmethoden gehanteerd:

- 1) Juridische deskresearch: met behulp van een juridische deskresearch werd het huidige Nederlandse strafrechtelijke kader in kaart gebracht waarmee femicide momenteel wordt aangepakt. Tevens werd inzicht gegeven in het nationale Plan van Aanpak ‘Stop femicide!’
- 2) Jurisprudentieonderzoek: op www.rechtspraak.nl zijn alle zaken van (poging tot) moord en doodslag op een vrouwelijk slachtoffer bekeken in de periode 1 januari 2021 – 31 december 2024. Aan de hand van verschillende in- en exclusiecriteria kwamen we tot een uiteindelijke selectie van 282 unieke zaken die voldeden aan onze werkdefinitie van femicide. Met behulp van deze selectie is gekeken: naar het gebruik van de term ‘femicide’ in de Nederlandse jurisprudentie; of gendergerelateerde kenmerken altijd worden (h)erkend; welke rol gendergerelateerde kenmerken spelen in de vaststelling van ‘opzet’ en ‘voorbodachte raad’; en welke rol gendergerelateerde kenmerken spelen in de sanctionering.
- 3) Kwalitatieve vignettenstudie: voorafgaand aan de interviews met experts namen 7 officieren van justitie en 5 strafrechters deel aan een kwalitatieve vignettenstudie. Aan de hand van hun reacties op vier fictieve scenario’s (partner femicide; ex-partner femicide; levensdelict op een onbekende; levensdelict op een sekswerker), aangevuld met vier *cue variaties* (meldingen huiselijk geweld; meldingen intimidatie en belaging; misogynistisch haatmotief; context van sekswerk) is verkend: in hoeverre officieren en rechters de term ‘femicide’ spontaan gebruiken; of ze bepaalde gendergerelateerde kenmerken herkennen; en of ze hier een strafverzwarende werking aan toekennen.
- 4) Interviews met experts: om de afbakening van femicide en de (h)erkenning van gendergerelateerde kenmerken in de opsporing en de vervolging-/berechtingsfase te onderzoeken, werden semigestructureerde interviews afgenomen met 22 experts, bestaande uit officieren van justitie, rechters, strafrechtsgeleerden,

politiefunctionarissen en medewerkers van Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland. Tijdens deze interviews werd ook nader ingegaan op de wenselijkheid en de voor- en nadelen van buitenlandse en toekomstige initiatieven in de strijd tegen femicide.

- 5) Rechtsvergelijkend onderzoek: het rechtsvergelijkende gedeelte had betrekking op zeven EU-lidstaten: België, Spanje, Portugal, Malta, Cyprus, Italië en Oostenrijk. Met behulp van landenrapporten – gebaseerd op een deskresearch en interviews met buitenlandse experts – werd de (strafrechtelijke) aanpak van femicide en gendergerelateerde kenmerken in deze landen in kaart gebracht.

5. Resultaten

Hieronder worden de belangrijkste resultaten per cluster onderzoeksvragen weergegeven.

5.1. Vragen met betrekking tot het huidige juridische en beleidskader

a. Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

Het huidige Nederlandse juridische kader inzake femicide wordt vormgegeven aan de hand van de generieke strafbepalingen moord, (gekwalficeerde) doodslag en de wettelijke strafverzwarringsgrond van een ‘discriminatoire oogmerk’. Qua beleid is het nationale beleidsplan ‘Stop femicide!’ van belang en hebben het openbaar ministerie en de politie interne beleidsregels opgesteld.

Femicidezaken – zoals in dit onderzoek gedefinieerd – kunnen onder het huidige recht strafrechtelijk worden vervolgd als (poging tot) (art. 45 Sr) moord (art. 289 Sr) of doodslag (art. 287 Sr). Op basis van onze analyse van de bestanddelen voorzagen we geen delictspecifieke knelpunten bij vervolging wegens femicide. Gendergerelateerde kenmerken kunnen mogelijk wel bijdragen aan de vaststelling van ‘opzet’ of ‘voorbedachte raad’. Op basis van de rechtsdogmatiek verwachtten we een dergelijke rol bij ‘opzet’ vooral met betrekking tot gendergerelateerde kenmerken die direct samenhangen met of onmiddellijk voorafgaan aan de fatale gedraging, zoals seksueel geweld of gijzeling. Gendergerelateerde kenmerken die temporeel verder verwijderd zijn van het fatale incident – zoals een verleden van huiselijk geweld – lijken daarvoor minder relevant.

Voor de vaststelling van ‘voorbedachte raad’ is vereist dat de verdachte voldoende tijd en gelegenheid heeft gehad om zich te beraden op zijn besluit. Het handelen vanuit een ogenblikkelijke gemoedsopwelling staat daaraan in de weg. Eerder onderzoek van Buisman & Jansen (2023) laat zien dat in femicidezaken tussen (ex-)partners regelmatig vrijspraak voor moord volgt wegens het ontbreken van een vooropgezet plan of vanwege een hevige

gemoedsopwelling. Het gendergerelateerde kenmerk ‘gijzeling’ zou daarentegen kunnen wijzen op planmatig handelen en daarmee kunnen bijdragen aan de vaststelling van ‘voorbedachte raad’.

Daarnaast kan de strafverzwarende grond van artikel 288 Sr (gekwalficeerde doodslag) in bepaalde femicidezaken van toepassing zijn. Gendergerelateerde kenmerken als ‘uitbuiting’, ‘gijzeling’ en ‘seksueel geweld’ kunnen erop wijzen dat het levensdelict is gepleegd ter voorbereiding of vergemakkelijking van een ander strafbaar feit, dan wel om ontdekking of vervolging daarvan te voorkomen. Tegelijkertijd verwachtten we niet dat artikel 288 Sr een centrale rol speelt in de strafrechtelijke reactie op femicide, omdat aan dergelijke zaken vaak een andere dynamiek ten grondslag ligt.

Sinds 1 juli 2025 verhoogt artikel 44bis juncto 90quater lid 2 Sr de maximale straf indien een strafbaar feit met een ‘discriminatoire oogmerk’ wordt begaan of indien het strafbare feit in direct verband staat met gedragingen die haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens verschillende discriminatiegronden (waaronder geslacht) tot uitdrukking brengen. Deze strafverzwarringsgrond lijkt in femicidezaken met name relevant wanneer sprake is van een expliciet misogynistisch haatmotief. In andere gevallen ligt toepassing van artikel 44bis Sr op femicidezaken minder voor de hand.

Artikel 304 Sr is formeel niet van toepassing op femicide, aangezien deze bepaling uitsluitend ziet op strafverhoging bij *mishandeling* gepleegd binnen bepaalde partner- en familierelaties. De achterliggende ratio van dit artikel – dat van personen in een nauwe relatie meer ‘piëteit’ mag worden verwacht – is echter ook voorstelbaar in gevallen van femicide binnen dergelijke relaties.

Vervolgens zijn het nationale beleidsplan ‘Stop femicide!’ en de daaruit voortvloeiende maatregelen kort besproken. Het plan heeft geen directe gevolgen voor de strafrechtelijke kwalificatie of vervolging van femicide – wanneer de (poging) doodslag of moord dus reeds heeft plaatsgevonden – maar richt zich primair op preventie en vroegsignalering. Daarmee kan het bijdragen aan het beperken van nieuwe femicidezaken en aan een consistentere herkenning en benoeming van dergelijke zaken als ‘femicide’.

Ten slotte werd tijdens de interviews geïnventariseerd of binnen organisaties in de strafrechtsketen specifiek beleid ten aanzien van femicide bestaat. Hieruit bleek dat enkel het openbaar ministerie en de politie speciaal beleid hebben ontwikkeld. Binnen het openbaar ministerie betreft dit: de aanstelling van gespecialiseerde huiselijk geweldofficieren van justitie (landelijk en per parket); een woordvoeringsrichtlijn waarin het begrip ‘femicide’ is gedefinieerd als levensdelicten tussen (ex-)partners en is afgesproken relevante zaken expliciet als ‘femicide’ aan te duiden; en het oormerken van levensdelicten met een vrouwelijk slachtoffer in het GPS-systeem. Binnen de politie is (op eenheidsniveau) onder meer afgesproken om: een recherchepsycholoog aan het opsporingsteam toe te wijzen; structureel informatie op te vragen bij Veilig Thuis en andere ketenpartners bij levensdelicten in

afhankelijkheidsrelaties; en levensdelicten binnen afhankelijkheidsrelaties aan een ‘review’ te onderwerpen. Daarnaast worden in dit soort zaken regelmatig de portefeuillehouders Zorg en Veiligheid geraadpleegd.

5.2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld, met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

Uit het onderzoek bleek dat in de jurisprudentie weliswaar vaak wordt verwezen naar de (ex-)partner/familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken, maar dat er desondanks verschillen lijken te bestaan met betrekking tot de herkenning, afbakening en behandeling van femicide en gendergerelateerde kenmerken in de Nederlandse rechtspraak. Hieronder wordt deze conclusie per deelvraag en per gehanteerde onderzoeksmethode nader toegelicht.

(H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken. Uit de *vignettenstudie* bleek dat rechters en officieren het begrip femicide in de eerste plaats spontaan associëren met levensdelicten tussen (ex-)partners (met en zonder extra gendergerelateerde kenmerken). In de overige scenario’s (haatmotief en sekswerk) werd het woord ‘femicide’ veel minder vaak spontaan gebruikt. Verder werden bepaalde kenmerken, zoals ‘huiselijk geweld’, ‘voorafgaande belaging’ en een ‘haatmotief’, regelmatig spontaan genoemd in de motivering van de straf(eis).⁵

Voor de (h)erkenning van femicide en gendergerelateerde kenmerken is van belang hoe respondenten femicide afbakenen en welke gendergerelateerde kenmerken ze in dit verband relevant achten. Uit de *interviews* bleek dat respondenten femicide verschillend afbakenen en dat hierin drie manieren kunnen worden onderscheiden:

- a) Op basis van gendergerelateerde kenmerken
- b) Op basis van (ex-)partnerrelatie plus gendergerelateerde kenmerken
- c) Op basis van (ex-)partnerrelatie/ afhankelijkheidsrelatie

Sommige respondenten beschouwen ieder levensdelict op een vrouw door haar (ex-)partner als femicide (categorie c). Andere respondenten achten aanvullende kenmerken – zoals

⁵ De ‘kale’ (ex-)relatie, het beroep van sekswerker en de bredere sekswerkcontext werden daarentegen minder vaak uit eigen beweging genoemd in de strafmotivering.

voorafgaand huiselijk geweld of belaging – noodzakelijk om van femicide te kunnen spreken (categorie b). Weer anderen rekenen ook levensdelicten tussen (on)bekenden tot femicide, mits sprake is van gendergerelateerde kenmerken, zoals een misogynistisch haatmotief (categorie a). Deze laatste categorie – waarbij femicide wordt afgebakend aan de hand van gendergerelateerde kenmerken – kwam onder onze respondenten het meest voor. Toch hanteert het openbaar ministerie momenteel een definitie van femicide die aansluit bij categorie c), namelijk ‘levensdelicten op vrouwen door hun (ex-)partners’.

Daarnaast is onderzocht welke van de door de UNODC onderscheiden gendergerelateerde kenmerken door de respondenten relevant worden geacht voor de ‘kwalificatie’ van een zaak als femicide. De kenmerken die het meest met femicide werden geassocieerd zijn: een ‘verleden van huiselijk geweld’, ‘misogynistisch haatmotief’, ‘eengerelateerd geweld’ en ‘seksueel geweld voorafgaand aan, tijdens of na het levensdelict’. De kenmerken ‘uitbuiting’, ‘sekswerk’ en ‘gijzeling’ werden door (meer dan) de helft van de respondenten als indicatief voor femicide gezien. ‘Verminking van het lichaam’ en ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’ werden daarentegen het minst met femicide in verband gebracht.

Voorts bleek dat de meeste respondenten transgender vrouwen als potentiële slachtoffers onder de definitie van femicide scharen. Eveneens achtten de meeste respondenten het mogelijk dat ook anderen dan mannen pleger van femicide zijn. Daarnaast beschouwde een meerderheid mishandeling met de dood ten gevolge als een mogelijke verschijningsvorm van femicide.

Uit het *jurisprudentieonderzoek* bleek dat de rechters in 87% van alle door ons gedefinieerde ‘femicidezaken’ in de sanctiemotivering verwezen naar de partner- of familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken. Ook in de bewijsvoering speelden dergelijke elementen regelmatig een rol: bij 32% van de femicideverdenkingen waarin ‘voorbedachte raad’ inhoudelijk werd besproken en bij 11% waarin ‘opzet’ inhoudelijk aan de orde kwam, werd naar een kenmerk verwezen. Dit wijst erop dat de familie- en partnerrelatie en andere gendergerelateerde kenmerken in een aanzienlijk deel van de zaken worden (h)erkend, maar niet in alle gevallen worden betrokken in de uitspraak. Met name aanwijzingen voor een ‘geweldsverleden’ worden niet altijd uitdrukkelijk meegenomen in de bewijsvoering of sanctiemotivering. Een mogelijke verklaring hiervoor is het onderscheid tussen signalen of meldingen van huiselijk geweld enerzijds, en eerdere strafrechtelijke veroordelingen anderzijds. In de vignettenstudie bleek namelijk dat respondenten eerder geneigd zijn tot strafverzwaring bij een veroordeling of onomstotelijk bewijs van eerder huiselijk geweld dan bij meldingen. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat bepaalde rechters het geweldsverleden simpelweg niet in strafverzwarende zin meenemen.

Gendergerelateerde kenmerken in de opsporing. Uit de *interviews* met officieren van justitie en politieambtenaren bleek dat er verschillen bestaan in de mate waarin actief wordt gestuurd op onderzoek naar gendergerelateerde kenmerken. Enkele officieren van justitie wijzen collega’s

expliciet op het belang van onderzoek naar bijvoorbeeld de relationele context en psychisch geweld, maar de meeste officieren en politiefunctionarissen menen dat dergelijke kenmerken in het kader van de waarheidsvinding sowieso aan het licht komen en dat aanvullende sturing niet noodzakelijk is: de politie vraagt bij levensdelicten binnen ‘afhankelijkheidsrelaties’ standaard informatie op bij Veilig Thuis en andere relevante partners.

Gebruik term ‘femicide’ in uitspraken. Uit de *vignettenstudie* bleek dat de meeste respondenten bereid zijn levensdelicten tussen (ex-)partners ter zitting expliciet als ‘femicide’ aan te duiden. Voor een deel van hen is dit mede afhankelijk van de aanwezigheid van aanvullende gendergerelateerde kenmerken, zoals een voorgeschiedenis van huiselijk geweld. Ook bij een duidelijk misogynistisch haatmotief bestaat animo om de zaak als ‘femicide’ te benoemen. Als redenen voor het gebruiken van de term werden onder meer genoemd dat dit aansluit bij intern beleid van het openbaar ministerie, dat het de ernst van de gedraging tot uitdrukking brengt en dat hiermee wordt verduidelijkt om wat voor type zaak het gaat.

Daartegenover staat dat de term ‘femicide’ in het *jurisprudentieonderzoek* nauwelijks voorkwam. In slechts 5 zaken (minder dan 2% van alle femicidezaken) gebruikte de feitenrechter dit woord expliciet. Het betrof uitsluitend zaken van (ex-)partner-femicide waarin voorafgaand aan het fatale incident sprake was van ‘rode vlaggen’. Rechters hanteerden de term doorgaans om de maatschappelijke impact van het strafbare feit duidelijk te maken of om de zaak correct te *framen*. Gebruik van de term door andere procespartijen komt eveneens voor, maar is nog zeldzamer. Daarnaast bleek dat de term niet consequent wordt overgenomen in de inhoudsindicaties op www.rechtspraak.nl: soms werd het woord opgenomen zonder dat het in de uitspraak zelf voorkwam, terwijl het in andere gevallen juist ontbrak. Het enige ‘alternatieve’ begrip dat in de jurisprudentie werd aangetroffen, is het woord ‘partnerdoding’. Deze term werd eveneens 5 keer door de feitenrechter gebruikt, maar vooral in feitelijke zin: om te constateren dat iemand zijn (ex-)partner heeft gedood. Partnerdoding fungeert daarmee niet als synoniem van ‘femicide’, maar als een feitelijke aanduiding van de relationele context waarbinnen het delict heeft plaatsgevonden.

5.3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering

- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?

Uit het jurisprudentieonderzoek bleek dat gendergerelateerde kenmerken in de rechtspraak nauwelijks een rol spelen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’, maar dat deze wel vaker worden betrokken bij de onderbouwing van ‘voorbedachte raad’. Over de vraag in hoeverre gendergerelateerde kenmerken (rechtsdogmatisch) een rol *kunnen* spelen bij de beoordeling van ‘voorbedachte raad’ verschillen de meningen. Hieronder volgt een uitgebreider toelichting per onderzoeksmethode.

De rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering werd in de eerste plaats onderzocht aan de hand van het *jurisprudentieonderzoek*. Daaruit bleek dat deze kenmerken slechts beperkt werden betrokken bij de onderbouwing van ‘opzet’: in 26 van de 239 femicideverdenkingen waarin dit bestanddeel inhoudelijk werd behandeld (11%) troffen we een gendergerelateerd kenmerk aan. In 18 van deze 26 zaken betrof het een feitelijke vermelding – bijvoorbeeld ter vaststelling van een partnerrelatie tussen verdachte en slachtoffer – zonder dat het kenmerk werd gebruikt ter onderbouwing van het opzet op de dood. Slechts in 3 zaken werden gendergerelateerde kenmerken expliciet als argument in de bewijsredenering betrokken.

Gendergerelateerde kenmerken speelden een grotere rol bij de vaststelling van ‘voorbedachte raad’ dan bij ‘opzet’. In 53 van de 166 onderzochte femicideverdenkingen waarin voorbedachte raad inhoudelijk werd besproken (32%) werd een gendergerelateerd kenmerk betrokken bij de beoordeling van dit bestanddeel. Zo werd regelmatig verwezen naar de relatie(breuk) tussen verdachte en slachtoffer om de context van de fatale handeling te duiden en daaruit een motief af te leiden, bijvoorbeeld dat verdachte zijn ex-partner heeft gedood vanwege de beëindiging van de relatie. Daarbij geldt evenwel dat de gendergerelateerde kenmerken in deze context een ondersteunende rol spelen in de zin dat er altijd ook andere feiten en omstandigheden nodig zijn om voorbedachte raad aan te kunnen nemen, zoals tijdsverloop of concrete voorbereidingshandelingen met een planmatig karakter.

Uit de *interviews* bleek dat de meeste van de ondervraagde officieren van justitie ruimte zagen voor het betrekken van gendergerelateerde kenmerken bij de vaststelling van opzet en/of

voorbedachte raad. Daarbij benadrukten sommigen wel dat dergelijke kenmerken niet op zichzelf doorslaggevend zijn en dus steeds in samenhang met andere bewijsmiddelen moeten worden beoordeeld. Rechters toonden zich terughoudender. Zij zagen met name mogelijkheden voor de kenmerken ‘haatmotief’, ‘seksueel geweld’ of voorafgaande doodsb bedreigingen, omdat deze kunnen wijzen op een motief of wilsbesluit. Andere rechters verwezen echter naar de geldende rechtsdogmatische invulling van de bestanddelen en zagen niet hoe gendergerelateerde kenmerken binnen de huidige wetsinterpretatie kunnen bijdragen aan de vaststelling van opzet of voorbedachte raad.

5.4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?

In strafmotiveringen bij levensdelicten op vrouwen wordt momenteel al zeer vaak expliciet verwezen naar de aanwezigheid van een (ex)partner-/familierelatie en andere gendergerelateerde kenmerken en wordt ook regelmatig een strafverzwarende werking aan deze relatievorm/kenmerken toegekend. In vergelijking met andere gendergerelateerde kenmerken worden aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en verwijzingen naar de ‘kale’ (ex)partner/familierelatie echter minder vaak genoemd in de strafmotivering. Bovendien wordt aan de ‘kale’ (ex)partner/familierelatie minder vaak een strafverzwarende werking toegekend. In de meeste zaken blijft de opgelegde sanctie onder de wettelijke strafmaxima en de maxima worden door respondenten ook niet als een belemmering gezien. Hieronder volgt wederom nadere uitleg aan de hand van de verschillende onderzoeksmethoden.

Uit de *vignettenstudie* bleek dat rechters en officieren met name ‘voorafgaande belaging’, een ‘haatmotief’ en de ‘kale (ex-)partnerrelatie’ in strafverzwarende zin betrekken bij de straf(eis). Aanwijzingen voor eerder ‘huiselijk geweld’ werden in mindere mate strafverzwarend gewogen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het in de voorgelegde scenario’s slechts ging om meldingen – niet om eerdere veroordelingen – en dat de precieze context van het geweld voor de respondenten onvoldoende duidelijk was. Het beroep van ‘sekswerker’ en de bredere sekswerkcontext bleken in beginsel niet van invloed op de straf(eis), tenzij een concreet verband werd aangenomen tussen het beroep van het slachtoffer en het gepleegde levensdelict.

In de *interviews* gaven 9 van de 10 rechters en officieren aan dat alle gendergerelateerde kenmerken in beginsel strafverzwarend kunnen werken. Daarbij worden door sommige respondenten wel uitzonderingen genoemd, zoals voor de ‘kale’ relatie; ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’ en het beroep van ‘sekswerker’. Daarnaast dachten 7 van de 10 rechters en officieren dat ‘femicidezaken’ tegenwoordig zwaarder worden bestraft dan andere, ‘reguliere’ levensdelicten.

Ook het *jurisprudentieonderzoek* bevestigde de prominente rol van gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering. In 258 van de 295 door ons gedefinieerde femicidezaken werden de partner- of familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken expliciet in de strafmotivering betrokken. Dit gebeurde overwegend in strafverzwarende zin: in 74% van de femicidezaken tussen (ex-)partners en in 64% van de femicidezaken tussen familieleden werd de ‘kale’ relatie in strafverzwarende zin meegewogen. Aanwijzingen voor ‘eerder (huiselijk) geweld’ werden niet altijd expliciet genoemd in de strafmotivering, maar wanneer dit wel gebeurde, werd het eerdere geweld altijd in strafverzwarende zin betrokken. De overige gendergerelateerde kenmerken werden doorgaans wel in de strafmotivering opgenomen en hadden vrijwel altijd een strafverzwarende invloed op de sanctie.

Ten slotte bleek dat de huidige strafmaxima in de rechtspraktijk geen belemmering vormen bij de afdoening van femicidezaken. In het jurisprudentieonderzoek kwamen slechts 5 zaken voor, waarin het toen geldende maximale gevangenisstraf voor (poging) doodslag (respectievelijk 10 of 15 jaar) werd opgelegd. Deze zaken betroffen feiten die vóór 1 juli 2023 waren gepleegd, toen het oude maximum nog gold. Inmiddels bedraagt het strafmaximum voor doodslag 25 jaar. In de meeste zaken bleven de opgelegde straffen ruim onder de wettelijke strafmaxima voor (poging tot) moord en doodslag.

Ook uit de *interviews* met officieren en rechters kwam naar voren dat de huidige strafmaxima voldoende ruimte bieden voor een adequate sanctionering van femicidezaken. Hoewel enkele respondenten voorstander zijn van het expliciteren van gendergerelateerde kenmerken als strafverzwarende omstandigheid of van een ruimere toepassing van artikel 304 Sr bij levensdelicten, hangt dit niet samen met het idee dat de bestaande maxima ontoereikend zouden zijn. Volgens de respondenten bieden de huidige marges voldoende sanctioneringsruimte.

5.5. Vragen met betrekking tot de buitenlandse (strafrechtelijke) aanpak van femicide

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtsstelsels?
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?
- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

Uit het rechtsvergelijkende onderzoek bleek dat de onderzochte landen femicide en gendergerelateerde kenmerken uiteenlopend juridisch kaderen. Grofweg kunnen vijf verschillende modellen worden onderscheiden:

- 1) Landen met een juridische definitie van femicide, zonder dat deze definitie ziet op het materiële strafrecht (België, Spanje);
- 2) Landen met een zelfstandige strafbepaling voor femicide (Cyprus, Italië)
- 3) Landen waar femicide en gendergerelateerde kenmerken als wettelijke genderspecifieke strafverzwarringsgronden zijn opgenomen (Malta)
- 4) Landen met familie/partnerrelaties en haat/discriminatie als wettelijke genderneutrale strafverzwarringsgronden (Spanje, Portugal, België); en
- 5) Landen waar ook andere kenmerken in een wettelijke genderneutrale strafverzwarringsgrond zijn opgenomen (Italië, Oostenrijk).

Ondanks de variaties in benadering keren bepaalde aspecten in vrijwel alle rechtsstelsels terug. Zo vormen (ex-)partnerrelaties, familierelaties en haatmotieven in alle onderzochte landen een aanknopingspunt in de definiëring van femicide en/of wettelijke strafverzwaring. Andere door de UNODC aangedragen gendergerelateerde kenmerken – zoals huiselijk geweld, uitbuiting, sekswerk, seksueel geweld of eengerelateerd geweld – troffen we minder vaak aan. De kenmerken ‘gijzeling’, ‘verminking van het lichaam’ en ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’, worden in geen van de onderzochte landen genoemd als wettelijke strafverzwarende omstandigheid en/of kenmerk van femicide. Opvallend was dat meerdere landen het doden van een ‘zwangere vrouw’ als wettelijke strafverzwarringsgrond hebben opgenomen in hun strafwetgeving. Zwangerschap is geen expliciet femicidaal kenmerk in de UNODC operationalisering, maar is in sociaalwetenschappelijk onderzoek wel aangemerkt als risicofactor voor femicide. Toch hoeft de strafverzwaring vanwege zwangerschap in deze landen niet per se (alleen) samen te hangen met de gendergerelateerde context van de levensberoving, maar heeft het mogelijk eerder te maken met het feit dat twee ‘personen’ het leven laten.

Ook bleek dat landen met specifieke regelingen voor femicide (zoals een juridische definitie of aparte strafbaarstelling) dit doorgaans opvatten als vorm van geweld tegen *vrouwen*. In sommige landen was het evident dat daar ook transvrouwen onder vallen; in andere landen is dat minder duidelijk. Uit de rechtsvergelijking kwam daarnaast naar voren dat het daderschap veelal genderneutraal wordt opgevat (met uitzondering van Spanje en mogelijk ook Cyprus). Daarnaast wordt femicide gezien als een opzettelijke levensdelict, zoals moord en doodslag, maar ook (het buitenlandse equivalent van) mishandeling met de dood ten gevolge wordt hier vaak onder begrepen. Enkel Cyprus schaaft ook culpoze delicten onder de femicidebepaling.

In het onderzoek werden tevens de voor- en nadelen geïnventariseerd van verschillende strafrechtelijke benaderingen, indien wij deze in Nederland zouden introduceren. Deze inventarisatie werd gebaseerd op de bevindingen uit het rechtsvergelijkend onderzoek en de interviews met Nederlandse experts.

De eerste optie was de introductie van een aparte strafbaarstelling van femicide (cf. Cyprus en Italië). De helft van de geïnterviewde respondenten (7 van de 14) staat hier in beginsel positief tegenover. Een belangrijk voordeel van een zelfstandige strafbaarstelling is dat het kan bijdragen aan een grotere zichtbaarheid van de gendergerelateerde dimensie van het fenomeen en aan een meer systematische en betrouwbare registratie van femicidezaken. Ook kunnen preventiemaatregelen effectiever worden ontwikkeld en kan het misogynistische normen binnen de samenleving tegengaan. Daarnaast werd gewezen op de symbolische waarde van een zelfstandige strafbaarstelling en op de kans dat hiermee extra capaciteit en prioritering binnen de strafrechtssketen wordt gegenereerd.

Daartegenover staat dat een aparte strafbaarstelling volgens andere respondenten niet nodig is, nu femicide reeds onder de bestaande strafbepalingen van moord en doodslag kan worden vervolgd en het begrip ook binnen dit kader kan worden gebruikt om het fenomeen te duiden. Sommigen vrezen dat een aparte strafbaarstelling in de praktijk vooral symbolisch zou zijn. Daarnaast werden ook juridische bezwaren genoemd: de afbakening van het begrip kan complex zijn en problemen opleveren met het legaliteitsbeginsel. Ook werd gewezen op mogelijke bewijsproblemen als specifieke motieven als bestanddeel worden opgenomen. Verder werd betoogd dat met een afzonderlijke strafbaarstelling beoogde doelen mogelijk ook via minder ingrijpende middelen kunnen worden bereikt. Ten slotte wezen sommige respondenten op een mogelijke spanning met uitgangspunten van genderneutraliteit, gelijkheid en non-discriminatie, in die zin dat een genderspecifieke strafbaarstelling de indruk zou kunnen wekken dat levensdelicten met vrouwelijke slachtoffers ernstiger zijn dan die met mannelijke slachtoffers.

Een soortgelijke toepassing van de strafverzwarringsgronden in artikel 304 Sr op levensdelicten werd door meer respondenten gesteund: 10 van de 14 respondenten spraken zich hier positief over uit. Als belangrijkste argument werd genoemd dat de achterliggende ratio van artikel 304 Sr – piëteit tussen naasten – ook bij levensdelicten relevant kan worden geacht met het oog op wettelijke consistentie. Daarnaast werd verondersteld dat een dergelijke uitbreiding kan

bijdragen aan de strijd tegen femicide. Kritische kanttekeningen betroffen onder meer: de vraag of de ratio van artikel 304 Sr zelf nog onverkort geldt anno 2026; het feit dat het Wetboek van Strafrecht minder overzichtelijk zou worden; en het feit dat de huidige strafmaxima reeds voldoende ruimte bieden voor de sanctionering. Bovendien zou een dergelijke uitbreiding geen oplossing bieden voor het grote aandeel femicidezaken tussen ex-partners.

De introductie van (bepaalde) gendergerelateerde kenmerken als afzonderlijke wettelijke strafverzwarringsgronden kon op steun rekenen van 8 van de 14 respondenten. Voorstanders verwachten dat codificatie kan bijdragen aan grotere zichtbaarheid van femicide en strafrechtsactoren ertoe kan aanzetten de kenmerken systematisch te betrekken in strafzaken in de praktijk. Tegenstanders wezen daarentegen op het feit dat de huidige wettelijke strafmaxima voldoende ruimte bieden voor adequate straftoemeting en dat uitbreiding van strafverzwarringsgronden de systematiek en overzichtelijkheid van het Wetboek van Strafrecht verder kunnen compliceren.

De meeste respondenten spraken zich uit voor *genderneutraal* geformuleerde strafverzwarringsgronden, die ongeacht het gender van het slachtoffer toepassing kunnen vinden. Een genderspecifieke formulering werd als problematisch gezien, onder meer vanwege mogelijke spanningen met beginselen van gelijkheid en non-discriminatie, de genderneutrale systematiek van de Nederlandse strafwetgeving en vragen rondom de positie van non-binaire en agender slachtoffers. Daartegenover staat dat een genderspecifieke benadering volgens andere respondenten duidelijker tot uitdrukking brengt waar het fenomeen femicide op ziet – namelijk het doden van *vrouwen* in een gendergerelateerde context – en de noodzaak van een gendersensitieve aanpak onderstreept.

Verder spraken sommige respondenten de behoefte uit aan een expliciete (juridische) definitie van femicide. Een dergelijke definitie zou volgens hen kunnen bijdragen aan meer duidelijkheid en consistentie binnen de strafrechtketen en aan een gedeelde conceptualisering van het fenomeen. Daarnaast zou het de zichtbaarheid en herkenbaarheid van femicide kunnen vergroten.

Naast de hierboven besproken wetswijzigingen zijn door respondenten diverse andere suggesties gedaan ter verbetering van de aanpak van femicide. Deze varieerden van versterking van kennis en bewustwording (bijvoorbeeld in de opleiding van politie, officieren en rechters) tot verdere specialisatie binnen de strafrechtketen (zoals gespecialiseerde strafkamers) en het bevorderen van kennisdeling met het familierecht en hulporganisaties. Daarnaast werden meer inhoudelijke en preventieve maatregelen genoemd, waaronder aparte strafbaarstelling van niet-fatale verwurging, het eerder voorleggen van zaken met ‘rode vlaggen’ aan de rechter, het systematisch betrekken en reageren op signalen van ‘voorstelbare onveiligheid’ en het uitvoeren van (forensische) reviews van femicidezaken. Ten slotte pleitten sommige respondenten voor een bredere, meer holistische benadering, met aandacht voor het fenomeen in de media en het (basis)onderwijs.

De in de landenrapporten geïdentificeerde ‘best practices’ bestreken zowel juridische als organisatorische en preventieve maatregelen. Zij varieerden van het ontwikkelen van een omvattend beleidskader ter bestrijding van gendergerelateerd geweld en het inrichten van geïntegreerde systemen voor monitoring en risicoanalyse, tot het instellen van gespecialiseerde rechtbanken en het verbeteren van statistische registratie en monitoring van femicide. Daarnaast werden institutionele versterkingen aangetroffen, zoals de oprichting van een wetenschappelijk advies- of expertcomité, gerichte opleiding van politie en magistraten en het uitvoeren van systematische reviews van femicidezaken. Een concreet voorbeeld is een pilot met een interinstitutionele databank waarin informatie uit tien verschillende instanties wordt samengebracht.

6. Discussie, aanbevelingen en toekomstig onderzoek

Het rapport sloot af met enkele discussiepunten, aanbevelingen en suggesties voor toekomstig onderzoek. Het eerste discussiepunt zag op de vraag of – en zo ja, hoe – ‘femicide’ in Nederland van een juridische definitie zou moeten worden voorzien. Gezien de geconstateerde verschillen in de afbakening van femicide in de rechtspraktijk en de verschillen in de (strafverzwarende) rol die aan gendergerelateerde kenmerken wordt toegekend lijkt de ontwikkeling van een heldere juridische definitie een goed idee. Dit is onze eerste aanbeveling. Ook een gedeelde opvatting over de vraag hoe moet worden omgegaan met aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en de vraag of familie/partnerrelaties structureel in strafverzwarende zin moeten worden meegenomen kan bijdragen aan (nog) meer consistentie in de aanpak van femicidezaken.

Bij de ontwikkeling van een juridische definitie moet wel met bepaalde aspecten rekening worden gehouden. Een beperkte en relatief eenvoudige definitie – vergelijkbaar met de huidige definitie van het openbaar ministerie – heeft als voordeel dat zij binnen de strafrechtketen gemakkelijk te implementeren is en minder risico op interpretatieverschillen en afbakeningsvragen oplevert. Het nadeel van een dergelijke smalle definitie is dat andere zaken, die door nabestaanden of in het maatschappelijk debat eveneens als femicidezaken worden gepercipieerd, mogelijk buiten beeld blijven. Dat kan leiden tot verschillen in erkenning en duiding en daarmee tot (percepties van) ongelijkheid.

Indien wordt besloten tot invoering van een bredere juridische definitie van femicide en/of tot de introductie van wettelijke strafverzwaringsgronden, dan zal eveneens rekening moeten worden gehouden met de belevingswereld van justitiabelen en met de professionele praktijk binnen de strafrechtssketen, evenals met de Nederlandse strafrechtelijke cultuur en wetssystematiek. Uit dit kwalitatieve onderzoek blijkt vooralsnog niet van een breed draagvlak voor een afzonderlijke strafbepaling voor femicide of voor genderspecifieke wettelijke strafverzwaringsgronden. Deze opties sluiten bovendien minder goed aan bij de huidige wetssystematiek van het Wetboek van Strafrecht. Voor genderneutraal geformuleerde strafverzwaringsgronden en voor een eventuele uitbreiding van artikel 304 Sr lijkt een breder

draagvlak te bestaan (al zou aanvullend kwantitatief onderzoek dit nader kunnen bekijken). De genderspecifieke achtergrond van het fenomeen zou in dat geval eventueel tot uitdrukking kunnen komen in lagere wetgeving, beleidsdocumentatie of in een niet-strafrechtelijke definitie (vgl. België en Spanje).

Naast het ontwikkelen van een juridische definitie van femicide bevelen we het volgende aan:

1. het nader verkennen van mogelijkheden tot verdere specialisatie op het vlak van huiselijk geweld, geweld in afhankelijkheidsrelaties en femicide binnen de strafrechtpraktijk, bijvoorbeeld door inzet van gespecialiseerde rechters of het instellen van gespecialiseerde strafkamers;
2. het consequenter labelen van relevante strafzaken als ‘femicidezaken’, ook in gepubliceerde uitspraken, omdat dit kan bijdragen aan grotere zichtbaarheid van het fenomeen en aan maatschappelijke bewustwording. Daarbij kan een rol zijn weggelegd voor officieren, griffiers, rechters en de redactie van www.rechtspraak.nl.
3. toekomstig onderzoek naar andere vormen van fataal geweld tegen vrouwen – zoals mishandeling met de dood ten gevolge of dood door schuld – en de juridische afdoening daarvan. Dit kan bijdragen aan een beter begrip van de reikwijdte van het fenomeen femicide en de manier waarop het strafrecht daarop reageert.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1. Inleiding

Het gendergerelateerde doden van een vrouw of meisje (femicide) is zonder twijfel de meest ernstige vorm van geweld tegen vrouwen. Hoewel de afgelopen decennia veel vooruitgang is geboekt op het gebied van preventie en de juridische reactie op geweld tegen vrouwen, lijkt de maatschappelijke en politieke discussie omtrent de juridische aanpak van femicide in Nederland, maar ook in verschillende buitenlandse en internationale gremia, relatief recent pas tot volle wasdom te zijn gekomen. Zo maakt bijvoorbeeld het Verdrag van Istanboel uit 2011 – dat alle vormen van geweld tegen vrouwen beoogt tegen te gaan – nog geen expliciete melding van femicide.⁶

Femicide is een ernstig maatschappelijk probleem, veroorzaakt door onderliggende genderongelijkheid en discriminatie van vrouwen.⁷ Het is bovendien een wijdverbreid probleem: naar schatting werden in 2023 wereldwijd zo'n 51.100 vrouwen en meisjes gedood door hun (ex)partners of familieleden.⁸ In Nederland worden jaarlijks gemiddeld 43 vrouwen en meisjes gedood, waarvan 71,6% door een (ex-)partner of familielid.⁹ Ter vergelijking: van de mannelijke slachtoffers moord en doodslag wordt slechts 17% door een (ex-)partner of familielid gedood.

Ondanks de toenemende internationale aandacht voor dit fenomeen,¹⁰ kent het Nederlandse strafrecht geen aparte juridische erkenning van femicide. Wel zijn de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet om bepaalde gendergerelateerde misdrijven tegen te gaan die samenhangen met femicide, bijvoorbeeld omdat het 'voorspellers', 'rode vlaggen' of waarschuwingssignalen zijn: wanneer dergelijke misdrijven in een bepaalde (huiselijke) context worden gepleegd tegen een vrouw, dan is het risico groter dat zij in een later stadium slachtoffer wordt van femicide. De Wet Seksuele Misdrijven heeft bijvoorbeeld belangrijke wijzigingen geïntroduceerd op het vlak van seksueel geweld: bij misdrijven als verkrachting en aanranding is niet langer dwang leidend, maar de vraag of het seksuele contact vrijwillig tot stand is gekomen. Bovendien wordt in 2026 een wetsvoorstel inzake psychisch geweld

⁶ Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

⁷ COM(2022) 105 final, p. 1-2.

⁸ UNODC, *Femicides in 2023. Global estimates of intimate partner/family member femicides*, United Nations 2024, p. 4.

⁹ CBS, Slachtoffers moord en doodslag, 2024.

¹⁰ In de context van de American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (Belém do Pará) werd in 2018 bijvoorbeeld de Inter-Amerikaanse modelwet ter voorkoming, bestrafing en uitbanning van de gewelddadige dood van vrouwen ontwikkeld. Deze Modelwet staat aparte strafbaarstelling van femicide voor en geeft ook een afgebakende definitie van het misdrijf (artikel 3 Modelwet).

verwacht.¹¹ Een andere belangrijke mijlpaal was de introductie van het nationale plan van aanpak ‘Stop femicide!’ in 2024, dat met name beoogt om femicide tegen te gaan door in te zetten op betere herkenning van waarschuwingssignalen door het strafrechtstelsel en door eerder in te grijpen in situaties van huiselijk geweld. Al deze wetswijzigingen en beleidsinitiatieven kunnen in belangrijke mate bijdragen aan de preventie van femicide, maar daarmee is femicide zelf nog niet juridisch verankerd. Binnen het strafrecht worden zaken met kenmerken van femicide momenteel vervolgd onder de algemene bepalingen van Titel XIX ‘Misdrijven tegen het leven gericht’, maar van bijvoorbeeld aparte strafbaarstelling of (wettelijke) strafverzwaringsgronden is vooralsnog geen sprake.

Deze (mogelijke) lacune in het Nederlandse beleid in de strijd tegen gendergerelateerd geweld is niet onopgemerkt gebleven. Tijdens een rondetafelgesprek op 8 juni 2023 en een commissiedebat op 27 september 2023 over femicide, werd gepleit voor een aparte strafbaarstelling van femicide en werden vragen gesteld over de huidige strafrechtelijke aanpak van dit fenomeen.¹² Tijdens het debat werd benadrukt dat in femicidezaken de drempel voor ‘voorbodachte rade’ (een bestanddeel van moord) vaak niet wordt gehaald. Daardoor worden deze zaken regelmatig als doodslag gekwalificeerd, hetgeen leidt tot toepassing van een lager strafmaximum.¹³ Ook vormde het gebrek aan inzicht in de jurisprudentie omtrent femicide aanleiding voor Tweede Kamerlid Becker om de volgende vragen te stellen:

“Hoe vaak wordt daadwerkelijk in rechtszaken het seksistische motief aangehaald en wordt er in een vonnis gesproken van femicide? Is er voldoende dossiervorming om überhaupt op dat punt te komen? Kunnen we, los van welles-niets, een wat meer doorwrochte analyse krijgen van de huidige stand van zaken rondom de strafbaarstelling?”¹⁴

Deze discussie vormt de aanleiding voor het onderhavige onderzoek. In opdracht van het WODC kijken we naar de vraag in hoeverre femicide binnen de Nederlandse rechtspraak wordt (h)erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld en in hoeverre genderspecifieke motieven en factoren worden meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag. Als neven doelstelling wordt een blik geworpen op de manier waarop verschillende EU-landen dit fenomeen juridisch (met name strafrechtelijk) hebben aangepakt. Mogelijk kunnen we inspiratie putten uit deze buitenlandse voorbeelden. Om dit te kunnen onderzoeken, is het belangrijk eerst helder af te bakenen wat in het onderzoek wordt begrepen onder de term ‘femicide’. Een dergelijke afbakening is bijvoorbeeld belangrijk om te bepalen welke wettelijke strafbepalingen we wel (en niet) meenemen in de beschrijving van het huidige juridische kader in de strijd tegen femicide (hoofdstuk 2) en om te bepalen welke

¹¹ Zie het nieuwsbericht van 16 oktober 2024 ‘Psychisch geweld wordt strafbaar gesteld’ (<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/10/16/psychisch-geweld-wordt-strafbaar>; laatst geraadpleegd op 27 maart 2026).

¹² Kamerleden Mutluer en Becker (respectievelijk).

¹³ *Kamerstukken II 2024/25*, 34843, 122, p. 10-12, 31.

¹⁴ *Kamerstukken II 2023/24*, 28345, 270, p. 6-9, 24.

rechterlijke uitspraken wel en niet worden meegenomen in het jurisprudentieonderzoek (hoofdstuk 3). Onze werkdefinitie van ‘femicide’ wordt echter weer (deels) losgelaten, wanneer we officieren van justitie, strafrechters en andere experts gaan vragen naar hun definiëring van femicide (hoofdstukken 4 en 5)¹⁵ en wanneer we gaan kijken hoe buitenlandse (straf)wetgevers ‘femicide’ hebben gedefinieerd (hoofdstuk 6).

2. Definitie en afbakening ‘femicide’

2.1. Definitie ‘femicide’ in voorgaande studies

Het begrip femicide vindt zijn oorsprong in de feministische beweging van de jaren ’70, waarbij Russell het begrip definieerde als:

*‘the killing of females by males because they are females’*¹⁶

In de definitie van Russell staat het gendergerelateerde motief centraal (*‘because they are females’*). De definitie vereist bovendien dat de dader van het mannelijke geslacht is (*‘by males’*). Deze beperking zullen wij niet overnemen. Hoewel het merendeel van alle plegers inderdaad mannelijk is, worden bepaalde vormen van femicide ook door vrouwelijke daders gepleegd. Denk bijvoorbeeld aan eermoord van kinderen gepleegd door moeders of door beide ouders.¹⁷ Er zijn op dit moment geen cijfers beschikbaar over het aandeel mannelijke versus vrouwelijke plegers van eermoord/-doodslag in Nederland. Om deze reden laten we het geslacht van de pleger open.

Buisman en Jansen perken de definitie van Russell in een recent onderzoek nader in door naast een vereiste omtrent het geslacht van de dader, ook een relationeel aspect te eisen:

‘het doden van een vrouw in relationele sfeer, ongeacht het motief, door een mannelijke dader’.¹⁸

Ook deze inperking zullen wij niet overnemen. Hoewel de moord/doodslag van een vrouw door haar (ex-)partner kan worden beschouwd als het archetypische voorbeeld van femicide, en hoewel de meeste gevallen van femicide nog steeds plaatsvinden binnen de intieme/huiselijke

¹⁵ Tijdens de interviews mogen de experts eerst een eigen definitie van femicide geven, maar gaandeweg het interview wordt hen gevraagd uit te gaan van onze definitie van het fenomeen om antwoorden te kunnen vergelijken.

¹⁶ Russell gebruikte de term en uitleg tijdens een toespraak op het Internationaal Tribunaal over Misdaden tegen Vrouwen (1976, Brussels). Vgl. D.E.H. Russell & J. Radford (red.), *Femicide: The politics of woman killing*. Buckingham: Open University Press, 1992, p. 3 waarin femicide wordt gedefinieerd als ‘the misogynous killing of women by men’.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld de moord op Shafiea Ahmed die door beide ouders werd vermoord (<https://www.manchestereveningnews.co.uk/news/uk-news/20-years-shafiea-ahmed-murder-27321857>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026).

¹⁸ S.S. Buisman & M.D. Jansen, ‘Moord en doodslag met een seksistisch oogmerk. Een onderzoek naar ‘femicide’ in de rechtspraak’, *DD* 2023/66, p. 898.

context, zijn er in de loop der jaren situaties bijgekomen die men tegenwoordig eveneens beschouwt als deel uitmakend van het fenomeen femicide. Zo heeft de Spaanse wetgever bijvoorbeeld de definitie van femicide in 2021 uitgebreid van moorden op vrouwen binnen de relationele sfeer naar moorden op vrouwen *ongeacht* de relatie tussen pleger en slachtoffer. Ook in de wetenschappelijke literatuur inzake femicide worden vormen van *nonintimate partner femicide* erkend.¹⁹ Kortom, de afbakening tot moorden door (ex-)partners is te beperkend. Dit betekent dat we in deze studie ook femicide gepleegd door vreemden en bekenden van het slachtoffer zullen meenemen.²⁰

Weer andere definities kaderen het begrip femicide juist in door specifiek aandacht te besteden aan de verschillende gendergerelateerde factoren die een rol kunnen spelen bij moord en doodslag op vrouwen. Een voorbeeld hiervan kan worden gevonden in de definitie zoals gehanteerd door de *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC) en *United Nations Women*.²¹

*“intentional killings committed on the grounds of gender-related factors. These can include the ideology of men’s entitlement and privilege over women, social norms regarding masculinity, and the need to assert male control or power, enforce gender roles, or prevent, discourage or punish what is considered to be unacceptable female behaviour. Femicide represents the lethal end point of a continuum of multiple, overlapping and interconnected forms of gender-based violence. Such homicides usually follow prior experiences of physical, sexual or emotional abuse.”*²²

Mede gelet op de doelstellingen die in dit onderzoek centraal staan (zie §3 hieronder) is het van belang om een ruime werkdefinitie te hanteren. Door gebruikmaking van een ruime definitie krijgen we niet alleen zicht op het ‘archetypische’ femicide-geval waarin een man zijn vrouwelijke (ex-)partner doodt, maar kunnen ook gevallen van ‘eermoord’ door familieleden en doodslagen/moorden gepleegd door vreemden worden onderzocht. Op die manier proberen we het gehele spectrum van femicidezaken in beeld te krijgen.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld C. Reis & S.R. Meyer, ‘Understudied and underaddressed: Femicide, an extreme form of violence against women and girls’, *PLoS Med.* (21) 2024(1). Of de Zuid-Afrikaanse studie: <https://ukzn.ac.za/news/non-intimate-femicide-the-hidden-crisis/>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

²⁰ In Nederland kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de moord op de 38-jarige Parbati Ramlagan door haar buurman, omdat zij (vermoedelijk) zijn avances afwees. Zie <https://www.rtl.nl/nieuws/binnenland/artikel/5472625/paro-38-zei-nee-en-werd-vermoord-de-moeder-van-yash-ee-ster>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

²¹ Dit zijn twee VN genootschappen.

²² UNODC & UN Women, *Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide): Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*, Wenen, 2023, p. 7, [online beschikbaar via: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/11/gender-related-killings-of-women-and-girls-femicide-feminicide-global-estimates-2022>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026]. Deze definitie wordt ook gebruikt in: *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, 2, p. 1.

2.2. Definitie ‘femicide’ in huidige studie

Het bovenstaande heeft geleid tot formulering van de onderstaande werkdefinitie van femicide:

- i. een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict;
- ii. gepleegd jegens een meisje of vrouw;
- iii. waarin een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol speelt.

Deze definitie sluit grotendeels aan bij de definitie voorgesteld door de UNODC en geaccepteerd door de *UN Statistical Commission*.²³ In dit UNODC-rapport heeft men gepoogd om een universele definitie te ontwikkelen – inclusief typologie en een lijst met variabelen waaraan een zaak moet voldoen om te kunnen kwalificeren als femicide – om daarmee femicide op een consistente manier in verschillende jurisdicties te kunnen meten, dus onafhankelijk van de zeer verschillende manieren waarop landen dit fenomeen in hun rechtssysteem hebben vormgegeven. Deze brede insteek en universele toepasbaarheid maakt de definitie geschikt als basis voor het onderhavige onderzoek (waarover later meer). Hieronder volgt een korte uitleg van de verschillende aspecten van deze definitie, toegespitst op het Nederlandse rechtssysteem en op de huidige studie.

Ad i) Een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict: de beperking tot *opzettelijke* levensdelicten (moord en doodslag) sluit gevallen van dood door schuld uit. In deze laatste gevallen heeft de pleger de dood veroorzaakt door een ‘zekere mate van onachtzaamheid, onvoorzichtigheid of onoplettendheid’. Hoewel dergelijke gedragingen eveneens tot strafrechtelijke aansprakelijkheid kunnen leiden, sluiten zij niet aan bij het concept femicide, nu daar – in de meeste (juridische) definities – tenminste een opzettelijke *mens rea* voor vereist is.²⁴ Voor de Nederlandse situatie zal de pleger dus in ieder geval ‘bewust de aanmerkelijke kans moeten hebben aanvaard’ dat zijn gedragingen de dood van het slachtoffer tot gevolg zouden kunnen hebben (voorwaardelijk opzet). *Pogingen* tot moord en doodslag worden dan weer wel geïnccludeerd. Voorts moet er sprake zijn van *wederrechtelijkheid*: het doden moet in strijd zijn met het recht.

Ad ii) Gepleegd jegens een meisje of vrouw: de tweede component ziet op zowel de sekse als de genderidentiteit van het slachtoffer. Onder sekse wordt verstaan het biologische geslacht dat bij de geboorte wordt vastgesteld, terwijl genderidentiteit ziet op hoe een persoon zich identificeert. Het begrip ‘meisje of vrouw’ wordt in dit onderzoek dan ook niet uitsluitend biologisch opgevat. Dit betekent dat niet alleen zaken worden meegenomen waarin

²³ De UNODC definieert femicide als volgt: “i. the killing of a woman by another person (objective criterion); ii. the intent of the perpetrator to kill or seriously injure the victim (subjective criterion); iii. the unlawfulness of the killing (legal criterion); iv. the gender-related motivation of the killing” (Prepared by the United Nations Office on Drugs and Crime and the United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women Endorsed by the United Nations Statistical Commission at its 53rd Session on 28th February-2nd March and 4th March 2022, p. 7).

²⁴ Zie EIGE, *Defining and identifying femicide: a literature review*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, p. 17.

(biologische) vrouwen en meisjes slachtoffer waren van femicide, maar ook zaken waarin personen met een vrouwelijke genderidentiteit, zoals transvrouwen en transmeisjes slachtoffer zijn geworden van moord of doodslag.²⁵ Dit sluit aan bij de eerdergenoemde UNODC definitie, maar ook bij de manier waarop het College voor de Rechten van de Mens femicide omschrijft.²⁶

Ad iii) Waarin een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol speelt: de relevantie van gender in het plegen van femicide, komt eveneens tot uitdrukking in de derde component van de werkdefinitie, namelijk de (motiverende) rol van een gendergerelateerd *kenmerk*. Dit is breder dan de enkele aanwezigheid van een gendergerelateerd *motief*. Dit laatste duidt op een subjectieve misogynie geestesgesteldheid, oogmerk of intentie van de dader.²⁷ Wanneer de pleger bekent of anderszins laat merken dat hij vanuit gendergerelateerde (haat)motieven heeft gedood, dan is er uiteraard sprake van femicide, maar er zijn meer zaken denkbaar die als femicide kunnen worden gekwalificeerd. Zie bijvoorbeeld de volgende uitleg in het UNODC-rapport, waarin de (bredere) ‘gendergerelateerde motivatie’ wordt onderscheiden van het (engere) ‘gendergerelateerde motief’:

*“Gender-related motivation”, the term used to lay the foundation of the statistical definition of gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide), refers to the root causes – such as stereotyped gender roles, discrimination towards women and girls, inequality and unequal power relations between women and men in society – that characterize the specific context in which such killings take place. These factors can trigger violence by perpetrators when a woman’s behaviour is perceived not to be in line with social norms or stereotyped gender roles. In this context, the term “gender-related motivation” does not refer to the subjective intent of the perpetrator to commit the homicide, but to its underlying root causes. The subjective motive of the perpetrator to commit the crime – such as a specific bias against or hatred of women – may be present in some cases alongside the “gender-related motivation”.*²⁸

²⁵ Zie bijvoorbeeld berichtgeving van 15 november 2024 op Transgender netwerk, waarin melding wordt gemaakt van 350 moorden op transgender personen wereldwijd (<https://www.transgendernetwerk.nl/nieuws/350-moorden-op-transgender-mensen-in-het-afgelopen-jaar/>), laatst geraadpleegd op 27 maart 2026).

²⁶ “In veruit de meeste gevallen van dodelijk geweld tegen vrouwen zijn mannen de plegers. Vaak is de pleger de (ex-)partner van de vrouw. Maar femicide slaat niet alleen op dodelijk (ex-)partnergeweld. Femicide omvat bijvoorbeeld ook zogenoemd dodelijk ‘eengerelateerd geweld’ door een gezins- of familielid, het ombrengen van sekswerkers, het ombrengen van transgender vrouwen en seksueel gemotiveerde moorden (door bekenden én onbekenden van het slachtoffer).” [nadruk SvDA] College voor de Rechten van de Mens, ‘Inbreng College voor de Rechten van de Mens t.b.v. commissiedebat over femicide op 27 september 2023’.

²⁷ Vgl. Omičević ten aanzien van haatmisdrijven in S.V. Hellemons, J.H.L.J. Janssen, E. (Elmin) Omičević & J.W. Ouwerkerk, De strafrechtelijke aanpak van haatmisdrijven en gendergerelateerd geweld: een discussie, *BSb* 2024(3), 198-212.

²⁸ UNODC, Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as “femicide/feminicide”).

Om verwarring met een gendergerelateerd motief te voorkomen, gebruiken we in dit rapport niet de term gendergerelateerde ‘motivatie’, maar gendergerelateerde ‘kenmerken’ (die een motiverende rol kunnen spelen).

2.3. Operationalisering femicide: UNODC-rapport

Het bovenstaande heeft dus geleid tot een ruime definiëring van femicide die aansluit bij de definities die worden gehanteerd door gezaghebbende internationale en regionale organisaties.²⁹ Toch blijft het met deze definitie lastig om in de praktijk femicidezaken te onderscheiden van ‘reguliere’ zaken waarin vrouwen worden gedood. Het grote verschil zit hem in de aan- of afwezigheid van een gendergerelateerd kenmerk, maar ook dat aspect is nog vrij conceptueel en moet worden omgezet in meetbare variabelen (‘operationalisering’) om later in het onderzoek individuele rechtszaken te kunnen identificeren als femicidezaken. Gelukkig wordt ook hierin voorzien door het UNODC-rapport, waarin een operationalisering van femicide wordt voorgesteld aan de hand van drie zogenaamde *data blocks*.³⁰

5. Vrouwen en meisjes die door een intieme partner worden gedood. Wanneer er sprake is van opzettelijke en wederechtelijke levensdelicten op vrouwen en meisjes door een (voormalige) intieme partner, zoals (ex-)partner, liefdespartner, samenwonende partner of *dating* partner, dan schaaft de UNODC een dergelijke zaak automatisch onder de noemer ‘femicide’.
6. Vrouwen en meisjes die door familieleden worden gedood. Dit betreft gevallen van opzettelijke en wederrechtelijke levensdelicten op vrouwen en meisjes door biologische familieleden (ouders, kinderen, broers en zussen, ooms, neven, etc.), maar ook door personen wier familieband met het slachtoffer via adoptie of een huwelijk is ontstaan (adoptiekinderen, schoonouders, schoonbroers, etc.), ongeacht of ze met het slachtoffer samenwonen op het moment van de moord/doodslag. Onder deze categorie vallen ook zaken gepleegd door andere leden van het huishouden (*‘other household members’*). Ook dit soort zaken worden door de UNODC automatisch als ‘femicide’ gekwalificeerd.
7. Vrouwen en meisjes die door andere plegers (bekend of onbekend) worden gedood, aan de hand van een *modus operandi* of context die duidt op een gendergerelateerde ‘motivatie’ [*of in dit rapport: kenmerk*]. Hierbij gaat het dus om plegers buiten de familie-/relatiesfeer – zoals plegers in een afhankelijkheidsrelatie (gezag/zorg) met het slachtoffer, bekenden van het slachtoffer, onbekenden of plegers die niet zijn geïdentificeerd door de verantwoordelijke autoriteiten – waar de gendergerelateerde ‘motivatie’ die aan het geweld ten grondslag ligt kan worden vastgesteld aan de hand van tenminste één van de volgende acht criteria:

²⁹ UNODC, UN Statistics Committee, College voor de Rechten van de Mens.

³⁰ Zie UNODC, p. 11 e.v. Er is geprobeerd zo dicht mogelijk bij de tekst van de *data blocks* te blijven.

- a. Het slachtoffer heeft in het verleden te maken gehad met fysiek, seksueel, of psychisch geweld/*harassment* door de pleger.
- b. Het slachtoffer was een slachtoffer van een vorm van uitbuiting, bijvoorbeeld in de context van mensenhandel, door gedwongen arbeid of slavernij.
- c. Het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid.
- d. Het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie.
- e. Er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en/of na afloop van de moord/doodslag.
- f. De moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer.
- g. Het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten.
- h. De moord/doodslag bestond uit een gendergerelateerd haatmisdrijf, dat wil zeggen, de pleger(s) kozen het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen.

Deze acht kenmerken komen voor een deel overeen met verschillende risicofactoren die in eerdere studies ook werden genoemd als ‘waarschuwingssignalen’ of risicofactoren voor femicide (belaging, bedreiging, geweld, etc.).³¹

Het aantrekkelijke van aansluiting bij de UNODC-definitie en operationalisering van femicide is dat het een helder afgebakend kader biedt voor de nadere bestudering van de Nederlandse rechtspraktijk en jurisprudentie, maar ook dat het kader universeel toepasbaar is. Dit komt bijvoorbeeld van pas wanneer we verschillende rechtssystemen met elkaar gaan vergelijken in hoofdstuk 5.

Het betekent echter niet dat we de definitie klakkeloos 100% overnemen of toepassen. Zo wordt in het jurisprudentieonderzoek (zie hoofdstuk 3) in zaken waarin vrouwen worden gedood door hun (ex-)partners niet automatisch besloten dat het hier een zaak van femicide betreft om vervolgens te stoppen met nadere analyse: indien ook andere gendergerelateerde kenmerken aanwezig zijn, dan worden deze eveneens ‘gescoord’. Dit geldt eveneens voor aanwezigheid

³¹ Vgl. P. Aarten, C. Boelema Robertus, L. Alink, M. Liem, ‘Wanneer blaffende honden bijten’, *Politie & Wetenschap* 2020, p. 23-28; M. Q. Soares, C.M. De Melo & P.D. Bevilacqua, Femicide during pregnancy and postpartum period by an intimate partner: An integrative review, *Aggression and Violent Behavior* 2024/7; A. Sorrentine e.a., Femicide Fatal Risk Factors: A Last Decade Comparison between Italian Victims of Femicide by Age Groups, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2020; K. Lünemann, M. Lünemann & M. Stekete, Verdiepende analyses derde cohortstudie wat betreft patroon van controle en dwang onder cliënten Veilig Thuis. Patroon van dwang en controle is genderspecifiek, Verwey Jonker Instituut 2024, p. 4; K. Fitz-Gibbon et al., Intimate femicide/intimate partner femicide’, in: M. Dawson & S.M. Vega (eds), *The Routledge International Handbook on Femicide and Feminicide*, Routledge 2023, p. 305; A.K. Gill, “Honour”-based femicide, in: M. Dawson & S.M. Vega (eds), *The Routledge International Handbook on Femicide and Feminicide*, Routledge 2023, p. 334-335.

van eventuele contra-indicaties. Denk bijvoorbeeld aan een zaak waarin een man zijn vrouw ‘enkel’ vermoordt vanwege haar erfenis.

Ook blijven we alert op eventuele aanvullende gendergerelateerde kenmerken, die niet in de UNODC operationalisering zijn opgenomen. In 2021 publiceerde het *European Institute for Gender Equality* bijvoorbeeld een uitgebreid rapport naar de verschillende manieren waarop femicide in de literatuur is gedefinieerd.³² De auteurs identificeren verschillende factoren die maken dat een moord op een vrouw gekwalificeerd kan worden als femicide. Veel van deze factoren komen (min of meer) overeen met de aspecten die ook in de UNODC operationalisering worden genoemd, terwijl weer andere factoren voor de Nederlandse context minder relevant zijn.³³ Maar kenmerken als *‘reasons of honour, family reputation or religious beliefs are alleged as justification’* of *‘pregnancy of the woman is a motive’* kunnen voor Nederland wel degelijk interessant zijn, ondanks het feit dat ze niet in de UNODC operationalisering staan opgesomd.³⁴ Als we dergelijke kenmerken tegenkomen (bijvoorbeeld in het jurisprudentieonderzoek), dan zullen we dit toch expliciet vastleggen en hierover rapporteren.

Ten slotte is het van belang te benadrukken dat dit rapport dus een definitie hanteert die is ontwikkeld vanuit de sociale wetenschappen. Het doel van de definitie en verdere operationalisering is het meten van een fenomeen. Dat maakt deze definitie niet automatisch geschikt voor een eventuele (latere) juridische definiëring van femicide. Hier komen we later in het rapport op terug.

3. Probleemstelling en onderzoeksvragen

Nu het fenomeen femicide toenemende aandacht krijgt binnen de rechtspraak en literatuur, is het belangrijk om het toepasselijke Nederlandse juridische kader te onderzoeken. Ondanks het gebrek aan een juridische definitie van ‘femicide’ zou het immers kunnen dat de rechtspraak dergelijke zaken feitelijk al apart behandelt. Dit leidt tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

In hoeverre wordt femicide binnen de Nederlandse rechtspraak herkend, erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld, en op welke wijze worden gendergerelateerde kenmerken meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?

Aan het onderzoek liggen vier doelen ten grondslag:

³² EIGE, *Defining and identifying femicide: a literature review*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.

³³ Zoals de context van een gewapend conflict, waarin vrouwen als vijand worden gezien; of moord als vorm van haatmisdrijf tegen vrouwenrecht- en politieke activisten of journalisten.

³⁴ Deze twee kenmerken zijn bovendien interessant, omdat ze ook terugkomen in de Vienna Declaration en artikel 5 Modelwet.

1. Het analyseren van de mate waarin en manier waarop gendergerelateerde kenmerken en femicide expliciet of impliciet worden genoemd en gebruikt in rechterlijke uitspraken inzake moord en doodslag op vrouwen. Dit houdt in het onderzoeken van de juridische (h)erkenning van gendergerelateerde kenmerken, zoals afhankelijkheidsrelaties, controle, dwang, belaging, gendergerelateerde motieven, etc.
2. Het in kaart brengen van de wijze waarop gendergerelateerde kenmerken een rol spelen bij de straftoemeting in femicidezaken.
3. Het verkennen van de verdere juridische en praktische behandeling van femicide binnen de huidige strafrechtelijke normstelling, met aandacht voor mogelijke verbeteringen in de herkenning, erkenning, bewijsvoering en straftoemeting.
4. Het verkennen van verschillende (buitenlandse) juridische benaderingen om femicide strafrechtelijk te reguleren, waaronder de mogelijkheid om gendergerelateerde kenmerken als strafverzwarende omstandigheden te betrekken bij de beoordeling van zaken van moord en doodslag op vrouwen.

Deze doelstellingen hebben geresulteerd in de volgende sub-vragen:

1. Vragen met betrekking tot het huidige beleids- en juridische kader

a. Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

Via een *deskresearch* wordt het Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide in kaart gebracht. Hierbij worden de relevante wettelijke grondslagen – zoals moord (artikel 289 Sr), doodslag (287 Sr) en eventuele strafverzwarende gronden (zoals artikel 44bis Sr) – verkend en toegelicht. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan beleidsplannen in Nederland in het kader van femicide, zoals het Plan van Aanpak ‘Stop femicide!’.

2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraktijk

a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraktijk behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?

b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?

c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

Meer specifieke vragen naar het gebruik van gendergerelateerde kenmerken bij de bewezenverklaring en de sanctionering van femicidezaken komen aan de orde in onderzoeksvragen 3 en 4, terwijl vraag 2a ziet op de omgang met femicidezaken in de strafrechtspraktijk meer in het algemeen. Wordt hier intern bijvoorbeeld over gesproken binnen het openbaar ministerie, de politie of de zittende magistratuur? Zijn er misschien interne beleidsdocumenten of protocollen opgesteld?

Vraag 2b richt zich dan meer specifiek op het vooronderzoek. Uiteindelijk worden rechterlijke uitspraken gebaseerd op het dossier dat ten grondslag ligt aan de zaak. Nu een specifieke juridische definiëring van femicide ontbreekt in de Nederlandse praktijk, rijst de vraag in hoeverre in eerdere stadia herkenning van dergelijke gendergerelateerde kenmerken plaatsvindt. Als bepaalde gendergerelateerde kenmerken in de voorfase over het hoofd worden gezien, of als deze niet structureel worden geregistreerd, dan bestaat de kans dat dergelijke kenmerken ook tijdens zitting achterwege blijven en niet in de besluitvorming worden meegenomen. Via interviews met experts werkzaam binnen de politie en het openbaar ministerie proberen we te achterhalen of en, zo ja, welke gendergerelateerde kenmerken een rol spelen in de voorfase en of met dergelijke kenmerken rekening wordt gehouden in de dossiervorming.

Vraag 2c richt zich op het bezigen van de term ‘femicide’ of een alternatief daarvan binnen de rechtspraak. Het begrip ‘femicide’ wordt pas sinds kort in de Nederlandse rechtspraak expliciet gebruikt. Pas vanaf 2023 komt het woord voor in de gepubliceerde jurisprudentie en dan nog alleen zeer sporadisch.³⁵ Met behulp van een jurisprudentieonderzoek wordt gekeken in hoeveel zaken de term ‘femicide’ of een alternatief voor femicide, zoals ‘vrouwenmoord’, ‘partnermoord’ of ‘gendergerelateerde moord/doodslag’, expliciet wordt gebezigd en in welke context de term wordt gebruikt. Gebruiken rechters de term bijvoorbeeld in de context van de straftoemeting (om een zwaardere sanctie te rechtvaardigen) of om de ernst van het feit te benadrukken?

3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring

a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?

³⁵ Vgl. Rb. Noord-Nederland 13 juli 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023.

- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?**
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?**

In het verlengde van onderzoeksvraag 2 staat in dit deel de motivering en beoordeling van de bewijsvoering centraal. In 3a ligt de focus specifiek op de vraag of aanwezigheid van bepaalde gendergerelateerde kenmerken kunnen worden meegenomen in het aannemen van het vereiste subjectieve bestanddeel (‘opzet’) van zowel moord als doodslag. Betreft de rechter bijvoorbeeld voorafgaand seksueel geweld in zijn of haar oordeel inzake de aan- of afwezigheid van (voorwaardelijk) opzet op de dood? Dezelfde vraag stellen we ook ten aanzien van de bewezenverklaring van ‘voorbedachte rade’ bij moordzaken (vraag 3b). Door middel van een jurisprudentieanalyse kan inzicht worden verkregen in de gevallen waarin de feitenrechter de aanwezigheid van gendergerelateerde kenmerken expliciet noemt bij de beoordeling van het opzet en de voorbedachte raad.

In vraag 3b wordt dus bekeken of rechters het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in de praktijk (mede) onderbouwen aan de hand van gendergerelateerde kenmerken. Dit betreft vooral een beschrijvende exercitie. Hiermee blijft echter onduidelijk of ‘voorbedachte rade’ ook daadwerkelijk *zou moeten kunnen* worden ‘ingevuld’ aan de hand van dergelijke kenmerken. Dit laatste is een meer normatieve vraag. Om deze laatste vraag te kunnen beantwoorden is het essentieel dat de juridische kaders omtrent voorbedachte rade eerst duidelijk uiteen worden gezet. Op die wijze kan worden gezien waar rechtstheoretisch of rechtsdogmatisch ruimte bestaat voor het meewegen van gendergerelateerde kenmerken bij de invulling van voorbedachte rade (maar ook waar niet). Deze normatieve vraag zal vervolgens ook ter sprake komen in de interviews met Nederlandse experts, zoals hoogleraren strafrecht.

4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?**
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?**
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?**

Onder 4 zijn vragen geclusterd die betrekking hebben op de sanctieoplegging. Bij de beantwoording van dit onderdeel wordt aan de hand van het jurisprudentieonderzoek inzicht verkregen in de strafoplegging. De feitenrechtspraak wordt in kaart gebracht en geanalyseerd om te zien of en, zo ja, op welke wijze en in hoeveel zaken gendergerelateerde kenmerken worden genoemd in de motivering van de sanctieoplegging (vraag 4a). Vervolgens wordt gekeken of in deze zaken de gendergerelateerde kenmerken ook in strafverzwarende zin worden gebruikt (vraag 4b). In vraag 4c wordt de opgelegde sanctie in femicidezaken vergeleken met de wettelijke strafmaxima.

5. Vragen met betrekking tot de manier waarop verschillende EU-landen femicide en gendergerelateerde kenmerken (strafrechtelijk) aanpakken

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtsstelsels?**
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?**
- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?**

Onderzoeksvraag 5 ziet op de verkenning van verschillende buitenlandse manieren om femicide (strafrechtelijk) te reguleren en de eventuele juridische en praktische overwegingen die een rol kunnen spelen bij de vertaling van deze opties naar de Nederlandse (straf)wetgeving en praktijk. Met behulp van een rechtsvergelijking aan de hand van zeven landenrapporten van EU-lidstaten, proberen we verschillende manieren om femicide (strafrechtelijk) aan te pakken in beeld te brengen (vragen 5a en 5b). Misschien kan de buitenlandse aanpak inspiratie bieden aan Nederlandse beleidsmakers. Tevens gaan we mogelijke knelpunten van een eventuele implementatie van de ‘buitenlandse’ aanpak in Nederland inventariseren (vraag 5c).

4. Methoden van onderzoek

Ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag en de verschillende sub-vragen wordt een *mixed-method approach* gebruikt, bestaande uit vijf onderzoeksmethoden:

- 1) een deskresearch (§ 4.1)
- 2) een jurisprudentieonderzoek (§ 4.2)
- 3) interviews met experts (§ 4.3)
- 4) een kwalitatieve vignettenstudie (§ 4.4)

5) een rechtsvergelijkend onderzoek (§ 4.5)

4.1. Deskresearch

Om beter zicht te krijgen op het relevante Nederlandse beleids- en juridische kader (onderzoeksvraag 1a) zal een deskresearch worden verricht. De wijze waarop femicide in Nederlandse beleidsplannen (bijv. Plan van Aanpak ‘Stop femicide’) en strafwetgeving is vormgegeven wordt in beeld gebracht. Ook in Nederland zijn interessante ontwikkelingen gaande, die impact kunnen hebben op de strafrechtelijke reactie op femicide. Denk bijvoorbeeld aan de toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld (met name *coercive control*) of het voorgestelde artikel 44bis Sr, waarbij de maximale vrijheidsstraf met een derde kan worden verhoogd, indien het strafbare feit wordt gepleegd met een discriminatoir oogmerk. Hieronder valt ook discriminatie op basis van geslacht. Ten slotte wordt in onderzoeksvraag 3c verwezen naar ‘voorbedachte rade’ en de vraag in hoeverre gendergerelateerde kenmerken kunnen worden meegenomen in de beoordeling van dit bestanddeel. Om deze normatieve vraag te kunnen beantwoorden zullen we eveneens een deskresearch verrichten naar dit juridische concept en de (on)mogelijkheden om ‘voorbedachte rade’ te gebruiken of ‘op te rekken’ in de strijd tegen femicide.

4.2. Jurisprudentieonderzoek

Beantwoording van onderzoeksvragen 2 t/m 4 gebeurt aan de hand van een jurisprudentieonderzoek. Op die manier wordt in beeld gebracht:

- op welke manier femicide in de rechtspraak wordt behandeld (vraag 2a)
- hoe vaak en op welke manier de term ‘femicide’ of alternatieve termen worden gebruikt in Nederlandse rechtspraak (vraag 2c);
- of en, zo ja, op welke manier gendergerelateerde kenmerken een rol spelen bij de vaststelling van ‘opzet’ (vraag 3a) en ‘voorbedachte rade’ (vraag 3b);
- in hoeverre strafmotiveringen expliciet melding maken van gendergerelateerde kenmerken (vraag 4a) en of dergelijke kenmerken ook expliciet in verband worden gebracht met een strafverzwaring (vraag 4b); en
- hoe de straftoemeting in femicidezaken zich verhoudt tot de wettelijke strafmaxima (vraag 4c).

Het jurisprudentieonderzoek is verricht via de database van www.rechtspraak.nl. Vanwege de publicatieverplichting voor strafzaken waarin een levensdelict uit Titel XIX (‘Misdrijven tegen het leven gericht’) ten laste is gelegd,³⁶ betekent dit dat alle uitspraken in zaken van (poging tot) moord en doodslag op www.rechtspraak.nl worden gepubliceerd.

³⁶ Zie artikel 4 lid 2 onder c Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl.

Om inzicht te krijgen in de rechtspraak is een grootschalig jurisprudentieonderzoek verricht waarbij ‘moord’ en ‘doodslag’ als zoektermen binnen het rechtsgebied ‘strafrecht’ zijn gebruikt. Alle zaken van feitenrechters die zijn uitgesproken in de tijdsperiode tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2025 zijn meegenomen in het onderzoek. Deze tijdsperiode biedt een blik op de recente rechtspraak en betreft bovendien een periode waarin de (maatschappelijke) discussie rondom femicide steeds prominenter is geworden.³⁷ De toegenomen aandacht voor dit fenomeen kan ook een impact hebben gehad op de rechtspraak. Op basis van de eerdergenoemde UNODC-operationalisering zijn vervolgens de ‘reguliere’ (poging) moord- en doodslagzaken onderscheiden van de zaken die als femicidezaak kunnen worden gekwalificeerd. De precieze selectiemethode wordt nader toegelicht in hoofdstuk 3. Uiteindelijk heeft de gehanteerde zoekstrategie geresulteerd in een totaal van 789 zaken waarin sprake was van (poging tot) een levensdelict op een vrouw.

4.3. Interviews met Nederlandse experts

Het jurisprudentieonderzoek biedt al veel belangrijke inzichten, maar kent ook beperkingen: in uitspraken wordt enkel informatie die relevant is om tot de uiteindelijke inhoudelijke beslissing te komen weergegeven. Een belangrijk nadeel daarvan is dat mogelijk relevante informatie, zoals informatie over aanwezigheid van bepaalde gendergerelateerde kenmerken in een zaak – zeker wanneer die (nog) niet juridisch relevant zijn (zoals psychisch geweld) – daarmee onzichtbaar blijft. Het is mogelijk dat zulke kenmerken gedurende het opsporingsonderzoek wel naar voren zijn gekomen, en misschien zelfs zijn opgetekend in het strafdossier, maar dat deze niet in de uitspraak zijn weergegeven, omdat hier in het kader van de moordzaak geen (juridische) waarde aan wordt gehecht.

Hoeveel aandacht er wordt besteed aan gendergerelateerde kenmerken in de opsporing en dossiervorming kunnen we wel bevragen tijdens interviews met Nederlandse experts werkzaam in de strafrechtspleging. We hebben politieambtenaren, officieren van justitie en medewerkers Veilig Thuis gevraagd of bepaalde gendergerelateerde kenmerken structureel worden onderzocht, geregistreerd en gebruikt in femicidezaken of dat er mogelijk sprake is van gebrek aan (h)erkenning op dat vlak (vraag 2b).

De interviews dienden tevens ter verdieping van het inzicht in de manier waarop in de rechtspraak wordt omgegaan met femicidezaken (vraag 2a). Om dit te achterhalen zijn semigestructureerde interviews afgenomen met personen werkzaam binnen organisaties die te maken hebben met femicide. In totaal zijn 22 experts vanuit het openbaar ministerie, de politie, de zittende magistratuur, medewerkers Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland gevraagd naar hun ervaringen met femicidezaken. Tevens zijn 5 strafrechtgeleerden met expertise op het vlak van geweld tegen vrouwen en/of femicide geïnterviewd om te praten over de normatieve

³⁷ Zie bijvoorbeeld de protesten op de Dam in Amsterdam in 2022 en 2023 waarbij rode hakken werden tentoongesteld om aandacht te vragen voor femicide en slachtoffers te herdenken.

aspecten van de (toekomstige) strafrechtelijke aanpak van femicide, zoals de vraag of gendergerelateerde kenmerken überhaupt een rol kunnen spelen bij de vaststelling van ‘voorbedachte rade’. Meer informatie over de selectie van de geïnterviewden en de manier waarop de interviews werden afgenomen is te vinden in hoofdstuk 5.

4.4. Kwalitatieve vignettenstudie

Voorafgaand aan de interviews met officieren van justitie en rechters, hebben we hen gevraagd om deel te nemen aan een vignettenstudie. Een vignet kan worden omschreven als:

*‘a written description of a (frequently fictitious) event which relates to the central topic of study. Having been presented with a vignette participants are prompted to respond in some way (usually several ways) by the interviewer who is present.’*³⁸

Binnen sociaaljuridisch onderzoek is het gebruik van vignetten vrij gangbaar, met name om juridische besluitvorming te kunnen onderzoeken.³⁹ Dankzij vignetten kunnen we bijvoorbeeld achterhalen of rechters dan wel officieren bepaalde strafzaken herkennen en (expliciet) erkennen als femicidezaken (vraag 2a); of en hoe gendergerelateerde kenmerken worden beoordeeld met betrekking tot de bewijsvoering (vraag 3); en of gendergerelateerde kenmerken een rol spelen bij de sanctionering (vraag 4).

Hoewel vignettenstudies meestal kwantitatief van aard zijn, is ook het kwalitatieve gebruik van vignetten in opkomst. Dit kwalitatieve gebruik is met name geschikt voor meer onbekende onderwerpen en exploratieve onderzoekdesigns.⁴⁰ Omdat femicide in de Nederlandse rechtspraak nog niet eerder is onderzocht – althans niet aan de hand van interviews met rechters en officieren van justitie – is in dit onderzoek gekozen voor een *kwalitatieve* vignettenstudie. Dit laat ook meer ruimte voor interpretatie en reflectie van de respondent op het onderwerp. Aangezien gepubliceerde uitspraken slechts de expliciete motivering weergeven, kunnen op vignetten-gebaseerde interviews helpen om eventuele impliciete overwegingen bloot te leggen die niet in geschreven vonnissen naar voren komen. Op deze manier bieden zij een kwalitatieve verdieping in de mechanismen en patronen die aan de besluitvorming van officieren van justitie en rechters ten grondslag liggen. Vignetten kunnen bovendien een ‘stimulus’ vormen voor respondenten om meer geëngageerd en langer aan een interview deel te nemen.⁴¹

Op basis van het jurisprudentieonderzoek zijn vier korte, realistische vignetscenario’s ontwikkeld: 1) intieme partner femicide; 2) ex-partner femicide; 3) femicide door een onbekende met een haatmotief; en 4) femicide in de context van sekswork. Bij elk van deze

³⁸ H. Sampson & I.A. Johannessen, ‘Turning on the tap: the benefits of using ‘real-life’ vignettes in qualitative research interviews’, *Qualitative Research* (20), 2020(1), p. 56-72.

³⁹ <https://www.leidenlawmethodportal.nl/topics/qualitative-vignette-study>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴⁰ <https://www.leidenlawmethodportal.nl/topics/qualitative-vignette-study>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴¹ Sampson & Johannessen 2020.

scenario's is bovendien een zogenaamde 'cue variatie' opgenomen om beter zicht te krijgen op het belang van bepaalde gendergerelateerde kenmerken bij de besluitvorming van de respondenten. In het scenario van de intieme partner femicide werd bijvoorbeeld eerst een scenario gepresenteerd waarin het strafdossier melding maakt van een geschiedenis van huiselijk geweld, terwijl in de 'cue variatie' de huiselijk geweld context werd weggelaten. Beschouwen de respondenten zowel het basisscenario als het variatiescenario als femicide? Of is de 'cue' variabele daarvoor doorslaggevend? Maakt de 'cue' variabele nog verschil voor wat betreft de straftoemeting? Meer informatie over de vignettenscenario's, de manier waarop de vignetten werden gepresenteerd aan de respondenten en de analyse van de resultaten volgt in hoofdstuk 4.

4.5. Rechtsvergelijkende studie

De discussie over de strafrechtelijke omgang met femicide is niet uniek voor Nederland. Er zijn uiteraard meer landen die vergelijkbare discussies kennen, en in enkele landen heeft dit reeds tot (voorstellen van) wet- en beleidswijzigingen geleid. Een up-to-date overzicht van de manier waarop EU-lidstaten femicide en gendergerelateerde motieven juridisch percipiëren en inzicht in de strafrechtelijke benadering van femicide in deze landen ontbreekt op dit moment echter.

De meest recente studie die enig zicht biedt op de juridische situatie inzake femicide in de EU-lidstaten dateert alweer uit 2021.⁴² Gezien de snelle ontwikkelingen op het vlak van femicide en wetgeving is dit overzicht alweer verouderd. Verder is men aan het Max Planck instituut in Freiburg bezig met een rechtsvergelijkende studie naar 11 landen (waaronder 5 EU-lidstaten) om meer zicht te krijgen op de juridische aanpak van femicide.⁴³ De eerste resultaten van het project zijn interessant.⁴⁴ Het probleem is echter dat dit project pas in de loop van 2026 wordt afgerond.⁴⁵

Van bepaalde EU-landen weten we dat er interessante ontwikkelingen gaande zijn op het vlak van de strafrechtelijke aanpak van femicide. Een initiële quickscan van openbare

⁴² Zie de EIGE rapporten uit 2021 over de verschillende EU lidstaten.

⁴³ Voor meer informatie, zie de website van het project 'The Criminalization of Femicide: a Comparative Legal Perspective' (<https://csl.mpg.de/en/projects/criminalization-of-femicide>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026).

⁴⁴ Zo vermeldt de website dat de betrokken landen variëren in de sanctionering van femicide in de door hen onderzochte vijf subcategorieën van femicide (intimate partner killings; family killings; killings in connection with gender-based crimes; killings in connection with organized crimes; and killings as an expression of hate). Waar bepaalde landen een of meer van deze vijf categorieën femicide zwaarder bestraffen dan 'reguliere' moord en doodslag, daar passen andere landen juist dezelfde of zelfs lichtere sancties toe. Ook de verschillende manieren om een dergelijke zwaardere, gelijke of lichtere sanctionering juridisch vorm te geven zijn geïnventariseerd. Deze variëren van separate strafbaarstelling, tot specifieke of generieke wettelijk strafverzwaringen/-verminderinggronden; en factoren die binnen de bestaande wettelijke strafminima en -maxima kan worden meegewogen in de totstandkoming van de straf.

⁴⁵ Zie de berichtgeving via de volgende link: <https://csl.mpg.de/793762/killing-women-for-being-women>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

internetbronnen naar de 27 EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk⁴⁶ toonde aan dat de aanpak van landen grofweg kan worden onderverdeeld in de hieronder genoemde categorieën. Overigens moet hierbij wel worden opgemerkt, dat bepaalde landen niet netjes binnen één van de onderstaande categorieën vallen: sommige landen kiezen in de praktijk voor verschillende manieren om femicide tegen te gaan:

1) Landen zonder juridische definitie van femicide, noch femicide-gerelateerde strafwetgeving.

In de meeste EU-landen is weliswaar discussie ontstaan over eventuele wets- of beleidswijzigingen op dit vlak, maar deze discussie staat vaak nog in de kinderschoenen en heeft nog niet tot veranderingen in wetgeving of concrete wetsvoorstellen geleid. Dit geldt bijvoorbeeld voor Duitsland, Zweden, Tsjechië, Denemarken, Ierland, Letland, Luxemburg, Polen, Slovenië en Griekenland. Deze landen laten we in het onderzoek dan ook verder buiten beschouwing.

2) Landen met een juridische definitie van femicide, zonder dat deze definitie ziet op het materiële strafrecht (België, Spanje).

In België en Spanje heeft men recent wel een juridische definitie van femicide aangenomen, maar dit leidde niet tot femicidegerelateerde strafwetgeving. Zo voerde Spanje in 2022 een nieuwe wet in waarin femicide werd gedefinieerd aan de hand van vijf verschillende soorten kenmerken.⁴⁷ Deze nieuwe wet bestaat uit een mix van strafverzwarringsgronden (maar niet ten aanzien van moord/doodslag), introductie van specifieke rechtbanken voor efficiëntere afdoening van gender-gerelateerd geweld en preventieve maatregelen (educatie, voorlichtingen etc.). Spanje houdt sinds 2010 data bij over gendergerelateerd geweld (inclusief femicide).⁴⁸

In België werd in 2019 weliswaar een wetsvoorstel tot separate strafbaarstelling ingediend, maar dit werd uiteindelijk niet aangenomen. Wel werd in 2023 de 'Wet voor de preventie en bestrijding van femicides en gendergerelateerde dodingen' van kracht. In deze wet wordt femicide gedefinieerd, en wordt onder andere aandacht besteed aan training van juridische professionals en dataverzameling.

3) Landen die femicide als apart misdrijf strafbaar hebben gesteld (Cyprus, Italië).

Daarnaast zijn er landen die femicide apart strafbaar hebben gesteld. In die landen geldt femicide als een soort *lex specialis* ten opzichte van 'reguliere' doodslag en moord, waarbij

⁴⁶ De quickscan werd uitgevoerd door middel van het intypen van de woorden 'femicide', 'criminal law' en de Engelstalige naam van het betreffende land in de zoekbalk van Google. De eerste twee pagina's met resultaten werden vervolgens gescand op relevantie en – indien relevant – nader bekeken.

⁴⁷ Zie State Strategy to Combat Male Violence 2022– 2025 (EEVM) (https://violenciagenero.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/EN_EEVM_2022_2025.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.).

⁴⁸ Zie de Spaanse portal voor statistische data over gendergerelateerd geweld: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaencifras/>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

femicide doorgaans een hoger strafminimum en -maximum kent. Dit geldt bijvoorbeeld voor Kroatië, Cyprus en Italië.

Cyprus heeft in 2022 femicide als specifiek strafbaar feit erkend middels introductie van artikel 10A in de Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Law (VAW Law 2021).⁴⁹ Verder heeft de Cypriotische strafwetgever bepaald dat rechtbanken femicide als gevolg van geweld door een seksuele partner, marteling, ‘misogynistic violence’, huiselijk geweld of eengerelateerd geweld als strafverzwarende factoren dienen mee te wegen.

In Italië is op 25 november 2025 een wet tot aparte strafbaarstelling van femicide van kracht geworden (in het nieuwe artikel 577-bis van het Italiaanse Wetboek van Strafrecht).⁵⁰ Het gaat om ‘het doden van een vrouw als een uiting van haat, discriminatie of machtsmisbruik, of als een handeling van controle, bezit of overheersing wegens haar hoedanigheid als vrouw, of wegens de weigering van de vrouw om een romantische relatie aan te gaan of voort te zetten, of als een daad die haar persoonlijke vrijheden inperkt’.

4) Landen waar femicide en gendergerelateerde kenmerken als genderspecifieke wettelijke strafverzwarende omstandigheden zijn opgenomen (Malta).

In Malta moeten rechters bij de bepaling van de sanctie voor ‘moord’ rekening houden met het feit dat het een moord op een vrouw betreft en met gendergerelateerde kenmerken van de moord. Dit blijkt uit artikel 211a (Maltese Wetboek van Strafrecht) dat in 2022 werd ingevoerd.⁵¹ Hoewel het strafbare feit dus nog steeds wordt gekwalificeerd als ‘moord’, heeft Malta wel een uitgebreide lijst met wettelijke strafverzwarringsgronden gebaseerd op gendergerelateerde kenmerken die samenhangen met de moord indien het slachtoffer een vrouw betreft.⁵² Door specificering van het geslacht van het slachtoffer heeft Malta dus duidelijk gekozen voor een genderspecifieke benadering van femicide.

5) Landen waar femicide voornamelijk via familie-/en partnerrelaties en haat/discriminatie als wettelijke genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Spanje, Portugal, België).

Een vijfde categorie bestaat uit landen waar een specifiek type femicide tot strafverzwaring kan leiden, namelijk wanneer het levensdelict is gepleegd binnen een familie-of partnerrelatie, of

⁴⁹ The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and for Related Matters Law (Official Gazette of the Republic of Cyprus, Law no. 115(I) of 2021, as amended by Law no. 117(I) of 2022).

⁵⁰ Senato, XIX Legislatura, Disegno di legge n. 1433 in materia di “Introduzione del delitto di femminicidio e altri interventi normativi per il contrasto alla violenza nei confronti delle donne e per la tutela delle vittime”. Zie ook: Camera dei deputati, XIX Legislatura, Disegno di legge n. 2528, in materia di “Introduzione del delitto di femminicidio e altri interventi normativi per il contrasto alla violenza nei confronti delle donne e per la tutela delle vittime”, Trasmissione dal Presidente del Senato della Repubblica il 23 luglio 2025.

⁵¹ The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and for Related Matters Law (Official Gazette of the Republic of Cyprus, Law no. 115(I) of 2021, as amended by Law no. 117(I) of 2022).

⁵² Femicide. Added:X.2022.2.211A.

vanuit een specifiek vooroordeel tegen vrouwen. De strafverzwaring wordt in dat laatste geval gebaseerd op het feit dat de moord op de vrouw een gendergebaseerd haatmisdrijf betreft. Zo wordt in Portugal moord als gevolg van een '*gender-based crime, due to sex or gender identity, which also includes sexual orientation*' beschouwd als gekwalificeerde moord.⁴² Het wordt in dat geval gezien als een haatmisdrijf (art. 132(2)(f) Portugees Wetboek van Strafrecht, 'aggravated murder'). Ook Litouwen lijkt een vergelijkbare aanpak te hebben gekozen (art. 130 lid 2 onder 13 Litouws Wetboek van Strafrecht), en hetzelfde geldt voor Spanje (art. 22 lid 4 Spaans Wetboek van Strafrecht) en België (art. 405quater Strafwetboek). Mogelijk kan Nederland – na de inwerkingtreding van artikel 44bis Sr – binnenkort ook onder deze categorie worden geschaard.

6) *Landen waar femicide (ook) via andere kenmerken als wettelijke, genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Italië, Oostenrijk).*

Voorts zijn er landen die moord of doodslag in combinatie met bepaalde aspecten (die voor femicide relevant kunnen zijn) strafverzwarend beschouwen. In de betreffende landen worden deze aspecten echter niet per se als 'gendergerelateerd' gezien.

Zo zijn er in de eerste plaats landen die moord binnen een bepaalde relationele context als strafverzwarende omstandigheid beschouwen, zonder te specificeren dat het een vrouwelijk slachtoffer moet betreffen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Frankrijk, Italië, Hongarije, Bulgarije en Oostenrijk.

In Oostenrijk is bijvoorbeeld sprake van een strafverzwarende omstandigheid, indien een misdrijf (waaronder ook moord en doodslag) wordt gepleegd tegen een 'familielid, met inbegrip van een ex-echtgenote, geregistreerde partner of levensgezel' of 'tegen een 'persoon die met het slachtoffer samenwoont'.

In Nederland kennen we eenzelfde soort bepaling in het geval van mishandeling. Artikel 304 lid 1 Sr bepaalt dat de maximale gevangenisstraffen in de artikelen 300-304 Sr met een derde kunnen worden verhoogd, indien de mishandeling plaatsvindt tegen de moeder, vader, echtgenoot, etc. van de pleger. Een vergelijkbare bepaling voor de misdrijven doodslag en moord kent het Nederlandse rechtssysteem echter (nog) niet.

In het kader van dit onderzoek hebben we de (juridische) aanpak van femicide nader onderzocht in zeven landen: België, Spanje, Cyprus, Italië, Malta, Portugal en Oostenrijk. De keuze voor deze zeven landen is gebaseerd op de bovengenoemde categorisering (tenminste één land per categorie), met bijzondere nadruk op landen die specifieke femicide-wetgeving hebben geïntroduceerd (Spanje, België, Cyprus, Italië en Malta).

In al deze landen is in de eerste plaats het juridisch kader dat relevant kan zijn voor femicide en gendergerelateerde kenmerken in kaart gebracht. Hoe is (of wordt) femicide in deze landen juridisch gedefinieerd? Welke gendergerelateerde kenmerken laat men op welke manier

meewegen (bijvoorbeeld in strafverzwarende zin; genderneutrale of genderspecifieke wijze)? Schaart men eermoord onder de definitie, etc.? Welke ratio ligt aan deze definiëring en afbakening ten grondslag? Hierbij is niet alleen gekeken naar wetgeving, maar ook naar eventuele aanvullingen of nuancerings vanuit jurisprudentie en beleid. Ook is kennis genomen van de (eerste) ervaringen in de rechtspraak en verdere rechtspraktijk met de nieuwe (femicide) wetgeving, alsmede eventuele problemen en verbeterpunten.

Het in kaart brengen van deze zaken in de verschillende buitenland is in eerste instantie gebeurd op basis van een eigen deskresearch. Met behulp van openbare bronnen (parlementaire geschiedenis, jurisprudentie, rapporten, beleidsdocumenten, academische literatuur, etc.) werd per land eerst een voorlopig ‘landenrapport’ opgesteld. Deze deskresearch werd zoveel mogelijk verricht door juridisch geschoolde onderzoekers uit het onderzoeksteam afkomstig uit de betreffende landen (Oostenrijk, Italië) of met de benodigde ‘*native*’ kennis van de taal van het land (Cyprus, Spanje, België).

Vervolgens is per land tenminste één expert op dit vlak geïnterviewd (bijv. een strafjurist, hoogleraar, officier van justitie of rechter). Deze experts hebben voorafgaand aan het interview het voorlopige landenrapport ontvangen met het verzoek dit rapport goed door te nemen en te controleren op eventuele onjuistheden. Tijdens het interview is vervolgens gesproken over nuancerings op het voorlopige rapport en eventuele lacunes die niet aan de hand van de deskresearch in kaart konden worden gebracht. Voor de manier waarop de interviews werden afgenomen en geanalyseerd, zie hoofdstuk 6.

5. Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt het Nederlandse juridische en beleidskader dat relevant is voor de aanpak van femicide beschreven. Nu Nederland nog geen juridische definitie of aparte strafbaarstelling van femicide kent, wordt vooral gekeken naar algemene strafbepalingen en leerstukken die relevant kunnen zijn in dit verband. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van het jurisprudentieonderzoek weergegeven, terwijl hoofdstuk 4 zich richt op de resultaten van de vignettenstudie en hoofdstuk 5 op de bevindingen die uit de interviews met de Nederlandse experts naar voren zijn gekomen. Hoofdstuk 6 vormt een weergave van het rechtsvergelijkend onderzoek en het rapport besluit met een samenvattende conclusie in hoofdstuk 7.

Hoofdstuk 2. Het Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide

1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de vraag wat het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide inhoudt (onderzoeksvraag 1). Vanwege het ontbreken van een specifieke strafbaarstelling voor femicide en een bijbehorende wettelijke definitie van het fenomeen wordt in dit onderzoek gekeken naar bestaande strafbaarstellingen die ruimer zijn geformuleerd en waar femicide onder kan vallen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de in hoofdstuk 1 gehanteerde operationalisering, gebaseerd op de UNODC-definitie van femicide, om te analyseren in hoeverre deze strafbaarstellingen aansluiten bij de gendergerelateerde kenmerken van femicide zoals die in deze definitie zijn omschreven. Deze analyse heeft een verkennend en in zekere mate speculatief karakter aangezien de betrokken strafbepalingen niet specifiek zijn ontwikkeld met het oog op femicide. Om deze reden worden in dit hoofdstuk, waar relevant, expliciet de gendergerelateerde kenmerken van femicide benoemd die richtinggevend zijn voor de analyse van de toepasselijkheid en reikwijdte van de bestaande strafbaarstellingen.

Hierbij worden eerst de relevante wettelijke grondslagen – zoals moord (artikel 289 Sr), doodslag (artikel 287 Sr), poging (artikel 45 Sr) en eventueel relevante strafverzwarende gronden (artikel 44bis jo. 90quater, 288 Sr) – verkend en toegelicht. Deze bepalingen zijn ook nu al toepasbaar in zaken met femicide kenmerken.

Daarnaast wordt gekeken naar de strafverzwarende gronden in artikel 304 Sr. Hoewel deze bepaling strikt genomen niet van toepassing is op zaken met femicide kenmerken – artikel 304 Sr beschrijft namelijk strafverzwarende gronden in gevallen van *mishandeling* – gaan we toch kort in op de ratio achter deze bepaling. Blijkbaar heeft de wetgever het nodig gevonden om het strafmaximum op mishandeling begaan tegen een familielid, echtgenoot of levensgezel met een derde te verhogen. Wat is de reden voor deze strafverhoging? En zou een dergelijke ratio voor gevallen van femicide misschien eveneens kunnen gelden?

Ten slotte wordt beknopt aandacht besteed aan beleidsplannen in Nederland in het kader van femicide, zoals het Plan van Aanpak ‘Stop femicide!’.

2. Relevante Nederlandse strafwetgeving

In deze paragraaf wordt de Nederlandse strafwetgeving relevant voor kenmerken van femicide besproken. Achtereenvolgens komen aan bod: doodslag (art. 287 Sr), moord (art. 289 Sr),

poging (art. 45 Sr)⁵³ en wettelijke strafverzwarende gronden (artt. 40bis, 90quater, 288 en 304 Sr).⁵⁴ Daarbij wordt niet alleen het juridische kader verduidelijkt, maar wordt ook ingegaan op de (theoretische) ruimte die deze bepalingen bieden voor toepassing op kenmerken van femicide.

2.1. Doodslag (art. 287 Sr)

Zaken met kenmerken van femicide kunnen strafrechtelijk worden vervolgd op basis van artikel 287 Sr (doodslag). Dit artikel luidt als volgt:

Artikel 287 Wetboek van Strafrecht

Hij die opzettelijk een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan doodslag, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftwintig jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Om tot een bewezenverklaring te komen zullen drie bestanddelen moeten worden bewezen: 1) het intreden van de dood van het slachtoffer, 2) het causale verband tussen het handelen van de dader en het gevolg en 3) het opzet van de dader op de dood van een ander. Behoudens bijzondere omstandigheden⁵⁵ speelt het vereiste van het intreden van de dood nauwelijks een rol in de rechtspraktijk. Dit ligt anders voor de overige twee vereisten: enerzijds het causale verband tussen het handelen van de dader en de dood en anderzijds het opzet van de dader op de dood van een ander. Omdat het leerstuk van causaliteit voor de onderhavige studie eveneens weinig relevant is – het causaal verband is bij femicide kenmerken even (ir)relevant als in ‘reguliere’ doodslagzaken – blijft ook dat verder buiten beschouwing. Hieronder gaan wij dus enkel in op het derde bestanddeel: ‘opzet op de dood van een ander’.

Opzetvereiste

Het vereiste opzet van artikel 287 Sr krijgt doorgaans veel aandacht in de rechtspraktijk, waarbij met name het bewijs van voorwaardelijk opzet in zaken van doodslag centraal staat. In de rechtspraak worden verschillende gradaties van opzet onderscheiden, variërend van de laagste gradatie ‘voorwaardelijk opzet’⁵⁶ tot en met de hoogste gradatie van ‘vol’ of ‘zuiver’ opzet. De

⁵³ Voorbereiding (artikel 46 Sr) is niet opgenomen in het relevante wettelijk kader vanwege het verder verwijderde temporeel en inhoudelijk verband met het uiteindelijke levensdelict (zie ook hoofdstuk 1).

⁵⁴ Artikelen 290 en 291 Sr blijven eveneens buiten beschouwing, aangezien zij uitsluitend zien op kinderdoding door de moeder direct na de geboorte ‘uit vrees voor de ontdekking van haar bevalling’. Deze bepalingen zijn bedoeld als strafverminderende gronden in zeer specifieke situaties. Hoewel het voorkomt dat moeders hun pasgeboren dochters doden in het licht van gender-selectieve kinderdoding, lijkt in dergelijke zaken ‘vrees voor de ontdekking van haar bevalling’ niet het onderliggende motief van de levensberoving te zijn.

⁵⁵ Zoals het geval waarin de strafzaak plaatsvindt zonder dat een lijk is aangetroffen. Vgl. Hof Arnhem 4 mei 2012, ECLI:NL:GHARN:2012:BW4764; HR 20 december 2022, NJ 2023/102 m.nt. J.M Reijntjes.

⁵⁶ HR 9 november 1954, NJ 1955, 55 m.nt. Pompe (Cicero).

kern van iedere gradatie is dat in ieder geval in een bepaalde mate sprake is van zowel weten als willen.

Voor strafrechtelijke aansprakelijkheid wegens doodslag is tenminste voorwaardelijk opzet op de dood nodig. Dit is de ondergrens. Bij voorwaardelijk opzet is sprake van de ‘bewuste aanvaarding van de aanmerkelijke kans’.⁵⁷ Daaruit kunnen drie voorwaarden worden afgeleid waarin het weten en willen besloten liggen: i) de kenniscomponent (bewustheid); ii) de wilscomponent (aanvaarding); en iii) de risicocomponent (aanmerkelijke kans).

De ontwikkeling van de drie voorwaarden is in de rechtspraak tot stand gekomen, met name in het kader van de HIV-jurisprudentie. Logischerwijs start de voorwaardelijke opzet redenering veelal vanuit de risicocomponent: zonder het bestaan van een aanmerkelijke kans, kan immers ook geen sprake zijn van wetenschap of aanvaarding van die kans. De Hoge Raad heeft de volgende aanknopingspunten gegeven bij de beoordeling of sprake is van zo’n kans:

*De beantwoording van de vraag of de gedraging de aanmerkelijke kans op een bepaald gevolg in het leven roept, is afhankelijk van de omstandigheden van het geval, waarbij betekenis toekomt aan de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht. Er is geen grond de inhoud van het begrip "aanmerkelijke kans" afhankelijk te stellen van de aard van het gevolg. Het zal in alle gevallen moeten gaan om een kans die naar algemene ervaringsregelen aanmerkelijk is te achten.*⁵⁸

Uit het opgenomen citaat kan worden afgeleid dat de risicocomponent een kwantitatieve, min of meer statistische, benadering kent. Er kan in het algemeen geen eenduidig antwoord worden gegeven op de vraag wanneer een kans vanuit dat perspectief de drempel van ‘aanmerkelijk’ behaalt. Dit zal aan de hand van algemene ervaringsregels moeten worden bepaald. Uit meer recente rechtspraak blijkt echter dat in dit kader wel van een ondergrens kan worden gesproken: als een kans slechts denkbeeldig, verwaarloosbaar of onwaarschijnlijk is, dan is deze niet aanmerkelijk.⁵⁹

Indien de horde van de aanmerkelijke kans is genomen, dient vervolgens ook te worden vastgesteld dat bij de dader wetenschap van die kans bestond ten tijde van het verrichten van de gedraging. Deze kennis hoeft geen exacte wetenschap van de kans te omvatten. Een algemene bewustheid van het gevolg is voldoende.⁶⁰ In de praktijk lijkt de kenniscomponent nauwelijks een zelfstandige rol te spelen, maar veelal met de aanvaarding van die kans te worden samengenomen. Immers, het enkel bestaan van kennis is onvoldoende voor voorwaardelijk opzet indien de wils-component niet ook aanwezig is:

“Uit de enkele omstandigheid dat die wetenschap bij de verdachte aanwezig is dan wel bij hem moet worden verondersteld, kan niet zonder meer volgen dat hij

⁵⁷ De Hullu 2024, p. 262.

⁵⁸ HR 25 maart 2003, *NJ* 2003, 552 m.nt. Buruma.

⁵⁹ HR 29 mei 2018, *NJ* 2019, 103 m.nt. Wolswijk.

⁶⁰ De Hullu 2024, p. 269.

de aanmerkelijke kans op het gevolg ook bewust heeft aanvaard, omdat in geval van die wetenschap ook sprake kan zijn van bewuste schuld.”⁶¹

Het zwaartepunt van de toetsing richt zich in deze gevallen dus voornamelijk op het punt van de aanvaarding. Dit subjectieve onderdeel van de maatstaf ziet allereerst op hetgeen daadwerkelijk in de pleger is omgegaan ten tijde van de handelingen. Dit kan bijvoorbeeld blijken uit verklaringen van de verdachte waaruit zijn gedachtegang blijkt, of uit verklaringen van getuigen over uitspraken die hij deed tijdens het plegen van het delict. Indien bewijs voor de daadwerkelijke gedachtegang van de dader echter ontbreekt, dan kan een geobjectiveerde maatstaf worden gebruikt:

“Bepaalde gedragingen kunnen naar hun uiterlijke verschijningsvorm worden aangemerkt als zo zeer gericht op een bepaald gevolg dat het - behoudens contra-indicaties - niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans op het desbetreffende gevolg heeft aanvaard.”⁶²

Aan de hand van extern waar te nemen feitelijke omstandigheden kan dus ook de aanvaarding worden afgeleid. Zo is bijvoorbeeld algemeen bekend dat iemand van een 9-meter-hoog balkon duwen fatale gevolgen kan hebben. Wanneer verdachte dit dan toch doet, dan wordt ook zonder belastende verklaring aangenomen dat hij de dood van het slachtoffer heeft aanvaard.⁶³

Toepassing op femicide kenmerken

Vooruitlopend op het jurisprudentieonderzoek kan vanuit een theoretisch perspectief worden opgemerkt dat het vereiste opzet in (femicide)zaken met gendergerelateerde kenmerken naar verwachting geen delictspecifieke problemen zal opleveren. Bij het opzetvereiste is vooral de mogelijkheid om tot een objectivering van de wetenschap en aanvaarding te komen van belang. In gevallen waarbij het intreden van de dood namelijk vooraf wordt gegaan door geweldshandelingen of wanneer er een wapen wordt gebruikt, dan wordt in de jurisprudentie doorgaans (eerder) tot een bewezenverklaring van opzet geconcludeerd.⁶⁴

Wanneer we dit afzetten tegen onze werkdefinitie van femicide uit hoofdstuk 1, dan betekent dit mogelijk dat in situaties zoals omschreven onder het 5^e gendergerelateerde kenmerk (‘er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en/of na afloop van de doodslag’) de rechter eerder tot vaststelling van (voorwaardelijk) opzet kan komen. Mogelijk geldt dit ook voor het 3^e gendergerelateerde kenmerk (‘het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid’).

Ook zal in veel zaken met femicidekenmerken sprake zijn van een zekere *gerichtheid op de persoon* van het slachtoffer. De dader doodt vaak niet een willekeurige vrouw, maar hij berooft *zijn* vrouw, ex-partner, zus, etc. van het leven. Een dergelijke gerichtheid op het object van de

⁶¹ HR 25 maart 2003, *NJ* 2003, 552 m.nt. Buruma.

⁶² HR 25 maart 2003, *NJ* 2003, 552 m.nt. Buruma.

⁶³ Rechtbank Zwolle-Lelystad 2 oktober 2007, ECLI:NL:RBZLY:2007:BB5475.

⁶⁴ Zie het overzicht van de jurisprudentie besproken in: T&C artikel 287 Sr, aantekening 9b.

doodslag leidt in de jurisprudentie ook eerder tot bewezenverklaring van het opzetvereiste.⁶⁵ Mogelijk – maar dit is speculatief – geldt dit ook voor een bepaalde *gerichtheid op het geslacht* van de – verder willekeurige – persoon, zoals verwoord onder het 8^e gendergerelateerde kenmerk (‘de moord/doodslag bestond uit een *gender-based* haatmisdrijf’).

Of het opzetvereiste verder kan worden ‘opgerekt’, door bijvoorbeeld ook een voorafgaand patroon van (escalerend) (huiselijk) geweld tussen de pleger en het slachtoffer een rol te geven bij de bewezenverklaring van opzet op de dood van het slachtoffer (het 1^e gendergerelateerde kenmerk), is echter maar zeer de vraag. Het huidige leerstuk van opzet lijkt een dergelijke oprekking niet ondersteunen. Rechters kijken in beginsel naar de omstandigheden die een *directe* rol spelen bij de specifieke gedraging die tot de dood leidt, zoals wapengebruik, doodsb bedreigingen of fysiek geweld dat *onmiddellijk* voorafgaat aan de fatale gedraging. Gedragingen die verder verwijderd zijn van het tenlastegelegde feitencomplex kunnen binnen de maatstaf van de Hoge Raad niet zomaar binnen het kader van de uiterlijke verschijningsvorm worden betrokken, aangezien deze specifiek met het in te treden gevolg in verband dienen te worden gebracht.

Hoewel de theorie vooralsnog dus weinig aanknopingspunten biedt voor het betrekken van gendergerelateerde kenmerken (m.u.v. voorafgaand seksueel geweld en wederrechtelijke vrijheidsbeneming) bij de constructie van opzet, laten we voorlopig de mogelijkheid open dat feitenrechters dit misschien toch doen in hun uitspraken. In hoofdstuk 3 (jurisprudentieonderzoek) gaan we in op de vraag of en, zo ja, hoe vaak rechters gendergerelateerde kenmerken betrekken bij de bewezenverklaring van opzet. Ook zullen we aan experts voorleggen of oprekking van het opzetvereiste misschien toch verenigbaar is met het recht (hoofdstuk 5).

2.2. Moord (artikel 289 Sr)

Kenmerken van femicide kunnen onder bepaalde omstandigheden ook als moord (art. 289 Sr) worden gekwalificeerd. Artikel 289 Sr luidt als volgt:

Artikel 289 Wetboek van Strafrecht

Hij die opzettelijk en met voorbedachten rade een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie.

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld S. van der Aa, M. Groenhuijsen, K. Lens & M. Lanslots, *Verkeersslachtoffers. Over de strafrechtelijke reactie op (ernstige) verkeersdelicten*. Tilburg: INTERVICT 2016, p. 72: doorgaans is het aannemen van voorwaardelijk opzet bij commune delicten eenvoudiger dan bij verkeersdelicten, onder andere omdat bij commune strafzaken doorgaans sprake is van agressie *gericht op een specifieke persoon*, terwijl ernstige verkeersdelicten veelal ongericht zijn.

Het verschil met ‘doodslag’ is dat moord ‘met voorbedachten rade’ wordt gepleegd. De eerder besproken voorwaarden van artikel 287 Sr zijn derhalve ook voor moord relevant. Aanvullend is vereist dat de levensberoving met voorbedachten rade heeft plaatsgevonden.

Dit bestanddeel heeft door de jaren heen wisselende betekenissen gehad. In de wetsgeschiedenis treffen we een eerste definitie aan: ‘een tijdstip van kalm overleg, van bedaard nadenken; het tegenovergestelde van oogenblikkelijke gemoedsopwelling’.⁶⁶ De wetgever leek daarbij vooral de *subjectieve* geestesgesteldheid van de dader centraal te stellen.⁶⁷ Van belang was dus de vraag of verdachte daadwerkelijk had nagedacht en zich had beraden op de betekenis en gevolgen van zijn voornemen.

In de rechtspraak werd vanaf 1975 echter steeds meer een geobjectiveerde insteek gehanteerd, waarbij de nadruk niet zozeer lag op de geestesgesteldheid van de dader – dit is immers lastig te bewijzen – maar op de objectieve vraag of tussen het besluit de ander van het leven te beroven en de uitvoering van dat voornemen tijd en gelegenheid was tot nadenken.⁶⁸ Daarbij kon het tijdverloop voor verdachte om zich te beraden betrekkelijk kort zijn en kon dit beraden ook plaatsvinden tijdens geweldshandelingen.⁶⁹ Als gevolg van deze geobjectiveerde insteek, werd voorbedachte raad destijds eenvoudig aangenomen. Mede vanwege de serieuze strafverzwarende gevolgen kwam op deze invulling van voorbedachte rade veel kritiek.⁷⁰

Sinds 2012 heeft de Hoge Raad voor een gematigder invulling gekozen. Naast het belang dat aan de gelegenheid moet worden toegekend, is meer ruimte ontstaan om subjectieve aspecten mee te wegen in de beoordeling in de vorm van contra-indicaties. Het uitgangspunt om tot een bewezenverklaring van voorbedachte raad te komen is:

*“dat de verdachte zich gedurende enige tijd heeft kunnen beraden op het te nemen of het genomen besluit en hij niet heeft gehandeld in een oogenblikkelijke gemoedsopwelling, zodat hij de gelegenheid heeft gehad na te denken over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad en zich daarvan rekenschap te geven.”*⁷¹

Wanneer een dader voldoende tijd en gelegenheid heeft gehad om zich te beraden op het besluit, dan mag in beginsel worden aangenomen dat hij ook van deze gelegenheid gebruik heeft

⁶⁶ Smidt 1881-II, p. 460.

⁶⁷ Smidt 1881-II, p. 454. Vgl. L.E.M. Schreurs & S.L.T.J. Ligthart, ‘Met voorbedachte raad en een psychische stoornis. Enkele aanknopingspunten voor de feitenrechter uit de discussie over een criterium voor ontoerekenbaarheid’, *DD* 2020/17, p. 234-235.

⁶⁸ Vgl. HR 6 mei 1975, *NJ* 1975/416 m.nt. Th.W. van Veen.

⁶⁹ De Hullu 2024, p. 285.

⁷⁰ Zie A. Das, Y. Piekhaar & N. Tielemans, ‘Gelegenheid voor beraad? Over indicaties voor voorbedachte raad’, *DD* 2014/54, p. 561-562; R.S.T. Gaarhuis, ‘Voorbedachte raad: een objectief vereiste?’, *DD* 2009/80, p. 1156-1158; F.S. Bakker, ‘Voorbedachte raad’, *DD* 2011/16, p. 240-241; De Hullu 2024, p. 285; Conclusie A-G Vellinga voor HR 22 februari 2005, *ECLI:NL:HR:AR5714*, punt 184; W.A. Holland, ‘Voorbedachte raad: het spanningsveld tussen inhoudelijke betekenis en bewijsbaarheid’, in: E. Hofstee, O.J.M.D.L. Jansen & A.M.G. Smit, *Kringgedachten. Opstellen van de Kring Corstens*, Deventer: Kluwer 2014, p. 69.

⁷¹ HR 28 februari 2012, *NJ* 2012/518 m.nt. B.F. Keulen.

gemaakt, en dat hij dus met voorbedachte raad heeft gehandeld. In het geval van contra-indicaties, kan de rechter echter toch besluiten dat van voorbedachte rade geen sprake was:

“Bij de vraag of sprake is van voorbedachte raad gaat het bij uitstek om een weging en waardering van de omstandigheden van het concrete geval door de rechter, waarbij deze het gewicht moet bepalen van de aanwijzingen die voor of tegen het bewezen verklaren van voorbedachte raad pleiten. De vaststelling dat de verdachte voldoende tijd had om zich te beraden op het te nemen of het genomen besluit vormt weliswaar een belangrijke objectieve aanwijzing dat met voorbedachte raad is gehandeld, maar behoeft de rechter niet ervan te weerhouden aan contra-indicaties een zwaarder gewicht toe te kennen. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de omstandigheid dat de besluitvorming en uitvoering in plotselinge hevige drift plaatsvinden, dat slechts sprake is van een korte tijdsperiode tussen besluit en uitvoering of dat de gelegenheid tot beraad eerst tijdens de uitvoering van het besluit ontstaat. Zo kunnen bepaalde omstandigheden (of een samenstel daarvan) de rechter uiteindelijk tot het oordeel brengen dat de verdachte in het gegeven geval niet met voorbedachte raad heeft gehandeld.”⁷²

Met deze maatstaf zijn de objectieve en subjectieve zijde van de voorbedachten rade weer meer in lijn met de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever. Dankzij de drie (niet-limitatieve) contra-indicaties bestaat meer ruimte om de specifieke feiten en omstandigheden van het geval op waarde te schatten.⁷³

Enkele jaren na dit standaardarrest van de Hoge Raad analyseren Das, Piekhaar & Tieleman jurisprudentie op dit vlak om te zien ‘hoe de voor voorbedachte raad vereiste gelegenheid wordt vastgesteld en hoe die wordt gemotiveerd’.⁷⁴ Zij onderscheiden in de rechtspraak twee ‘theorieën’ die ten grondslag liggen aan een bewezenverklaring van voorbedachte raad. De eerste theorie ziet op de ‘klassieke’ situatie van aanwezigheid van een vooropgezet plan, gevolgd door (voorbereidings)handelingen. Das e.a. onderscheiden drie elementen binnen deze theorie:

- 1) Er moet sprake zijn van een besluit om iemand te doden. Vanaf dat moment begint het tijdsbestek waarbinnen verdachte zich kan beraden op zijn besluit;
- 2) Er is sprake van planmatig handelen en/of het treffen van voorbereidingshandelingen tussen het moment van het besluit en de uitvoering daarvan; en
- 3) Het besluit wordt uitgevoerd.

Wanneer sprake is van deze drie elementen, dan nemen rechters aan dat verdachte niet alleen gelegenheid heeft gehad, maar *daadwerkelijk* heeft nagedacht over een en ander. Das e.a.

⁷² HR 28 februari 2012, *NJ* 2012/518 m.nt. B.F. Keulen.

⁷³ HR 28 februari 2012, *NJ* 2012/518 m.nt. B.F. Keulen. Naast deze materiële maatstaf stelt de Hoge Raad ook eisen aan de motivering van de bewezenverklaring van voorbedachte rade, vooral wanneer deze ‘niet rechtstreeks uit de bewijsmiddelen volgt’. De enkele vaststelling dat niet is komen vast te staan dat verdachte handelde in een ogenblikkelijke gemoedsofwellig is in ieder geval onvoldoende (zie De Hullu 2024, p. 260).

⁷⁴ Das, Piekhaar & Tieleman 2014, p. 563.

noemen ter illustratie van een dergelijke klassieke situatie het voorbeeld een verdachte die bekende enkele maanden voor de moord tot het besluit te zijn gekomen dat zijn ex-vriendin ‘dood moest’.⁷⁵ Op de avond van de moord zelf twijfelde hij nog een paar keer, maar besloot uiteindelijk toch tot handelen over te gaan. Twee dagen voor de moord was hij op het idee gekomen om de moord uit te voeren met behulp van een riem die hij enige tijd daarvoor van een tas had gehaald. Dit samenstel van omstandigheden deed de rechtbank besluiten dat verdachte ‘op diverse momenten en over een langere periode de gelegenheid heeft gehad en ook daadwerkelijk heeft benut om zich te beraden over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad’. In dit geval was de tijdsperiode tussen het eerste besluit en de uitvoering betrekkelijk lang (enkele maanden), maar een (veel) kortere voorbereidingstijd is uiteraard ook mogelijk.

Belangrijk voor dit rapport is dat het moment van het besluit niet altijd kan worden afgeleid uit verklaringen van verdachte. In dat geval wordt het moment van het besluit ook wel vastgesteld aan de hand van andere indicatoren, zoals een vooraf door verdachte gedane aankondiging aan het slachtoffer of aan derden dat hij het slachtoffer om het leven gaat brengen, of eerder geuite doodsbedreigingen. Als voorbeeld worden WhatsApp-berichten genoemd, die verdachte enkele dagen voor de moord aan het slachtoffer had gestuurd, met de strekking dat slachtoffer ‘zal branden in de hel’ en dat verdachte daarvoor zou zorgen.⁷⁶

De tweede theorie ziet op de situatie waarin het besluit om het slachtoffer te doden kort voor het begin van de uitvoering is genomen, dan wel dat de gelegenheid tot beraad heeft bestaan nadat reeds met de uitvoering van het strafbare feit is begonnen. Bij een dergelijke korte tijdsperiode tussen besluit en uitvoering is de aanwezigheid van zogenaamde ‘keuzemomenten’ tussen besluit en uitvoering of tijdens de uitvoering van groot belang. Het betreft specifieke ‘momenten tussen de handelingen, waarin het voortzetten van het strafbare feit niet alleen een nieuwe handeling vergt, maar een nieuwe afweging ter voortzetting van de uitvoering’. Ter illustratie noemen Das e.a. een zaak waarin verdachte op meerdere plaatsen in de woning zijn vrouw steeds opnieuw had gestoken, zelfs nadat hij werd onderbroken door de zus van het slachtoffer en door haar moeder, die hem nog probeerden te stoppen. Omdat verdachte tijdens deze onderbrekingen niet tot inkeer kwam, maar doorging met de uitvoering van het strafbare feit, kon de voorbedachte raad volgens het hof worden vastgesteld.⁷⁷ Aanwezigheid van meerdere keuzemomenten vormen een sterke(re) aanwijzing voor voorbedachte rade, maar ook indien slechts sprake is van één keuzemoment, kan voorbedachte rade worden aangenomen.

Toepassing op femicide kenmerken

Wanneer we het bovenstaande kader toepassen op de vraag hoe voorbedachte rade kan worden vastgesteld in zaken met kenmerken van femicide, dan komen we tot de volgende (voorlopige) inzichten.

Het vaststellen van voorbedachte raad is onlosmakelijk verbonden met de feiten en omstandigheden van het geval en zal dus aankomen op een casuïstische beoordeling. Mede in

⁷⁵ Rb. Gelderland 18 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1792.

⁷⁶ Rb. Oost-Brabant 9 april 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:1681.

⁷⁷ HR 28 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA1234. De zaak eindigde in een artikel 81 lid 1 RO beslissing.

het licht van de maatstaf uit 2012, lijkt voorbedachte raad in bepaalde gevallen van femicide uitgesloten. Denk bijvoorbeeld aan situaties waarin de dood van de vrouw het gevolg is van handelen vanuit een *ogenblikkelijke gemoedsopwelling*. Het betrekkelijk korte tijdsverloop tussen besluit en uitvoering en de ogenblikkelijke gemoedsbeweging kunnen in dergelijke gevallen roet in het eten gooien om tot een vaststelling van voorbedachte raad te komen.

Dit is geen denkbeeldig scenario. In een eerder verkennend onderzoek naar de verhouding tussen voorbedachte raad en levensdelicten in de relationele sfeer volgde uit de 54 onderzochte zaken met een tenlastelegging gebaseerd op (poging tot) moord in 37 zaken vrijspraak voor dit onderdeel.⁷⁸ De achterliggende oorzaken waren te vinden in i) onvoldoende bewijs (n=23); ii) het ontbreken van een plan (n=10); en de aanwezigheid van de contra-indicatie van een hevige gemoedsopwelling (n=9).⁷⁹

In zaken met femicide kenmerken is het aannemen van ‘voorbedachte rade’ dus niet vanzelfsprekend, al zou aanwezigheid van bepaalde gendergerelateerde kenmerken mogelijk wel kunnen bijdragen aan de vaststelling van voorbedachte raad. In situaties die vallen onder het 3^e gendergerelateerde kenmerk (‘het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid’) zou een rechter bijvoorbeeld uit de voorafgaande wederrechtelijke vrijheidsberoving mogelijk een bepaalde planmatigheid of voorbereidingshandeling kunnen afleiden.

Ingewikkelder is de vraag naar de eventuele betekenis van een *verleden* van fysiek, seksueel, of psychisch geweld door de dader jegens het slachtoffer (1^e gendergerelateerde kenmerk) bij de vaststelling van voorbedachte raad. Wij gaan ervan uit dat de UNODC hiermee doelt op (een patroon van) geweldshandelingen die *niet onmiddellijk* aan de moord vooraf zijn gegaan. Oftewel op het feit dat de (voormalige) relatie tussen dader en slachtoffer gekenmerkt werd door eerdere incidenten van huiselijk geweld of belaging. Dergelijke handelingen die in het verleden hebben plaatsgevonden kunnen niet zonder meer leiden tot de conclusie dat daarmee ten aanzien van het levensdelict voorbedachte rade heeft bestaan. Er is in dat scenario immers nog niet automatisch sprake van een ‘te nemen of genomen besluit’ op het *doden* van een ander. In de jurisprudentie inzake voorbedachte raad wordt juist geprobeerd om zo nauwkeurig mogelijk het moment van dit specifieke besluit vast te stellen. Mogelijk ligt dit anders wanneer het eerdere geweld vanuit de dader mede bestond uit zeer ernstige geweldsdelicten, die naar hun aard fataal hadden kunnen aflopen. Als verdachte het slachtoffer bijvoorbeeld ook eerder al probeerde te wurgen – maar dit liep door puur geluk goed af – dan zou een rechter hier misschien een indicator van een ‘te nemen of genomen besluit’ in kunnen zien. Dit is echter speculatief en dergelijke redeneringen zijn we bij de bestudering van de jurisprudentie ook niet tegengekomen.⁸⁰

Een interessante vraag is ook hoe we eerdere doodsbedreigingen aan het adres van het slachtoffer in dit verband kunnen duiden. Het uiten van doodsbedreigingen in een context van

⁷⁸ S.S. Buisman & M.D. Jansen, ‘Moord en doodslag met een seksistisch oogmerk. Een onderzoek naar ‘femicide’ in de rechtspraak’, *DD* 2023/66, p. 901.

⁷⁹ Buisman & Jansen 2023, p. 901-905.

⁸⁰ Als er sprake is van dergelijke ernstige incidenten voorafgaand aan de uiteindelijke (poging) femicide, dan kunnen deze als afzonderlijke feiten worden behandeld.

een gewelddadige relatie of belaging is vrij ‘normaal’. Het komt regelmatig voor dat mannen hun (ex-)partner met de dood bedreigen. In de rechtspraak worden doodsb bedreigingen of aankondigen echter ook wel gebruikt als indicatoren om het moment van het besluit vast te stellen, zoals in het ‘klassieke’ scenario waarin de dader handelt vanuit een vooropgezet plan (zie hierboven). Waar het gebruik van doodsb bedreigingen als aanknopingspunt voor vaststelling van het besluit in relaties die niet worden gekenmerkt door een verleden van eerdere bedreigingen of geweld verdedigbaar is, daar ligt dit in situaties van voorafgaand huiselijk geweld mogelijk minder voor de hand. Immers, als het uiten van doodsb bedreigingen in een bepaalde relatie schering en inslag is, kun je de meest recente bedreiging dan nog serieus nemen als indicator van een daadwerkelijk besluit tot het beroven van iemands leven? Was het dit keer dan toch gemeend? Of hebben de eerdere doodsb bedreigingen misschien een inflatoir effect en moeten we de laatste bedreiging in dergelijke situaties wellicht los zien van het latere doden van de (ex-)partner? Andersom geredeneerd zouden herhaaldelijke doodsb bedreigingen – wanneer deze uiteindelijk culminerend in het daadwerkelijk doden van de (ex-)partner – voor rechters misschien wel degelijk een aanknopingspunt kunnen zijn voor het vaststellen van een (steeds vastomlijnder) plan tot het plegen van het levensdelict (het eerste element genoemd door Das e.a.) . Andere aspecten die in dit verband mogelijk relevant kunnen zijn, zijn de vraag hoe concreet de doodsb bedreiging was (hoe concreter de bedreiging, des meer reden om er een besluit in te zien); of het feitencomplex aansluit bij de concrete doodsb bedreiging (dat slachtoffer inderdaad met een mes wordt gestoken wanneer dader daar eerder mee dreigde); het tijdsverloop tussen de doodsb bedreiging en de uitvoering (hoe langer geleden de doodsb bedreiging werd geuit, hoe lastiger om hier een besluit uit op te maken); en de vraag of tussen de doodsb bedreiging en de uitvoering een periode van relatieve rust en normalisatie van de relatie heeft plaatsgevonden (als mogelijke contra-indicatie).

Uit het voorgaande vloeit de voorzichtige hypothese voort dat het (eerder) aannemen van voorbedachte rade binnen de geldende rechtsdogmatiek niet zonder meer volgt uit de aanwezigheid van kenmerken van femicide, zelfs niet wanneer sprake is van een voorgeschiedenis van gendergerelateerde kenmerken (met name voorafgaand huiselijk geweld of belaging). Deze terughoudendheid lijkt aan te sluiten bij de bredere en bestaande bewijsproblematiek rond het aantonen van voorbedachte raad in het strafrecht in het algemeen. In hoofdstuk 3 wordt deze initiële hypothese afgezet tegen de resultaten van het jurisprudentieonderzoek en voorgelegd aan experts (hoofdstuk 5). Mogelijk zien de rechters in de praktijk juist wel aanleiding om voorbedachte raad (mede) vast te stellen aan de hand van gendergerelateerde kenmerken.

2.3. Poging

In het onderzoek wordt naast voltooide levensdelicten ook aandacht geschonken aan de poging tot een levensdelict waarin kenmerken van femicide aanwezig zijn. Artikel 45 Sr houdt het volgende in:

Artikel 45 Wetboek van Strafrecht

1. Poging tot misdrijf is strafbaar, wanneer het voornemen van de dader zich door een begin van uitvoering heeft geopenbaard.
2. Het maximum van de hoofdstraffen op het misdrijf gesteld wordt bij poging met een derde verminderd.
3. Geldt het een misdrijf waarop levenslange gevangenisstraf is gesteld, dan wordt gevangenisstraf opgelegd van ten hoogste twintig jaren.

De algemene pogingsleer van artikel 45 Sr is enkel van toepassing indien het voorgenomen delict een misdrijf betreft. Hierbij moet de poging op een *specifiek* misdrijf (het gronddelict) zijn gericht, niet op misdrijven in het algemeen. Centraal bij de toetsing of sprake is van een strafbare poging staan het voornemen en het begin van de uitvoering.

Het vereiste voornemen van de dader is de subjectieve zijde van de maatstaf en het vereiste opzet dat nodig is voor het bewijs van het voornemen, komt overeen met het vereiste opzet voor het specifieke misdrijf waar de poging op is gericht.⁸¹ Voor moord en doodslag zal voorwaardelijk opzet dus afdoende zijn.⁸²

Het voornemen van de dader dient zich verder door middel van een begin van uitvoering te hebben geopenbaard. Leidend in dat opzicht is nog steeds de in het Cito-arrest uit 1978 geïntroduceerde maatstaf of de ‘gedragingen (...) naar haar uiterlijke verschijningsvorm moeten worden beschouwd als te zijn gericht op de voltooiing van het misdrijf.’⁸³ In een meer recente uitspraak heeft de Hoge Raad een overzicht gegeven van factoren die bij deze beoordeling een rol kunnen spelen:

*“De vraag of sprake is van zulke gedragingen, laat zich niet in algemene zin beantwoorden. Het komt aan op een beoordeling van de concrete omstandigheden van het geval. Algemene regels kunnen daarvoor niet worden gegeven. Uit eerdere rechtspraak kan wel het volgende worden afgeleid. Een belangrijke beoordelingsfactor is hoe dicht de vastgestelde gedragingen bij de voltooiing van het voorgenomen misdrijf lagen, bijvoorbeeld in tijd en/of plaats, en hoe concreet deze daarop waren gericht. Daarmee wordt ook afbakening van de poging ten opzichte van de strafbare voorbereiding bevorderd. Verder kan het bij poging gaan om een samenstel van gedragingen, met inbegrip van die van eventuele deelnemers. De aard van het misdrijf kan van belang zijn, maar niet noodzakelijk is dat al een bestanddeel van het misdrijf is vervuld.”*⁸⁴

⁸¹ De Hullu 2024, p. 435-436.

⁸² Dat voorwaardelijk opzet ook in geval van moord volstaat, blijkt uit NLR Strafrecht, art. 289 Sr, aant. 4.

⁸³ HR 24 oktober 1978, *NJ* 1979, 52 m.nt. Van Veen.

⁸⁴ HR 30 maart 2021, *NJ* 2021/228 m.nt. A.J. Machielse.

Het is uiteindelijk aan de feitenrechter om binnen dit beoordelingskader per geval te bezien of de drempel van de uiterlijke verschijningsvorm is behaald.⁸⁵

Indien de rechter tot een bewezenverklaring van poging komt, dan heeft dit invloed op de maximale hoofdstraffen die kunnen worden opgelegd: deze worden bij poging gereduceerd tot 2/3e van de strafmaxima die zijn gesteld op het gronddelict. Bij misdrijven waarop een levenslange gevangenisstraf is gesteld (zoals moord en gekwalificeerde doodslag), kan hoogstens een gevangenisstraf van 20 jaar worden opgelegd (art. 45 lid 3 Sr). Deze strafvermindering heeft te maken met de geringere krenking van of schok voor de rechtsorde in vergelijking met het voltooide delict.⁸⁶

2.4. Wettelijke strafverzwarende gronden (288, 44bis jo. 90quater Sr en 304 Sr)

2.4.1. Artikel 288 Sr

Indien de bestanddelen van artikel 287 Sr zijn bewezen, kan in bepaalde omstandigheden het strafmaximum worden verhoogd. In het geval van femicidekenmerken kan artikel 288 Sr relevant zijn:

Artikel 288 Wetboek van Strafrecht

Doodslag gevolgd, vergezeld of voorafgegaan van een strafbaar feit en gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapting op heterdaad, aan zichzelf of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren, wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie.

De in het artikel opgenomen omstandigheden zijn limitatief en derhalve zijn uitsluitend deze situaties juridisch relevant. Alvorens artikel 288 Sr in beeld komt, dienen de bestanddelen van artikel 287 Sr (zie paragraaf 2.2.1) te zijn vervuld. Daarnaast volgt uit artikel 288 Sr dat aan drie aanvullende voorwaarden moet worden voldaan. Er dient sprake te zijn van i) een strafbaar feit, ii) een temporeel verband ('gevolgd, vergezeld of voorafgegaan'), en iii) een bepaald oogmerk ('om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapting op heterdaad, aan zichzelf of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid, hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren').

⁸⁵ Zie voor een uitgebreide bespreking van rechtspraak: Noyon/Langemeijer/Rommelink Strafrecht, art. 45 Sr, aant. 2.5.3; De Hullu 2024, p. 430-435.

⁸⁶ T&C artikel 45 Sr, aantekening 4.

Aangezien artikel 288 Sr spreekt van een strafbaar feit, omvat dit zowel misdrijven als overtredingen. Daarnaast wordt aangenomen dat tevens de voorbereiding of poging tot een misdrijf binnen het begrip valt.⁸⁷

Voor wat betreft het temporele verband, vereist het artikel dat de doodslag ‘gevolgd, vergezeld of voorafgegaan’ wordt door het zojuist aangestipte strafbare feit. Hoe groter het tijdsverloop tussen het strafbare feit en de doodslag, des te lastiger kan het vereiste temporele verband bewezen worden.⁸⁸ Naast dit verband, is ook een oogmerk vereist met een specifiek karakter. De doodslag dient te zijn gepleegd om het strafbare feit ‘voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapping op heterdaad, aan zichzelf of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren’.

Toepassing op femicide kenmerken

Het is niet uitgesloten dat gekwalificeerde doodslag zoals beschreven in artikel 288 Sr voor bepaalde femicide kenmerken relevant kan zijn. Denk aan situaties waarin de dader een vrouw om het leven brengt om betrapping op heterdaad van een ander strafbaar feit, zoals huiselijk geweld of verkrachting, te voorkomen. In die context zouden het 2^e (‘het slachtoffer was een slachtoffer van een vorm van uitbuiting’), het 3^e (‘het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid’) of het 5^e (‘er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens of na afloop van de moord/doodslag’) gendergerelateerde kenmerk misschien relevant kunnen zijn.

Buiten deze eventuele gevallen van betrappingsgevaar, bestaat de indruk dat zaken met femicide kenmerken in de regel niet worden gepleegd om een ander strafbaar feit voor te bereiden of te vergemakkelijken, maar veelal voortvloeien uit andere dynamieken. We verwachten daarom dat in de praktijk relatief zelden de strafverzwarende omstandigheden van artikel 288 Sr van toepassing zullen zijn, aangezien het motief in zaken met kenmerken van femicide doorgaans persoonlijk en relationeel van aard is en niet instrumenteel of strategisch (om betrapping te voorkomen).

2.4.2. Artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr

Naar aanleiding van een initiatiefwetsvoorstel traden per 1 juli 2025 twee nieuwe artikel(led)en in werking. Dit betreft in de eerste plaats het nieuwe artikel 44bis Sr:

Artikel 44bis Wetboek van Strafrecht

Indien een strafbaar feit wordt begaan met een discriminatoir oogmerk dan wel bestaat uit, wordt voorafgegaan door, vergezeld van of gevolgd door gedragingen die haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun seksuele

⁸⁷ Noyon/Langemeijer/Remmelink Strafrecht, artikel 288 Sr, aant. 4.

⁸⁸ Vgl. Noyon/Langemeijer/Remmelink Strafrecht, artikel 288 Sr, aant. 1.

gerichtheid of hun handicap tot uitdrukking brengen, kan de op dat feit gestelde tijdelijke gevangenisstraf of hechtenis met een derde worden verhoogd.

Daarnaast werd ook een tweede lid toegevoegd aan artikel 90quater Sr:

Artikel 90quater Wetboek van Strafrecht

2. Onder discriminatoir oogmerk wordt verstaan het oogmerk om haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun seksuele gerichtheid of hun handicap tot uitdrukking te brengen.

Specifiek van belang voor zaken met femicide kenmerken is de mogelijkheid om een discriminatoir oogmerk dan wel gedragingen die haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens hun geslacht tot uitdrukking brengen als strafverzwarende omstandigheid mee te wegen.⁸⁹ In het wetgevingsproces werd echter weinig aandacht besteed aan de vraag in welke gevallen sprake kan zijn van dergelijke *hate crimes* op grond van geslacht. In dit kader werd slechts opgemerkt dat onder geslacht tevens wordt begrepen geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie.⁹⁰ De reikwijdte van de bepaling is daarmee min of meer overgelaten aan de rechtspraak.⁹¹

Onder andere het College voor de Rechten van de Mens had in de consultatiefase kanttekeningen geplaatst bij de praktische uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel door het gebrek aan duidelijke maatstaven. Zo werd geadviseerd om te expliciteren ‘aan welke voorwaarden moet zijn voldaan om een discriminatoir aspect (...) aan te nemen’.⁹² In reactie hierop is besloten aan te sluiten bij het beleid van het openbaar ministerie inzake ‘commune feiten met een discriminatie aspect’, oftewel het CODIS-beleid.⁹³ Als gevolg hiervan is artikel 44bis Sr niet enkel van toepassing op gevallen waarin het motief bestaat uit discriminatie, maar ook

⁸⁹ De ruimte binnen het artikel om een intersectioneel perspectief mee te wegen, lijkt beperkt door de limitatieve opsomming van categorieën. Dit aspect blijft in dit rapport verder buiten beschouwing nu het zich beperkt tot femicide.

⁹⁰ *Kamerstukken II 2021/22, 35709, 7, p. 8.*

⁹¹ In navolging van het advies uitgebracht in P. Kruize & P. Gruter, *Discriminatie: van aangifte tot vervolging. De gang van discriminatiezaken door de strafrechtssketen*, Den Haag: WODC 2015. Zie *Kamerstukken II 2021/22, 35709, 7, p. 2.*

⁹² *Kamerstukken II 2021/22, 35709, 7, p. 8.*

⁹³ *Kamerstukken II 2021/22, 35709, 7, p. 9-10.* In het geval van een discriminerend element bij een ingrijpend feit kan dit leiden tot een strafverzwaring van 100%. Zie Aanwijzing kader voor strafvordering meerderjarigen (2019A003).

indien het situaties betreft ‘waarin discriminatie of haat mede de aanleiding heeft gevormd en/of er is gediscrimineerd om het delict indringender te plegen’.⁹⁴

Hoewel aansluiting bij het CODIS-beleid in de meeste gevallen genoemd in artikel 44bis Sr voor een duidelijkere invulling zorgt, gaan de OM Aanwijzing discriminatie en de Richtlijn voor strafvordering discriminatie niet in op de specifieke discriminatiegrond ‘geslacht’.⁹⁵ Deze nieuw geïntroduceerde grond voor *hate crimes* blijft daarmee nog steeds onderbelicht.

Belangrijk is dat artikel 44bis Sr twee verschillende gronden voor strafverzwaring inhoudt. Enerzijds kan sprake zijn van een discriminatoir oogmerk (zoals nader gedefinieerd in artikel 90quater lid 2 Sr) en anderzijds van gedragingen die haat of discriminatie tot uitdrukking brengen.

Voor wat betreft het discriminatoire oogmerk, kan worden opgemerkt dat opzet in de zin van oogmerk vereist is. Dit brengt met zich mee dat voorwaardelijk opzet niet afdoende is om tot de strafverzwarende grond te concluderen.⁹⁶ Gelet op de wetsgeschiedenis is het voor het bewijs van het oogmerk mogelijk voor de ‘rechter [om] acht te slaan op onder meer gedragingen (waaronder uitlatingen) van de verdachte, vóór, tijdens en/of na het begaan van het desbetreffende strafbare feit’.⁹⁷ Het oogmerk dient wel tijdens het plegen van het delict aanwezig te zijn.⁹⁸

Aan het aspect ‘gedragingen die haat of discriminatie tot uitdrukking brengen’ worden in de wetsgeschiedenis weinig woorden gewijd. Er wordt volstaan met de opmerkingen dat onder gedragingen mede uitlatingen worden begrepen⁹⁹ en dat de zinssnede ‘bestaat uit, wordt voorafgegaan door, vergezeld van of gevolgd door’ een inhoudelijk en temporeel verband vereist tussen het delict en de haat/discriminatie.¹⁰⁰ Ten aanzien van deze tweede grond voor strafverzwaring is de aanwezigheid van voorwaardelijk opzet wel afdoende.¹⁰¹

Toepassing op femicide kenmerken

Wanneer we de artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr toepassen op femicide kenmerken, dan ontstaat het volgende beeld: zodra een moord of doodslag wordt gepleegd vanuit een *misogyn motief* (8^e gendergerelateerde kenmerk) dan lijkt daarmee het discriminatoir oogmerk voldoende onderbouwd. Als een pleger bijvoorbeeld bekend een vrouw te hebben vermoord, vanwege zijn haat tegen vrouwen, dan beoogt hij immers zijn vrouwenhaat middels de moord tot uitdrukking te brengen.

⁹⁴ *Kamerstukken II* 2021/22, 35709, 7, p. 9.

⁹⁵ Enkel het onderdeel ‘genderidentiteit’ wordt kort aangestipt in artikel 1.2. Aanwijzing discriminatie.

⁹⁶ *Kamerstukken II* 2022/23, 35709, 10, p. 11.

⁹⁷ *Kamerstukken II* 2021/22, 35709, 7, p. 10.

⁹⁸ Zie voor een nadere uiteenzetting van het vereiste oogmerk: S.V. Hellemons, P.M. Schuyt & J.M. ten Voorde, ‘Het discriminatoir oogmerk als strafverhogende omstandigheid’, *NJB* 2021/23; S.V. Hellemons, ‘Discriminatie als oogmerk. Een duiding van het bestanddeel oogmerk in de zoektocht naar een criterium voor discriminatiemotieven’, *DD* 2023/20.

⁹⁹ *Kamerstukken II* 2021/22, 35709, 7, p. 10.

¹⁰⁰ *Kamerstukken II* 2021/22, 35709, 7, p. 13.

¹⁰¹ *Kamerstukken II* 2022/23, 35709, 10, p. 10.

Het wordt echter ingewikkelder wanneer we uitgaan van het voorwaardelijk opzet dat volstaat voor de tweede strafverzwarringsgrond in artikel 44bis Sr ('bestaat uit, wordt voorafgegaan door, vergezeld van of gevolgd door gedragingen die haat of discriminatie tot uitdrukking brengen'). Het is bijvoorbeeld maar zeer de vraag of een man die zijn vrouw doodt tijdens een heftige ruzie automatisch 'bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt' dat dit een gedraging betreft die haat jegens vrouwen *als groep* tot uitdrukking kan brengen.

Een dergelijk automatisch verband wordt wel gesuggereerd door de UNODC operationalisering van femicide in hoofdstuk 1. Wanneer vrouwen opzettelijk en wederrechtelijk door een (voormalige) intieme partner worden gedood, dan is volgens de UNODC in dergelijke zaken automatisch sprake van een 'gendergerelateerde motivatie' en dus van 'femicide'. Deze automatische link tussen de relatievorm van dader en slachtoffer met gendergerelateerde motivatie heeft te maken met het feit dat de UNODC deze motivatie in verband brengt met de onderliggende en generaliseerbare '*root causes*' van femicide, niet met het opzet van de individuele verdachte. Het uitgangspunt is namelijk dat deze '*root causes – such as stereotyped gender roles, discrimination towards women and girls, inequality and unequal power relations between women and men in society – [...] characterize the specific context in which such killings take place*'. Kortom, mannen doden hun vrouwelijke (ex-)partners, omdat de hedendaagse maatschappij wordt gekenmerkt door stereotype opvattingen over de rol van mannen en vrouwen en een structurele machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Vrouwen worden als minderwaardig aan mannen gezien, hetgeen een drempelverlagend effect heeft op het toepassen van dodelijk geweld van mannen tegen vrouwen:

*"These factors can trigger violence by perpetrators when a woman's behaviour is perceived not to be in line with social norms or stereotyped gender roles. In this context, the term "gender-related motivation" does not refer to the subjective intent of the perpetrator to commit the homicide, but to its underlying root causes. The subjective motive of the perpetrator to commit the crime – such as a specific bias against or hatred of women – may be present in some cases alongside the "gender-related motivation".*¹⁰²

Het probleem is dat deze operationalisering is gericht op generalisaties van grondoorzaken die – vaak zelfs onbewust – kunnen doorwerken in de handelingen van mannen (mannen kunnen door deze grondoorzaken worden 'getriggerd') zonder nog te kijken naar de '*subjective intent*' (oftewel het opzet) van de individuele dader. Hoewel een dergelijk uitgangspunt verdedigbaar is vanuit de behoefte van de UNODC om te komen tot een hanteerbare operationalisering van femicide ten behoeve van het verkrijgen van statistische informatie over bijvoorbeeld aard en omvang van femicide in verschillende rechtsstelsels, is ze vanuit strafrechtelijk oogpunt problematisch.

¹⁰² UNODC & UN Women, *Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as "femicide/feminicide")*, Wenen, 2022, p. 5, online beschikbaar via: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Statistical_framework_femicide_2022.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026).

Een strafverzwarringsgrond als genoemd in artikel 44bis Sr moet namelijk worden toegespitst op de *individuele* pleger: ziet *deze* persoon vrouwen als minderwaardig en heeft hij *om deze reden* zijn vrouw gedood? Of heeft *deze* persoon tenminste de aanmerkelijke kans aanvaard dat het doden van zijn vrouw haat tegen vrouwen als *groep* tot uitdrukking brengt? Dit laatste is – zonder objectieve feiten en omstandigheden waaruit een dergelijk voorwaardelijk opzet op het uitdrukken van haat jegens vrouwen als groep blijkt – binnen het strafrecht lastig hard te maken, maar wel vereist voor strafverzwaring op grond van artikel 44bis Sr.

Nu wordt het bewijzen van opzet in de rechtspraktijk in zekere mate geobjectiveerd. In plaats van puur te kijken naar de (subjectieve) aanwezige wetenschap en wil van de individuele verdachte, wordt in de jurisprudentie en rechtsdogmatiek veelal uitgegaan van wat op basis van ‘algemene ervaringsregels’ een ‘normaal mens’ in dezelfde omstandigheden wist en wilde. Verdachte wordt in die zin vergeleken met een normaal mens.¹⁰³ Het is vermoedelijk echter te vroeg om ‘op basis van algemene ervaringsregels’ de kans *aanmerkelijk* te achten, dat een man die zijn vrouwelijke partner doodt, *enkel daarmee* ook bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat deze handeling (voor de buitenwacht) haat tegen vrouwen als groep tot uitdrukking brengt. Het is te kort door de bocht om te stellen dat het doden van een vrouw door haar (ex-)partner altijd een discriminatoire achtergrond heeft. Nu het concept femicide in de Nederlandse rechtspraktijk nog in de kinderschoenen staat, is niet vanzelfsprekend dat het doden van de vrouwelijke (ex-)partner ‘naar haar uiterlijke verschijningsvorm [kan] worden aangemerkt als zozeer gericht op’ het uitdrukken van haat jegens vrouwen als groep ‘dat het – behoudens contra-indicaties – niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans’ hierop heeft aanvaard.

Aanvullende feiten en omstandigheden die mogelijk aanleiding kunnen vormen voor de conclusie dat de dader inderdaad (voorwaardelijk) opzet had op het uitdrukken van haat jegens vrouwen door het plegen van doodslag/moord op een vrouw blijven dus nodig. Deze zijn echter casuïstisch en zullen moeten worden gevonden in de rechtspraktijk.

Nu de artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr pas in juli 2025 van kracht zijn geworden, hebben we in het jurisprudentieonderzoek geen zaken gevonden waarin deze bepalingen zijn toegepast. Met uitzondering van de interviews met experts (hoofdstuk 5), is nadere duiding over de toepassing en interpretatie van deze bepalingen in de rechtspraktijk bijgevolg nog niet te geven. Hoewel het CODIS beleid van het openbaar ministerie om hogere straffen te eisen in gevallen waarin sprake is van commune feiten met een discriminatoir aspect al langer van kracht is – de huidige OM Aanwijzing Discriminatie dateert van 1 januari 2019 – valt ook daar weinig richtinggevende informatie uit op te maken voor wat betreft discriminatoire aspecten die te maken hebben met *geslacht*, nu de Aanwijzing enkel ziet op de discriminatiegronden genoemd in artikel 137c Sr (ras, godsdienst of levensovertuiging, hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap) en ‘genderidentiteit die niet past bij het geboortegeslacht’ van het slachtoffer.¹⁰⁴ Eventueel zou moord/doodslag op een transgender

¹⁰³ Zie voor meer uitleg over normatieve en objectiverende aspecten van opzet De Hullu 2024, p. 255-257.

¹⁰⁴ Zie Aanwijzing Discriminatie (2019).

vrouw dus al wel in de jurisprudentie aanleiding kunnen hebben gegeven tot een hogere strafeis vanuit het openbaar ministerie op basis van CODIS beleid.

2.4.3. Artikel 304 Sr

Het Wetboek van Strafrecht kent enkele delictspecifieke strafverzwarringsgronden. In de context van geweldsmisdrijven is onderdeel 1 van het eerste lid van artikel 304 Sr bijvoorbeeld van belang:¹⁰⁵

Artikel 304 Wetboek van Strafrecht

1. De in de artikelen 300-303 bepaalde gevangenisstraffen kunnen met een derde worden verhoogd:

1°. ten aanzien van de schuldige die het misdrijf begaat tegen zijn moeder, zijn vader tot wie hij in familierechtelijke betrekking staat, zijn echtgenoot, zijn levensgezel, zijn kind, een kind over wie hij het gezag uitoefent of een kind dat hij verzorgt of opvoedt als behorend tot zijn gezin of een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige;

Het eerste onderdeel creëert een grond voor strafverzwaring bij mishandeling indien sprake is van een bepaalde relatie tussen dader en slachtoffer. De originele bepaling uit 1881 verwees enkel naar ‘zijne moeder, zijn wettigen vader, zijn echtgenoot of zijn kind’.¹⁰⁶ Middels enkele wijzigingen zijn de relevante familiale betrekkingen verder uitgebreid en in lijn gebracht met de huidige samenlevingsvormen.¹⁰⁷ Daarnaast is in 2020 een verdere bescherming van minderjarigen doorgevoerd, waardoor een juridische familiale betrekking in die gevallen niet langer vereist is, maar een feitelijke afhankelijkheidsrelatie reeds volstaat.¹⁰⁸ Met ‘kind’ wordt geen meerderjarig kind bedoeld.¹⁰⁹ De grond voor strafverzwaring is aanwezig, indien de relatie tussen dader en slachtoffer binnen een van de voormelde categorieën valt – aanvullende voorwaarden zijn niet van toepassing. De ratio achter deze strafverzwarende bepaling heeft te maken met de ‘piëteit die personen worden geacht te tonen tegenover naaste verwanten’.¹¹⁰

¹⁰⁵ Onderdelen 3 (gepleegd jegens een ambtenaar gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening) en 4 (schadelijke stoffen) blijven hier verder buiten beschouwing aangezien deze omstandigheden doorgaans geen rol spelen in femicidezaken.

¹⁰⁶ Smidt-II 1881, p. 454.

¹⁰⁷ Vgl. *Stb.* 1998, 127; *Stb.* 2006, 11; *Stb.* 2009, 245.

¹⁰⁸ *Stb.* 2019, 421. Daarbij is een feitelijk toevertrouwen afdoende, een juridische afhankelijkheidsrelatie is niet vereist. Zie *Kamerstukken II* 2018/19, 35080, 3, p. 24.

¹⁰⁹ HR 30 januari 2018, *NJ* 2018/280, m.nt. Reijntjes.

¹¹⁰ T&C Strafrecht, art. 304 Sr, aant. 2.

Toepassing op femicide kenmerken

Zoals eerder vermeld is artikel 304 Sr niet van toepassing op zaken met kenmerken van femicide. Toch zou je kunnen betogen dat ook (poging) moord of doodslag gepleegd tegen iemand met wie de dader in een bepaalde familierechtelijke of afhankelijkheidsrelatie staat eveneens meer verwijtbaar is. Het gebrek aan piëteit tegenover naasten in gevallen van mishandeling zou in zaken met femicidekenmerken binnen vergelijkbare familie- en afhankelijkheidsrelaties misschien ook een rol moeten spelen. Hier valt iets voor te zeggen. Echter, nu er ten aanzien van (poging) moord en doodslag geen wettelijke strafverzwarringsgronden vanwege familiebanden bestaan, noch beleidskaders vanuit het openbaar ministerie of de zittende magistratuur iets vergelijkbaars voorschrijven, ligt een structurele strafverzwaring op basis van die redenering niet in de rede. Het is dus afhankelijk van de individuele officier van justitie en rechter of zij dergelijke familiale/afhankelijkheidsrelaties bij femicide kenmerken in strafverzwarende zin mee laten wegen.¹¹¹ Of officieren van justitie en rechters dit in de praktijk doen (en of zij dit misschien structureel zouden moeten doen), zullen we in hoofdstukken 3-5 bekijken.

3. Nederlandse beleidskader (Stop femicide!)

Geweld tegen vrouwen heeft de afgelopen jaren in Nederland steeds meer politieke en beleidsmatige aandacht gekregen. Op het vlak van (pogingen tot) levensdelicten tegen vrouwen zijn er enkele noemenswaardige ontwikkelingen geweest die in hoofdstuk 1 al werden toegelicht.

Uiteindelijk hebben deze ontwikkelingen geleid tot het beleidsplan: Stop femicide! Dit betreft een plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door de (ex-) partner of familie te voorkomen. In dit beleidsplan worden tien prioriteiten in de aanpak van femicide geformuleerd. Het plan richt zich expliciet op het *voorkomen* van femicide, waarmee slechts zijdelings aandacht wordt besteed aan de strafrechtelijke aanpak indien (een poging tot) femicide zich heeft verwezenlijkt.¹¹² Toch behandelen we hier enkele aspecten uit het plan die van belang kunnen zijn voor de strafrechtelijke aanpak van femicide in Nederland.

In het beleidsplan wordt femicide gedefinieerd als:

*“dodelijk gendergerelateerd geweld tegen vrouwen. We hebben het dus over dodelijk geweld dat een vrouw wordt aangedaan vanwege gender, biologisch geslacht, genderidentiteit of genderexpressie. Maar ook over dodelijk geweld dat mensen van het vrouwelijk geslacht of mensen die zich vrouw voelen en/of zich als zodanig uiten onevenredig raakt.”*¹¹³

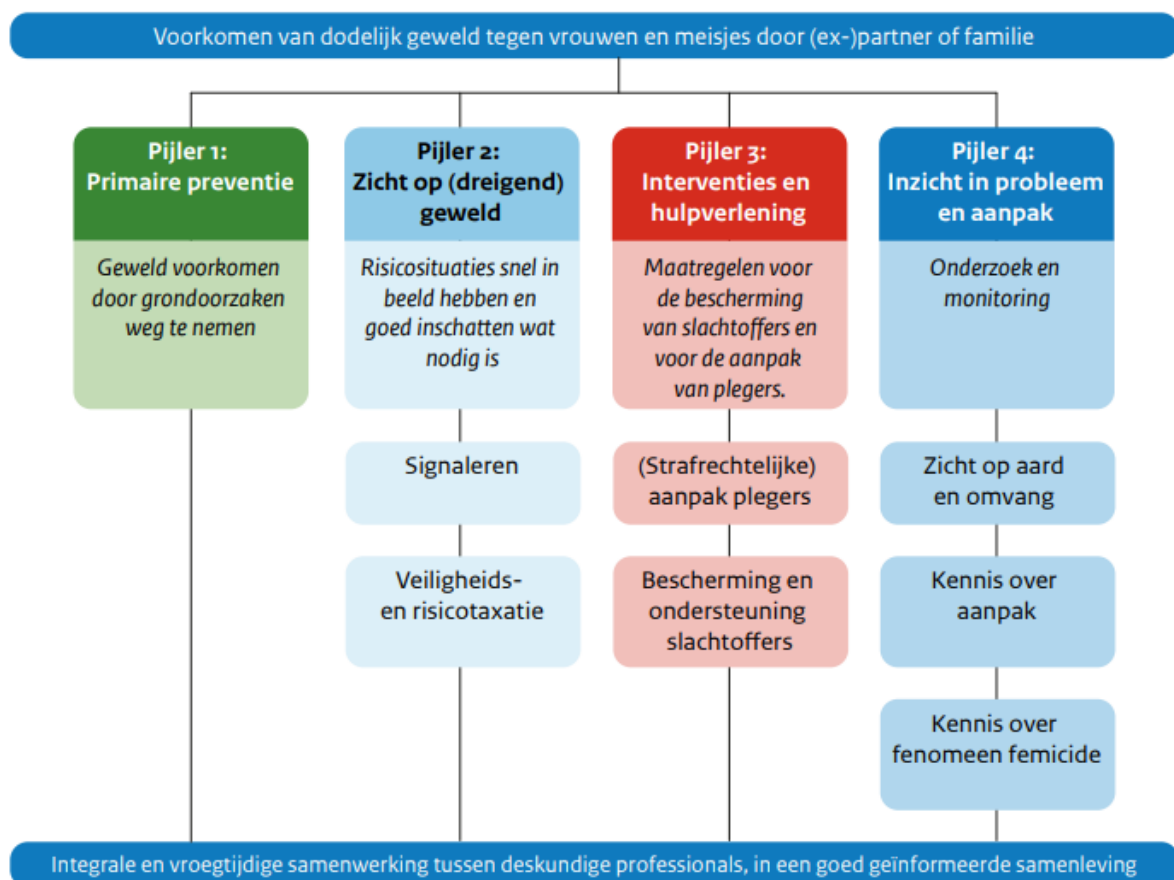
¹¹¹ Nu verhoogt artikel 304 Sr het wettelijk strafmaximum van mishandelingsbepalingen met een derde, terwijl de hoge wettelijke strafmaxima op moord en doodslag nauwelijks een belemmering vormen. Toch leiden hogere strafmaxima in de praktijk dikwijls ook tot hogere strafeisen en sancties, dus geheel onbelangrijk is het niet.

¹¹² Stop femicide! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-)partner of familie te voorkomen (2024), p. 5.

¹¹³ Stop femicide!, p. 8.

De focus van het plan is echter beperkter. Zo wordt er gesteld op basis van cijfers van het CBS dat 80% van de femicidezaken zich in de relationele sfeer afspeelt – de plegers zijn een (ex)partner of familielid. Vanwege deze bevinding en de voorspelbaarheid van het gedrag op grond van zogenoemde ‘rode vlaggen’, gaat het beleidsplan enkel op deze doelgroep in.¹¹⁴ Femicide door derden (bekenden en onbekenden) blijft dus buiten beschouwing.

Het plan stelt een brede aanpak ter voorkoming van femicide voor, gebaseerd op vier pijlers. In figuur I is het schematische overzicht van deze pijlers overgenomen.¹¹⁵

Figuur I: Schematische weergave plan van aanpak 'Stop femicide!'.¹¹⁶

Zoals eerder benoemd, stelt het rapport tien prioriteiten op. Deze vloeien voort uit de vier pijlers en zijn in samenwerking met professionals, nabestaanden, ervaringsdeskundigen en

¹¹⁴ Stop femicide!, p. 8.

¹¹⁵ Het voorliggende onderzoek is gesitueerd in Pijler 4 (Inzicht in probleem en aanpak) ('Jurisprudentieonderzoek femicide WODC') (Stop femicide!, p. 60).

¹¹⁶ Stop femicide!, p. 13.

wetenschappers vormgegeven.¹¹⁷ Hieronder volgt een korte uiteenzetting van de prioriteiten en enkele kernactiviteiten per onderdeel:

- 1) ‘Gelijkheid van mannen en vrouwen bevorderen’. De diepgewortelde ongelijkheid tussen mannen en vrouwen aanpakken is het eerste speerpunt. Hierbij wordt ingezet op een brede, samenhangende aanpak binnen verschillende domeinen zoals onderwijs, arbeidsmarkt, zorg, veiligheid en onderzoek.¹¹⁸ Dit krijgt bijvoorbeeld vorm in financiering van allianties die gelijkheid bevorderen,¹¹⁹ in de inzet op gelijkwaardigheid door burgerschapsonderwijs en het creëren van gelijke kansen op de arbeidsmarkt.¹²⁰
- 2) ‘Bewustwording versterken in de samenleving’. Bewustwording wordt gezien als een belangrijk onderdeel van het voorkomen van femicide. Door vroegtijdige herkenning van risicosignalen en duidelijkheid over de betrokken partijen kunnen onveilige situaties vroegtijdig worden doorbroken.¹²¹ Het beleidsplan zet in dit kader onder andere in op publiekscampagnes.¹²²
- 3) ‘Deskundigheid van professionals vergroten’. Tijdige herkenning van signalen voorafgaand aan femicide door professionals is cruciaal. Ook wordt ingezet op een verbeterde omgangswijze met slachtoffers en daders.¹²³ Dit krijgt onder andere vorm door deskundigheidsbevordering van betrokken partijen en het verhogen van gendersensitiviteit bij uitvoerende professionals.¹²⁴
- 4) ‘Onderzoeken hoe veiligheids- en risicobeoordeling beter kan’. In de huidige veiligheids- en risicotaxatie instrumenten bestaan er verschillen in de mate van erkenning van ‘rode vlaggen’ van femicide. Stroomlijning van de instrumenten zoals gebruikt door Veilig Thuis, politie en vrouwenopvang verdient in dit kader aandacht.¹²⁵
- 5) ‘Bescherming van slachtoffers verbeteren’. Het beleidsplan zet in op verbetering van communicatie met slachtoffers ‘in het voorstadium van femicide’ en aandacht voor ‘opvang en hulpverlening, door bestuurlijke, civielrechtelijke en strafrechtelijke maatregelen en door technologische middelen als Aware en het slachtofferdevice’.¹²⁶ In dit kader wordt aandacht besteed aan punten zoals het tijdelijk huisverbod, individuele beschermingsbehoeftes en het klachtvereiste.¹²⁷
- 6) ‘Strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld verbeteren’. In het beleidsplan wordt voornamelijk ingezet op het gebruik van bestaande strafbaarstellingen om psychisch geweld, zoals intieme terreur of dwingende controle, te vervolgen. Daarbij wordt

¹¹⁷ Stop femicide!, p. 12, 16.

¹¹⁸ Stop femicide!, p. 16.

¹¹⁹ Te denken valt aan de volgende allianties: Verandering van Binnenuit, Act 4 Respect Unlimited, Kleurrijk en Vrij, Financieel Sterk door Werk, Politica, Jong Gelijk, Worden wie je bent, Gezondheidszorg op Maat en de nog te vormen integrale mannen-alliantie. Zie Stop femicide! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-) partner of familie te voorkomen, p. 36-38.

¹²⁰ Stop femicide!, p. 39.

¹²¹ Stop femicide!, p. 16-17.

¹²² Stop femicide!, p. 40.

¹²³ Stop femicide!, p. 17.

¹²⁴ Stop femicide!, p. 41-43.

¹²⁵ Stop femicide!, p. 17. Zie p. 44-48 voor de specifieke activiteiten die op dit vlak zijn voorgenomen.

¹²⁶ Stop femicide!, p. 17.

¹²⁷ Stop femicide!, p. 49-52.

beoogd in de gehele strafrechtsketen verbeteringen door te voeren. Enkel indien deze inspanningen onvoldoende effect hebben, wordt een expliciete strafbaarstelling van psychisch geweld in overweging genomen.¹²⁸ Aandachtspunten op dit vlak zijn de verkenning van strafbaarstelling van psychisch geweld via rechtsvergelijkend onderzoek en het verbeteren van de expertise ten aanzien van de inzet van bestaande strafbaarstellingen.¹²⁹

- 7) ‘Onderzoek naar beter hulpaanbod voor plegers’. Naast slachtoffers krijgen ook daders van (huiselijk) geweld en verbeterpunten in dat traject expliciete aandacht. Passende bestraffing ter voorkoming van recidive en escalatie en het hulpaanbod verbeteren zijn daarbij speerpunten.¹³⁰ Dit krijgt onder andere vorm door ontwikkelingen op het gebied van de reclasseringstraining ‘Beëindigen Onderling Relationeel Geweld’ en de versterking van (vrijwillige) interventies.¹³¹
- 8) ‘Goed onderbouwde aanpak en lerend verbeteren’. Er is vraag naar betere wetenschappelijke onderbouwing van het fenomeen femicide en de signalen die daar aan voorafgaan. Deze kennis kan vervolgens vertaald worden naar maatregelen in de praktijk.¹³²
- 9) ‘De aard van het geweld benoemen’. Femicide wordt te vaak nog niet expliciet benoemd en veelal geschaard onder de noemer ‘familiedrama’ of ‘*crime passionel*’. In dit kader wordt ingezet op het gebruik van de term in overheidsberichten en berichtgeving van ketenpartners.¹³³
- 10) ‘Verkenning van het versterken van de landelijke coördinatie’. Mede in het licht van de vereisten uit het Verdrag van Istanboel wordt verkend op welke wijze ‘een officieel orgaan dat verantwoordelijk [is] voor de coördinatie, implementatie, het toezicht op en de toetsing van beleid en maatregelen’ kan worden ingericht.¹³⁴

Op 10 juli 2025 is de Kamerbrief over ‘Voortgang van de prioriteiten uit het plan van aanpak ‘Stop femicide!’ gepubliceerd.¹³⁵ Aan de hand van de eerder beschreven 10 pijlers worden de belangrijkste stappen sinds de introductie van het plan uiteengezet. Het meest belangrijk voor dit onderzoek zijn een tweetal ontwikkelingen. Allereerst wordt ingezet op een verbeterde signalering van niet-fatale verwurgingen vanwege het grote risico op volgende wurgpogingen die wel een fatale afloop kennen.¹³⁶ In het jurisprudentieonderzoek (hoofdstuk 3) wordt nadere aandacht besteed aan hoe vaak deze methode wordt waargenomen in zaken waarbij een (poging tot) levensdelict op een vrouwelijk slachtoffer is tenlastegelegd. Ten tweede wordt duidelijk ingezet op systematische reviews en monitoring.¹³⁷

¹²⁸ Stop femicide!, p. 18.

¹²⁹ Stop femicide!, p. 50-51.

¹³⁰ Stop femicide!, p. 19.

¹³¹ Stop femicide!, p. 57-62.

¹³² Stop femicide!, p. 19. De voorgenomen onderzoeken op dit vlak zijn terug te vinden in p. 59-60 van het beleidsplan.

¹³³ Stop femicide!, p. 19.

¹³⁴ Stop femicide!, p. 20.

¹³⁵ Kamerbrief 10 juli 2025 (4132817-1084052-DMO).

¹³⁶ Kamerbrief 10 juli 2025 (4132817-1084052-DMO), p. 6.

¹³⁷ Kamerbrief 10 juli 2025 (4132817-1084052-DMO), p. 11.

Sinds het verschijnen van het beleidsplan zijn enkele noemenswaardige stappen gezet in het kader van de monitoring van femicide, ook binnen de strafrechtelijke context. Het openbaar ministerie registreert bijvoorbeeld sinds 2024 geweldsdelicten waarvan vrouwen slachtoffer zijn geworden. In het kader van (poging tot) levensdelicten met een vrouwelijk slachtoffer, werden door het openbaar ministerie in 2024 bijvoorbeeld 73 verdachten geregistreerd.¹³⁸ Ook is op 3 april 2025 de Femicide Monitor officieel gelanceerd. Dit betreft een publieke toegankelijke databank waarin data over vrouwenmoord in Nederland worden bijgehouden.¹³⁹

Op 3 april 2025 heeft een commissiedebat over zeden en (on)veiligheid van vrouwen plaatsgevonden waarin de strafrechtelijke aanpak van femicide mede centraal stond. Tijdens het debat werd opgemerkt dat in femicidezaken vaak de drempel van ‘voorbodachte rade’ niet gehaald wordt en deze zaken als gevolg daarvan vaak als doodslag worden gekwalificeerd, met als gevolg een lager toepasselijk strafmaximum.¹⁴⁰ Staatssecretaris Coenradie gaf in dit kader aan dat nader onderzoek gaat worden verricht op dit vlak.¹⁴¹ Het voorliggende onderzoek gaat geeft daar uitvoering aan.

Tijdens het commissiedebat over zeden en (on)veiligheid van vrouwen op 16 oktober 2024 is nadere aandacht besteed aan de signalen voorafgaand aan femicide. Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid Coenradie deed de toezegging om met een wetsvoorstel omtrent de strafbaarstelling van psychisch geweld te komen medio mei 2025.¹⁴² Inmiddels is er een contourennota over de afzonderlijke strafbaarstelling van psychisch geweld verschenen. Hierin wordt duidelijk dat de strafbaarstelling vooral gaat zien op vormen van ‘dwingende controle’. Een wetsvoorstel zal voor de zomer van 2026 in (internet)consultatie gaan.¹⁴³

Toepassing op femicide

Zoals vermeld richt het beleidsplan zich expliciet op het *voorkomen* van femicide en heeft het derhalve minder aandacht voor de strafrechtelijke aanpak van het fenomeen. Toch bevat het plan ook aspecten die relevant zijn voor de strafrechtpraktijk en het onderhavige onderzoek. Dit heeft in de eerste plaats te maken met de gekozen definitie voor ‘femicide’. Nu de definitie ziet op ‘*dodelijk geweld dat een vrouw wordt aangedaan vanwege gender, biologisch geslacht, genderidentiteit of genderexpressie*’ en ‘*dodelijk geweld dat mensen van het vrouwelijk geslacht of mensen die zich vrouw voelen en/of zich als zodanig uiten onevenredig raakt*’¹⁴⁴ sluit het op hoofdpunten aan bij de definitie die is gekozen in het huidige onderzoek. Het eerste deel van de definitie sluit immers aan bij het misogyn kenmerk dat ook in onze definitie van femicide tot uiting komt (8^e gendergerelateerde kenmerk), terwijl het tweede deel van de definitie aansluit bij de eerste twee categorieën femicide die wij eveneens onderscheiden (femicide in

¹³⁸ Jaarbericht OM 2024, p. 29. Uit de meest recente cijfers van het CBS blijkt dat zijn in 2024 44 levensdelicten op vrouwen hebben geregistreerd. Zie CBS, ‘120 mensen vermoord in 2024’, via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/35/120-mensen-vermoord-in-2024>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

¹³⁹ Zie <https://www.luf.nl/agenda/2025/lancering-van-de-femicide-monitor>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

¹⁴⁰ Kamerstukken II 2024/25, 34843, 122, p. 10-12; 31.

¹⁴¹ Kamerstukken II 2024/25, 34843, 122, p. 31.

¹⁴² Kamerstukken II 2024/25, 34843, 115, p. 19-20.

¹⁴³ Bijlage II (Contouren van de afzonderlijke strafbaarstelling van psychisch geweld) bij de Kamerbrief van 10 juli 2025 over de ‘Voortgang van de prioriteiten uit het plan van aanpak ‘Stop femicide!’.

¹⁴⁴ Stop femicide!, p. 8.

intieme relaties en femicide door familieleden). Wel is de definitie van het beleidsplan mogelijk wat breder voor wat betreft het soort geweld: ‘dodelijk geweld’ omvat wellicht ook mishandeling met de dood ten gevolg en niet enkel dodelijke levensdelicten. De toespitsing op dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes *door (ex-) partner of familie* is echter beperkter dan onze onderzoekdefinitie, nu deze laatste ook levensdelicten door andersoortige daders meetelt, mits deze zijn gepleegd met een gendergerelateerd motief.

De tien prioriteiten hebben geen directe impact op de strafrechtelijke aanpak van femicidezaken. Wel kunnen deze prioriteiten, indien effectief, leiden tot een lagere prevalentie van femicide, en daarmee een lagere instroom van femicidezaken in de strafrechtketen. Ook zou de prioriteit om de ‘aard van het geweld’ te benoemen en niet bijvoorbeeld te spreken over een ‘familiedrama’ van invloed kunnen zijn op de manier waarop (pers)rechters en (pers)officiëren van justitie femicidezaken aanduiden. Het gebeurt niet vaak, maar op www.rechtspraak.nl zijn nog steeds strafzaken te vinden, waarbij de verkorte inhoudsindicatie of de rechtsinstantie melding maakt van een ‘familiedrama’.¹⁴⁵

4. Tussenconclusie

De huidige strafrechtelijke aanpak van femicide is gebaseerd op algemene wettelijke bepalingen inzake (gekwalficeerde) doodslag, moord, poging en de strafverzwarende gronden genoemd in de artikelen 44bis jo 90quater lid 2 Sr.

Ten aanzien van het opzetvereiste bij (poging) (gekwalficeerde) doodslag en moord, werd geconstateerd dat het juridisch kader in ieder geval geen aanleiding geeft tot delictspecifieke problemen. Mogelijk zal het opzet in bepaalde zaken met kenmerken van femicide zelfs (mede) kunnen worden vastgesteld aan de hand van aanwezigheid van seksueel geweld voorafgaand, tijdens of na afloop van de doodslag of aan de hand van een voorafgaande wederrechtelijke vrijheidsberoving. Dit zijn twee genderspecifieke kenmerken. Ook zou de kenmerkende gerichtheid *op de specifieke persoon*, dan wel het *specifieke geslacht* van het slachtoffer wellicht kunnen bijdragen aan het vaststellen van opzet. Verdere (temporele) oprekking – door een geweldsverleden tussen slachtoffer en dader ook bij te laten dragen aan opzet, zonder directe geweldshandeling voorafgaand aan het levensdelict – ligt vooralsnog niet in de rede, nu vooral wordt gekeken naar omstandigheden die een *directe* rol spelen bij de specifieke gedraging die tot de dood leidt.

Voorts lijkt het vaststellen van voorbedachte raad in bepaalde zaken met kenmerken van femicide uitgesloten, met name in gevallen waarin sprake is van handelen vanuit een *ogenblikkelijke gemoedsopwelling*. Toch zou de aanwezigheid van bepaalde gendergerelateerde kenmerken ook hier kunnen bijdragen aan het constateren van voorbedachte raad. Dit geldt mogelijk voor situaties waarin het slachtoffer voorafgaand aan de moord werd gegijzeld of wederrechtelijk van haar vrijheid werd beroofd. Deze gedraging zou kunnen wijzen op een plan en/of voorbereidingshandeling. Verder werd voorzichtig geopperd dat ook een verleden van

¹⁴⁵ Zie bijvoorbeeld Hof 's-Hertogenbosch 4 juli 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:2138; Hof 's-Gravenhage 13 september 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BX7230.

ernstig geweld tussen verdachte en slachtoffer – waarin sprake was van geweldsfeiten die naar hun aard ook fataal hadden kunnen aflopen – misschien indicatief zou kunnen zijn voor ‘een genomen besluit’, maar dit is zeer speculatief. De rol van voorafgaande doodsbedreigingen is eveneens onduidelijk. In een relatie die gekenmerkt wordt door (doods)bedreigingen zou je kunnen beargumenteren dat de gangbaarheid van dergelijke bedreigingen ze nietszeggend maakt. Ze hebben in het verleden immers ook niet geleid tot een levensdelict. Anderzijds zou je misschien ook kunnen redeneren dat het juist wijst op een (steeds vastomlijnder) plan tot het plegen van het levensdelict.

De artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr schrijven een hoger strafmaximum voor in gevallen waarin strafbare feiten worden gepleegd met een discriminatoir oogmerk, dan wel bestaan uit ‘gedragingen die haat of discriminatie tot uitdrukking brengen’. Levensdelicten gepleegd vanuit een misogyn motief lijken hieronder te vallen. Echter, de conclusie dat een man die een vrouw doodt op basis van andere gendergerelateerde motieven automatisch ‘bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt’ dat dit een gedraging betreft die haat jegens vrouwen *als groep* tot uitdrukking kan brengen, gaat vermoedelijk te ver. Naar de huidige stand van zaken kan het doden van een vrouw ‘naar haar uiterlijke verschijningsvorm’ niet ‘worden aangemerkt als zozeer gericht op’ het uitdrukken van haat jegens vrouwen als groep ‘dat het – behoudens contra-indicaties – niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans’ hierop heeft aanvaard.

Artikel 304 Sr schrijft een hoger strafmaximum voor in mishandelingszaken binnen bepaalde familierechtelijke en afhankelijkheidsrelaties. Hoewel deze bepaling niet van toepassing is op zaken met femicide kenmerken, zou de achterliggende ratio – de piëteit tussen naasten maakt de mishandeling extra verwijtbaar – eveneens van toepassing kunnen zijn op levensdelicten in vergelijkbare relaties. Er is momenteel geen wettelijk of beleidskader dat hiertoe verplicht, maar mogelijk nemen rechters en officieren van justitie femicide binnen dergelijke verbanden ook nu al ernstiger op (in vergelijking met femicide kenmerken in andere contexten).

Tot slot, of rechters en officieren van justitie ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’ (mede) construeren aan de hand van gendergerelateerde kenmerken; of strafverzwaring gebaseerd op gendergerelateerde kenmerken in het geval van poging inderdaad minder evident is; en of bepaalde familie/afhankelijkheidsrelaties ook in de context van femicide al strafverzwarend meewegen in de praktijk, gaan we bekijken in het jurisprudentiehoofdstuk (hoofdstuk 3). Tevens gaan we aan experts vragen of een dergelijke constructie van opzet en voorbedachte raad, dan wel strafverzwaring volgens hen juridisch-dogmatisch correct/verdedigbaar is (hoofdstuk 5). Nu de artikelen 44bis en 90quater lid 2 Sr pas sinds juli 2025 van kracht zijn geworden, kunnen we een eventueel strafverzwarende werking van deze artikelen in femicidezaken niet onderzoeken aan de hand van jurisprudentie, maar dit gaat wel deel uitmaken van de interviews met experts (hoofdstuk 5).

Hoofdstuk 3. Jurisprudentieonderzoek

1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten verkregen uit het jurisprudentieonderzoek. Daarbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

2. Behandeling van femicide in de rechtspraak:

- a) Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- c) In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

3. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in de bewezenverklaring:

- a) Worden deze aspecten juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b) Worden deze aspecten juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte raad’? Zo ja, hoe?

4. Gendergerelateerde kenmerken in de sanctieoplegging:

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde aspecten bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?

Zoals toegelicht in Hoofdstuk 1 (Inleiding) is het jurisprudentieonderzoek ruim ingestoken. Op die manier wordt de recente rechtspraak rondom het fenomeen ‘femicide’ onderzocht.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2 wordt de gehanteerde aanpak toegelicht en verantwoord. In die paragraaf wordt toegelicht hoe de selectie van uitspraken tot stand is gekomen. Paragraaf 3 bevat een toelichting van de algemene kenmerken van de zaken in de dataset. Zo wordt bijvoorbeeld inzicht gegeven in de pleegwijze en -locatie, de leeftijd van het

slachtoffer en de dader, en de context van (de poging tot) het levensdelict. In paragraaf 4 wordt nader ingegaan op de verhouding van deze zaken met de UNODC-definitie van femicide en of de term ‘femicide’ in uitspraken is aangetroffen (onderzoeksvraag 2c). Ook besteden we hier aandacht aan mogelijke contra-indicaties voor femicide. In paragraaf 5 staan de inhoudelijke behandelingen van de leerstukken ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’ en de verhouding met gendergerelateerde kenmerken centraal (onderzoeksvragen 3a & b). Voor de straftoemeting worden de belangrijkste bevindingen besproken in paragraaf 6 (onderzoeksvraag 4a-c). De beperkingen van het jurisprudentieonderzoek worden weergegeven in paragraaf 7 en de conclusie volgt in paragraaf 8.

2. Aanpak jurisprudentieonderzoek

2.1. Werkwijze

Het onderzoek is verricht aan de hand van een vooraf opgesteld dataprotocol (zie bijlage I). Bij het opstellen van dit protocol en de daarbij behorende instructies is aansluiting gezocht bij het gevalideerde dataprotocol van de European Homicide Monitor.¹⁴⁶ Het protocol is na het scoren van 50 zaken aangevuld met nadere instructies om de reproduceerbaarheid van het onderzoek te vergroten. Ook zijn instructies voor de kwalitatieve analyse van bepaalde nieuwe, voor het onderhavige onderzoek relevante aspecten, zoals opzet en voorbedachte raad, toegevoegd na het vergaren van de benodigde data.

Het jurisprudentieonderzoek is verricht door een senior onderzoeker en een junior onderzoeker. Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te waarborgen, hebben we de volgende stappen ondernomen. In de eerste dagen van het onderzoek hebben beide onderzoekers samen verschillende zaken gescoord. Onduidelijkheden en twijfelgevallen zijn daarbij direct besproken, wat heeft geleid tot de ontwikkeling van een gemeenschappelijk interpretatiekader. Daarna hebben de onderzoekers onafhankelijk verder gewerkt en tussentijds contact opgenomen bij nieuwe onduidelijkheden. Ter controle van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is na afronding van de codering een steekproef van vijftien zaken die waren gecodeerd door de junior onderzoeker, nogmaals gecodeerd door de senior onderzoeker. Hieruit zijn geen relevante afwijking naar voren gekomen.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Zie: S. Granath, M. Liem, J. Kivivuori & N. Markwalder, European Homicide Monitor, Nucleus Variables Coding Manual, via: https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/governance-and-global-affairs/isga/ehm_coding-manual_nucleus-variables_final.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

¹⁴⁷ De enige afwijking betrof het gebruik van open categorieën (‘namelijk,...’ en ‘overige, ...’). De junior onderzoeker bleef hierbij dicht bij de originele tekst van de uitspraak dan de senior onderzoeker. Deze open categorieën zijn vervolgens door de senior onderzoeker geharmoniseerd zodat zij consistent in het coderingsbestand zijn opgenomen.

De kwalitatieve analyse van de open categorieën, dat wil zeggen codering categorieën zonder vooraf ingestelde antwoordopties, is voor alle zaken uitgevoerd door de senior onderzoeker. Deze werkwijze kent zowel voor- als nadelen: zij draagt bij aan de interne consistentie van de codering en analyse, maar gaat ten koste van de mogelijkheid om formele interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vast te stellen. Dit laatste is ondervangen door te werken met een vooraf vastgesteld analytisch kader en door interpretatieve keuzes te documenteren. De analyses zijn verricht in Excel.

2.2. Verantwoording selectie

Om inzicht te krijgen in de rechtspraak is een grootschalig jurisprudentieonderzoek uitgevoerd waarbij ‘moord’ en ‘doodslag’ als zoektermen zijn gebruikt binnen de database van www.rechtspraak.nl.¹⁴⁸ De selectie van zaken is verder beperkt tot het rechtsgebied ‘strafrecht’, rechtbank en gerechtshoven, en de tijdsperiode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2024. Deze periode biedt een blik op de recente rechtspraak en valt samen met een fase waarin de (maatschappelijke) discussie rondom femicide steeds prominenter is geworden. Mogelijk heeft de toegenomen aandacht voor dit fenomeen ook een impact gehad op de rechtspraak.

Aan de hand van deze selectiecriteria zijn 6.310 uitspraken aangetroffen.¹⁴⁹ Dit betreffen dus zowel zaken met femicide kenmerken als ‘reguliere’ zaken met een levensdelict.

Deze zaken zijn vervolgens inhoudelijk beoordeeld om de dataset te beperken tot uitspraken die relevant zijn voor dit onderzoek. Voor die selectie is gebruikgemaakt van een set uitsluitingscriteria:

- i) Geen materiële einduitspraak: bij formele eind- of tussenuitspraken komt de rechter niet toe aan de beoordeling van opzet en voorbedachte raad (onderzoeksvraag 3) en volgt geen sanctionering (onderzoeksvraag 4).
- ii) Geen vrouwelijk slachtoffer van (poging tot) een levensdelict; uitgesloten van verder onderzoek zijn daarmee uitspraken met uitsluitend mannelijke slachtoffers, zaken waarin het geslacht van het slachtoffer niet uit de uitspraak kan worden afgeleid en uitspraken die wel aan de zoekcriteria voldoen maar geen tenlastelegging van (poging tot) (gekwalficeerde) doodslag of moord bevatten.
- iii) De verdachte is een deelnemer, maar geen medepleger: andere deelnemers dan medeplegers zijn uitgesloten. Het includeren van alle deelnemers verhoogt het risico op dubbeltellingen (de pleger staat doorgaans al in het databestand) en beïnvloedt bovendien de sanctionering aanzienlijk (onderzoeksvraag 4).

¹⁴⁸ Voor strafzaken waarin een levensdelict uit Titel XIX ten laste is gelegd bestaat een publicatieverplichting. Zie artikel 4 lid 2 onder c Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl.

¹⁴⁹ Uitspraken die na 1 juli 2025 zijn gepubliceerd op www.rechtspraak.nl zijn niet meer meegenomen in dit onderzoek.

Als één of meer van deze uitsluitingscriteria van toepassing waren, vond geen verdere codering van de uitspraak plaats.

Na toepassing van de uitsluitingscriteria zijn de datasets voor moord en doodslag samengevoegd. In veel zaken werd zowel moord (primair) als doodslag (secundair) tenlastegelegd, wat voor dubbeltelling zou kunnen zorgen. Zaken die in beide datasets voorkwamen, zijn slechts één keer opgenomen. Dit heeft geleid tot een geïntegreerde set relevante uitspraken (n=789) met een tenlastelegging van (een poging tot) een levensdelict op een vrouwelijk slachtoffer.

Zoals in hoofdstuk 1 toegelicht, hebben wij voor de operationalisering van het begrip femicide aansluiting gezocht bij de UNODC-definitie. Op grond hiervan zijn drie te onderscheiden *data blocks* geïdentificeerd om vast te stellen of individuele zaken kunnen worden gelabeld als ‘femicidezaken’: i) verdachte is een (voormalige) intieme partner van het slachtoffer; ii) verdachte is een familielid van het slachtoffer; en iii) een gendergerelateerd kenmerk een rol heeft gespeeld. Uit de UNODC definitie vloeit een gezamenlijke basisvoorwaarde voort die in alle drie de omstandigheden aanwezig is: de dader heeft het slachtoffer geïdentificeerd als een vrouw. Daarom zijn twee aanvullende exclusiecriteria opgenomen:¹⁵⁰

- i) Zaken waarin het primair beoogde slachtoffer niet vrouwelijk was en het vrouwelijke slachtoffer een onbedoeld getroffen persoon is: te denken valt aan afrekeningen binnen het criminele circuit, waarbij een man het primaire doelwit is, maar een explosief in een woning wordt gegooid waar zich op dat moment ook een vrouw bevindt.¹⁵¹
- ii) Zaken waarin het gender van het slachtoffer voor de pleger onbekend was ten tijde van de uitvoering van het delict: hierbij kan worden gedacht aan zaken waarbij voorwerpen van een viaduct worden afgegooid.¹⁵²

Alleen zaken waarin de dader wist dat het slachtoffer van het vrouwelijke gender was en de dader ook beoogde dit vrouwelijke slachtoffer te treffen, zijn als relevant aangemerkt in dit stadium (n=634).

Vervolgens is de inhoudelijke motivering en het eindoordeel met betrekking tot (de poging van) het levensdelict in iedere uitspraak gescoord en zijn negen verschillende categorieën geïdentificeerd:

1. Niet primaire dader in geval van samenhangende zaken¹⁵³ (n=17)
2. Daderschap van de verdachte kan niet worden vastgesteld (n=41)

¹⁵⁰ Aangezien deze twee exclusiecriteria in elkaars verlengde kunnen liggen of in sommige gevallen zelfs beide van toepassing zijn op dezelfde zaak is ervoor gekozen om deze in het dataprotocol op dezelfde wijze te scoren.

¹⁵¹ Vgl. Hof Arnhem-Leeuwarden 8 oktober 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:6216.

¹⁵² Vgl. Rb. Midden-Nederland 28 september 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:4627.

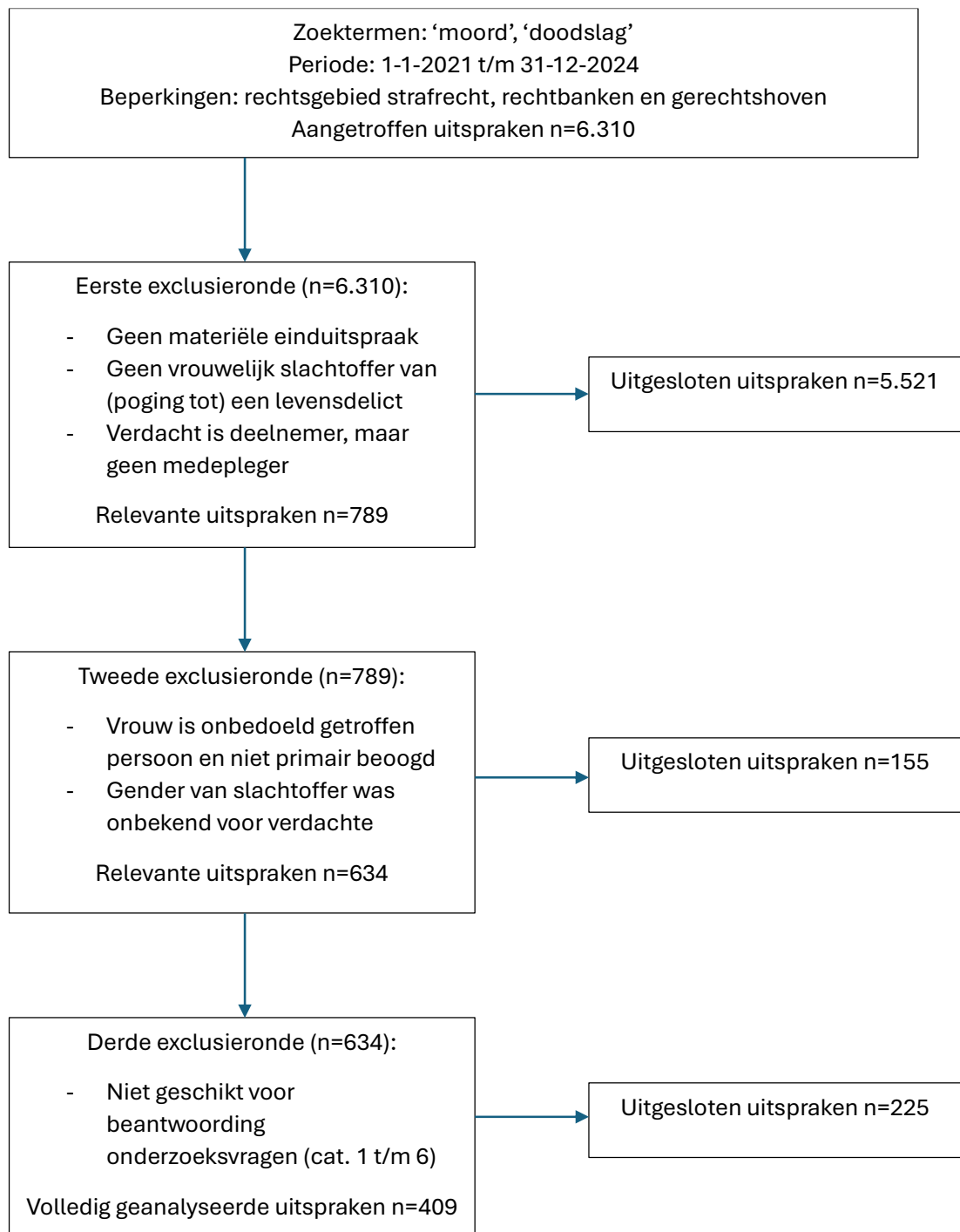
¹⁵³ Dit betreffen meerdere strafzaken die voortkomen uit hetzelfde feitencomplex.

3. Geen inhoudelijke behandeling van (de poging tot) het levensdelict¹⁵⁴ (n=15)
4. Aanmerkelijke kans op de dood kan niet worden vastgesteld (n=108)
5. Opzet wordt niet (wezenlijk) gemotiveerd verworpen (n=17)
6. Vrijspraak wordt niet (wezenlijk) inhoudelijk gemotiveerd (n=27)
7. Opzet wordt gemotiveerd niet aangenomen (n=15)
8. Vrijspraak wordt inhoudelijk gemotiveerd (n=3)
9. Bewezenverklaring van (de poging tot) het levensdelict (n=391)

Nadat de zaken aan de hand van de negen mogelijke uitkomsten zijn geclassificeerd, zijn ook in dit stadium een aantal categorieën uitgesloten van verdere codering. Voor de categorieën 1 t/m 6 (n=225) geldt dat deze naar verwachting weinig inzicht bieden in de te beantwoorden onderzoeksvragen. Indien een inhoudelijke behandeling van (de poging tot) het levensdelict uitblijft en er geen bewezenverklaring volgt, kan ook geen inzicht worden verkregen in de wijze waarop gendergerelateerde kenmerken meewegen in de beoordeling van ‘opzet’ en ‘voorbedachte rade’ of op welke wijze deze worden meegewogen in de sanctieoplegging. Dat betekent dat de verdere analyse in paragraaf 3 zich richt op de categorieën 7 t/m 9 (n=409).

Een overzicht van de wijze waarop deze 409 zaken zijn geselecteerd, is opgenomen in het onderstaande selectiestroomschema (Figuur II). In Bijlage II zijn alle volledig gecodeerde uitspraken opgenomen.

¹⁵⁴ In de meeste gevallen betreft dit zaken in hoger beroep waarbij enkel een aanvulling van het bewijs wordt besproken of de strafmaat ter discussie staat. Indien de uitspraak in eerste aanleg binnen het datumbereik van dit onderzoek valt, hebben we bij de uitspraak in eerste aanleg een aantekening van eventuele bijzonderheden bij het hoger beroep genoteerd. Deze categorie omvat tevens zaken waarbij enkel de deelnemingsvorm ‘medeplegen’ inhoudelijk wordt behandeld.

Figuur II: selectiestroomschema rechtspraak.

3. Algemene zaakkenmerken

In deze paragraaf gaan we verder in op de algemene kenmerken van de zaken uit de categorieën 7 ('opzet wordt gemotiveerd niet aangenomen'), 8 ('vrijspraak wordt inhoudelijk gemotiveerd') en 9 ('bewezenverklaring van (de poging tot) het levensdelict') (n=409). Bij de beschrijving van deze zaakkenmerken gaan we uit van de unieke feitencomplexen in de dataset (n=391).¹⁵⁵ Zaken waarin de betreffende variabele als 'onbekend' is gecodeerd, zijn systematisch buiten beschouwing gelaten bij de berekening van de percentages.¹⁵⁶

Achtereenvolgend komen de volgende aspecten aan bod: het gender en de leeftijd van de verdachte en het slachtoffer (paragraaf 3.1), het type levensdelict en de relatie tussen de verdachte en het slachtoffer (paragraaf 3.2), de feitelijke toedracht (paragraaf 3.3) en de motieven en contextuele kenmerken (paragraaf 3.4).

3.1. Gender en leeftijd van de verdachte en het slachtoffer

In de door ons onderzochte uitspraken is het gender van de verdachte zeer vaak mannelijk (n=353, 90%), tegenover een beperkt aantal vrouwen (n=389, 10%). Voor de vaststelling van het gender van het slachtoffer is onderscheid gemaakt tussen vrouw (n=334, 85%), transgender vrouw (n=1, 0%) en meerdere slachtoffers (n=56, 14%). Voor deze laatste categorie zijn alle in de tenlastelegging opgenomen slachtoffers meegeteld, ongeacht het gender. In een beperkter aantal zaken betreffen het meerdere vrouwelijke slachtoffers (n=15). De rest van het dataprotocol is gescoord voor het *principale* slachtoffer. Volgens de Homicide Monitor is dit: *"[t]he victim with the closest relationship to the perpetrator. If the victim and perpetrator are equally as close, or the relationship is unknown, choose the victim that died first. If the relationship is equal or unknown, choose the oldest victim as the principal victim. If all victims are of the same age or if their age is unknown, choose randomly."* Voor de keuze van het principale slachtoffer hebben wij bij deze operationalisering aangesloten.

In het merendeel van de zaken kan de leeftijd van de verdachte worden vastgesteld aan de hand van informatie uit de uitspraak (n=325).¹⁵⁷ De leeftijd varieert van 14 (n=2) tot 90 jaar (n=1). In een beperkt aantal zaken kan uitsluitend worden bepaald of de verdachte minderjarig (n=2) of meerderjarig (n=64) was op de pleegdatum. De gemiddelde leeftijd van de verdachte bedraagt 37,7 jaar en de mediaan is 36 jaar.

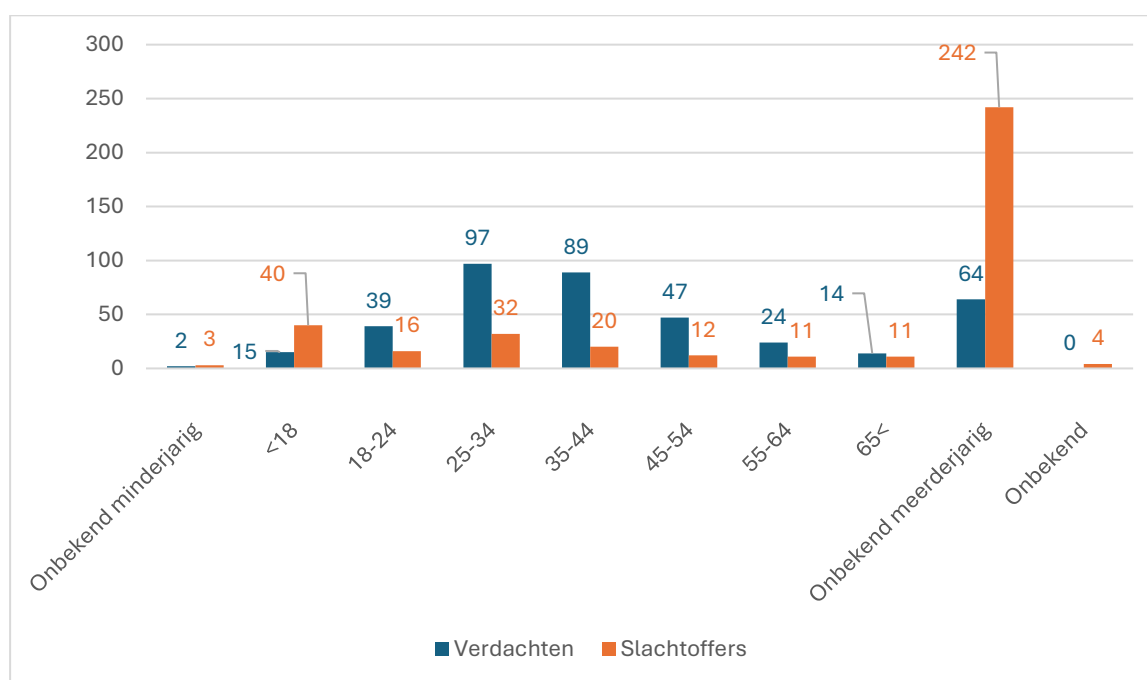
¹⁵⁵ Niet-unieke feitencomplexen betreffen zaken tussen dezelfde verdachte en slachtoffer waarvan zowel eerste als tweede aanleg in de onderzochte dataset is opgenomen. Bij het aantreffen van het vonnis van de rechtbank en het arrest van het hof is systematisch de uitspraak van de hoogste rechter meegenomen in de analyse in deze paragraaf. Zie paragraaf 7 van dit hoofdstuk voor de beperkingen.

¹⁵⁶ De percentages zijn consistent afgerond op hele getallen. Bij kleine aantallen kunnen afgeronde percentages een vertekend beeld geven. Daarom worden ook steeds de absolute aantallen (n) vermeld.

¹⁵⁷ Wanneer uitsluitend het geboortjaar van de verdachte of het slachtoffer bekend is, is de leeftijd berekend door het geboortjaar af te trekken van het pleegjaar. Bij de vaststelling van de leeftijd is aangenomen dat verdachten en slachtoffers bij een pleegdatum op of na 1 juni reeds jarig waren en bij een pleegdatum voor 1 juni nog niet.

De leeftijd van het principale slachtoffer op de pleegdatum kan in de meeste gevallen niet exact uit de uitspraak worden afgeleid (n=249). Wel kan in de meeste gevallen worden vastgesteld of het slachtoffer meerderjarig (n=242) of minderjarig (n=3) was. De jongste slachtoffers waren 0 jaar (n=25) en het oudste slachtoffer was 86 jaar (n=1). In de zaken waarin de leeftijd wel is aangetroffen (n=142), bedroeg de gemiddelde leeftijd van de slachtoffers 30,6 jaar en de mediaan lag op 30 jaar.

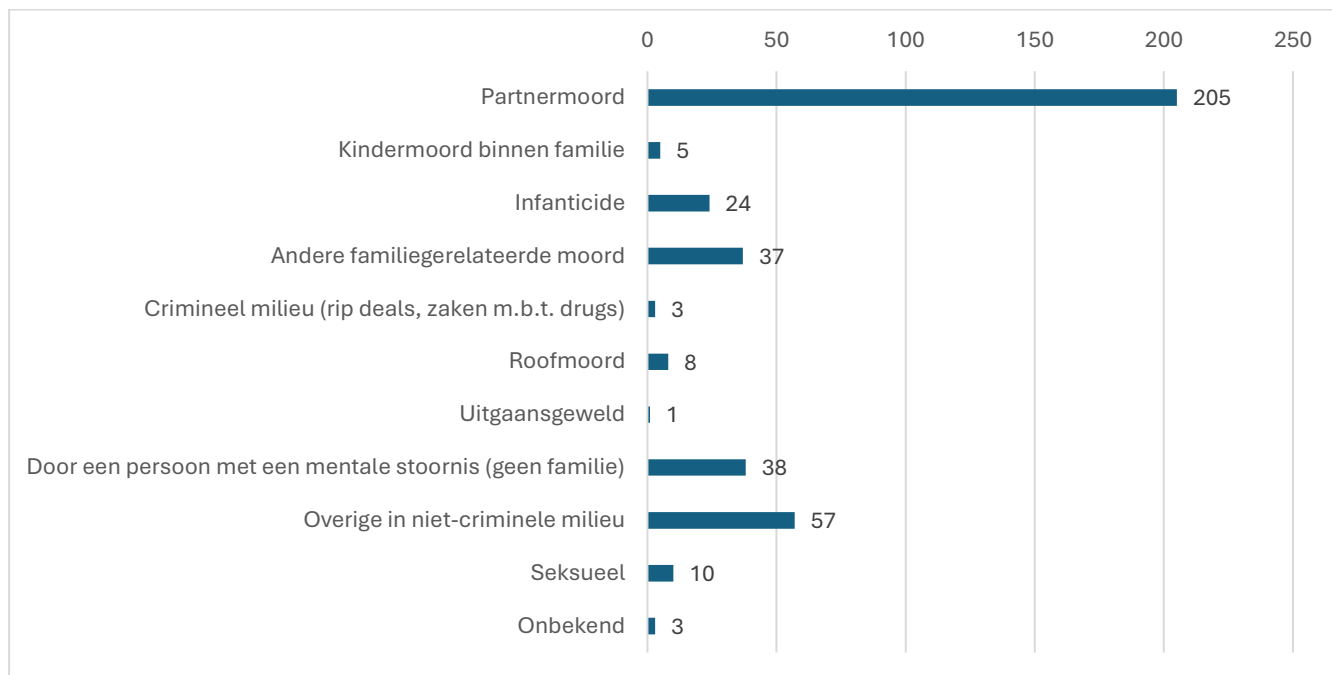
In Figuur IV is een overzicht opgenomen van de leeftijden van de verdachten en principale slachtoffers.

Figuur IV: leeftijdsverdeling van verdachten en slachtoffers.

3.2. Type levensdelict en relatie tussen de verdachte en slachtoffer

Voor alle zaken is in kaart gebracht welk type levensdelict het betreft. Een overzicht hiervan is opgenomen in Figuur V. De typering is gebaseerd op de relatie tussen (principaal) slachtoffer en verdachte. De verschillende typen levensdelicten zijn geordend in een hiërarchie: wanneer meerdere categorieën op een zaak van toepassing zijn – een vrouw wordt bijvoorbeeld door haar partner gedood, terwijl tevens sprake is van voorafgaand seksueel geweld – dan is aan de categorie die hoger in Figuur V staat voorrang gegeven. Hierdoor is elke zaak aan één categorie toegewezen.

Figuur V: Type levensdelict.

Figuur V laat zien dat het in een beperkt aantal zaken niet mogelijk is om het type levensdelict uit de uitspraak af te leiden ($n=3$). Voor de uitspraken waarin het type is vastgesteld, blijkt partnermoord veruit de grootste categorie vormt in de onderzochte zaken ($n=205$, 53%). Daarna volgen enkele middelgrote categorieën zoals overige zaken in het niet-criminele milieu¹⁵⁸ ($n=57$, 15%), andere familie gerelateerde¹⁵⁹ ($n=37$, 10%) en zaken waarbij het levensdelict buiten de familiesfeer is gepleegd door een persoon met een mentale stoornis ($n=38$, 10%).

Infanticide¹⁶⁰ ($n=24$, 6%), seksueel gemotiveerde levensdelicten ($n=10$, 3%), roofmoord¹⁶¹ ($n=8$, 2%) en kindermoord binnen de familie¹⁶² ($n=5$, 1%) komen minder vaak voor. De andere categorieën komen slechts incidenteel voor (variërend van $n=1$ tot $n=5$).

¹⁵⁸ Zie bijvoorbeeld: Rb. Oost-Brabant, 30 april 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:1827; Rb. Noord-Nederland 25 juli 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:3036; Rb. Oost-Brabant 23 februari 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:564; Rb. Amsterdam 8 september 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:5001.

¹⁵⁹ Familieleden zijn alle personen met wie het slachtoffer een biologische verwantschap heeft, alsook een familieband op basis van adoptie of huwelijk/relatie met een familielid van het slachtoffer. Zaken waarin een volwassen (ouder dan 18) dochter het slachtoffer is van een (poging tot) levensdelict door bijvoorbeeld de ouders, zijn gekwalificeerd als ‘andere familiegerelateerd’.

¹⁶⁰ Infanticide verwijst naar de (poging tot) levensberoving van kinderen tot 1 jaar. In alle infanticide-zaken in de dataset is sprake van een familiale relatie tussen slachtoffer en verdachte.

¹⁶¹ Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen roofmoord in een privéwoning ($n=4$), commerciële zaken ($n=1$) en straatroof ($n=3$).

¹⁶² Dit duidt op kinderen van 1 tot 18 jaar die door een familielid van het leven worden beroofd ofwel daartoe een poging is ondernomen.

Tabel I geeft de bevindingen weer ten aanzien van de relatie tussen de verdachte en het slachtoffer, gezien vanuit het slachtoffer: zij was bijvoorbeeld de ‘vrouw’ of de ‘collega’ van verdachte. Tabel II splitst deze specifieke relatievormen nader uit aan de hand van het geslacht van de verdachte. In 25 zaken kan de relatie niet worden vastgesteld aan de hand van de in de uitspraak beschikbare informatie.

Uit Tabel I volgt dat in de geanalyseerde zaken waarbij de relatie wel is aangetroffen, het delict in sterke mate plaatsvindt tussen personen die elkaar kennen. Het grootste deel zaken betreft een (voormalige) intieme relatie of familiale relatie tussen verdachte en slachtoffer. Met name (voormalige) partnerrelaties vormen een substantieel aandeel (n=204, 56%).¹⁶³ Deze delicten zijn vrijwel uitsluitend ‘gepleegd’ door mannelijke verdachten (99%), hetgeen consistent is over alle partner-categorieën heen.

Ook binnen familierelaties zijn aanzienlijk veel (pogingen tot) levensdelicten aangetroffen (n=66, 18%). In deze categorie is het beeld minder eenzijdig dan bij partnerrelaties: mannelijke verdachten vormen nog steeds de meerderheid, maar het aandeel vrouwelijke daders is relatief groter. Dit is met name het geval in zaken waarin het slachtoffer het kind of de zus van de verdachte is. Indien het slachtoffer de (stief-/pleeg)moeder van de verdachte betreft, is de verdachte juist overwegend van het mannelijke geslacht.

Naast partner- en familierelaties is er een groep zaken waarin verdachte en slachtoffer elkaar kennen via sociale of functionele verbanden¹⁶⁴ (n=57, 16%). Deze categorieën zijn qua omvang kleiner en kenmerken zich door een overwegend mannelijke verdachte. Enkel in de (minder scherp afgebakende) categorieën ‘vriend of langdurige kennis’, ‘seksuele rivaal’ en ‘overig’¹⁶⁵ is het aandeel vrouwelijke verdachten relatief hoog, zij het bij kleine absolute getallen.

In een beperkt deel van de zaken kenden het slachtoffer en de verdachte elkaar niet voorafgaand aan het tenlastegelegde delict (n=39, 11%). Ook deze groep wordt gekenmerkt door een hoog aandeel mannelijke verdachten (92%).

¹⁶³ Dit strookt niet volledig met de eerder besproken categorie partnermoord, doordat bij het type levensdelict aan de hand van een hiërarchie is gescoord, terwijl bij de relatie de belangrijkste of meest feitelijke vorm is aangehouden. Zo is bijvoorbeeld de zaak Hof 's-Hertogenbosch 22 mei 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:1720 aangemerkt als een partnermoord vanwege de voormalige intieme relatie tussen slachtoffer en verdachte, maar blijkt de belangrijkste relatievorm ‘seksuele rivaal’ te zijn.

¹⁶⁴ Dit betreffen alle categorieën waarin de verdachte en slachtoffer elkaar kennen maar er geen (voormalige) intieme of familiale relatie bestaat.

¹⁶⁵ Denk bijvoorbeeld aan situaties waarin er ooit een familiale relatie heeft bestaan, maar dit niet langer het geval is (zoals een ex-schoonmoeder of ex-schoonzus) of aan begeleiders in ruime zin (zoals bij een zorgboerderij).

	Totaal	Mannelijke verdachte	Vrouwelijke verdachte
Vrouw	n=54	n=54 (100%)	n=0 (0%)
Ex-vrouw	n=12	n=12 (100%)	n=0 (0%)
Vriendin	n=65	n=64 (98%)	n=1 (2%)
Ex-vriendin	n=64	n=64 (100%)	n=0 (0%)
(Ex-)vriendin	n=5	n=4 (80%)	n=1 (20%)
Dating partner	n=4	n=4 (100%)	n=0 (0%)
Moeder	n=27	n=24 (89%)	n=3 (11%)
Stiefmoeder/pleegmoeder	n=1	n=1 (100%)	n=0 (0%)
Kind	n=26	n=17 (65%)	n=9 (35%)
Stief/pleegkind	n=4	n=3 (75%)	n=1 (25%)
Zus	n=3	n=1 (33%)	n=2 (67%)
Ander familielid	n=5	n=4 (80%)	n=1 (20%)
Huis- of kamergenoot	n=9	n=8 (89 %)	n=1 (11%)
Collega	n=1	n=1 (100%)	n=0 (0%)
Patiënt	n=2	n=2 (100%)	n=0 (0%)
Therapeut	n=6	n=6 (100%)	n=0 (0%)
Sekswerker	n=4	n=4 (100%)	n=0 (0%)
Buurvrouw	n=12	n=11 (92%)	n=1 (8%)
Vriend of langdurige kennis	n=5	n=2 (40%)	n=3 (60%)
Slachtoffer en verdachte kennen elkaar enigszins	n=5	n=5 (100%)	n=0 (0%)
Een nieuwe kennis	n=1	n=1 (100%)	n=0 (0%)
Seksuele rivaal	n=1	n=0 (0%)	n=1 (100%)
Verdachte en slachtoffer kennen elkaar niet	n=39	n=36 (92%)	n=3 (8%)
Overig	n=11	n=6 (55%)	n=5 (45%)
Onbekend	n=25	n=19 (78%)	n=6 (22%)
Totaal	n=391	n=353 (90%)	n=38 (10%)

Tabel I: relatie tussen verdachte en slachtoffer.

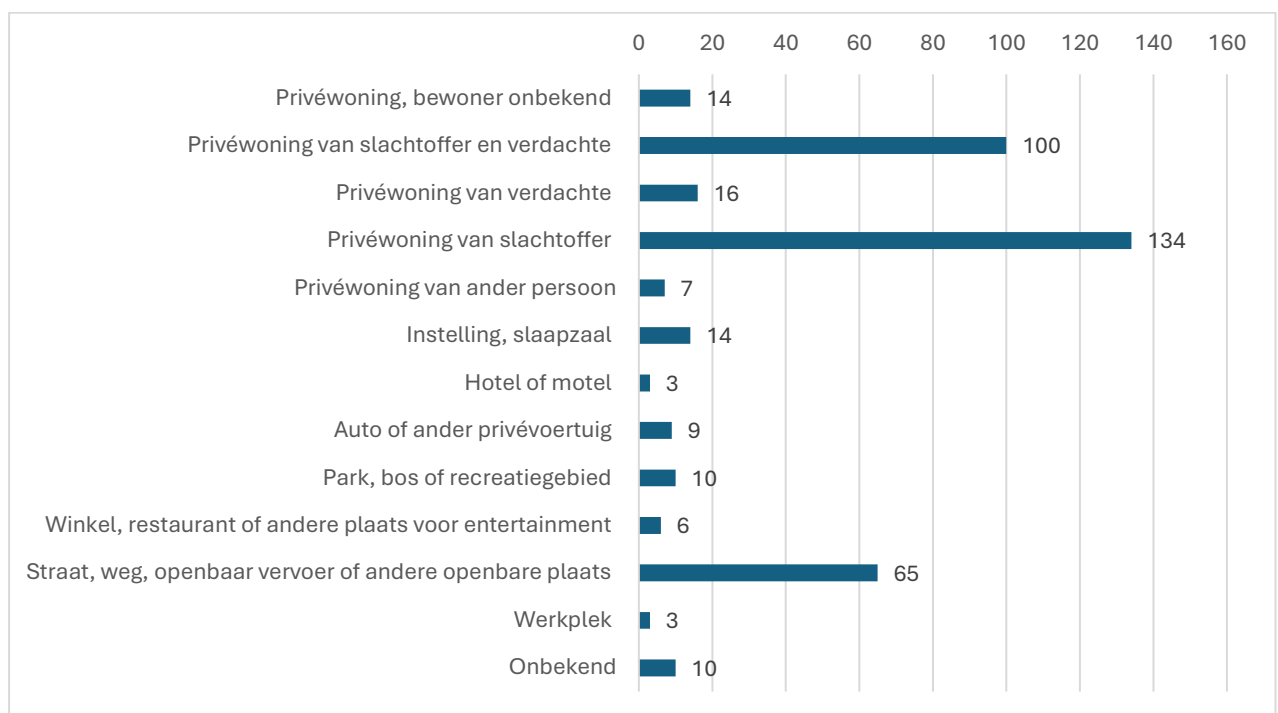
Samenvattend laten de cijfers zien dat de onderzochte zaken voornamelijk plaatsvinden binnen intieme en familiale relaties. Daarbij zijn mannelijke verdachten sterk oververtegenwoordigd, helemaal binnen (voormalig) partnerrelaties. Vrouwelijke verdachten komen relatief vaker voor in familiërelaties maar blijven in absolute zin een kleine groep.

3.3. Feitelijke toedracht van het delict

In Figuur VI zijn de bevindingen omtrent de pleeglocatie weergegeven. In tien zaken kon de pleeglocatie niet worden vastgesteld. Uit Figuur VI blijkt voor de zaken waarin de pleeglocatie is vastgesteld, dat het merendeel van de (pogingen tot) levensdelicten in een privéwoning heeft plaatsgevonden (n=271, 71%). Binnen deze categorie betreft het meestal de woning van het slachtoffer (n=134, 49%), gevolgd door gevallen waarin slachtoffer en verdachte een woning deelden (n=100, 37%). In een veel kleiner aantal zaken vond het delict plaats in de woning van

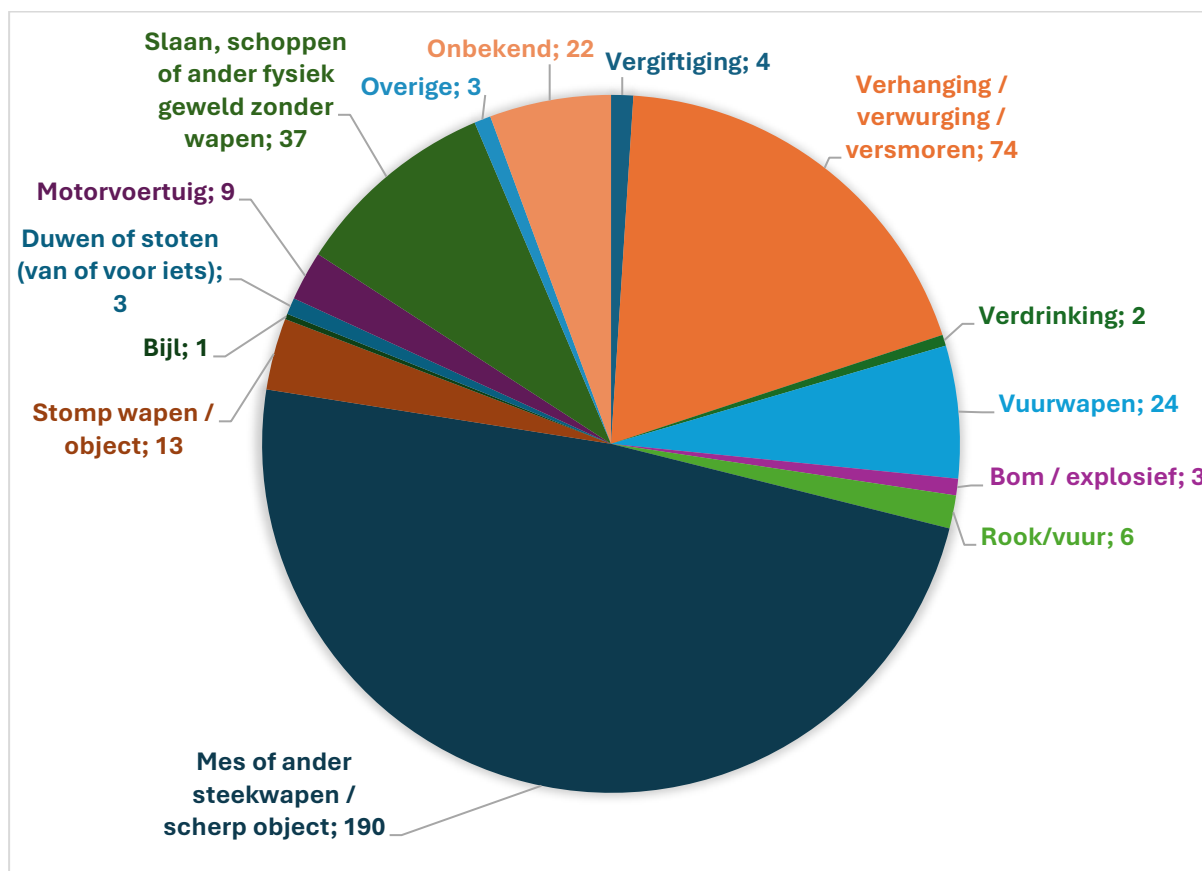
de verdachte (n=16, 6%), van een derde (n=7, 3%) of in een woning waarvan niet kan worden vastgesteld wie er woonde (n=14, 5%).

Buiten de privéwoningen is met name de categorie ‘straat, weg of openbare plaatsen’ omvangrijk (n=65, 17%). Daarnaast zijn diverse overige omgevingen aangetroffen, zoals een ‘instelling of een slaapzaal’ (n=14, 4%), ‘park of recreatiegebied’ (n=10, 3%), ‘privévoertuig’ (n=9, 2%), ‘winkel/restaurant of entertainmentlocatie’ (n=6, 2%) en in beperktere mate in een ‘hotel/motel’ (n=3, 1%) of op de ‘werkplek’ (n=3, 1%).

Figuur VI: pleeglocatie.

Voor iedere zaak is ook de doodsoorzaak bijgehouden. Indien de tenlastelegging ziet op een poging tot een levensdelict, is de beoogde doodsoorzaak geregistreerd. Figuur VII geeft de bevindingen weer. In 22 zaken kon de doodsoorzaak niet worden vastgesteld. Dit betreft zowel zaken waarin de doodsoorzaak niet af te leiden is uit de uitspraak, als zaken waarin de feitenrechter de exacte doodsoorzaak niet met voldoende zekerheid kan vaststellen en deze in het midden laat.

Figuur VII: (beoogde) doodsoorzaak.

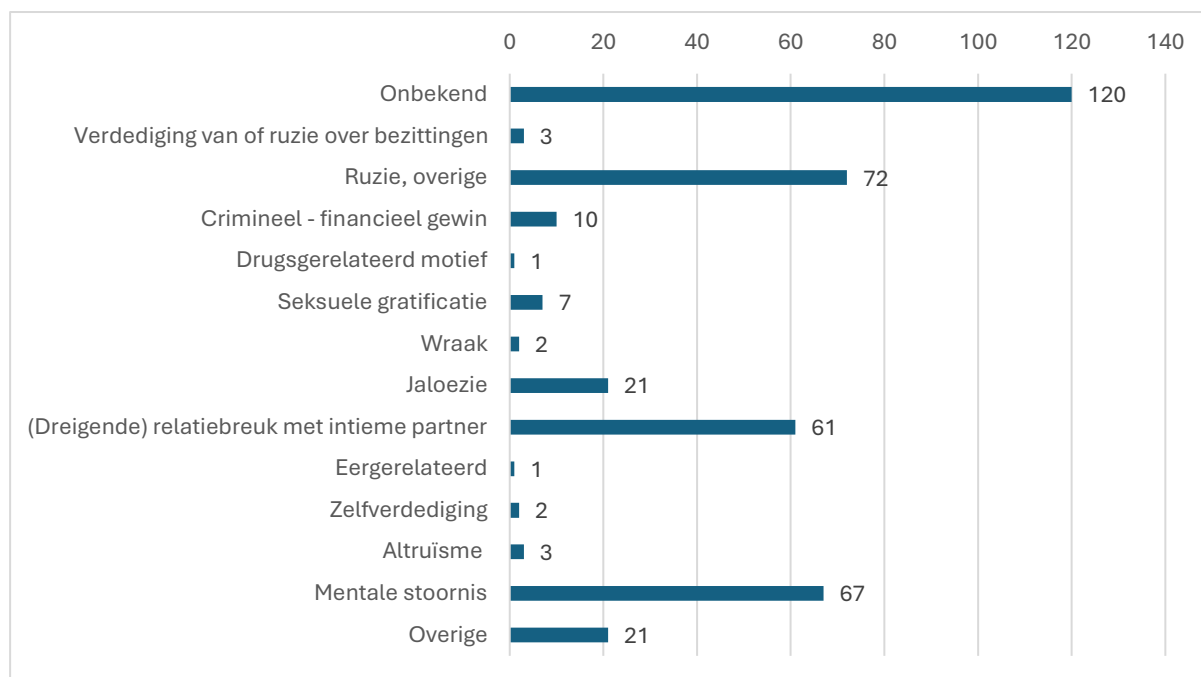
Van de zaken waarin de (beoogde) doodsoorzaak kon worden vastgesteld ($n=369$) is het gebruik van een mes of ander steekwapen of scherp object het meest voorkomend ($n=190$, 52%), wat bijna de helft van de zaken betreft. Daarna volgt verhanging/verwuring ($n=74$, 20%). Ook slaan, schoppen of ander fysiek geweld zonder wapen vormt een noemenswaardig aandeel ($n=37$, 10%), net zoals het gebruik van een vuurwapen ($n=24$, 7%). De overige categorieën – stomp wapen of object ($n=13$, 4%); motorvoertuig ($n=9$, 2%); rook of vuur ($n=6$, 2%); en vergiftiging ($n=4$, 1%) – komen minder vaak voor. Zeer zeldzaam zijn de doodsoorzaken verdrinking ($n=2$, 1%), bom of explosief ($n=3$, 1%), duwen of stoten ($n=3$, 1%) en het gebruik van een bijl ($n=1$, 0%).¹⁶⁶ Deze bevindingen laten zien dat de levensdelicten in de dataset in overwegende mate worden gepleegd met middelen die directe fysieke nabijheid tussen verdachte en slachtoffer vereisen (zoals het gebruik van een mes, fysiek geweld of verwuring/verhanging).

¹⁶⁶ In een aantal zaken ($n=3$, 1%) paste de doodsoorzaak niet goed binnen de categorieën uit het dataprotocol. Dit betroffen de volgende omstandigheden: i) een zaak waarin het slachtoffer uit het raam sprong (om aan de verdachte te ontsnappen); ii) en twee zaken waarin het slachtoffer in een ondergronds container werd gegooit/achtergelaten.

In de meeste gevallen is de beoogde doodsoorzaak ook de enige (gewelds)handeling gericht op de levensberoving (n=335, 86%) terwijl in een kleiner aantal zaken meerdere handelingen uit het feitencomplex kunnen worden opgemaakt (n=54, 14%).^{167,168}

3.4. Motieven en gendergerelateerde kenmerken

Voor iedere zaak is ook het motief van het levensdelict bijgehouden. Elke zaak is aan één categorie toegewezen. Indien meerdere motieven binnen eenzelfde zaak toepasselijk zijn, is het belangrijkste motief voor het levensdelict gescoord. In het geval dat het belangrijkste motief niet evident is, hebben we ook hier voor een hiërarchische benadering gekozen: de categorie die hoger in de lijst staat heeft dan voorrang gekregen. Figuur VIII geeft een overzicht van de aangetroffen motieven.

Figuur VIII: bevindingen ten aanzien van het belangrijkste motief.

¹⁶⁷ In enkele zaken is de hoeveelheid handelingen onbekend gebleven (n=2).

¹⁶⁸ Op zaakniveau blijkt dat in bijna 2/3de van de zaken met meerdere pleegwijzen sprake is van verwurging/verstikking (zoals: (ver)wurgten, smoren, versmachten en het samendrukken van de hals) (n=35, 64,8%), vaak in combinatie met stomp fysiek geweld (denk aan slaan, stompen, schoppen, schudden, stoten al dan niet in combinatie met voorwerpen) (n=32, 59,3%) en in bijna de helft van de zaken werd een scherp voorwerp gebruikt (zoals het steken/snijden met een mes of ander scherp object) (n=25, 46,3%). In een beperkt aantal van deze zaken kwamen ook voor: het toedienen van middelen (n=2, 3,7%), verdrinken (n=2, 3,7%), het gebruik van gas (n=1, 1,9%) en het schieten met een kruisboog (n=1, 1,9%).

Bij het vaststellen van het belangrijkste motief van de verdachte blijkt dat dit niet in alle zaken (expliciet) in de uitspraak is opgenomen. Om het motief toch zo zorgvuldig mogelijk te achterhalen, is in het bijzonder gekeken naar de verklaringen van de verdachte, de bevindingen en waarderingen door de feitenrechter en de feiten en omstandigheden rondom de feitelijke toedracht. In een aanzienlijk deel van de zaken (n=120) bleek het desondanks niet mogelijk om het motief vast te stellen.

Voor de zaken waarin het motief wel kon worden bepaald (n=271), valt op dat vooral motieven die samenhangen met interpersoonlijke conflicten en relationele spanningen vaak voorkomen. Zo vormt in het bijzonder een (dreigende) relatiebreuk met een intieme partner (n=61, 23%) een substantieel aandeel. Ook komen de motieven mentale stoornis (n=67, 25%) en ruzie (overig) (n=72, 27%) relatief vaak voor.

Andere motieven worden minder frequent vastgesteld, waaronder jaloezie (n=21, 8%), crimineel financieel gewin (n=10, 4%) en seksueel (n=7, 3%). Motieven als wraak (n=2, 1%), zelfverdediging (n=2, 1%) en drugsgerelateerd (n=1, 0%) komen sporadisch voor. Tot slot is een groep zaken geclassificeerd als overige (n=21, 8%). Dit betreffen motieven die niet eenduidig onder de vooraf gedefinieerde categorieën kunnen worden gebracht. Bij nadere beschouwing lijkt het in belangrijke mate te gaan om situaties rondom ‘ontregeling’ (zoals wanhoop, frustratie, gevoelens rondom trauma) en ‘ontwrichting’ (zoals een zwangerschap, aanstaande ontdekking van schulden of geheimen). Daarnaast kan het motief ook zijn ingegeven door de ‘gepercipieerde werkelijkheid van de verdachte’. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om gevallen waarin de verdachte meende dat het slachtoffer de kinderen mishandelde of vergiftigde, zonder dat uit de uitspraak objectieve aanwijzingen voor deze veronderstellingen naar voren kwamen.

Voor iedere zaak is ook bijgehouden of er gendergerelateerde kenmerken (conform de UNODC definitie) aanwezig zijn. Bij het vaststellen van deze kenmerken is een ruime coderingsmaatstaf aangehouden. Het is al voldoende dat in de uitspraak aanwijzingen zijn gevonden voor een bepaald kenmerk. Dit betekent dat wij niet alleen formele vaststellingen, bijvoorbeeld in de zin van eerdere veroordelingen wegens huiselijk geweld, hebben meegenomen maar ook feitelijke verwijzingen over het eerdere contact tussen verdachte en slachtoffer hebben gescoord om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de context waarin het delict heeft plaatsgevonden. Van belang is wel dat het aangetroffen kenmerk zich afspeelde tussen deze verdachte en het specifieke slachtoffer. In andere woorden: gebeurtenissen in het verleden van het slachtoffer zijn alleen meegenomen binnen deze categorie als ze een aantoonbare relatie hadden met het handelen van de verdachte.

In het overgrote deel van de uitspraken (n=297, 76%) is geen kenmerk aangetroffen. Tabel II geeft een overzicht van hoe vaak een bepaald kenmerk is aangetroffen in de zaken met één gendergerelateerd kenmerk (n=82, 21%).

Gendergerelateerd kenmerk	Aantal zaken
Er was sprake van een verleden van geweld vanuit verdachte richting slachtoffer	67 (82%)
Slachtoffer was slachtoffer van een vorm van uitbuiting/mensenhandel	0 (0%)
Het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid	1 (1%)
Het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie	3 (4%)
Er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en /of na afloop van de moord/doodslag	9 (11%)
De moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer	1 (1%)
Het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten	1 (1%)
De moord/doodslag bestond uit een gendergebaseerd haatmisdrijf, d.w.z. de verdachte koos het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen	0 (0%)
Totaal	82

Tabel II: spreiding van gendergerelateerde kenmerken in zaken waarin één context aanwezig is.

In een klein aantal zaken (n=12, 3%) zijn meerdere kenmerken aanwezig.¹⁶⁹ In Tabel III is daarom een overzicht opgenomen van de totaal frequenties van gendergerelateerde kenmerken voor alle zaken (n=94) waarin één of meer gendergerelateerde kenmerken zijn waargenomen. In zaken waarin meerdere gendergerelateerde kenmerken zijn vastgesteld, zijn deze afzonderlijk gecodeerd: één zaak is dan in meerdere categorieën meegeteld.

¹⁶⁹ De volgende combinaties van contextuele gendergerelateerde kenmerken zijn waargenomen: verleden van geweld en seksueel geweld (n=2); gijzeling/vrijheidsberoving en seksueel geweld (n=4); seksindustrie en seksueel geweld (n=1); verleden van geweld en uitbuiting/mensenhandel (n=1); en verleden van geweld en vrijheidsberoving/gijzeling (n=4).

Gendergerelateerd kenmerk	Totaalfrequenties
Er was sprake van een verleden van geweld vanuit verdachte richting slachtoffer	74 (79%)
Slachtoffer was slachtoffer van een vorm van uitbuiting/mensenhandel	1 (1%)
Het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid	8 (9%)
Het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie	4 (4%)
Er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en /of na afloop van de moord/doodslag	16 (17%)
De moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer	1 (1%)
Het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten	1 (1%)
De moord/doodslag bestond uit een gendergebaseerd haatmisdrijf, d.w.z. de verdachte koos het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen	0 (0%)
Totaal	105

Tabel III: totaal frequenties van de gendergerelateerde kenmerken.¹⁷⁰

Binnen de subset van zaken waarin gendergerelateerde kenmerken zijn aangetroffen (n=94),¹⁷¹ blijkt dat bepaalde kenmerken relatief vaker voorkomen bij specifieke typen relaties tussen slachtoffer en verdachte. Bij (voormalige) intieme relaties¹⁷² (n=69) is in bijna alle zaken sprake van een verleden van geweld vanuit de verdachte richting het slachtoffer (n=65, 94%). In een kleiner deel van deze zaken komen daarnaast (vaak als aanvullend kenmerk) gijzeling of vrijheidsberoving (n=4, 6%), seksueel geweld (n=4, 6%) en uitbuiting/mensenhandel (n=1, 1%) voor. In familiale relaties met een gendergerelateerd kenmerk¹⁷³ (n=7) wordt ook in de meerderheid van de zaken een geweldsgeschiedenis tussen verdachte en slachtoffer aangetroffen (n=5, 71%) en in een beperkter aantal zaken seksueel geweld (n=2, 29%). Verminking van het lichaam (n=1, 14%) komt hier in mindere mate voor.

In de zaken met een sekswerker als slachtoffer (n=4), werd in één zaak ook seksueel geweld aangetroffen. In drie zaken troffen het slachtoffer en de verdachte elkaar in het kader van een betaalde seksafspraken. In de andere zaak (een *cold case*) heeft de verdachte seksueel contact gehad met het in de seksindustrie werkzame slachtoffer maar blijft het onduidelijk of dit ook een betaalde afspraak betrof.

In het beperkt aantal zaken waarin het slachtoffer en verdachte elkaar niet kenden (n=5) is in het overgrote deel sprake van seksueel geweld (n=4, 80%) en kenmerkte één zaak zich door een

¹⁷⁰ De percentages zijn berekend op basis van het aantal zaken waarin ten minste één gendergerelateerd kenmerk is vastgesteld (n=94).

¹⁷¹ De verdachte was in het overgrote deel van de zaken van het mannelijke geslacht (n=89).

¹⁷² Deze groep omvat de relaties (ex-)vrouw, (ex-)vriendin en dating partner.

¹⁷³ Dit omvat de volgende relaties: moeder; kind; zus en ander familielid.

voorafgegane vrijheidsberoving/gijzeling. Voor overige relatievormen¹⁷⁴ (n=9) bestaat een gemengd beeld inhoudende geweldsgeschiedenis (n=4, 44%), seksueel geweld (n=3, 33%) en voorafgegane vrijheidsberoving/gijzeling (n=3, 33%).

Het bovenstaande laat niet onverlet dat in het overgrote deel van de onderzochte uitspraken geen gendergerelateerde kenmerken zijn aangetroffen (n=297, 76%).

De uitkomsten dienen te worden begrepen als een weergave van de mate waarin dergelijke kenmerken in rechterlijke uitspraken worden beschreven. Het ontbreken van aanwijzingen in de uitspraak betekent daarmee niet zonder meer dat deze daadwerkelijk afwezig waren in de omstandigheden rondom het (gepoogde) levensdelict.

In de zaken waarin het kenmerk ‘er was sprake van een verleden van geweld vanuit verdachte richting slachtoffer’ werd aangetroffen (n=74), is tevens onderzocht welk type geweld zich voordeed. In het merendeel van de zaken is één vorm van geweld aangetroffen (n=50, 68%). De bevindingen over de verhouding in deze zaken zijn opgenomen in Tabel IV. In deze groep betreft het vooral fysiek geweld (n=24, 48%) en psychisch geweld (n=16, 32%).

Type geweld	Aantal zaken
Fysiek geweld	24 (48%)
Seksueel geweld ¹⁷⁵	0 (0%)
Belaging/stalking	5 (10%)
Psychisch geweld/dwingende controle ¹⁷⁶	16 (32%)
Wederzijds/bidirectioneel geweld	3 (6%)
Geweld niet nader beschreven/onbekend	2 (4%)
Totaal	50

Tabel IV: overzicht van aangetroffen soorten geweld in zaken met één vorm van geweld.

In ongeveer een derde van de zaken (n=24, 32%) zijn we meerdere vormen van geweld tegengekomen. In Tabel V zijn daarom de totaal frequenties opgenomen.

¹⁷⁴ Hieronder vallen de relaties ‘huis- of kamergenoot (huidig)’, ‘patiënt (voormalig of huidig)’, ‘vriend of langdurige kennis’, ‘overige’ en ‘onbekend’.

¹⁷⁵ Dit wijkt af van wat eerder als seksueel geweld in het kader van de context van het levensdelict is besproken. Daar betrof het seksueel geweld voor/tijdens/na het levensdelict. Hier gaat het om seksueel geweld als onderdeel van de relatie in het verleden.

¹⁷⁶ Psychisch geweld is in de Nederlandse strafwetgeving nog niet gedefinieerd. Een wetsvoorstel voor ‘dwingende controle’ gaat naar verwachting in de loop van 2026 in (internet)consultatie (zie bijlage II bij *Kamerstukken II* 2024/25, 28345, 285). Wij hebben hier een ruime insteek gehanteerd: alles wat mogelijk kan wijzen op (langdurig) psychisch geweld (bedreigingen, vernedering, isolatie, intieme terreur, dwingende controle, etc.) is hieronder gescoord. Het gaat hierbij niet om een enkel scheldincident maar om aanwijzingen die duiden op stelselmatigheid of patronen van psychisch geweld.

Type geweld	Totaalfrequenties
Fysiek geweld	43 (58%)
Seksueel geweld ¹⁷⁷	3 (4%)
Belaging/stalking	13 (18%)
Psychisch geweld/dwingende controle ¹⁷⁸	37 (50%)
Wederzijds/bidirectioneel geweld	4 (5%)
Geweld niet nader beschreven / onbekend	2 (3%)
Totaal	102

Tabel V: overzicht van aangetroffen soorten geweld (totaalfrequenties).¹⁷⁹

In de zaken waarin meerdere geweldsvormen zijn vastgesteld (n=24) gaat het vaak om een vaste kern van samenhangende geweldspatronen, waarbij met name fysiek geweld en psychisch geweld samen zijn waargenomen (n=17, 71%). In enkele van die gevallen is ook belaging/stalking waargenomen (n=3, 13%).

4. Zaken die als ‘femicidezaken’ kunnen worden gezien

In de vorige paragraaf is stilgestaan bij de zaakkenmerken van de uitspraken in de dataset. In deze paragraaf wordt in kaart gebracht welke zaken als ‘femicidezaken’ kunnen worden aangemerkt. In paragraaf 4.1 staan we eerst stil bij de zaken waarin de feitenrechter of een andere procesdeelnemers het begrip femicide of een alternatieve term gebruikt. Daarna wordt in paragraaf 4.2 ingegaan op de verhouding van de uitspraken met de operationalisering van het begrip femicide aan de hand van de UNODC-definitie. In paragraaf 4.3 worden eventuele contra-indicaties voor het labelen van een zaak als ‘femicide’ verkend.

4.1. Gebruik van de term ‘femicide’ of alternatieve term

Het gebruik van de term femicide of een alternatief daarvoor (zoals partnermoord of -doding, vrouwenmoord of -doding, gendergerelateerde moord, etc.) komt in de door ons onderzochte uitspraken enkele keren voor. Belangrijk om op te merken is dat dit enkel een weergave van het vonnis of arrest betreft. Dat laat onverlet dat de term in bepaalde gevallen mogelijk wel tijdens de inhoudelijke behandeling van de zaak is genoemd, maar toch niet in de uitspraak is opgenomen. Met deze beperking dient rekening te worden gehouden bij de interpretatie van de resultaten. Hieronder lichten we toe hoe vaak we bepaalde termen hebben aangetroffen en welk soort zaken dit betrof.

¹⁷⁷ Zie voetnoot 175.

¹⁷⁸ Zie voetnoot 176.

¹⁷⁹ De percentages zijn berekend op basis van het aantal zaken waarin ten minste één vorm van geweld is vastgesteld (n=74).

4.1.1. Gebruik van de term ‘femicide’

Voor alle uitspraken is bijgehouden of de term ‘femicide’ is aangetroffen. Daarbij hebben we geïnventariseerd wie de term gebruikte, in welk onderdeel van de uitspraak de term is aangetroffen en binnen welke context het begrip ‘femicide’ is gebezigd.

In de onderzochte uitspraken troffen we 5 zaken aan waarin de feitenrechter de term femicide expliciet gebruikt.¹⁸⁰ In al deze zaken is het begrip in de strafmotivering, in het kader van de sanctieoplegging, opgenomen. In andere onderdelen van de uitspraak, zoals de motivering van opzet of voorbedachte raad, gebruikt de feitenrechter de term niet. Het expliciete gebruik van de term lijkt een recente ontwikkeling te zijn: alle uitspraken waarin de feitenrechter het woord ‘femicide’ noemt, zijn in het jaar 2024 geweest. De toegenomen maatschappelijke aandacht voor het fenomeen kan hiervoor aanleiding zijn geweest (meer hierover in hoofdstukken 4 en 5).

Als de 5 zaken waarin ‘femicide’ wordt genoemd naast elkaar worden gezet, vallen er een aantal aspecten op. Zo gaat het in alle gevallen om een (voormalige) intieme relatie tussen de dader¹⁸¹ – altijd van het mannelijke geslacht – en het slachtoffer en waren er in ieder feitencomplex zogenaamde ‘rode vlaggen’ voor femicide aanwezig. In de zaak van het gerechtshof ’s-Hertogenbosch werden er bijvoorbeeld al eerder meldingen gemaakt van doodsb bedreigingen door de dader jegens het slachtoffer en was er een contact- en locatieverbod, nadat het slachtoffer de relatie had beëindigd.¹⁸² In de zaak van de rechtbank Rotterdam verbleef het slachtoffer voorafgaand aan het levensdelict in een blijf-van-mijn-lijf huis in verband met eerdere geweldshandelingen en bedreigingen vanuit de dader.¹⁸³ Dat de term femicide alleen in deze context is aangetroffen, vormt mogelijk een signaal dat het begrip in een enge, relationele context, wordt gedefinieerd. Andere vormen van (gendergerelateerde) levensdelicten op vrouwen, zoals levensdelicten gepleegd door (on)bekenden of familieleden, worden niet als zodanig benoemd. Deze observatie is echter gebaseerd op een zeer beperkt aantal uitspraken. Hoe feitenrechters het begrip femicide definiëren en afbakenen wordt in hoofdstukken 4 en 5 uitvoeriger onderzocht.

De reden waarom de term wordt gebruikt, lijkt tweeledig te zijn. Aan de ene kant wordt de term gebruikt om de maatschappelijke impact te verduidelijken:

¹⁸⁰ Rb. Rotterdam 15 maart 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1984; Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557; Hof ’s-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444; Rb. Amsterdam 20 september 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:8881; Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:7559.

¹⁸¹ We spreken hier over daders aangezien in al deze zaken een veroordeling is uitgesproken.

¹⁸² Hof ’s-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444. Ook in de zaken Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557 en Rb. Amsterdam 20 september 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:8881 werd melding gemaakt van eerdere ruzies dan wel geweld en doodsb bedreiging na beëindiging van de relatie door het slachtoffer.

¹⁸³ Rb. Rotterdam 15 maart 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1984.

“De rechtbank weegt ook mee dat deze poging tot femicide in de samenleving gevoelens van grote onveiligheid teweegbrengt.”
[ECLI:NL:RBAMS:2024:8881]

Aan de andere kant wordt de term ook ingezet om een bepaalde *framing* te corrigeren of teweeg te brengen. Dat is het duidelijkst te herkennen in het volgende citaat:

“De rechtbank ziet het handelen van de verdachte niet anders dan als een geplande en doelmatig uitgevoerde poging om [slachtoffer 2] te liquideren. De door de verdediging gebruikte term “crime passionel” is hier dan ook volledig misplaatst. Het betreft hier, zoals ook naar voren gebracht door de officier van justitie, niets anders dan een poging tot femicide.”
[ECLI:NL:RBROT:2024:5557]

Het expliciete gebruik van de term femicide door andere procesdeelnemers is ook enkel sporadisch aangetroffen (n=3). In één uitspraak was het de raadsman van verdachte die het begrip gebruikte, om te benadrukken dat een ‘kwalificatie’ als femicidezaak niet tot strafverzwaring moet leiden.¹⁸⁴

In twee gevallen betrof het de officier van justitie die in het kader van de straftoemeting de term bezigde. Eén van deze zaken betreft ECLI:NL:RBROT:2024:5557 (hierboven al geciteerd). In die zaak beperkt de uitspraak zich tot de constatering dat de officier de zaak heeft aangeduid als een poging tot femicide. Verdere details over de omstandigheden waarbinnen de term is gebruikt, ontbreken in het vonnis. In de andere uitspraak kan de term femicide uitsluitend worden teruggevonden in de passage over hetgeen de officier heeft aangevoerd:

“De officier van justitie heeft haar eis in het bijzonder gebaseerd op de ernst van de feiten, waarbij er sprake is van femicide, alsook op de ernstige gevolgen en het grote verdriet die deze feiten hebben veroorzaakt voor de nabestaanden.”
[ECLI:NL:RBLIM:2024:9381]

Ook in deze zaak betreft het een intieme relatie tussen de dader en het slachtoffer. Binnen die relatie waren eveneens rode vlaggen – zoals intieme terreur, controle, ruzie en eerdere bedreigingen – aan de orde.

Bij sommige uitspraken werd het gebruik van de term femicide overgenomen in de inhoudsindicatie op www.rechtspraak.nl.¹⁸⁵ Dit gebeurt echter niet in alle zaken waarin de term door procesdeelnemer(s) is gebruikt.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Zie Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444.

¹⁸⁵ Zie Rb. Rotterdam 15 maart 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1984; Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444; Rb. Amsterdam 20 september 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:8881.

¹⁸⁶ Zie Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557; Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:7559; Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9381.

4.1.2. Gebruik van alternatieven

Tijdens de analyse van de zaken is ook bijgehouden of we ‘alternatieven’ van de term femicide aantreffen. Het begrip femicide is een specifieke term, waarbij het begrip niet alleen een feitelijke daad (doden van een vrouw) maar ook een gendergerelateerde context of motivatie behelst (omdat ze vrouw is).¹⁸⁷ Dat ligt anders voor termen die regelmatig met femicide in verband worden gebracht. Zo is het enige door ons aangetroffen alternatief in de onderzochte uitspraken het begrip ‘partnerdoding’. Die term lijkt veel meer verbonden te zijn met de feitelijke partnerverhouding en de daad, dan ook direct rekenschap te geven van de gendergerelateerde context van de daad. Dit heeft ook te maken met het feit dat ‘partnerdoding’ genderneutraal is. Daarmee is de normatieve lading van de term partnerdoding en de connotatie die gebruikers hebben van het begrip (naar verwachting) van een andere orde dan de normatieve lading van ‘femicide’.¹⁸⁸ Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen ten aanzien van het gebruik van de term ‘partnerdoding’.

De term wordt zes keer door de feitenrechter gebruikt. Dit betreffen vijf zaken met een uniek feitencomplex.¹⁸⁹ In lijn met de bevindingen omtrent het gebruik van ‘femicide’, wordt ook de term partnerdoding exclusief in de sanctiemotivering aangetroffen. Opvallend is dat ‘partnerdoding’ alleen voorkomt in zaken die gewezen zijn in de tijdsperiode 2021-2023; terwijl de term femicide juist alleen in 2024 werd aangetroffen.

Overkoepelend kan worden opgemerkt dat alle zaken – in de lijn der verwachting – zich afspeelden binnen een (voormalige) intieme relatie en de dader in alle gevallen van het mannelijke geslacht was. In enkele gevallen zijn ook ‘rode vlaggen’ aanwezig geweest in de aanloop naar het levensdelict. Zo was in de zaak van rechtbank Oost-Brabant sprake van een verleden van geweld en heeft het levensdelict plaatsgevonden nadat het slachtoffer de relatie had verbroken.¹⁹⁰ In een ander geval blijkt uit de rapportages van deskundigen dat ‘de dagbesteding voor een groot deel in het teken van het controleren van zijn vrouw en dochter [stond]’.¹⁹¹ In andere uitspraken is een dergelijke aanloop niet in de uitspraak terug te vinden.¹⁹²

Wanneer we kijken naar het gebruik van de term, dan valt op dat slechts in één geval een duidelijke koppeling wordt gemaakt met de bredere maatschappelijke impact:

¹⁸⁷ Zie paragraaf 2.2, Hoofdstuk 1.

¹⁸⁸ De term ‘partnerdoding’ kan voor de individuele gebruiker nog steeds een normatieve lading hebben en bijvoorbeeld uitdrukken dat het doden van partners ernstiger is dan het doden van andersoortige slachtoffers. Het kan ook enkel een feitelijke vaststelling betreffen: iemand heeft zijn partner gedood. Het zou voor de individuele gebruiker zelfs een gendergerelateerde lading kunnen hebben (wanneer deze persoon enkel het woord ‘partnerdoding’ zou gebruiken in zaken waarin een vrouwelijk slachtoffer wordt getroffen), maar deze laatste interpretatie ligt bij ‘partnerdoding’ minder voor de hand dan bij ‘femicide’.

¹⁸⁹ Bij een zaak is zowel in eerste als in tweede aanleg de term partnerdoding opgenomen: Rb. Gelderland 2 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:7222; Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899.

¹⁹⁰ Rb. Oost-Brabant 2 juni 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2275.

¹⁹¹ Rb. Noord-Holland 5 december 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:10699.

¹⁹² Vgl. Rb. Den Haag 20 september 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10146; Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899.

"Partnerdoding is een schokkend feit dat ook breder in de samenleving gevoelens van afschuw en angst teweegbrengt." [ECLI:NL:RBNHO:2022:10699]

Het gebruik van de term in de andere zaken lijkt vooral een feitelijke duiding (bijvoorbeeld in het kader van het recidiverisico of de bestaande relationele verhoudingen) te zijn in plaats van een normatief geladen begrip.¹⁹³

Het gebruik van de term partnerdoding door andere procespartijen is één keer aangetroffen. Dit betreft een geval waarin de advocaat van de benadeelde partij de term noemt in de onderbouwing van de vordering.¹⁹⁴ Buiten de vaststelling 'er is sprake van een partnerdoding' in feitelijke zin, is geen nadere toelichting op de term aangetroffen.

Ook in de inhoudsindicaties op www.rechtspraak.nl treffen we het begrip partnerdoding aan. Net zoals bij het gebruik van de term femicide, kan worden opgemerkt dat de inhoudsindicatie soms wel de term partnerdoding overneemt uit de uitspraak¹⁹⁵ en in andere gevallen juist niet.¹⁹⁶ In één inhoudsindicatie (bij hof 's-Hertogenbosch 4 juli 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:2138) vermeldt de inhoudsindicatie dat sprake is van een 'familiedrama'. In dit onderzoek hebben we deze term niet als een 'alternatief' voor femicide gezien vanwege de problematische connotaties die aan dit begrip kleven.¹⁹⁷

4.2. Verhouding met de operationalisering van 'femicide' in dit onderzoek

In hoofdstuk 1 (Inleiding) is toegelicht dat dit onderzoek gebruikmaakt van de definitie van het UNODC voor de operationalisering van het begrip femicide. Dit betekent dat levensdelicten tussen (ex-)partners en familieleden automatisch onder de noemer 'femicide' worden geplaatst. Levensdelicten tussen (on)bekenden krijgen alleen dit predicaat, wanneer er tevens sprake is van de eerdergenoemde acht gendergerelateerde kenmerken. Voor de onderstaande cijfers gaan we uit van de unieke zaken in de dataset (n=391).

Toegepast op onze sample betekent dit dat 270 zaken in het databestand automatisch onder femicide worden geschaard, enkel vanwege de (ex-)(familie)relatie die tussen verdachte en slachtoffer bestond.¹⁹⁸

¹⁹³ Zie bijvoorbeeld: Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899; Rb. Oost-Brabant 2 juni 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2275.

¹⁹⁴ Rb. Gelderland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:3167.

¹⁹⁵ Rb. Noord-Nederland 16 april 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1458; Rb. Den Haag 20 september 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10146.

¹⁹⁶ Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899; Rb. Oost-Brabant 2 juni 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2275; Rb. Gelderland 2 december 2022, Rb. Gelderland 2 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:7222; Rb Noord-Holland 5 december 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:10699.

¹⁹⁷ Zie STOP FEMICIDE! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-)partner of familie te voorkomen (2024), p. 19.

¹⁹⁸ Zie paragraaf 3.2 van dit hoofdstuk.

Voor alle andere relatievormen (n=121) dient te worden gekeken naar de omstandigheden waaronder het levensdelict heeft plaatsgevonden om te bepalen of een gendergerelateerd kenmerk aanwezig is.

In het merendeel van deze zaken is zo een gendergerelateerd kenmerk niet aangetroffen (n=103). In een aantal zaken (n=18) zijn uiteenlopende contexten aangetroffen die zorgen voor classificatie als femicide volgens de UNODC-definitie: een verleden van geweld tussen dader en slachtoffer (n=4, 22%), gijzeling/vrijheidsberoving (n=1, 6%), werkzaamheid in seksindustrie (n=3, 17%), voorafgaand seksueel geweld (n=6, 33%) of een combinatie van meerdere kenmerken¹⁹⁹ (n=4, 22%).

Uit het bovenstaande kan worden opgemaakt dat in beginsel bijna driekwart van de door ons geanalyseerde uitspraken als verdenkingen van femicide kunnen worden aangemerkt volgens de UNODC-definitie (n=288; 73%). De zaken die buiten deze definitie vallen (n=103, 26%) betreffen gevallen waarbij geen (voormalige) intieme relatie of familiebetrekking bestaat tussen de verdachte en het slachtoffer, en er geen (aanwijzingen voor) gendergerelateerde kenmerken aanwezig zijn.

Het betreft in dit stadium enkel nog *verdenkingen* van femicide. Om het totaal aan femicidezaken te berekenen, dient namelijk ook aandacht te worden besteed aan de *uitkomst* van de zaak. Onze operationalisering van de UNODC-definitie gaat immers uit van (poging tot) een levensdelict. Indien er uiteindelijk geen veroordeling volgt voor zo een delict, kan er daarom niet worden gesproken over een femicidezaak in dit onderzoek.²⁰⁰

Voor wat betreft de zaken die vanwege het bestaan van een intieme relatie of een familiebetrekking binnen de definitie kunnen vallen (n=270), bleek er in een relatief beperkt aantal (n=5, 2%) geen bewezenverklaring van (een poging tot) het levensdelict te volgen. Dit resulteert daarmee in 265 femicidezaken tegenover 270 femicide-verdenkingen.

Voor de zaken waarbinnen een andere relatievorm aanwezig was (n=18), resulteerde één zaak in een vrijspraak voor het tenlastegelegde levensdelict. Van de uitspraken met femicide-verdenkingen (n=18) kunnen de meeste dan ook worden aangemerkt als femicidezaken (n=17, 94%).

Het bovenstaande leidt tot de bevinding dat volgens de operationalisering van de UNODC-definitie van femicide 75% van alle onderzochte uitspraken met een bewezenverklaring voor een levensdelict op een vrouwelijk slachtoffer (n=374) kunnen worden aangemerkt als femicidezaken (n=282).

¹⁹⁹ Dit betreft een combinatie van gijzeling/vrijheidsberoving en seksueel geweld (n=3), en een combinatie van werkzaam zijn in de seksindustrie en seksueel geweld (n=1).

²⁰⁰ Zie paragraaf 2.2 van hoofdstuk 1 van dit rapport. Zaken die resulteren in een niet (wezenlijk) gemotiveerde vrijspraak zijn op een eerder moment al uit de dataset gefilterd. Dat verklaart het relatief hoge aantal bewezenverklaringen van (een poging tot) het levensdelict. Zie paragraaf 2.2 van dit hoofdstuk.

4.3. ‘Contra-indicaties’ voor femicide

In de inleiding van dit rapport (hoofdstuk 1) werd al aangekondigd dat de UNODC-definitie, ondanks de heldere afbakening, een erg breed bereik heeft. Dit ligt aan het feit dat binnen deze definitie (pogingen tot) levensdelicten op (ex-)partners en familieleden *automatisch* onder de noemer femicide worden geschaard. Binnen dit jurisprudentieonderzoek hebben we de mogelijkheid opgehouden dat er ondanks de (voormalige) familie/intieme relatie, toch aanwijzingen kunnen bestaan die contra-indicatief zijn voor het labelen van een uitspraak als een ‘femicidezaak’.

De UNODC-definitie van femicide en de *data blocks* die daaruit zijn afgeleid bouwen voort op het idee van gendergerelateerde motivatie. Daarmee wordt bedoeld op de aanwezigheid van onderliggende structurele factoren (zoals genderstereotypen, discriminatie en ongelijkheid) die bepalend zijn voor de context waarin (de poging tot) het levensdelict plaatsvindt.²⁰¹ Bij familie en intieme relaties wordt deze gendergerelateerde motivatie door de UNODC operationalisering voorondersteld.

In het kader van dit onderzoek hebben we aanwijzingen voor het ontbreken van een gendergerelateerd motief bij verdachte, genoteerd en kwalitatief geanalyseerd. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet om zaken waarin het motief onduidelijk of onverklaard blijft, maar juist om uitspraken waarin expliciete aanknopingspunten zijn te herkennen die de aanwezigheid van de *root causes* van femicide tegenspreken.

De bevindingen die hier worden weergegeven hebben een speculatieve aard: op basis van alleen het jurisprudentieonderzoek kan niet worden uitgesloten dat, ondanks aanwijzingen voor het tegendeel, een bepaalde vooringenomenheid op basis van gender toch (on)bewust een rol heeft gespeeld in de feitelijke toedracht. In dat kader bevelen we nader onderzoek aan, waarbij meer factoren in acht worden genomen dan enkel de omstandigheden die uit de uitspraak zijn af te leiden. Hieronder bespreken we de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de ‘femicidezaken’ binnen onze dataset (n=282).

De femicidezaken waarin contra-indicaties (n=28, 10%) zijn aangetroffen betreffen allemaal gevallen waarin er ofwel een (voormalige) intieme relatie (n=7, 25%) of een familiale relatie (n=21, 75%) bestond tussen de dader en het slachtoffer.

Uitgesplitst naar de soorten omstandigheden die daarbij zijn aangetroffen, kunnen drie groepen worden onderscheiden: i) gevallen van altruïsme (n=3, 11%); ii) handelingen binnen een psychose (n=17, 61%); iii) aanwijzingen voor willekeur van het gender van het slachtoffer in infanticide of kindermoord (n=8, 29%).

²⁰¹ Zie paragraaf 2.2, hoofdstuk 1.

Binnen een familiale relatie treffen we een aantal zaken aan waarbij altruïsme een hoofdrol speelde (n=3). In alle drie de zaken²⁰² gaan de rechtbanken ervan uit dat bij het slachtoffer op enig moment een doodswens heeft bestaan of dat er uitingen zijn gedaan die hierop wijzen. Hoewel dat in geen geval is gekwalificeerd als het bestaan van een ‘uitdrukkelijk en ernstig verlangen’, kan wel de vraag worden opgeworpen of handelingen in dit soort omstandigheden zijn ingegeven door een gendergerelateerde motivatie. Aangezien de uitspraken geen aanwijzingen bevat die daar wel of niet op wijzen, laten we dat hier in het midden.

Ook in gevallen waarin sprake is van een psychose kan soms de aanwezigheid van een gendergerelateerde motivatie worden betwist. De wijze waarop een psychose zich uit, kan zeer divers zijn. Toch kan, op basis van de informatie in de uitspraak, meestal wel een onderscheid worden gemaakt tussen zaken waarin de *root causes* van femicide nog steeds te herkennen zijn en zaken waarin deze juist afwezig lijken te zijn.

Een voorbeeld van zo een laatste zaak kan gevonden worden in de uitspraak van de rechtbank Limburg (ECLI:NL:RBLIM:2024:8419) waarbij de verdachte leed aan een ‘paranoïde psychotische ontregeling, geclassificeerd als een waanstoornis en door de psychologen verder gespecificeerd als een waanstoornis van het achtervolgingstype’. Binnen deze psychose is de verdachte ervan overtuigd geraakt dat hij ‘werd achtervolgd door Chinezen’ en dat zij hem zouden gaan hacken. De avond van het delict was hij in de veronderstelling dat zij de woning probeerden binnen te komen. Onder invloed van de geluiden die hij hoorde in deze waan heeft hij in paniek gehandeld en zijn vrouw (die slapend in bed lag) op haar hoofd geslagen. De rechtbank merkt verder op dat de relatie tot dat moment zich laat kenmerken als liefdevol en nauw.²⁰³ Binnen wanen die zo ver verwijderd zijn van de onderliggende structurele oorzaken en achtergrond van femicide, kan wellicht een contra-indicatie worden gezien.²⁰⁴ Andere omstandigheden waarin dit ook het geval kan zijn betreffen onder andere wanen over spelsituaties²⁰⁵ en opdrachten.²⁰⁶ Een bijzonder type zaken in dit geval is het soort waarbij de verdachte de overtuiging heeft gehad dat hij met zijn handelen juist het slachtoffer

²⁰² Rb. Oost-Brabant 15 november 2024, ECLI:NL:ROBR:2024:5466; Rb. Limburg 28 november 2023, ECLI:NL:RBLIM:2023:6943; Rb. Noord-Holland 12 mei 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:3873.

²⁰³ Vgl. Rb. Noord-Holland 1 februari 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:720; Rb. Overijssel 24 oktober 2022, ECLI:NL:ROOVE:2022:3076.

²⁰⁴ Zie ook Rb. Overijssel 24 oktober 2022, ECLI:NL:ROOVE:2022:3076; Rb. Midden-Nederland 2 oktober 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5671. Zie ook Rb. Noord-Nederland 6 mei 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1803; Rb. Noord-Holland 11 februari 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:1303; Rb. Oost-Brabant 23 maart 2022, ECLI:NL:ROBR:2022:1039; Rb. Amsterdam 3 maart 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:1060; Rb. Noord-Holland 1 februari 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:720; Rb. Zeeland-West-Brabant 3 juli 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:4872; Rb. Rotterdam 2 augustus 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:8675.

²⁰⁵ Vgl. Rb. Oost-Brabant 22 juni 2022, ECLI:NL:ROBR:2022:2515; Rb. Limburg 15 juli 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:5630.

²⁰⁶ Zoals in de zaak Rb. Gelderland 8 juni 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:3322: *"Hij was in de overtuiging dat zijn vriendin en haar familie onderdeel waren van een kartel dat zich bezighield met mensenhandel. Ook zag hij aanwijzingen voor satanisme, hekserij en duivelse bedoelingen. Hij kreeg naar eigen zeggen door handgebaren uiteindelijk de 'opdracht' om zijn dochtertje de keel door te snijden."*

‘beschermd’. Zo verklaarde de verdachte in de zaak bij de Rechtbank Oost-Brabant (ECLI:NL:RBOBR:2022:4761):

“Gedurende de ochtend op 1 februari 2022 kreeg ik het tijdstip 15.00 uur door. Ik moest [slachtoffer 1] beschermen omdat zij dan zou worden ontvoerd. Ik lag die ochtend op bed en kreeg de informatie; ik moest haar om het leven brengen. Daar dacht ik vóór het moment zelf, die ochtend, al over na.”

Als van de juistheid van dit soort verklaringen wordt uitgegaan, kan lastig betoogd worden dat de dader handelde met een gendergerelateerde motivatie.^{207,208}

Tegenover de hierboven besproken zaken, zijn er ook gevallen waarin ondanks het verstoorde realiteitsbeeld bij de verdachte alsnog gendergerelateerde motieven terug te vinden zijn. Denk bijvoorbeeld aan gevallen waarin de wanen zich specifiek richten op bepaalde genderrollen of verwachtingspatronen.²⁰⁹

In enkele gevallen van infanticide of kindermoord (n=8) lijken er ook aanwijzingen in de uitspraak aanwezig die een gendergerelateerd motief tegenspreken. Zo verklaarde de verdachte in de zaak bij de rechtbank Limburg (ECLI:NL:RBLIM:2024:9394): “[h]et klopt dat ik mijn dochter [slachtoffer] op verschillende momenten met kracht heen en weer heb geschud. Het klopt ook dat ik het hoofd en het lichaam van mijn dochter [slachtoffer] op meerdere momenten met kracht tegen mijn eigen lichaam heb geslagen. Ik wilde dat het huilen stopte.” Deze verklaring wijst erop dat het handelen van de verdachte niet was ingegeven door het gender van het slachtoffer, maar door situationele en psychologische factoren.²¹⁰

5. Gendergerelateerde kenmerken en de inhoudelijke behandeling

Voor alle zaken in de dataset is in kaart gebracht of gendergerelateerde kenmerken door de feitenrechter worden meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’ (onderzoeksvragen 3a en 3b). Ook is aan de hand van een kwalitatieve analyse inzicht verkregen in de wijze waarop deze kenmerken juridisch worden meegewogen door te coderen of de feitenrechter verwijst naar: i) de term ‘femicide’ of een alternatief; ii) een

²⁰⁷ Zie ook: Rb. Gelderland 31 mei 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:3367.

²⁰⁸ De zaak Rb. Amsterdam 22 november 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:7154 betreft een bijzonder geval. De verdachte heeft zijn zwangere vriendin gestoken nadat hij paranoïde psychotisch is geworden door het gebruik van cocaïne. Hij is al eens eerder veroordeeld geweest voor een aanval op twee willekeurige personen na een drugsgeïnduceerde psychose.

²⁰⁹ Zie Rb. Den Haag 17 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10609; Rb. Midden-Nederland 3 september 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5286; Rb. Amsterdam 16 december 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:7832; Rb. Midden-Nederland 7 juni 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:3515; Rb. Midden-Nederland ECLI:NL:RBMNE:2023:884.

²¹⁰ Zie ook Hof Amsterdam 8 februari 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:280; Rb. Amsterdam 3 oktober 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:6143; Rb. Noord-Nederland 26 juli 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:2675; Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9394.

(voormalige) intieme relatie; iii) familiale relatie; iv) een verleden van geweld;²¹¹ v) voorafgegane gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving; vi) werkzaamheden in de seksindustrie; vii) seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van het levensdelict; viii) verminking van het lichaam; ix) achterlaten van het lichaam op een openbare plek; x) misogyn haatmotief; xi) eergerelateerd motief; en xii) overige femicidegerelateerde aspecten.

Bij de beschrijving van de bevindingen in de volgende paragrafen wordt uitgegaan van het totaal aan *femicideverdenkingen* (n=302). Hierdoor kunnen zowel zaken worden besproken waarin het bestanddeel wel als zaken waarin dit niet aanwezig wordt geacht. Daarnaast is ervoor gekozen om deze bespreking niet te beperken tot de unieke zaken in de dataset, aangezien de feitenrechter in eerste en tweede aanleg de gendergerelateerde kenmerken verschillend kan waarderen.

Hieronder wordt eerst in paragraaf 5.1 de bevindingen over het gebruik van bovenstaande kenmerken binnen de beoordeling van het opzet besproken. Paragraaf 5.2 gaat nader in op de uitkomsten ten aanzien van voorbedachte rade.

5.1. Gendergerelateerde kenmerken en opzet

In hoofdstuk 2 is het leerstuk opzet uiteengezet. Daar werd de theoretische ruimte voor het meewegen van gendergerelateerde kenmerken in de vaststelling van het bestanddeel opzet in kaart gebracht. Dat leidde tot de initiële bevinding dat het bij de beoordeling van opzet vooral aankomt op de (objectieve) omstandigheden tijdens het begaan van (de poging tot) het levensdelict. Bij gendergerelateerde kenmerken die nauw samenvallen met de uitvoering, zoals seksueel geweld of gijzeling/vrijheidsberoving, lieten we de mogelijkheid open dat deze vanuit theoretisch perspectief relevant kunnen zijn voor de beoordeling van het opzet op de dood. Kenmerken die (temporeel) verder verwijderd zijn van het levensdelict, lijken theoretisch niet zonder meer binnen deze beoordeling te kunnen worden betrokken.

In een beperkt deel van de femicideverdenkingen wordt het bestanddeel opzet niet inhoudelijk behandeld (n=63, 21%), tegenover 239 zaken (79%) waarin dit wel het geval is. De bevindingen uit het jurisprudentieonderzoek sluiten aan bij de theoretische verkenning in Hoofdstuk 2: slechts in 26 van de 239 zaken (11%) verwijst de feitenrechter expliciet naar één of meer van de hierboven uiteengezette kenmerken in de bespreking van het opzet.

Uit de kwalitatieve analyse van de inhoudelijke motivering blijkt bovendien dat het noemen van een gendergerelateerd kenmerk in het merendeel van die zaken vooral neerkomt op een

²¹¹ Hierbij is een ruime insteek gehanteerd. Ook incidenten die op zichzelf staan (zoals eenmalige doodsb bedreiging) zijn gescoord. Wel is het van belang dat het geweld in het verleden heeft plaatsgevonden en dus geen onderdeel is van het feitencomplex van het levensdelict.

feitelijke vaststelling van de (voormalig) intieme of familiale relatie (n=18), zonder dat deze relatievorm door de rechter wordt gebruikt ter vaststelling van het bestanddeel ‘opzet’.²¹²

De beperkte waarde die aan het bestaan van de relatie wordt toegekend, kan voortkomen uit de aard van het vereiste opzet. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de uitspraak van de rechtbank Gelderland (ECLI:NL:RBGEL:2021:1995), waarin expliciet wordt overwogen dat enkel de relatie en de aard daarvan nog niet de gevolgtrekking kan dragen dat er ook opzet op de dood is geweest.

Dat de beoordeling van het opzet nauw verweven is met het vereiste gevolg (namelijk de dood) kan ook worden geïllustreerd aan de hand van een uitspraak van de rechtbank Overijssel (ECLI:NL:RBOVE:2024:878). De tenlastelegging omvatte een gekwalificeerde doodslag en de vraag stond centraal of de doodslag was gepleegd om een verkrachting en diefstal te vergemakkelijken. De rechtbank koos hierbij voor een tweeledige toetst waarbij eerst is getoetst of de verdachte opzet op de dood van het slachtoffer had. Daarna wordt pas ingegaan op de vraag of deze doodslag ook in gekwalificeerde vorm was gepleegd. In het kader van de toetsing van het opzet op de dood overwoog de rechtbank als volgt:

"Verdachte heeft verklaard dat hij nieuwsgierig was naar hoe het zou zijn om het bewustzijn van een ander, in dit geval aangeefster, te ontnemen. Gelet op die verklaring en de door verdachte gepleegde (gewelds)handelingen, stelt de rechtbank vast dat verdachte de intentie had om aangeefster van het leven te beroven. Het is evident dat het dichtknijpen en dichtgeknepen houden van een keel/luchtpijp in zijn algemeenheid leidt tot de dood van degene die deze handeling ondergaat. Eén van de meest elementaire functies van het menselijk lichaam, de ademhaling, wordt daardoor immers geblokkeerd. Verdachte heeft dat niet eenmalig maar meermalen bij aangeefster gedaan. Verdachte wist ook dat aangeefster haar bewustzijn verloor, omdat hij merkte dat zij minder bewegingen maakte. Uit de verklaring van aangeefster volgt vervolgens dat verdachte, terwijl zij al in de bosjes lag, terugkwam toen zij geluid maakte. Haar keel, mond en neus werden nogmaals door verdachte dichtgeknepen en zij kon geen adem meer halen, waardoor zij opnieuw buiten bewustzijn is geraakt. De verklaring van verdachte over dat moment, namelijk dat er nog wat leven of beweging in aangeefster leek te zitten en dat hij om die reden nog heel even de hand op haar mond heeft gehouden totdat aangeefster stil was, kan naar het oordeel van de rechtbank niet anders worden uitgelegd dan dat verdachte de

²¹² Denk hierbij aan overwegingen zoals: Rb. Overijssel 22 mei 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:1822: '[e]r is zelfs geen begin van een gesprek geweest: vanaf het moment dat verdachte de woning van zijn moeder betrad, heeft hij haar verbaal en fysiek agressief benaderd en behandeld'; Rb. Gelderland 9 december 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:6961: '[d]e kans dat zijn moeder en vader, als gevolg van het steken met een mes zoals verdachte heeft gebruikt, gelet op de kwetsbare lichaamsdelen waar zij zijn gestoken, zouden komen te overlijden [is] aanmerkelijk te noemen' en Rb. Oost-Brabant 13 maart 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:963: '[v]an contra-indicaties voor het bewijs dat verdachte door haar handelen de aanmerkelijke kans dat haar dochtertje dodelijk letsel zou oplopen, heeft aanvaard, is de rechtbank niet gebleken'.

(gewelds)handelingen willens en wetens heeft gepleegd om aangeefster van het leven te beroven."

In de onderbouwing van het opzet op de dood ontbreekt enige verwijzing naar het seksueel geweld dat voorafgaand en/of tijdens de poging tot doodslag heeft plaatsgevonden. Dit komt pas aan bod bij de toetsing of het een poging tot gekwalificeerde doodslag betreft:

"Door aangeefster te wurgen, althans de onder feit 1 primair ten laste gelegde (gewelds)handelingen te plegen, bereikte verdachte dat aangeefster zich niet kon verzetten en hij volledig zijn gang kon gaan met haar lichaam. Hierdoor werd verdachte in staat gesteld om haar te verkrachten en goederen van haar weg te nemen."

In enkele gevallen wordt echter wel betekenis gehecht aan gendergerelateerde kenmerken bij de inhoudelijke beoordeling van het opzet. Dit gebeurde dan meestal in het kader van *bijzondere omstandigheden*, zoals de verwerping van een door de verdediging aangevoerde contra-indicatie of het ontbreken van inzicht in de draagwijdte van de handeling,²¹³ of bij de bespreking van een alternatief scenario.²¹⁴

In slechts drie gevallen gebruikte de feitenrechter de aanwezigheid van gendergerelateerde kenmerken direct binnen de inhoudelijke onderbouwing van het opzet. In één uitspraak werden aan de voorafgegane wederrechtelijke vrijheidsberoving en seksueel geweld een cruciale rol toegekend. Het hof Arnhem-Leeuwarden (ECLI:NL:GHARL:2024:2043) overwoog namelijk dat deze gang van zaken, waarbij het geweld zich op meerdere momenten heeft voltrokken, voor de verdachte ook meerdere wilsmomenten heeft gecreëerd. In de uitspraak van rechtbank Limburg (ECLI:NL:RBLIM:2021:2781) werd een doodsbedreiging die kort voorafgaand aan het levensdelict aan slachtoffer was gestuurd betrokken bij de beslissing dat sprake was van opzet:

"De rechtbank acht op grond van het bovenstaande bewezen dat de verdachte dit opzet had. Deze beslissing grondt de rechtbank op de inhoud van het sms-bericht dat door de verdachte kort voorafgaand aan het steekincident naar [slachtoffer] is gestuurd, inhoudende dat hij haar zal vermoorden met een mes, en het kort daarop volgende handelen door de verdachte, te weten het

²¹³ Zie bijvoorbeeld Rb. Oost-Brabant 1 maart 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:681: "Dat verdachte tijdens de autorit 112 heeft gebeld, levert naar het oordeel van de rechtbank geen contra-indicatie op. Aangeefster verbleef in een zogenoemd 'Blijf van mijn lijf' huis in het kader van eerder relationeel geweld en verdachte was, blijkens het aangetroffen baken in de auto van aangeefster en de gps-trackerapplicatie op de telefoon van verdachte, op zoek naar aangeefster en zocht de confrontatie met haar op. Het gaat niet om een willekeurige weggebruiker met wie verdachte in botsing is gekomen, maar om zijn ex-partner met wie verdachte onder andere in een rechtszaak was verwikkeld omtrent een omgangsregeling voor hun zoon." Zie ook Rb. Midden-Nederland 26 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4580.

²¹⁴ Zie bijvoorbeeld Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9381.

daadwerkelijk steken met een koksmes in het lichaam van [slachtoffer] en dan meer specifiek in de romp.”

De rechtbank lijkt daarmee de doodsb bedreigingen te plaatsen binnen de context van het voor opzet benodigde bewustzijn, dan wel aanvaarding.²¹⁵ In de derde zaak werden eerdere geweldsdelicten vanuit dader richting slachtoffer meegewogen door het hof Arnhem-Leeuwarden (ECLI:NL:GHARL:2022:8396):²¹⁶

“Het hof stelt vast dat verdachte onder meer (samen)drukkend geweld op de neus, mond, hals/kaaklijn en romp van het slachtoffer heeft uitgeoefend. Het is een feit van algemene bekendheid dat het hoofd en de hals kwetsbare delen van het lichaam zijn. Daarnaast geldt naar algemene ervaringsregels dat het uitoefenen van geweld op neus/mond en hals kan leiden tot zuurstofgebrek en daarmee tot de dood. Verdachte had in de maanden voorafgaand aan het overlijden al meermalen fors geweld toegepast op het slachtoffer (feit 2). Verdachte was bovendien bekend met de kwetsbare gezondheid van het slachtoffer, en hij was getergd door de vermeende vergiftiging door het slachtoffer. Al deze feiten en omstandigheden in aanmerking genomen komt het hof tot het oordeel dat verdachte in voorwaardelijke zin, de opzet heeft gehad op de dood van het slachtoffer. Het door verdachte toegepaste geweld kan naar zijn uiterlijke verschijningsvorm worden aangemerkt als zozeer op de dood gericht, dat het niet anders kan dan dat verdachte bewust de aanmerkelijke kans op de dood van het slachtoffer aanvaardt. Het hof is concluderend van oordeel dat verdachte voorwaardelijk opzet heeft gehad op de dood van het slachtoffer.”

Het hof noemt dus het gendergerelateerde kenmerk van eerder huiselijk geweld in de context van de beoordeling van het opzet.

5.2. Gendergerelateerde kenmerken en voorbedachte raad

In hoofdstuk 2 verkenden we ook de theoretische mogelijkheden om gendergerelateerde kenmerken te betrekken in de beoordeling van de voorbedachte raad. Daar vormden we de voorzichtige initiële hypothese dat ook in zaken met kenmerken van femicide het niet vanzelfsprekend is dat met voorbedachte raad is gehandeld vanwege de relatief strikte manier waarop het bestanddeel in de rechtsdogmatiek is ingevuld. Wel lieten we de mogelijkheid open dat voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving of een verleden van geweld mogelijk een rol kan spelen. Hieronder worden de belangrijkste bevindingen uit het

²¹⁵ De overweging kan erop wijzen dat de rechtbank tot uitdrukking heeft willen brengen dat de dader een voorgenomen plan had en daar ook naar heeft gehandeld; overwegingen die beter passen binnen het leerstuk van de voorbedachte raad dan het opzet. In deze zaak is echter enkel de poging doodslag tenlastegelegd en geen poging tot moord.

²¹⁶ Kennelijke spelfouten in het citaat zijn gecorrigeerd.

jurisprudentieonderzoek toegelicht en afgezet tegen de theoretische verkenning uit Hoofdstuk 2. Binnen de zaken met een femicide-verdenking (n=302) kwam de feitenrechter in iets meer dan de helft van de zaken toe aan een inhoudelijke beoordeling van het bestanddeel voorbedachte raad (n=166, 55%).

Uit het jurisprudentieonderzoek blijkt dat met betrekking tot de voorbedachte raad meer ruimte lijkt te bestaan voor het meewegen van gendergerelateerde kenmerken, vanwege het planmatige karakter ervan: in ongeveer een derde van die zaken troffen we een verwijzing naar de eerder genoemde kenmerken bij de beoordeling van voorbedachte raad (n=53, 32%). Ook de initiële hypothese dat de aanwezigheid van deze kenmerken niet zonder meer leidt tot de aanname van voorbedachte raad zien we terug in de dataset. Zo werd in 35 van de 53 zaken de voorbedachte raad aanwezig geacht, tegenover 18 zaken waarin het bestanddeel niet kon worden bewezen.²¹⁷

Uit de kwalitatieve analyse van de relevante overwegingen volgt dat gendergerelateerde kenmerken bij de voorbedachte raad vaker van inhoudelijke betekenis zijn. Ter illustratie kunnen we kijken naar de zaken waarin de feitenrechter verwijst naar de (voormalige) partner/familierelatie tussen partijen. In onze sample verwees de rechter in 49 zaken naar een dergelijke relatie bij de inhoudelijke behandeling van voorbedachte raad. Maar waar dit in het kader van de beoordeling van het opzet vaak enkel duidde op de feitelijke vaststelling van de relatie, zien we dit bij de voorbedachte raad verhoudingsgewijs minder vaak terug (n=14). In plaats daarvan wordt de feitelijke relatie vaker aan een bepaalde context of motief verbonden (n=21²¹⁸), bijvoorbeeld om het moment van het besluit vast te kunnen stellen. Illustratief op dit vlak is de volgende overweging uit het arrest van het hof Amsterdam (ECLI:NL:GHAMS:2023:1327):

“De hiervoor beschreven gang van zaken wijst erop dat de verdachte op 23 januari 2019 ‘klaar was’ met [slachtoffer] toen hem in het gesprek met [slachtoffer] bleek dat zij hem niet mee naar huis wilde laten gaan, dat zij volhardde in het doorzetten van de echtscheidingsprocedure en ook niet gevoelig was voor de met religie verband houdende argumenten van de verdachte. Op dat moment, of niet lang daarna, heeft hij besloten om een groot vleesmes te kopen, om (zie ook hierna) [slachtoffer] daarmee dood te steken. Dat is ook wat de verdachte vervolgens heeft gedaan. Hij heeft zich in elk geval vanaf het moment van de aankoop van het mes om 13:21 uur, lopend vanaf station [station 2] tot de [adres 2], tot het moment waarop hij [slachtoffer] bij haar woning zag en

²¹⁷ Twee zaken laten zich niet geheel zuiver binnen de onderstaande categorieën plaatsen. De eerste zaak betreft een arrest van het Hof 's-Hertogenbosch (ECLI:NL:GHSHE:2021:949) waarbij de voorafgegane wederrechtelijke vrijheidsberoving een rol speelde in het bestaan van voldoende tijd en gelegenheid om zich te beraden op het voorgenomen besluit. In de andere uitspraak (Rechtbank Den Haag, ECLI:NL:RBAMS:2021:5001) werd een vrouwonvriendelijk scheldwoord gebruikt door de dader richting de voor hem onbekende slachtoffers ('kurva'); de rechtbank zag hierin aanleiding om het besluit vast te stellen.

²¹⁸ Dit betreft enkel de zaken waarin er geen aanvullende gendergerelateerde kenmerken, zoals eerder geweld of gijzeling, aanwezig zijn in de motivering.

haar (in elk geval) 12 keer stak, omstreeks 13:55 uur, op dat besluit kunnen beraden en hij heeft de gelegenheid gehad na te denken over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad en zich daarvan rekenschap te geven. Die gelegenheid tot beraad heeft er kennelijk in geresulteerd dat de verdachte het mes van zijn verpakking heeft ontdaan en dat hij daarmee [slachtoffer] heeft opgewacht en doodgestoken.”

Belangrijk om op te merken is dat het bestaan van dergelijke relatiecontexten echter niet zonder meer leiden tot de aanname van voorbedachte raad. Zo achtte de rechtbank Den Haag (ECLI:NL:RBDHA:2021:11645) het bestaan van een verstoorde verhouding tussen dader en slachtoffer en het meenemen van een mes onvoldoende voor de vaststelling van voorbedachte raad. In een andere zaak, rechtbank Gelderland (ECLI:NL:RBGEL:2022:1007), werd geoordeeld dat de uiting van het slachtoffer om de relatie te beëindigen vlak voorafgaand aan de poging tot het levensdelict eerder zou wijzen op een hevige gemoedsbeweging dan een vooropgezet plan.

Een ander gendergerelateerd kenmerk dat vaker wordt aangetroffen bij de inhoudelijke behandeling van de voorbedachte raad betreft een geweldsverleden (n=15) tussen verdachte en slachtoffer. Zoals eerder aangegeven hebben wij hier een ruime definitie aangehouden: ook incidentele gebeurtenissen en enkele aanwijzingen voor huiselijk geweld zijn gescoord. In Hoofdstuk 2 is ingegaan op de theoretische ruimte om doodsbedreigingen binnen de context van de voorbedachte raad mee te wegen. Daar bespraken we dat dit soort bedreigingen in reguliere moordzaken wel worden gezien als een indicator van het genomen besluit. Door deze brede insteek hier te hanteren kan worden bekeken of dat uitgangspunt ook in zaken met femicide kenmerken steek houdt (of dat het als contra-indicatie wordt gezien).

De geanalyseerde rechtspraak laat een wisselend beeld zien. In een aantal gevallen (n=6) werd in de bespreking van voorbedachte raad wel expliciet verwezen naar eerder (fysieke) geweld tussen verdachte en slachtoffer, maar leidde dit niet tot de aanname van voorbedachte raad. Uit deze zaken kan worden opgemaakt dat eerder fysiek geweld of doodsbedreigingen niet per definitie doorslaggevend zijn voor de situatie kort voorafgaand aan de (poging tot) moord. Kenmerkend is de formulering van de rechtbank Rotterdam (ECLI:NL:RBROT:2024:1984):²¹⁹

‘Hoewel er sprake is van eerdere agressie van de verdachte richting het slachtoffer, heeft de rechtbank niet kunnen vaststellen hoe de feitelijke situatie tussen beiden was kort voordat het fatale schot werd gelost’

Het hof Arnhem-Leeuwarden (ECLI:NL:GHARL:2024:6919) relateert dit perspectief aan de hogere bewijsdrempel die geldt voor voorbedachte raad. De geuite doodsbedreigingen vormen in dat kader wel ‘aanwijzingen’ maar het objectief bewijs voor de voorbedachte raad ontbreekt:

²¹⁹ Zie in gelijke zin Rb. Amsterdam 3 april 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:1911; Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9381; Rb. Rotterdam 23 juli 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:7116. Vgl. Rb. Gelderland 30 november 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:6553.

“Hoewel in de berichtenwisselingen tussen [slachtoffer] en [getuige 6] en in de verklaringen van vele getuigen die hebben verklaard dat [slachtoffer] al geruime tijd door verdachte met de dood werd bedreigd, aanwijzingen kunnen worden gevonden voor enig vooropgezet plan, ontbreken naar het oordeel van het hof objectieve bewijzen die noodzakelijk zijn om tot bewezenverklaring van moord te kunnen komen.”

In de andere zaken (n=9) achtte de feitenrechter de voorbedachte raad wel aanwezig en werd dit bestanddeel mede aan de hand van eerder geweld tussen slachtoffer en verdachte onderbouwd. Het gewicht dat in dit verband aan het geweld wordt toegekend, verschilt per zaak. In twee zaken lijkt de verwijzing naar het eerdere geweld vooral van betekenis te zijn voor de context waarin het een en ander zich heeft afgespeeld. In de daadwerkelijke juridische beoordeling van de maatstaf van de voorbedachte raad ligt in die zaken de nadruk toch vooral op hetgeen zich vlak voor de (poging tot) moord heeft afgespeeld. De uitspraak van de rechtbank Den Haag (ECLI:NL:RBDHA:2021:3586) kan wat dat betreft als voorbeeld worden gezien. Het betreft partners die al langere tijd een turbulente relatie hadden.²²⁰ Een eerdere ruzie had al geleid tot een huisverbod en uit de verklaring van de zoon van de dader bleek dat tijdens eerdere ruzies doodsb bedreigingen richting het slachtoffer waren geuit: verdachte ‘dreigde (...) altijd dat hij [slachtoffer] zou gaan onthoofden of afslachten’. Dit voornemen is de avond voor het levensdelict herhaald ten overstaan van een getuige. Toch wordt het moment van het besluit door de rechtbank (vooral) gezocht in de aanschaf van een set messen op de dag van het levensdelict en het feit dat er voldoende tijd was tussen het moment waarop het slachtoffer zijn armband weigerde en het steken met het mes.

Een andere zaak waarin de bedreigingen in het bestaan van een besluit worden betrokken, al is het een summiere verwijzing, betreft de uitspraak van de rechtbank Oost-Brabant (ECLI:NL:RBOBR:2023:412). Tussen dader en slachtoffer bestond een langdurige intieme relatie die ongeveer twee jaar voorafgaand aan het delict slechter verliep. Het slachtoffer had te kennen gegeven de relatie te willen eindigen en had iemand anders ontmoet. Dit leidde tot meerdere incidenten:

“Verdachte zou onder meer tegen aangeefster hebben gezegd: “of je blijft bij mij of ik maak je dood” en “of met mij, of met niemand anders”. Aangeefster verklaarde dat verdachte haar enkele maanden eerder gepoogd had te wurgen waarvoor zij 112 had gebeld. Enkele weken voor het incident heeft verdachte aangeefster daadwerkelijk met een mes achterna gezeten en daarbij hebben gezegd dat hij haar dood zou maken”

De avond van de poging tot het levensdelict gaf het slachtoffer opnieuw te kennen de relatie met de dader niet voort te willen zetten. De dader is enige tijd later uit bed gestapt, heeft zich aangekleed en gerommeld in een gereedschapskist. Na ongeveer 10 minuten heeft hij

²²⁰ Zie in vergelijkbare zin Rb. Amsterdam 20 september 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:8881.

geprobeerd haar van het leven te beroven. De rechtbank ziet in deze gang van zaken dat de dader ‘met een vooropgezet plan met een mes in zijn broekzak in de slaapkamer was’. Daarnaast wordt de turbulente relatie en de bedreigingen vanuit de dader ook meegenomen in het oordeel dat van een ogenblikkelijke gemoedsopwelling of plots opkomende drift geen sprake is.

Ook in een andere uitspraak van de rechtbank Oost-Brabant (ECLI:NL:RBOBR:2022:2275) lijkt de gewelddadige voorgeschiedenis tussen dader en slachtoffer voor de rechtbank te duiden op het ontstaan van een plan bij de dader. Zo vonden er meerdere mishandelingen plaats en werden er dreigementen geuit richting het slachtoffer. De rechtbank behandelde de handelingen van de dader (die plaatsvonden nadat het slachtoffer de relatie had beëindigd) expliciet binnen die context:

“Dit handelen van verdachte, onder deze omstandigheden en in het licht van de gewelddadige voorgeschiedenis tussen het slachtoffer en de verdachte, heeft naar zijn uiterlijke verschijningsvorm alle kenmerken van de uitvoering van een voorgenomen plan om [slachtoffer] van het leven te beroven.”

In een arrest van het hof 's-Hertogenbosch (ECLI:NL:GHSHE:2024:715) komt specifiek het punt aan de orde hoe doodsb bedreigingen moeten worden gewaardeerd als deze vaak en gedurende lange tijd worden geuit en daar in het verleden geen gevolg aan is gegeven (zie hoofdstuk 2). Uit het onderzoek blijkt dat de dader 44 doodsb bedreigingen aan het slachtoffer heeft gestuurd (o.a. inhoudende: ‘dat hij haar niet zou laten ademen als hij haar zou zien, dat haar dagen geteld waren, dat het geen dreigement meer was maar een belofte, dat zij meerdere kogels in het hoofd kon verwachten en dat het hem niet uitmaakte of de kinderen hierbij aanwezig waren’). De verdediging stelt dat dit de gebruikelijke wijze van communiceren was tussen dader en slachtoffer en indien ‘de dreigementen menens waren geweest de verdachte deze al veel eerder zou hebben uitgevoerd’. Het hof volgt deze zienswijze niet:

“Het hof volgt de verdediging daarin echter niet. De verdachte heeft zijn dreigement uiteindelijk bewust uitgevoerd zoals beschreven. Hij heeft de daad bij het woord gevoegd, een dag nadat het slachtoffer hem had medegedeeld dat en waarom de relatie voorgoed voorbij was. Hij heeft ook aangekondigd dat er consequenties zouden zijn als hij zijn dreigement ging uitvoeren; niet alleen voor haar kinderen die dan hun moeder zouden moeten missen, maar ook voor zijn eigen kinderen, die hun vader dan een lange tijd zouden moeten missen. Daarmee verwees de verdachte al naar de lange gevangenisstraf die er opgelegd zou kunnen worden voor de moord op het slachtoffer. Hij heeft daarbij vermeld dat het een bewuste keuze was. Het hof begrijpt hieruit dat de verdachte niet heeft gehandeld in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling, maar de tijd heeft gehad voor kalm beraad en rustig overleg.”

Een andere zaak waarin het geweldsverleden aan de orde kwam betreft een arrest van het hof 's-Hertogenbosch (ECLI:NL:GHSHE:2024:2444). Het slachtoffer had aan de dader te kennen

gegeven de relatie te willen beëindigen en had contact met een andere man. De dader kon zich hier niet bij neerleggen en stuurde doodsb bedreigingen naar het slachtoffer, resulterend in een contact- en locatieverbod. Ook tegen anderen heeft de dader uitingen gedaan over een levensberoving op het slachtoffer. De combinatie van de uitingen en de daarop volgende handelwijze bracht het hof tot een bewezenverklaring van voorbedachte raad.

Als deze zaken tegen elkaar worden afgezet, ontstaat een uniform beeld. In al deze zaken waren er meer omstandigheden die wezen op de drie aspecten van voorbedachte raad – te weten het besluit, treffen van voorbereidingshandelingen en de uitvoering. Het eerdere geweld, zoals de doodsb bedreigingen, is op zichzelf onvoldoende voor de conclusie dat sprake was van voorbedachte raad. Er zijn altijd ook andere contextfactoren nodig, zoals handelingen die kort aan het fatale incident voorafgaan, het aanschaffen van wapens, de tijd waarbinnen verdachte zich had kunnen beraden.²²¹ In die zin is het eerdere geweld relevant binnen de gehele motivering, maar heeft het eerder een ondersteunende in plaats van een doorslaggevende rol. Zelfs wanneer de doodsb bedreigingen buiten beschouwing worden gelaten, ligt het op grond van de overige omstandigheden in de onderzochte uitspraken al in de rede om voorbedachte raad aan te nemen.

6. Gendergerelateerde kenmerken en de sanctiebeslissing

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op onderzoeksvragen 4a tot en met 4c. In paragraaf 6.1 wordt ingegaan op de bewezenverklaring en sancties. In paragraaf 6.2 wordt aandacht besteed aan de vraag of de strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken verwijzen en in hoeverre deze als strafmatigend, neutraal of strafverzwarend zijn opgenomen.

6.1. Bewezenverklaring en sanctieoplegging

Voor alle onderzochte uitspraken is in kaart gebracht of (een poging tot) een levensdelict bewezen is verklaard en, zo ja, als welk delict het handelen is gekwalificeerd. De onderstaande bevindingen zijn niet beperkt tot de unieke zaken in de dataset, aangezien de feitenrechter in eerste en tweede aanleg tot een andere bewezenverklaring en sanctieoplegging kunnen besluiten. De belangrijkste bevindingen kunnen als volgt worden samengevat.

In het overgrote deel van de femicideverdenkingen (n=302) volgt een bewezenverklaring van (een poging tot) een levensdelict (n=295, 98%). Daarin treffen we de volgende varianten aan: poging moord (n=34, 11%), poging gekwalificeerde doodslag (n=2, 1%), poging doodslag (n=115, 38%), moord (n=36, 12%), gekwalificeerde doodslag (n=3, 1%) en doodslag (n=105,

²²¹ Zie bijvoorbeeld de opsomming in de zaak Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444 onder 'Voorbedachte rade?'.

35%). Binnen die bewezenverklaringen gaat het in beperkte mate om zaken met een deelnemingsvorm (zoals uitlokking of medeplegen n=5, 2%) of om een meervoudige (poging tot een) levensdelict²²² (n=8, 3%).

In de zaken waarin wel een bewezenverklaring volgt, is in iets meer dan de helft (de poging tot) het levensdelict op de vrouw het enige bewezenverklaarde strafbare feit (n=155, 53%). In iets meer zaken (n=140, 47%) zijn ook andere feiten bewezenverklaard.

Om een zo zuiver mogelijk beeld te presenteren, worden hieronder de zaken besproken waarbij (de poging tot) het levensdelict het enige bewezenverklaarde feit betreft en het jeugdstrafrecht niet is toegepast (n=148).²²³

In de meeste zaken is aan de dader een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd (n=133, 90%).²²⁴ In een klein deel van de zaken met een onvoorwaardelijke gevangenisstraf, betreft dit ook de enige opgelegde sanctie (n=14 11%). Gecombineerde sancties vormen daarmee de dominante categorie (n=119, 89%) en zijn verder onder te verdelen in: een combinatie met andere maatregelen (zoals artt. 36f, 38v en/of 38z Sr) (n=59, 50%); terbeschikkingstelling met voorwaarden (en evt. andere maatregelen) (n=5, 4%); terbeschikkingstelling met dwangverpleging (en evt. andere maatregelen) (n=39, 33%); of met een voorwaardelijke gevangenisstraf (en evt. bijkomende maatregelen) (n=16, 13%).

Een overzicht van de gemiddelde duur en mediaan van de opgelegde tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf²²⁵ uitgesplitst naar de bewezenverklaring is opgenomen in Tabel VI.

	Gemiddelde	Mediaan
Poging doodslag (n=40)	3,8 jaar	4 jaar
Poging moord (n=12)	10,1 jaar	11 jaar
Doodslag (n=65)	9 jaar	9 jaar
Moord (n=15)	13,8 jaar	16 jaar

Tabel VI: mediaan en gemiddelde van de opgelegde tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Bij de interpretatie van de bovenstaande tabel dienen de volgende aspecten in acht te worden genomen.

²²² Hierbij is de kwalificatie door de feitenrechter leidend geweest. Enkel indien dit in de bewezenverklaring als een meervoudige (poging tot een) levensdelict is gekwalificeerd is dat hier gescoord.

²²³ Als gevolg van deze selectiecriteria zijn geen zaken aangetroffen waarin (de poging tot) gekwalificeerde doodslag is bewezenverklaard.

²²⁴ In de zaken waarin geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf is opgelegd (n=15), treffen we verschillende combinaties aan. In een beperkt aantal gevallen is aan de dader geen sanctie opgelegd (n=5). Opvallend aan deze zaken is dat in alle gevallen een zorgtraject buiten het strafrechtelijke kader is ingezet.

²²⁵ In één zaak waarin moord bewezen is verklaard is een levenslange gevangenisstraf opgelegd.

De tabel betreft een weergave van alle zaken waarin een tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf is opgelegd. Voor alle categorieën waarin combinaties met de maatregel terbeschikkingstelling zijn waargenomen, geldt voor alle categorieën behalve ‘poging doodslag’ dat de gemiddelde duur van de opgelegde onvoorwaardelijke gevangenisstraf stijgt als deze worden geëxcludeerd.²²⁶

Het gemiddelde stijgt ook als de zaken worden uitgesloten die een mogelijke contra-indicatie²²⁷ vormen voor het labelen van een zaak als femicide.²²⁸

Hoewel het voorgaande lijkt te wijzen op een oplopend patroon in de duur van de opgelegde onvoorwaardelijke gevangenisstraf, kan op basis van dit onderzoek niet worden vastgesteld of sprake is van statistisch significante verschillen. Dit hangt samen met de beperkte aantallen per categorie en de grote variatie in zaakkenmerken, zoals de feitelijke toedracht, procespositie en persoon van de verdachte.

Als we de opgelegde tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraffen afzetten tegen de wettelijke strafmaxima die voor ieder van de categorieën te gelden hebben, valt op dat de feitenrechter in gevallen van ‘poging moord’ (max. 20 jaar) en ‘moord’ (max. 30 jaar) in geen enkel geval de maximale tijdelijke gevangenisstraf oplegde.

Voor gevallen van (poging) doodslag bevinden zich enkele zaken in de dataset waarbij het tijdens de pleegdatum geldende strafmaximum van respectievelijk 15 jaar (doodslag, n=4) en 10 jaar (poging doodslag, n=1) door de feitenrechter is opgelegd. Sinds 1 juli 2023 is de maximale tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor doodslag opgehoogd van 15 naar 25 jaar. Vanwege het datumbereik van dit onderzoek bevinden zich slechts een beperkt aantal femicidezaken in de hele dataset (dus inclusief zaken met bewezenverklaringen van andere feiten) waarbij (poging) doodslag is bewezenverklaard en de pleegdatum na 1 juli 2023 ligt (n=18). In geen van die gevallen legde de feitenrechter de maximale tijdelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf op.

6.2. Gendergerelateerde kenmerken in de sanctiemotivering

In een klein deel van alle femicidezaken (n=295) in onze dataset verwijst de feitenrechter niet naar gendergerelateerde kenmerken (n=37). In de zaken waarin dit wel gebeurt (n=258), was er in het overgrote merendeel een verwijzing te vinden naar één gendergerelateerd kenmerk (n=208) tegenover een kleiner aandeel zaken waarin de rechter naar meerdere kenmerken verwijst (n=50). Hieronder wordt per gendergerelateerd kenmerk toegelicht op welke wijze de

²²⁶ Dat levert de volgende inzichten op ten aanzien van de gemiddelde duur van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf: doodslag (n=40) 9,7 jaar; poging moord (n=7) 11,4 jaar; en moord (n=6) 15,4 jaar.

²²⁷ Zie paragraaf 4.3 van dit hoofdstuk.

²²⁸ Dat leidt tot de volgende vaststellingen: doodslag (n=63): 9,2 jaar; poging doodslag (n=37): 3,9 jaar; moord (n=14): 14,6 jaar. Voor poging moord zijn geen contra-indicaties aangetroffen.

rechter de aanwezigheid daarvan in de strafmotivering heeft betrokken. Bij dit laatste aspect is de tekst van de uitspraak leidend geweest. Indien die geen uitsluitsel bood over de vraag of het kenmerk strafmatigend, neutraal of strafverzwarend is opgenomen, is ‘onbekend’ gescoord. Een overzicht is opgenomen in Tabel VII. Belangrijk om hier op te merken is dat op grond van dit onderzoek geen inzicht kan worden verkregen in het concrete (strafverzwarende, neutrale, strafmatigende) gewicht dat aan het gendergerelateerde kenmerk is toegekend. De uitspraken bieden geen aanknopingspunten om vast te stellen wat het precieze effect op de sanctionering is geweest, bijvoorbeeld of verdachte vanwege het gendergerelateerde kenmerk twee of drie extra maanden gevangenisstraf heeft gekregen.

Gendergerelateerd kenmerk	Verzwarend	Neutraal	Matigend	Onbekend
‘Femicide’ of alternatief (n=11)	n=9 (82%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=2 (18%)
(Voormalige) intieme relatie verdachte/slachtoffer (n=175)	n=130 (74%)	n=13 (7%)	n=0 (0%)	n=32 (18%)
Familie/huiselijk verband (n=59)	n=38 (64%)	n=6 (10%)	n=1 (2%)	n=15 (25%)
Geweldsverleden (n=31)	n=31 (100%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Voorafgaande gijzeling of wederrechtelijke vrijheidsberoving (n=8)	n=7 (88%)	n=1 (13%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Uitbuiting of mensenhandel (n=2)	n=2 (100%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Werk slachtoffer in seksindustrie (n=4)	n=3 (75%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=1 (25%)
Seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van levensdelict (n=19)	n=18 (95%)	n=1 (5%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Verminking van het lichaam (n=1)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=1 (100%)
Achterlating lichaam op openbare plek (n=1)	n=1 (100%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Eergerelateerd motief (n=2)	n=2 (100%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)
Overige opmerkingen (n=4)	n=4 (100%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)	n=0 (0%)

Tabel VII: overzicht gebruik gendergerelateerde kenmerken in de sanctiemotivering.

Rechter verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of alternatief (n=11): de feitenrechter verwijst niet vaak expliciet naar de term femicide of een alternatief, zoals partnerdoding. Deze zaken zijn al eerder aan bod gekomen (paragraaf 5.1.1-5.1.2). In veruit de meeste gevallen blijkt de opname van deze termen in een strafverzwarende context te zijn opgenomen (n=9), tegenover een summier aantal zaken (n=2²²⁹) waarin we niet met zekerheid konden vaststellen op welke manier de opname van de term heeft doorgewerkt in de op te leggen sanctie.

²²⁹ Dit betreft een bijzondere situatie waarbij het om hetzelfde feitencomplex in eerste en tweede aanleg gaat en het hof de motivering van de rechtbank de zijne maakt. Zie Rb. Gelderland 2 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:7222; Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899. De passage luidt als volgt: “Gelet op de ernst van het feit is een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van lange duur op zijn plaats. De rechtbank neemt als uitgangspunt dat voor een verdachte van deze leeftijd een gevangenisstraf van (ongeveer) tien jaren passend moet worden geacht voor een partnerdoding op de wijze zoals hier heeft plaatsgevonden.”

Rechter verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte/slachtoffer (n=175): dit betreft het vaakst aangetroffen gendergerelateerde kenmerk in onze dataset in het kader van de sanctiemotivering. Overwegend gebeurde dit in strafverzwarende zin (n=130), terwijl het ook een enkele keer als een feitelijke vaststelling kan worden waargenomen (n=13). In ongeveer een vijfde van de gevallen bevatte de motivering onvoldoende informatie om vast te stellen op welke wijze het bestaan van de (voormalige) intieme relatie is meegewogen (n=32). Als we dit tegen elkaar afzetten, blijkt dat in 84% van de gevallen waarin er een (ex-)partner relatie (n=208) is vastgesteld de feitenrechter dit ook expliciet (vaak strafverzwarend) in de sanctiemotivering betreft.

Rechter verwijst naar familie/huiselijk verband (n=59): een andere veelgebruikte categorie van de gendergerelateerde kenmerken betreft expliciete verwijzingen naar een familiale relatie tussen dader en slachtoffer. Ook hier valt op dat dit in overwegende mate als strafverzwarende omstandigheid in de motivering wordt betrokken (n=38). In een aantal gevallen blijft het bij een feitelijke vaststelling (n=6), kunnen we niet met zekerheid uit de motivering afleiden op welke wijze het kenmerk is meegewogen (n=15) of werkt het strafmatigend (n=1).²³⁰ Het voorgaande betekent dat de rechter het bestaan van een familiale relatie (n=66) vaak (89%) betreft binnen de sanctiemotivering. Daarnaast gebeurt dit in overwegende mate op strafverzwarende manier.

Rechter verwijst naar geweldsverleden (n=31): ook het bestaan van een geweldsverleden hebben we regelmatig aangetroffen in de strafmotivering. De feitenrechtspraak is op dit vlak uniform: als het kenmerk wordt opgenomen, gebeurt dit altijd in strafverzwarende zin. In vergelijking met de hiervoor besproken relationele vaststellingen, kan worden opgemerkt dat in zaken met een geweldsverleden tussen dader en slachtoffer dit minder vaak expliciet in de sanctiemotivering wordt betrokken: in minder dan de helft (41%) van de zaken waarin de context van het levensdelict is gelegen in een geweldsverleden (n=75) heeft de feitenrechter dit expliciet in de motivering van de op te leggen sanctie betrokken.

Rechter verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving (n=8): Dit gebeurt in overwegende mate in strafverzwarende zin (n=7), en één keer op een neutrale, feitelijke, wijze. Het lagere aantal aangetroffen verwijzingen naar een voorafgegaan gijzeling of wederrechtelijke vrijheidsberoving is te verklaren uit het feit dat deze context nu eenmaal niet vaak voorkwam in de gehele dataset (n=9). Wanneer hier wel sprake van is, neemt de feitenrechter dit doorgaans wel op in de strafmotivering (89%).

²³⁰ Het gaat in dit geval specifiek om de context van de familiale relatie. Zie Rb. Midden-Nederland 23 april 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:2473.

Rechter verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel (n=2): in alle gevallen (100%) nam de feitenrechter dit in strafverzwarende zin mee. Deze context is slechts twee keer aangetroffen in alle onderzochte uitspraken en wordt in deze dataset dus altijd door de rechter meegenomen in de sanctiemotivering.

Rechter verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie (n=4): dit gebeurt overwegend in strafverzwarende zin (n=3) en één keer op een onbekende manier (n=1). Binnen de dataset zijn slechts enkele gevallen aangetroffen waarbij het slachtoffer werkzaam was in de seksindustrie (n=5); in 80% van die gevallen is dit expliciet in de sanctiemotivering betrokken.

Rechter verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van levensdelict (n=19): dit gebeurde vrijwel altijd in strafverzwarende zin (n=18). In één zaak bleef het bij een feitelijke vaststelling van de feiten en omstandigheden van het geval. Als deze bevindingen worden afgezet tegen de context van alle onderzochte uitspraken dan valt op dat de feitenrechter in alle zaken (100%) waarin er seksueel geweld rondom (de poging tot) het levensdelict plaatsvindt hiervan ook melding maakt in de sanctiemotivering.

Rechter verwijst naar verminking van het lichaam (n=1): de achterliggende reden van deze opname is onbekend gebleven. Binnen de uitspraken in de dataset hebben wij slechts één zaak aangetroffen waarin de verdachte het lichaam van het slachtoffer verminkt. In deze zaak heeft de feitenrechter dit kenmerk dus betrokken bij de sanctiemotivering.

Rechter verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek (n=1): de rechter heeft de achterlating van het lichaam op een openbare plek als strafverzwarende omstandigheid betrokken in de motivering van de sanctie. Ook dit kenmerk komt maar één keer voor in de door ons onderzochte uitspraken.

Rechter verwijst naar eerdergerelateerd motief (n=2): in de twee zaken waarbij de feitenrechter verwijst naar het bestaan van een eerdergerelateerd motief, wordt dit op strafverzwarend wijze gedaan.²³¹

Rechter verwijst naar overige, mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen (n=4): in enkele zaken troffen we aspecten aan in de motivering die niet zuiver binnen de bovenstaande categorieën vielen. In alle zaken gebeurde dit op een strafverzwarende manier (n=4). Dit gendergerelateerde kenmerk troffen we enkel aan in combinatie met andere (bovenstaande) kenmerken. Daarbij ging het drie keer om subtile verwijzing naar de kwetsbaarheid van het slachtoffer in combinatie met expliciete vermelding van het geslacht (n=3). In de andere zaak

²³¹ Ten aanzien van het eerdergerelateerde motief kan geen zuivere vergelijking worden gemaakt met het totale aandeel van eerdergerelateerde zaken in de dataset. Dit is erin gelegen dat voor dit onderdeel het belangrijkste motief is gescoord. Zie paragraaf 2.3 van dit hoofdstuk.

wijdde de rechter een deel van de motivering aan de maatschappelijke impact van geweld tegen vrouwen (n=1).

Overkoepelend kan worden opgemerkt dat als de feitenrechter gendergerelateerde kenmerken opneemt in de uitspraak dit veelal in het kader van de motivering van de sanctie doet.²³² In bijna driekwart van de zaken waarin minimaal één gendergerelateerd kenmerk wordt opgenomen in de sanctiemotivering (74%) doet de feitenrechter dit met het oog op de strafverzwarende werking die van het kenmerk uitgaat.

7. Beperkingen

Bij de interpretatie van de bevindingen in dit hoofdstuk dienen enkele beperkingen in acht te worden genomen.

Bij het coderen van de uitspraken is het kwantitatieve deel door twee onderzoekers uitgevoerd. Hierbij hebben we stappen ondernomen om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te waarborgen. De kwalitatieve analyses zijn daarentegen door één onderzoeker uitgevoerd. Bij twijfelgevallen heeft incidenteel overleg plaatsgevonden maar er zijn geen systematische stappen ondernomen om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te waarborgen. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de betrouwbaarheid van bepaalde resultaten.

Voor het onderzoek zijn we in grote mate afhankelijk geweest van de informatie in de uitspraken zoals weergegeven op www.rechtspraak.nl. Een beperking is dat de database van www.rechtspraak.nl niet consistent uitspraken in eerste en tweede aanleg aan elkaar koppelt. Dat betekent dat het mogelijk is dat binnen de set van unieke zaken zich toch uitspraken bevinden waaraan het zelfde feitencomplex ten grondslag ligt.

Een andere beperking is dat de uitspraken een beperkt beeld geven van de daadwerkelijke situatie en omstandigheden. Zo is het goed mogelijk dat partijen en rechters bijvoorbeeld wel het woord ‘femicide’ ter zitting hebben gebruikt, maar dat dit niet in de uitspraak terecht is gekomen. Ook is het mogelijk dat er in bepaalde feitencomplexen toch gendergerelateerde kenmerken aanwezig waren, zoals huiselijk geweld, maar dat deze niet zichtbaar worden in de uitspraak. Dit kan verschillende oorzaken hebben, waaronder dat dergelijk geweld niet bij de opsporingsinstanties aan het licht is gekomen, niet in het strafdossier is opgenomen of tijdens de strafzaak weinig aandacht heeft gekregen. Ook kan sprake zijn van situaties waarin slechts aanwijzingen voor eerder geweld bestonden, maar geen eerdere veroordelingen, of waarin bepaalde vormen van huiselijk geweld nog niet strafbaar waren gesteld (zoals psychische mishandeling of dwingende controle). Tot slot kan het voorkomen dat de rechter aan dergelijke omstandigheden geen of beperkte betekenis heeft toegekend, waardoor zij buiten beeld zijn

²³² Vgl. paragraaf 5 van dit hoofdstuk.

gebleven. Deze onzichtbaarheid kan in dit onderzoek niet worden gecontroleerd. Het is dan ook mogelijk dat de huidige dataset een onderschatting vormt van het aantal strafzaken waarin sprake is van een levensdelict op een vrouwelijk slachtoffer waarin tevens sprake is van een gendergerelateerd kenmerk. Toekomstig onderzoek zou daarom idealiter ook informatie uit andere bronnen moeten betrekken, zoals gegevens van Veilig Thuis of de kinderbescherming. Tegelijkertijd geldt dat ook deze instanties geen volledig beeld kunnen bieden van alle situaties waarin zogenoemde ‘rode vlaggen’ aanwezig zijn, aangezien niet alle slachtoffers bij hulp- of toezichthoudende instanties in beeld komen.

Aan de andere kant is er ook kans op een overschatting van het aantal ‘femicidezaken’, bijvoorbeeld omdat niet alle contra-indicaties in beeld zijn gekomen. Verder is de door ons gehanteerde UNODC definitie ruim van opzet, onder andere vanwege de automatische inclusie van familie- en (ex-)partnerrelaties in de afbakening van femicide. Een minder ruime definitie – waarbij bijvoorbeeld enkel partner/familierelaties in combinatie met een (extra) gendergerelateerd kenmerk als femicidezaak wordt gezien of waarbij enkel de (ex-)partners meetellen – zal bijgevolg leiden tot lagere aantallen femicidezaken.

8. Tussenconclusie

Door middel van het jurisprudentieonderzoek hebben we inzicht gekregen in de behandeling van femicide in de rechtspraktijk (onderzoeksvraag 2); de beoordeling van gendergerelateerde kenmerken voor de bewezenverklaring (onderzoeksvraag 3) en voor de sanctieoplegging (onderzoeksvraag 4).

Het gebruik van de term femicide in uitspraken komt niet vaak voor in de dataset. Als alternatief hebben we enkel de term ‘partnerdoding’ aangetroffen. Als de term femicide wordt gebruikt, dan gebeurt dit uitsluitend in zaken tussen (voormalige) intieme partners en indien er ‘rode vlaggen’ in de relatie aanwezig zijn geweest. Ook valt op dat de feitenrechter de term enkel in het kader van de sanctiemotivering opneemt in de uitspraak. Als de zaken vanuit het perspectief van de UNODC-definitie worden bekeken, bevat de dataset 282 ‘unieke’ femicidezaken. Aangezien de definitie zeer ruim is ingestoken, zijn ook eventuele contra-indicaties voor het bestaan van een gendergerelateerde motivatie in kaart gebracht. In 28 zaken kunnen daarvoor aanwijzingen worden waargenomen (zoals altruïsme, psychose of willekeur van het gender in infanticide/kindermoord).

Bij de beoordeling van ‘opzet’ maakt de rechter in slechts 10,9% van alle femicideverdenkingen melding van een gendergerelateerd kenmerk. In de meeste gevallen betrof het echter een feitelijke vaststelling van de (voormalige) intieme of familiale relatie tussen de verdachte en het slachtoffer. In maar drie gevallen gebruikte de feitenrechter de aanwezigheid van gendergerelateerde kenmerken bij de inhoudelijke beoordeling van opzet.

In het kader van de voorbedachte raad worden gendergerelateerde kenmerken vaker opgenomen in de uitspraak van alle femicideverdenkingen (31,9%). Daarnaast wordt ook vaker betekenis toegekend aan het kenmerk bij de inhoudelijke beoordeling. Zo wordt de (voormalige) intieme of familiale relatie soms gebruikt als feitelijke vaststelling, maar wordt dit vaker opgenomen om een bepaalde context of motief voor het levensdelict te construeren, zoals een relatiebreuk. Ook wordt het bestaan van een geweldsverleden tussen verdachte en slachtoffer vaker opgenomen in de uitspraak. De bewijswaarde daarvan moet echter niet worden overschat. Uit de onderzochte uitspraken vloeit voort dat het bestaan van een geweldsverleden op zichzelf onvoldoende is voor het bestaan van de voorbedachte raad voor (de poging tot) het levensdelict. Andere factoren, zoals het aanschaffen van wapens of handelingen die kort aan het incident vooraf gaan, blijven nodig.

Bij de sanctiemotivering betrof de feitenrechter relatief vaak minimaal één gendergerelateerd kenmerk in de motivering (87,5%) van alle femicidezaken. Ook gebeurde dit overwegend in strafverzwarende zin (73,6%). Dat laat onverlet dat de feitenrechter in slechts vijf gevallen het wettelijke strafmaximum aan de dader oplegde voor (een poging tot) doodslag. Nu het strafmaximum voor doodslag sinds 1 juli 2023 is verhoogd, dient bij het verbinden van conclusies aan deze bevinding echter enige terughoudendheid te worden betracht.

Hoofdstuk 4. Kwalitatieve vignettenstudie met officieren van justitie en rechters

1. Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien op welke wijze femicidezaken in de gepubliceerde jurisprudentie worden weergegeven. Maar dit is niet het hele verhaal. Een jurisprudentieonderzoek laat bijvoorbeeld niet zien of officieren van justitie en rechters misschien toch het woord ‘femicide’ gebruiken ter zitting, ondanks dat deze term niet in de gepubliceerde uitspraak wordt weergegeven. Een jurisprudentieonderzoek geeft ook geen (volledig) inzicht in de vraag welk type zaak zij nu precies beschouwen als een ‘femicide’-zaak en welke gendergerelateerde kenmerken zij mogelijk toch (impliciet) in strafverzwarende zin meenemen. Bovendien biedt een jurisprudentieonderzoek een blik op de aanpak van ‘femicide’-zaken in het verleden, terwijl deze aanpak recent mogelijk kan zijn gewijzigd. Met behulp van een kwalitatieve vignettenstudie onder officieren van justitie en rechters willen we aanvullende en meer recente inzichten verkrijgen in de wijze waarop de Nederlandse rechtspraak zaken met femicide kenmerken benadert. Het doel van deze studie is het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

2. Behandeling van femicide in de rechtspraak:

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

4. Gendergerelateerde kenmerken in de sanctieoplegging:

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde aspecten bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?

In paragraaf 2 leggen we uit wat een kwalitatieve vignettenstudie inhoudt en waarom we hebben gekozen voor deze onderzoeksmethode. Tevens wordt in deze paragraaf toegelicht hoe respondenten werden geselecteerd en hoe de studie werd uitgevoerd. In paragraaf 3 worden de

resultaten van de vignettenstudie besproken, gevolgd door een bespreking van de beperkingen van de studie in paragraaf 4 en een conclusie in paragraaf 5.

2. Methode

2.1. Wat is een kwalitatieve vignettenstudie?

Wanneer geïnterviewden weten dat een onderzoek zich richt op femicide, zijn ze door die wetenschap mogelijk ‘geprimed’ en kunnen we niet met zekerheid zeggen of ze in de ‘echte’ rechtspraktijk bepaalde situaties al dan niet als femicide kenmerken beschouwen. In dat geval kunnen de antwoorden van de geïnterviewden over wat ze *zouden doen* afwijken van hetgeen ze in de praktijk daadwerkelijk *doen*. Om een dergelijke *priming* te voorkomen en om bovenstaande onderzoeksvragen met grotere betrouwbaarheid te kunnen beantwoorden, zijn rechters en officieren van justitie uitgenodigd om voorafgaand aan het semigestructureerde interview (hoofdstuk 5) deel te nemen aan een korte vignettenstudie. Vignetten zijn beknopte beschrijvingen van hypothetische incidenten, gebeurtenissen of situaties die zijn ontworpen om de opvattingen, meningen en reacties van deelnemers uit te lokken.²³³ Vignetten worden doorgaans gecombineerd met open of semigestructureerde vragen, waarin deelnemers wordt gevraagd aan te geven welke handelwijze volgens hen gevolgd zou moeten worden, of uit te leggen hoe zij zelf in de geschetste situatie zouden reageren.²³⁴ In dit onderzoek werd aan de officieren en rechters gevraagd om twee korte hypothetische strafzaken te lezen en vervolgens een straf(eis) te formuleren en deze te motiveren.

Vignetten zijn bijzonder effectief in semigestructureerde interviews omdat zij een concreet, gedeeld referentiepunt bieden dat het gesprek verankert. Dit maakt het voor respondenten niet alleen gemakkelijker om hun redeneringen te verwoorden, maar het stelt de interviewer ook in staat om dieper door te vragen naar onderliggende aannames en besluitvormingsprocessen. Door abstracte kwesties in een realistische context te plaatsen, stimuleren vignetten reflectie en dialoog en helpen zij zowel expliciete oordelen als impliciete overtuigingen, waarden en percepties bloot te leggen. Als zodanig kunnen zij bijdragen aan het identificeren van knelpunten, het stimuleren van discussie en het aanvullen van andere vraaglijnen.

De vignetten-methode is stevig verankerd in onderzoek naar rechterlijke besluitvorming, met name op het gebied van straftoemeting.²³⁵ Hoewel het merendeel van de vignettenstudies

²³³ N.E. Schoenberg & H. Ravdal, H., ‘Using vignettes in awareness and attitudinal research’, *International Journal of Social Research Methodology* 2000/3(1), p. 63-74.

²³⁴ R. Hughes, ‘Considering the vignette technique and its application to a study of drug injecting and HIV risk and safer behaviour’, *Sociology of Health and Illness* 1998, 20(3), p. 381-400.

²³⁵ N. Maguire, K. Beyens, M. Boone, A. Laurinavicius & A. Persson, ‘Using Vignette Methodology to research the process of breach comparatively’, *European Journal of Probation* 2015, p. 241-259; N. Maguire, ‘Consistency in sentencing’, *Judicial Studies Institute Journal* 2010, 10(2), p. 14-54.

kwantitatief van aard is,²³⁶ zijn er ook kwalitatieve vignettenstudies die de rechterlijke motivering wat meer diepgaand verkennen.²³⁷ Waar kwantitatieve vignettenstudies doorgaans enkel de uitkomst vastleggen (bijv. ‘welke straf?’), biedt een kwalitatieve benadering inzicht in de vragen hoe en waarom een beslissing tot stand komt. Dit is cruciaal om te begrijpen of en hoe gendergerelateerde kenmerken de rechterlijke redenering beïnvloeden. Aangezien gepubliceerde uitspraken slechts de expliciete motivering weergeven, kunnen vignetten-gebaseerde interviews helpen om eventuele impliciete overwegingen bloot te leggen die niet in geschreven vonnissen of tijdens reguliere interviews naar voren komen. Op deze manier bieden zij een kwalitatieve verdieping in de mechanismen van rechterlijke besluitvorming.

2.2. Vignettenstudie bij officieren van justitie en rechters

Om onbevooroordeelde inzichten te verkrijgen, was het van groot belang dat de deelnemende officieren van justitie en rechters vooraf niet wisten dat het onderzoek specifiek over femicide ging. Voorkennis van de onderzoeksfocus zou namelijk kunnen leiden tot de eerdergenoemde *priming* en daarmee hun antwoorden kunnen beïnvloeden. Om deze reden werden de deelnemende officieren en rechters uitgenodigd om mee te doen aan een onderzoek naar ‘levensdelicten en strafmotivering’.

In de uitnodiging werd voorts wel vermeld dat het onderzoek bestond uit een vignettenstudie, gevolgd door een semigestructureerd interview, met een maximale duur van in totaal 90 minuten. In tegenstelling tot de andere geïnterviewden (zie hoofdstuk 5), ontvingen deze deelnemers niet vooraf het interviewprotocol, om de antwoorden zo spontaan en authentiek mogelijk te houden. De interviews met de officieren en rechters verliepen aan de hand van de volgende vier fasen:

1. *Korte introductie* van het onderzoek (‘levensdelicten en strafmotivering’) en algemene vraag naar de ervaring van de deelnemer met levensdelicten in zijn/haar hoedanigheid als officier of rechter.²³⁸
2. *Presentatie van twee vignetten*, ieder met *cue* variaties A en B, en ieder bestaand uit een beknopte casusbeschrijving die lijkt op een vereenvoudigd strafdossier.

²³⁶ Zie bijv. C. Bijleveld, J. Augustinis, D.S. Lim, N. Elbers, P. Apostolou, A. Avramenko L. & Wennekes, ‘Sentencing matters: Factors determining sentence type and length: An exploratory vignette study’, *Amsterdam LF*, 2021, 13, 51; S. Yan, & J. Lao, ‘Sex disparities in sentencing and judges’ beliefs: A vignette approach’. *Victims & Offenders* 2022, 17(4), p. 597-619; A. Metz, J. Monahan, B. Garrett, & L. Siebert, ‘Risk and resources: A qualitative perspective on low-level sentencing in Virginia’, *Journal of Community Psychology* 2019, 47(6), p. 1476-1492.

²³⁷ Vgl. N. Maguire, ‘A study of District Court judges’ views on sentencing and the sentencing of relationship violence (District Court Sentencing Research Report)’. Judicial Council, Ireland 2024. Beschikbaar via: <https://judicialcouncil.ie/assets/uploads/documents/SETU%20Report.pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

²³⁸ Er is vanuit gewoonte en vanwege de leesbaarheid gekozen voor het weergeven van de voornaamwoorden (hij/zij) van de geïnterviewden. Een eventuele vergelijking van de antwoorden op basis van geslacht/gender was niet haalbaar, vanwege de kleine steekproef en het feit dat er slechts 5 mannelijke respondenten meededen.

3. *Open en doorvraagvragen*, waarin werd verkend: 1) hoe de deelnemer de zaken kwalificeerde; 2) of hij/zij gendergerelateerde kenmerken herkende en benoemde; 3) hoe de straf(eis) werd opgesteld en gemotiveerd; 4) en of de geïnterviewde expliciet het woord ‘femicide’ gebruikte.
4. *Interviewprotocol (delen 1 t/m 3)*. Na afloop van het vignettengedeelte werd medegedeeld dat het onderzoek zich specifiek richt op ‘femicide’, waarna de geïnterviewde de vragen uit het interviewprotocol werden voorgelegd (meer hierover in hoofdstuk 5).

2.3. Selectie van respondenten

In totaal waren 5 rechters en 7 officieren van justitie bereid om deel te nemen aan de vignettenstudie. Voor de benadering van rechters was voorafgaande toestemming gekregen vanuit de Raad voor de Rechtspraak. De rechters werden vervolgens door de Raad zelf benaderd via een digitale uitnodigingsmail op 10 november en een reminder in de week van 24 november. Dit resulteerde in een totaal van vier rechters die wilden meewerken aan het onderzoek. Het vignettenprotocol werd in een pilot getest op iemand die naast zijn baan aan de universiteit tevens werkzaam is als rechter-plaatsvervanger. Omdat deze pilot geen aanleiding gaf tot wijziging van het vignettenprotocol, en omdat deze persoon vooraf niet op de hoogte was van het precieze doel van het onderzoek (zie paragraaf 2.5 hieronder), is – met goedkeuring van de contactpersoon vanuit de Raad voor de Rechtspraak – besloten zijn antwoorden ook mee te nemen in de inhoudelijke analyse. De overige deelnemers zijn (voltijd) rechters. Dit leverde een totaal op van vijf rechters uit vijf verschillende rechtbanken/gerechtshoven.

De selectie van officieren van justitie verliep net iets anders. De officieren werden benaderd na voorafgaande consultatie van het Parket Generaal (PAG). Nu het onderzoek niet ging om verwerking van strafvorderlijke gegevens of politiegegevens was voor het PAG formele toestemming voor verwerking van die gegevens niet nodig. Vanuit het PAG kregen we de contactgegevens van acht officieren van justitie uit verschillende arrondissementsparketten, die we vervolgens zelf rechtstreeks mochten mailen met een verzoek tot medewerking aan het onderzoek. Hierbij had het PAG contactgegevens van zowel gespecialiseerde (huiselijk geweld) officieren, als officieren zonder specifiek specialisme op dit terrein geselecteerd, en was er tevens aandacht voor landelijke spreiding. Op 4 november 2025 werd de uitnodigingsmail verzonden, een reminder bleek niet nodig. Uiteindelijk resulteerde dit in de deelname van zeven officieren – drie specialisten²³⁹ en vier officieren zonder bijzondere expertise op dit vlak – werkzaam in vijf verschillende arrondissementsparketten.

²³⁹ De specialisten waren: officier 1, officier 3 en officier 7.

2.4. Procedure vignettenstudie

Zoals eerder vermeld namen de officieren en de rechters deel aan zowel de vignettenstudie als het daaropvolgende interview. De respondenten konden kiezen of de gesprekken *face-to-face* of online plaatsvonden. Dit resulteerde in 1 interview in persoon, 1 telefonisch interview en 10 online interviews via Teams.²⁴⁰ Tijdens de online interviews konden de deelnemers kennismaken van de verschillende vignetten door middel van het delen van het beeldscherm van de onderzoeker met de geïnterviewde. Tijdens het telefonische interview (n=1), werden de vignetten één-voor-één tijdens het interview per mail verzonden naar de deelnemer. Nadat de deelnemers de vignetten hadden gelezen, werden de vragen gesteld.

Alle geïnterviewden gaven toestemming voor het maken van opnames met behulp van een *voicerecorder*. Na afloop werden de opnames uitgewerkt in een *ad verbatim* gespreksverslag. Dit verslag werd vervolgens naar de respondenten opgestuurd met de uitnodiging om – indien gewenst – eventuele aanvullingen of verbeteringen binnen twee weken (na toezending van het verslag) door te geven. Dit was niet verplicht en slechts één van de respondenten heeft van deze optie gebruik gemaakt. Respondenten die in het hoofdstuk werden geciteerd, kregen bovendien de citaten (plus context) opgestuurd, met de vraag of wij hen goed hadden begrepen.

Alle geïnterviewden kregen bovendien een informatiebrief en een toestemmingsformulier (*informed consent*) toegezonden, waarin (nogmaals) het doel en de methode van het onderzoek werden uitgelegd, inclusief uitleg over de vertrouwelijke omgang met persoonsgegevens en de verzamelde informatie. De informatiebrief en het toestemmingsformulier zijn te vinden in bijlage III. Deelnemers werd anonimiteit beloofd om vrijuit spreken te bevorderen.

Qua tijdsduur nam het vignettengedeelte zo'n 20-30 minuten in beslag.

2.5. Pilot vignettenstudie

Voorafgaand aan de vignettenstudie is een pilot uitgevoerd met een strafrechtsgeleerde die naast zijn universitaire baan ook werkzaam is als rechter-plaatsvervanger bij een rechtbank. Het doel van de pilot was om te beoordelen of de vignetten voldoende gedetailleerd waren om een zinvolle discussie uit te lokken, terwijl ze toch beknopt en behapbaar genoeg bleven binnen de beperkte interviewsetting. De pilot bood ook de mogelijkheid om de formulering van de (doorvraag)vragen te evalueren. Uiteindelijk bood de pilot geen aanleiding om de vignetten of de vragen aan te passen.

²⁴⁰ Eén officier had de voorkeur voor een *face-to-face* gesprek, maar dit ging door omstandigheden helaas niet door.

2.6. Inhoud vignetten

In het UNODC-rapport worden verschillende soorten femicide onderscheiden, zoals: (i) intieme-partner-femicide na huiselijk geweld, (ii) ex-partner femicide na belaging/stalking, (iii) eerdergerelateerde femicide binnen familieverbanden, (iv) misogynistische haatmisdrijf-femicide, en (v) femicide van een sekswerker door een klant.

Vanwege het relatief beperkte aantal deelnemers hebben we uiteindelijk slechts vier scenario's uitgewerkt in een vignet, waarbij we ons voor de keuze van de scenario's hebben laten leiden door de (voorlopige) bevindingen uit de jurisprudentieanalyse. Zo bleken bijvoorbeeld de intieme-partner en ex-partner femicide het vaakst voor te komen, maar kwam eerdergerelateerde femicide zeer zelden voor in de rechtspraak. Dit scenario hebben we uiteindelijk niet opgenomen als aparte vignet, maar wel besproken tijdens het daaropvolgende semigestructureerde interview (hoofdstuk 5). Het vierde (haatmisdrijf) en vijfde (sekswerker) scenario komen eveneens niet (vaak) voor, maar zijn interessant omdat het haatscenario vaak wordt gezien als archetypisch voorbeeld van femicide, vanwege het expliciete causale verband tussen het geslacht of gender van het slachtoffer en het levensdelict. Bij sekswerkers is het interessant om te zien of respondenten levensdelicten op sekswerkers *automatisch* aan femicide verbinden enkel vanwege het beroep van het slachtoffer – zoals in de UNODC operationalisering – of dat ze daar nog aanvullende kenmerken bij nodig hebben, bijvoorbeeld aanwijzingen dat het motief van de dader te maken had met het sekswerk.

Verder is bij alle vier scenario's een '*cue variatie*' ontwikkeld, waarbij respondenten eerst werd gevraagd te reageren op een scenario *zonder gendergerelateerd kenmerk* (maar waar soms volgens de UNODC operationalisering toch sprake kan zijn van femicide vanwege de (voormalige) intieme band tussen verdachte en slachtoffer). Dit is scenario A. Daarna mochten ze reageren op hetzelfde scenario *met (extra) gendergerelateerd kenmerk*. Dit is *cue variatie* of variatiescenario B. De omgekeerde volgorde – waarbij respondenten eerst mochten reageren op een scenario met (extra) gendergerelateerd kenmerk (scenario B) en daarna op een scenario (variatiescenario A) zonder dit kenmerk – kwam ook voor.

De volgende vier scenario's werden geselecteerd, elk met een '*cue variatie*':

1. **Intieme-partner femicide (1A):** een vrouw wordt gedood door haar partner zonder een gedocumenteerde voorgeschiedenis van huiselijk geweld (= *volgens de werkdefinitie van dit onderzoek femicide, want een intieme partner valt automatisch binnen de UNODC operationalisering van femicide*).
 - o **Cue variatie (1B):** identieke casus, maar met een gedocumenteerde voorgeschiedenis van huiselijk geweld (= *femicide, want intieme partner valt automatisch binnen de UNODC operationalisering en een voorgeschiedenis van huiselijk geweld is een gendergerelateerd kenmerk dat door het UNODC eveneens aan femicide wordt gelinkt*).

2. **Ex-partner femicide (2A):** een vrouw wordt gedood door haar ex-partner zonder gedocumenteerde voorafgaande belaging/stalking (= *femicide want een ex-partner valt automatisch binnen de UNODC operationalisering van femicide*).
 - **Cue variatie (2B):** identieke casus, maar met gedocumenteerde geschiedenis van belaging/stalking (= *femicide want een ex-partner valt automatisch binnen de UNODC operationalisering en belaging is een gendergerelateerd kenmerk dat door het UNODC eveneens aan femicide wordt gelinkt*).
3. **Vreemden femicide (3A):** een vrouw wordt gedood door een vreemde, zonder (bekend) misogynistisch motief (= *geen femicide/ geen gendergerelateerd kenmerk*).
 - **Cue variatie (3B):** identieke casus, maar met misogynistisch motief (= *femicide, want een misogynistisch haatmotief is een gendergerelateerd kenmerk dat door het UNODC aan femicide wordt gelinkt*).
4. **Sekswerker femicide (4A):** een vrouw – die zowel sekswerker als thuiskapper is – wordt gedood door een klant tijdens een kappersbezoek bij haar thuis (= *femicide, want het enkele werkzaam zijn als sekswerker is een gendergerelateerd kenmerk dat door het UNODC aan femicide wordt gelinkt*).²⁴¹
 - **Cue variatie (4B):** identieke casus, maar ze wordt ditmaal gedood tijdens haar werk als sekswerker (= *femicide want sekswerk is een gendergerelateerd kenmerk dat door het UNODC aan femicide wordt gelinkt*).

Voor een overzicht van de gebruikte vignetten plus hun variaties en de daaropvolgende (door)vragen, zie bijlage IV.

De vignetten zijn ontwikkeld op basis van realistische zaken die wij in onze jurisprudentieanalyse of deskresearch hebben aangetroffen. Ze presenteren abstracte maar plausibele scenario's van femicide. Elk vignet is bewust kort en concreet gehouden om de respondenten niet te overbelasten, maar bevat wel het minimale dossier dat een rechter of officier van justitie nodig heeft om een beslissing te nemen, bestaande uit: (i) de kernfeiten van het delict; (ii) een minimale bewijsstructuur (één of twee bewijselementen, bijvoorbeeld een bekentenis of DNA); en (iii) informatie van de reclassering, die in elk vignet identiek wordt weergegeven. Door deze elementen constant of vergelijkbaar te houden, behouden we de interne validiteit (verschillen in antwoorden kunnen worden toegeschreven aan de gemanipuleerde *cue* en niet aan variaties in ernst of bewijskracht) en waarborgen we de ecologische validiteit (deelnemers hebben voldoende informatie om op een realistische manier

²⁴¹ De UNODC operationaliseert dit kenmerk als volgt: “The variable “victim was working in the sex industry” refers to situations when a woman who worked in the sex industry is a victim of an intentional homicide. This variable is applicable in all situations in which a female homicide victim is known by criminal justice authorities or other authorities to have previously engaged in sex work, irrespective of whether or not sex work is criminalized under that jurisdiction” (UNODC and UN Women, Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as “femicide/feminicide”), p. 12-13).

te oordelen over een gepaste straf(eis)). Bovendien verlagen we de cognitieve belasting en zorgen we voor vergelijkbaarheid van de antwoorden tussen deelnemers en scenario's.

Elke vignet werd eerst gepresenteerd in de basisversie (variatie A) of de variatieversie (variatie B). Deze versie lazen de deelnemers, waarna hen werd gevraagd om mondeling een straf(eis), inclusief strafmotivering, te formuleren. Vervolgens werd de (gendergerelateerde) *cue* hun mondeling toegelicht. Dus wie eerst variatie A las, werd mondeling een alternatief scenario voorgelegd (variatie B) en vice versa. Vervolgens werd aan de geïnterviewden gevraagd of deze *cue* hun eerdere straf(eis) zou veranderen. Zo mochten de respondenten bijvoorbeeld eerst een scenario lezen waarin mevrouw Y werd vermoord door haar man X *zonder* eerdere aanwijzingen van huiselijk geweld. Vervolgens werd hen gevraagd om een straf(eis) en motivering te formuleren. Daarna werd mondeling gezegd: 'Stel nu dat er in de zaak tussen mevrouw Y en meneer X sprake was van voorafgaand huiselijk geweld; de politie registreerde drie eerdere incidenten van huiselijk geweld in de afgelopen twee jaar; één daarvan vereiste ziekenhuisopname van mevrouw Y... Zou dit van invloed zijn op uw eerdere antwoord?' Dit *within-respondent design* stelde ons in staat te onderzoeken of en hoe de aan- of afwezigheid van gendergerelateerde kenmerken de herkenning van de zaak als femicide en de motivering van de straftoemeting beïnvloedde. Dit maakte het mogelijk het specifieke effect van de gemanipuleerde *cues* te isoleren.

In totaal waren er – inclusief de variatiescenario's – dus 4 (scenario A) + 4 (variatie B) = 8 verschillende vignetten. Elke deelnemer kreeg twee vignetten (met ieder een mondelinge *cue variatie*) voorgelegd via het scherm. Met in totaal 12 respondenten werd elk vignet dus door minstens drie deelnemers *op schrift* beoordeeld en door drie deelnemers als mondelinge *cue variatie*. Hieronder staat een overzicht van de verdeling van de vignetten over de verschillende deelnemers:

Rechter 1: Vignet 1 A→B, Vignet 2 B→A

Rechter 2: Vignet 1 B→A, Vignet 3 A→B

Rechter 3: Vignet 2 A→B, Vignet 4 B→A

Rechter 4: Vignet 3 B→A, Vignet 1 A→B

Rechter 5: Vignet 4 A→B, Vignet 2 B→A

Officier 1: Vignet 2 A→B, Vignet 1 B→A

Officier 2: Vignet 2 B→A, Vignet 3 A→B

Officier 3: Vignet 1 B→A, Vignet 4 A→B

Officier 4: Vignet 4 B→A, Vignet 1 A→B

Officier 5: Vignet 3 B→A, Vignet 2 A→B

Officier 6: Vignet 3 A→B, Vignet 4 B→A

Officier 7: Vignet 3 B→A, Vignet 4 A→B

2.7. Analyse vignetten-studie

Nadat alle interviews waren afgenomen, werden deze woordelijk getranscribeerd en handmatig gecodeerd en geanalyseerd, met de focus op twee aspecten:

1. **(H)erkenning ‘femicide’:** We onderzochten of, en zo ja hoe, deelnemers de scenario’s (uit zichzelf) conceptualiseren als femicide, en of deze herkenning wordt beïnvloed door de aanwezigheid of afwezigheid van specifieke *cues* die te maken hebben met gendergerelateerde kenmerken van femicide (bijv. gedocumenteerd eerder geweld, misogynistisch (haat-) motief, sekswerkcontext). Daarbij werd speciale aandacht besteed aan zowel spontane herkenning (bijv. directe of spontane verwijzingen naar ‘femicide’ of gelijkwaardige terminologie) als de vraag of respondenten de term ‘femicide’ zouden gebruiken ter zitting.
2. **(H)erkenning (ex-)relatie en gendergerelateerde kenmerken:** We analyseerden hoe deelnemers hun beslissingen over de straftoemeting motiveerden, inclusief de strafverzwarende en strafverminderende factoren die zij benadrukten, en in welke mate gendergerelateerde kenmerken (spontaan) expliciet werden genoemd. Dit aspect maakt het ook mogelijk om verschillen en overeenkomsten tussen vignetten-variaties te onderzoeken, bijvoorbeeld of gedocumenteerde stalking of misogynie ertoe leidt dat deelnemers tot een hogere straftoemeting komen.

Om deze dimensies te onderzoeken voerden we een thematische analyse uit, waarbij we deductieve codes/thema’s gebruikten die waren afgeleid van de onderzoeksvragen (bijv. spontane herkenning van ‘femicide’, herkenning van gendergerelateerde kenmerken, straftoemetingsfactoren, rol van gender), gecombineerd met inductieve codes/thema’s die organisch uit de gevoerde gesprekken met de officieren en rechters naar voren kwamen. Het definitieve coderingsschema (zie bijlage V) is achteraf opgesteld. De resultaten zijn in paragraaf 3 weergegeven. Ze betreffen alleen een weergave van hetgeen de geïnterviewden hebben gezegd, geen observaties vanuit de onderzoekers.

3. Resultaten

3.1. (Persoonlijke) ervaring met levensdelicten

Voorafgaand aan het vignettengedeelte werd aan de deelnemende officieren en rechters gevraagd in hoeverre zij in hun hoedanigheid van officier of rechter te maken hebben gehad met moord- en doodslagzaken. Hierbij hadden we het dus over levensdelicten in het algemeen, het woord ‘femicide’ werd in deze fase van het gesprek nog niet genoemd. Dit leidde tot zeer grove inschattingen, variërend van ‘een stuk of vier vijf [voltooide delicten]’ (officier 1) tot en

met ‘zo’n tachtig’ (officier 3) of ‘tussen de 75 en 150’ (rechter 5). Wanneer ze de pogingen erbij rekenden, dan kwamen de deelnemers op hogere aantallen uit.²⁴²

3.2. Kwalificatie en strafmaat

Vervolgens werd het eerste vignet voorgelegd aan de deelnemers waarna hun telkens de vraag werd gesteld om op basis van dit scenario een straf(eis) te formuleren en te motiveren.

De exacte kwalificaties en strafmaat variëren per scenario en per respondent (zie bijlage VI). Over het algemeen gaat men eerder uit van doodslag dan van moord en de straffen voor doodslag variëren van 9-16 jaar gevangenisstraf, met een gemiddelde van 12,4 jaar.²⁴³ Wanneer de respondent besluit dat (ook) sprake kan zijn van moord, dan varieert de straf(eis) tussen de 15-22 jaar gevangenisstraf met een gemiddelde van 18,9 jaar.²⁴⁴

3.3. Resultaten met betrekking tot het concept ‘femicide’

Nu waren we voor dit onderzoek eerder geïnteresseerd in de strafmotivering en de vraag of respondenten het concept ‘femicide’ (h)erkennen, dan de daadwerkelijke straf(eis). Hieronder worden de verschillende bevindingen nader beschreven, zoals bevindingen ten aanzien van het spontane gebruik van het woord ‘femicide’ bij de formulering van de straf(eis) en de bereidheid tot het gebruik van het woord ‘femicide’ ter zitting. Bij het spontane gebruik van het woord ‘femicide’ vallen subtiele verschillen op tussen drie soorten scenario’s (zie Figuur IX):

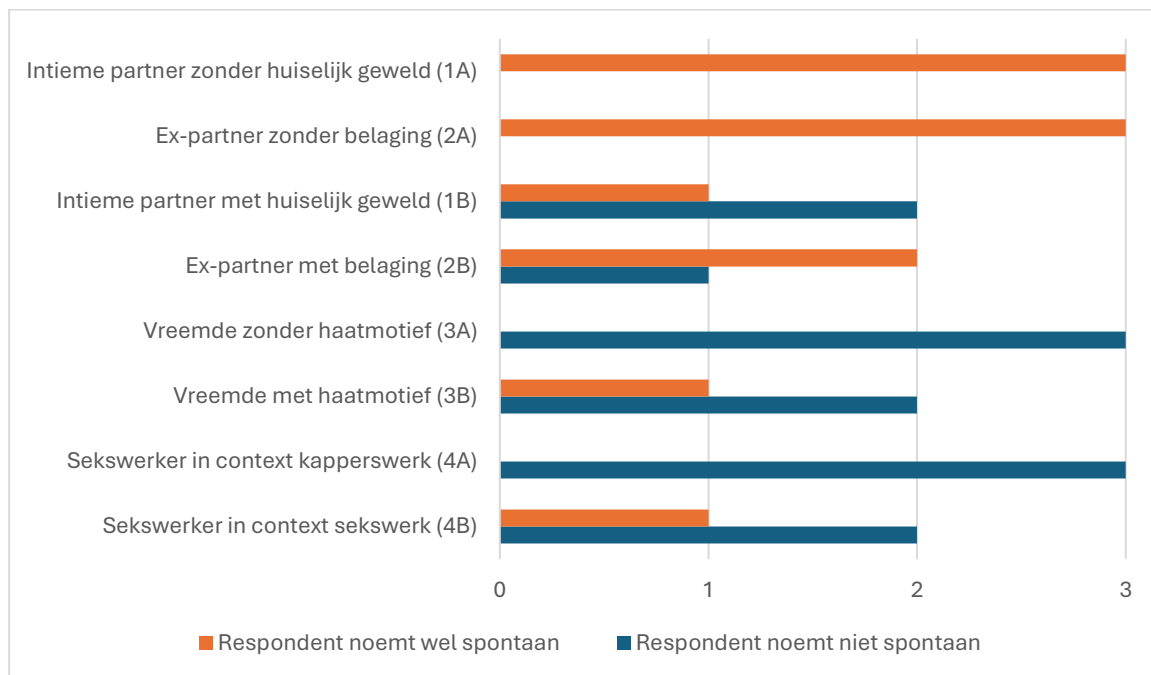
- vignetten tussen (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken (1A en 2A)
- vignetten tussen (ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken (1B en 2B)
- overige vignetten (3A en 3B, 4A en 4B)

Waar alle respondenten bij de (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken uit zichzelf het woord ‘femicide’ gebruiken, daar was dit al minder het geval bij de (ex)partners met extra gendergerelateerde kenmerken, en nog veel minder bij de overige vignetten.

²⁴² Wel gaven bepaalde respondenten aan de afgelopen jaren juist weinig persoonlijke ervaring als zittingsofficier van justitie met strafzaken betreffende levensdelicten te hebben gehad (officier 1, officier 2, officier 4, officier 7), al zagen zij in hun hoedanigheid van rechercheofficier van justitie en/of gedurende het collegiale strafmaat- of reflectieoverleg wel regelmatig hoe andere officieren met dergelijke zaken omgaan (officier 2, officier 4).

²⁴³ Het gemiddelde is enkel berekend voor de respondenten die de casus expliciet als doodslag kwalificeerden. Hoewel de (impliciete) kwalificatie doodslag in de andere gevallen dikwijls uit de lagere strafmaat kon worden opgemaakt, hebben we deze voor de zekerheid buiten beschouwing gelaten.

²⁴⁴ Ook hier zijn enkel de respondenten die de zaak expliciet als een moordzaak hebben gekwalificeerd meegenomen.

Figuur IX: spontaan gebruik 'femicide' in reactie op vignet.

3.3.1. Spontaan gebruik 'femicide'

Een opvallende bevinding is dat *alle* respondenten (n=6) die op schrift een scenario kregen voorgelegd tussen (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken (1A en 2A) spontaan het woord 'femicide' in de mond namen. Hierbij werden niet alleen de drie respondenten meegerekend die het woord bij de formulering van hun straf(eis) uit zichzelf gebruikten, maar ook de drie respondenten die na de eerste doorvraag van de interviewer het woord uit eigen beweging noemden. In deze doorvraag werd dus nadrukkelijk *niet* verwezen naar het begrip 'femicide', maar werd bijvoorbeeld gevraagd of ook andere strafverzwarende of strafverminderende factoren een rol konden spelen. Respondenten die daarna alsnog uit eigen beweging het woord 'femicide' gebruikten werden meegeteld.

Zo gebruikte officier 1 in haar primaire reactie op het scenario waarin een man zijn ex-partner doodde, zonder voorafgaande geschiedenis van belaging, binnen drie zinnen het woord 'femicide'. Voor haar was het gegeven dat er sprake was van een relatiebreuk aanleiding om gelijk aan femicide te denken. Ze maakt hieruit op dat 'meneer niet kon accepteren dat ze wegging' en ze ziet hierin een 'femicide-motief'. Officier 4, daarentegen, noemde het feit dat het een zaak tussen partners betrof – in het scenario waarin een man zijn vrouw doodde, zonder aanwijzingen van eerder huiselijk geweld – niet in de primaire formulering van haar strafeis. Pas toen de interviewer op de relatie doorvroeg, gaf de respondent aan dat ze dit feit zeker mee zou nemen in de strafeismotivering en noemde ze (dus in tweede instantie) spontaan het woord 'femicide':

Interviewer: (...) ik hoor dat je dat niet noemt, maar zou je het feit dat het hier partners betreft ook meenemen in de strafmotivering?

Officier 4: Ja, nou ja, dan krijg je het hele femicide-verhaal natuurlijk ook, hè. Dus... Ja, dat zou ik hier wel in meenemen, zeker. Maar aan de andere... Ja, dat zou ik hier in meenemen. Ik zou het zeker noemen, maar niet zo overduidelijk als... Je bijvoorbeeld hebt, hè... Omdat dat is natuurlijk ook... Er zijn geen signalen van Veilig Thuis. Het was er altijd rustig. Dus hier is iets gebeurd, maar dit is niet een... Het is geweld tegen een partner, tegen zijn vrouw. Maar het is natuurlijk niet een stelselmatige, gewelddadige situatie waarvan sprake is. [officier 4]²⁴⁵

Opvallend genoeg werd de term ‘femicide’ (of synoniem) minder vaak spontaan gebezigd door de (n=6) respondenten die begonnen met een scenario waarin er niet alleen sprake was van (ex)partners, maar ook van een bijkomend gendergerelateerd kenmerk (1B en 2B). Slechts drie van de zes respondenten noemde gelijk de term femicide, waarbij één van deze respondenten het overigens niet heeft over ‘femicide’, maar over ‘doodslag op vrouwen’ (rechter 5).

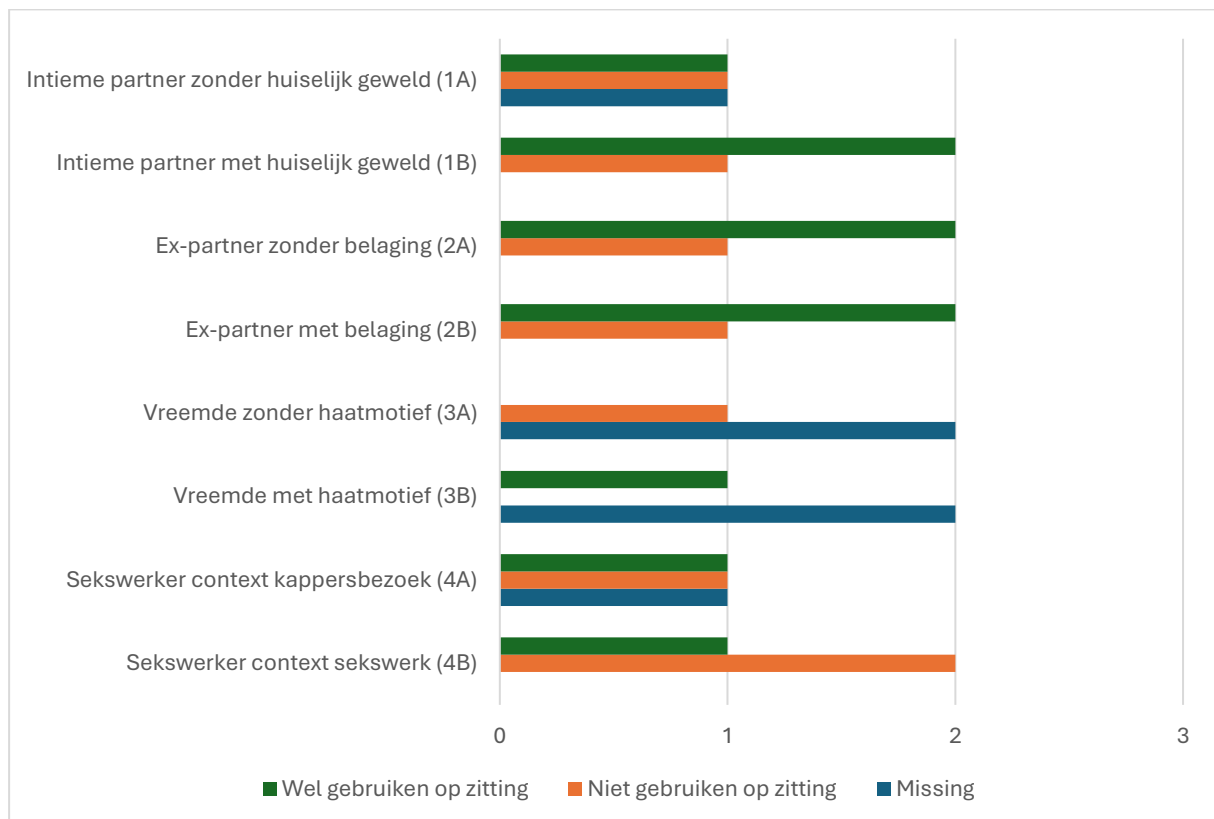
Bij de ‘overige’ scenario’s – dus zonder (voormalige) relatie tussen verdachte en slachtoffer – (3A en 3B, 4A en 4B) werd het woord ‘femicide’ beduidend minder vaak spontaan gebezigd, zelfs niet wanneer er conform de UNODC definitie sprake zou zijn van femicide vanwege aanwezigheid van andere gendergerelateerde kenmerken. Slechts twee van de twaalf respondenten gebruikten deze term spontaan: één in de situatie waarin een vrouw door een vreemde wordt gedood op grond van een haatmotief (officier 5) en één in de situatie waarin een sekswerker door een seksklant wordt gedood (rechter 3). Bij het scenario waarin een vreemde een onbekende vrouw om het leven brengt zonder bekend motief, en het scenario waarin een sekswerker in de context van haar werk als thuiskapper wordt gedood, wordt de term helemaal niet uit eigen beweging genoemd.

3.3.2. Gebruik van het woord ‘femicide’ ter zitting

Na afloop van het vignettengedeelte werd aan de respondenten medegedeeld dat het onderzoek zich speciaal richtte op femicide. Vervolgens werd respondenten gevraagd of zij ter zitting het woord ‘femicide’ expliciet zouden gebruiken in de formulering van hun straf(eis) en, zo ja, waarom zij dat zouden doen (zie figuur X). Hierop gaven veel respondenten aan dat zij dit woord wel degelijk expliciet zouden noemen, *mits het een casus betreft die bij hun conceptualisering van femicide past*. Wanneer we weer uitgaan van de drie categorieën – (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken (1A en 2A); (ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken (1B en 2B) en ‘overige’ scenario’s (3A en 3B, 4A en 4B) –

²⁴⁵ Deze officier (4) gaf overigens later in de vignettenstudie aan dat ze zou twijfelen om op deze casus expliciet het label ‘femicide’ te plakken. Wanneer er tevens sprake zou zijn van huiselijk geweld, dan zou ze dit sowieso met meer overtuiging doen.

ontstaat het beeld dat de respondenten daar in grote mate wel toe bereid zijn wanneer het scenario's met (ex-)partners betreft en dit geldt ook voor het scenario waarin een man een (vreemde) vrouw doodt vanuit een haatmotief, maar dat een zaak waarin een sekswerker door een seksklant wordt gedood niet ter zitting met 'femicide' wordt aangeduid.

Figuur X: gebruik van de term 'femicide' ter zitting.

Bij de (n=6) respondenten die het scenario kregen voorgelegd tussen (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken, wisselden de antwoorden. Hoewel ze in hun eerste reactie op het vignet dus allemaal spontaan het woord 'femicide' gebruikten (zie paragraaf 3.3.1 hierboven), zouden twee respondenten de term desondanks niet opnemen in hun requisitoir.²⁴⁶ Eén respondent zou dit achterwege laten, omdat hijzelf een 'enge' definitie van femicide hanteert, waarbij het draait om aanwezigheid van een haatmotief: de casus waarin een ex-man zijn vrouw doodt zonder voorafgaande belaging, voldoet niet aan deze enge definitie (officier 5). Wel zou hij misschien benoemen dat een dergelijke casus in de samenleving steeds vaker onder het begrip 'femicide' wordt geschaard en dat hier terecht meer aandacht voor is. Een

²⁴⁶ Van de vier officieren die een vignet van een (ex-)partner zonder extra kenmerken kregen voorgelegd zouden twee officieren niet het woord 'femicide' ter zitting gebruiken, zou één het wel doen en was één antwoord 'missing'. Van de twee rechters zouden beide het woord 'femicide' ter zitting gebruiken.

andere respondent zou waarschijnlijk afzien van het gebruik van het label ‘femicide’ omdat zij daarvoor tevens aanwijzingen voor eerder huiselijk geweld nodig heeft: het enkele feit dat het levensdelict plaatsvond tussen intieme partners is volgens haar onvoldoende (officier 1). De overige drie respondenten zouden het woord ‘femicide’ juist wel noemen ter zitting.²⁴⁷

De scenario’s waarin sprake was van een levensdelict tussen (ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken riepen eveneens wisselende reacties op. Vier van de zes respondenten zouden dit inderdaad expliciet ‘femicide’ noemen in hun requisitoir of vonnis, maar twee respondenten zouden dit in beginsel niet doen.²⁴⁸ Waar één van deze respondenten eventueel nog het woord ‘femicide’ zou gebruiken, wanneer er een bepaald ‘motief in genderrolpatronen’ kan worden vastgesteld, zoals eerdere veroordelingen wegens huiselijk geweld (officier 1), daar geeft de ander aan het fenomeen van mannen die hun ex-partners niet kunnen loslaten wel te zullen omschrijven, maar het gebruik van het woord femicide zelf ‘link’ te vinden (rechter 5).

Bij de overige scenario’s zonder extra gendergerelateerde kenmerken (3A en 4A) is de vraag of de respondent het specifieke scenario ter zitting als femicide zou kwalificeren niet altijd expliciet aan bod gekomen: er zijn veel ontbrekende of onduidelijke antwoorden. Deze scenario’s worden hier verder buiten beschouwing gelaten. Enkel bij het scenario waarin een man een onbekende vrouw doodt vanuit een misogynistisch haatmotief (3B)²⁴⁹ en het scenario waarin een sekswerker door een seksklant wordt gedood (4B) is deze vraag met voldoende respondenten besproken. In het geval van het doden van een onbekende vrouw vanuit een haatmotief zouden alle drie de respondenten met wie dit is besproken (n=3) de zaak expliciet aanduiden als een geval van femicide. Officier 7 geeft hierbij aan dat dit scenario weliswaar niet aansluit bij de definitie van ‘femicide’ van het openbaar ministerie (die zich specifiek richt op (ex-)partnerrelaties, zie hoofdstuk 5), maar dat dit wel past bij de maatschappelijke opvatting en dat zij dit ook zo zou uitleggen ter zitting.

De zaak van de vrouw die in de context van sekswerk om het leven wordt gebracht wordt door slechts één van de drie respondenten als een femicidezaak gelabeld (rechter 3). De overige twee respondenten sluiten het gebruik van het woord niet geheel uit, maar er zou in dat geval ook sprake moeten zijn van aanvullende kenmerken, bijvoorbeeld een duidelijke blijf van minachting jegens sekswerkers. Het enkele feit dat het slachtoffer door een seksklant wordt gedood is onvoldoende.

²⁴⁷ Bij één respondent is onduidelijk of hij het woord ‘femicide’ expliciet zou gebruiken (‘missing’). Deze respondent zou wel expliciet ‘rode vlaggen’ (bijv. eerdere veroordelingen wegens huiselijk geweld) opnemen in het vonnis als dit relevant is voor de hoogte van de straf (rechter 4).

²⁴⁸ De verdeling over de rechters en officieren die een vignet van een (ex-)partner met extra kenmerk kregen voorgelegd was precies gelijk: van de drie officieren zouden twee het wel noemen (één niet) en van de drie rechters zouden eveneens twee rechters het wel noemen (en één niet).

²⁴⁹ In twee gevallen lazen de respondenten dit scenario niet op schrift, maar kregen ze dit scenario als mondelinge *cue variatie* voorgelegd, vandaar dat deze uitkomsten niet duidelijk in figuur X terugkomen.

3.3.3. Redenen gebruik ‘femicide’ ter zitting

Aan de respondenten werd tevens gevraagd waarom zij het woord ‘femicide’ expliciet zouden gebruiken in de formulering van hun straf(eis). Een eerste reden was dat er binnen de rechterlijke organisatie tegenwoordig extra aandacht voor dit onderwerp bestaat, onder andere naar aanleiding van spraakmakende femicidezaken (zoals de zaak Humeyra).²⁵⁰ Al deze aandacht heeft bijgedragen aan een grotere bewustwording binnen de beroepsgroep. In dit verband verwezen verschillende officieren ook naar de aanstelling van een gespecialiseerde (huiselijk geweld) officier in ieder parket: deze specialisten zorgen voor blijvende aandacht voor femicide.²⁵¹ Voorts werd verwezen naar bijzondere afspraken binnen het openbaar ministerie in dit verband: door de landelijke huiselijk geweld-officier, een intern protocol en een (pers)woordvoerings(richt)lijn worden officieren aangespoord om het woord ‘femicide’ expliciet te gebruiken in relevante zaken (meer hierover in hoofdstuk 5).²⁵² Bij de rechters was geen sprake van intern beleid of afspraken. Wel verwezen enkele rechters naar relevante recente congressen die hadden bijgedragen aan hun bewustwording.²⁵³ Meer over het verschil in (intern) beleid tussen OM en de rechters in hoofdstuk 5.

Nu zijn bovengenoemde redenen – de interne afspraken en de toegenomen aandacht – eerder procedureel dan materieel van aard: ze zeggen op zichzelf niets over de onderliggende ratio van dergelijke afspraken. Bepaalde respondenten noemen ook meer materiële redenen voor het expliciet gebruik van de term in de rechtspraktijk. Een eerste reden die in dat verband wordt genoemd is om aan te geven dat het ‘een hele ernstige vorm van moord is’ (officier 1). Het label ‘femicide’ drukt volgens deze respondent dus een bepaalde *ernst* uit. Een andere belangrijke reden is het feit dat het gebruik van de term aan procesdeelnemers, journalisten, maar ook aan de bredere maatschappij *verduidelijkt* wat voor soort zaak het betreft. Dit wordt door meerdere respondenten genoemd.²⁵⁴ Aan de hand van de individuele zaak wordt bovendien een groter maatschappelijk probleem *zichtbaar* gemaakt. Officier 4 verwoordt het als volgt:

We onderkennen dat het een fenomeen is waar... wat dus niet meer een individuele zaak hier en daar is. Dus dat we echt wel kijken naar een bepaald fenomeen. En daar willen we dan ook wel echt tegen optreden en daar rekening mee houden in de strafeis [officier 4].

Voor rechter 5 is dit echter juist reden om het label niet zo snel te gebruiken. Deze rechter wil de aandacht op de individuele zaak houden, en niet het grotere fenomeen benadrukken. Bovendien was er binnen de rechtspraktijk al volop aandacht voor bepaalde rode vlaggen, ook

²⁵⁰ Bijvoorbeeld officier 2.

²⁵¹ Bijvoorbeeld officier 2, 3, 4

²⁵² Bijvoorbeeld officier 1, 3, 7. Officier 1 heeft het over een ‘perswoordvoeringsrichtlijn’, terwijl officier 7 spreekt over een ‘woordvoeringslijn’.

²⁵³ Bijvoorbeeld rechter 3 en 4.

²⁵⁴ Officier 4, rechter 2, rechter 3.

voor de recente discussie over femicide. Om deze reden is terughoudendheid gepast en vindt hij het gebruik van de term ‘link’.

Een ander probleem met de verduidelijkingsfunctie is dat overvloedig gebruik van de term juist weer verwarring kan creëren, zoals blijkt uit het volgende citaat:

Laat ik het zo zeggen, niet elk vrouwelijk slachtoffer is slachtoffer van femicide. Maar tenslotte zijn veel vrouwen wel slachtoffer van wat daar naar de huidige definitie wel onder valt. Soms verduidelijkt het, dan zou ik het zeker overwegen en doen, soms verduidelijkt het ook niet en leidt het soms wel de aandacht af. Als iemand vanuit een stoornis handelt, had het wellicht ook een man kunnen zijn bijvoorbeeld. (...) Het is natuurlijk een mooi woord om iets aan te duiden. De wet kent het niet. Dan doe je het denk ik vooral wanneer het verduidelijkt.
[rechter 2]

3.4. Herkennen en erkennen van (ex-)relatie en gendergerelateerde kenmerken

Een tweede onderzoeksdoel van de vignettenstudie zag op de vraag of officieren van justitie en rechters de (voormalige) partnerrelatie en eventueel aanwezige gendergerelateerde kenmerken (spontaan) zouden benoemen in hun straf(eis)motivering en, zo ja, of ze deze relatie en kenmerken in strafverzwarende zin zouden meenemen. Wederom kan een onderscheid gemaakt worden tussen de drie categorieën: (ex-)partnersscenario's zonder extra gendergerelateerde kenmerken; (ex-)partnersscenario's met extra gendergerelateerde kenmerken; en 'overige' scenario's. Om het overzicht te bewaren wordt aan de hand van de drie categorieën – (ex-)partners zonder gendergerelateerde kenmerken; (ex-)partners met gendergerelateerde kenmerken; 'overige' scenario's) – gerapporteerd, en niet aan de hand van de onderscheiden thema's – spontaan benoemen kenmerk invloed kenmerk op straf, invloed van *cue variatie* op straf – hoewel deze thema's uiteraard in alle drie de categorieën terugkomen. Voor de leesbaarheid wordt bovendien telkens eerst een beknopte overzichtstabel per categorie weergegeven. Een complete tabel (met meer nuances) is te vinden bijlage VI.

3.4.1. (Ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken

Vignet	Respondent	Spontaan noemen gendergerelateerde kenmerken in reactie op vignet (kenmerk + invloed)	Gendergerelateerd kenmerk op navraag (kenmerk + invloed)	Invloed <i>cue variatie</i>
1A (intieme partner, zonder huiselijk geweld)	Officier 4	Nee	Ja, zou 'kale' relatie in strafverzwarende zin meenemen	Ja, zou meldingen huiselijk geweld in strafverzwarende zin meenemen
	Rechter 1	Ja, noemt relatie spontaan in strafverzwarende zin		Nee, meldingen huiselijk geweld geen invloed, vanwege beperkte informatie
	Rechter 4	Ja, noemt relatie spontaan in strafverzwarende zin		Nee, meldingen huiselijk geweld geen invloed, want geen veroordelingen.
2A (ex-partner zonder belaging)	Officier 1	Ja, noemt relatiebreuk spontaan, want draagt bij aan kwalificatie 'moord' (en in die zin strafverzwarend)	Nee, zou 'kale' ex-relatie niet in strafverzwarende zin meenemen	Ja, voorafgaande belaging is strafverzwarend, want slachtoffer heeft naar laatste stuk van leven gehad.
	Officier 5	Ja, noemt 'zij is van mij' motief en 'femicide' in strafverzwarende zin	Ja, zou 'kale' ex-relatie meenemen in verzwarende zin	Ja, voorafgaande belaging is strafverzwarend, omdat 'slachtofferschap nog heftiger is'
	Rechter 3	Nee	Ja, zou 'kale' ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen	Nee, voorafgaande belaging niet van invloed op strafmaat, want nu staat levensdelict centraal.

Tabel VIII: overzicht resultaten vignetten voor (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken.

Wanneer we kijken naar de (ex-)partnersscenario's zonder extra gendergerelateerde kenmerken, dan valt op dat het spontaan benoemen van de (voormalige) relatie niet door alle respondenten gebeurt: twee van de zes respondenten noemen uit zichzelf de intieme relatie tussen verdachte en slachtoffer, twee anderen verwijzen spontaan naar aspecten die samenhangen met de

voormalige relatie – zoals de relatiebreuk of mogelijke aanwezigheid van een ‘zij is van mij’-motief – terwijl weer twee anderen niet uit eigen beweging verwijzen naar de (voormalige) relatie.

De invloed van een (voormalige) relatie / relatiebreuk op de straf is redelijk consistent: de twee respondenten die uit zichzelf de (ex-)relatie signaleerden in hun motivering zouden dit in strafverzwarende zin meenemen. Zo zei rechter 1 over de zaak waarin een man zijn vrouw doodt, zonder eerdere meldingen van huiselijk geweld, bijvoorbeeld het volgende:

Natuurlijk zit je ook te denken aan femicide. Ik moet eerlijk zeggen, natuurlijk: in je eigen vertrouwde omgeving moet je veilig kunnen zijn. En ik zou het willen doortrekken: met je partner zou je ook heel veilig moeten zijn. Dus dat is extra heftig wanneer je in je eigen omgeving, en ook nog eens een keer door je eigen partner, op deze manier om het leven wordt gebracht. [rechter 1]

Ook voor de twee respondenten die spontaan verwezen naar aspecten die samenhangen met de ex-relatie (relatiebreuk of ‘zij-is-van-mij-motief’) resulteerde dit in een hogere straf(eis), bijvoorbeeld omdat deze bijdragen aan de conclusie dat sprake is van moord in plaats van doodslag:

Ja, dus allereerst moet je natuurlijk gaan kijken: is er sprake van voorbedachte rade, dus moord? Daar staan hogere straffen op dan op doodslag. (...) En we weten dat vanuit een relatiebreuk, dat dan de partners eigenlijk wel op een gegeven moment zeggen: nou weet je, ik vind dit zo erg, zij mag niet meer leven. En dan is het gewoon een bewuste beslissing om iemand dood te maken. [officier 1]

Respondenten die niet uit zichzelf verwezen naar de (ex-)relatie tussen partijen gaven op navraag eveneens aan dat het enkele bestaan van de (ex-)relatie (de ‘kale’ relatie) van strafverzwarende invloed zou zijn, zelfs wanneer het ex-partners betreft. De strafverzwaring werd onderbouwd onder verwijzing naar de ‘huiselijke sfeer’ waarin het levensdelict plaatsvond (officier 3; officier 4). Slechts één officier zou de voormalige relatie niet ‘in kale zin’ meenemen, maar zou meer context nodig hebben om dit feit expliciet en in strafverzwarende zin te benadrukken in haar requisitoir (officier 1).

De invloed van de mondelinge ‘cue variatie’ – waarbij een extra gendergerelateerd kenmerk (meldingen huiselijk geweld of meldingen belaging) aan de casus werd toegevoegd en respondenten werd gevraagd of dit kenmerk zou leiden tot een andere straf(eis) – was meer gevarieerd. Drie van de zes respondenten gaven aan dat ze dit kenmerk expliciet zouden noemen en in strafverhogende zin zouden meewegen (officier 1, officier 4, officier 5). Meestal is de redenering dat er sprake is van een escalerend patroon en dat de moord of doodslag voor het slachtoffer het sluitstuk is van een hele nare periode. Officier 4 twijfelt of ze de drie meldingen van huiselijk geweld in strafverzwarende zin mee zou nemen, omdat het enkel meldingen en geen veroordelingen betreft. Toch besluit ze uiteindelijk om dit wel te doen:

Uiteindelijk heeft dat dan niet tot veroordelingen geleid. Dus ik vind het dan wel lastig om vanuit daar strafverzwaring te beredeneren. Maar ik zou er wel meer aandacht voor vragen. Dus ik zou daar nog nadrukkelijker de aandacht op leggen... ..om de rechtbank te overtuigen dat dat extra zwaar kan worden aangerekend. Ja, dat daar ook wel een bepaalde strafverzwarende maat in kan zitten. [officier 4]

Voor rechters 1 en 4 is het feit dat het enkel meldingen betreft – in de zaak waarin een man zijn vrouw doodde met aanwijzingen van huiselijk geweld – en het feit dat het verder aan context ontbreekt juist reden om de oorspronkelijke straf(motivering) niet te wijzigen. Wanneer er meer duidelijkheid zou zijn over eventuele stoornissen en het recidiverisico, dan zou rechter 1 de eerdere meldingen van huiselijk geweld misschien wel meenemen bij het eventueel opleggen van preventieve maatregelen. Een extra zware straf vanuit het oogpunt van vergelding ziet deze respondent echter niet zitten, onder andere omdat het slechts bij meldingen is gebleven.

Rechter 3 neemt de voorafgaande belaging ook niet mee in de straf(motivering), omdat nu juist het levensdelict centraal staat. Zij zou een rapportage waaruit blijkt van een geschiedenis van belaging mogelijk wel meenemen in verband met het opleggen van een eventuele Tbs-maatregel (ter bescherming van toekomstige partners).

3.4.2. (Ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken

Vignet	Respondent	Spontaan noemen gendergerelateerde kenmerken in reactie op vignet (kenmerk + invloed)	Gendergerelateerd kenmerk op navraag (kenmerk + invloed)	Invloed <i>cue</i> variatie
1B (intieme partner, met huiselijk geweld)	Officier 1	Ja, noemt relatie en huiselijk geweld spontaan, maar geen invloed op straf, want te weinig context	Onduidelijk/missing	Nee, afwezigheid huiselijk geweld kenmerk geen invloed, want eerdere meldingen ook geen invloed.
	Officier 3	Ja, noemt huiselijk geweld spontaan, maar geen invloed op straf, want geen veroordelingen	Ja, zou ook 'kale' relatie meenemen; suggereert dat dit strafverzwarend werkt	Nee, afwezigheid huiselijk geweld kenmerk geen invloed, want geen veroordelingen
	Rechter 2	Ja, noemt huiselijk geweld spontaan, maar geen invloed op straf, want te weinig context	Nee, zou 'kale' relatie niet in strafverzwarende zin meenemen	Nee, afwezigheid huiselijk geweld kenmerk geen invloed, want eerdere meldingen ook geen invloed
2B (ex-partner met belaging)	Officier 2	Ja, noemt ex-relatie en belaging spontaan in strafverzwarende zin	Ja, zou 'kale' ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen, want maakt het een 'persoonlijk delict'	Ja, afwezigheid belaging werkt strafverminderend.
	Rechter 1	Ja, noemt belaging spontaan in strafverzwarende zin, want maakt omstandigheden 'heftiger'	Ja, zou 'kale' ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen, want 'heftiger' dan vreemde	Ja, afwezigheid belaging werkt strafverminderend
	Rechter 5	Ja, noemt belaging spontaan in strafverzwarende zin	Ja, zou 'kale' ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen maar vooral i.c.m. eerdere intimidatie	Ja, afwezigheid belaging werkt strafverminderend

Tabel IX: resultaten vignetten voor (ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken

In de (ex-)partnersscenario's met extra gendergerelateerde kenmerken ziet de spontane herkenning van relevante kenmerken eerder op de extra gendergerelateerde kenmerken, dan het

‘kale’ bestaan van een (ex-)relatie: waar alle zes respondenten uit zichzelf de meldingen huiselijk geweld of belaging aanhalen, daar noemen slechts twee van de zes respondenten eveneens de (ex-)relatie tussen partijen bij hun primaire gedachtevorming aangaande de strafmotivering.

De invloed van de meldingen over huiselijk geweld op de straf(eis) is wisselend en wijkt bovendien af van de invloed van de meldingen over belaging. In het geval van meldingen van huiselijk geweld zouden twee van de drie respondenten geen invloed toekennen aan dit gegeven (officier 1, rechter 2). Dit heeft wederom te maken met het feit dat er weinig context bekend is, en het hier slechts ‘meldingen’ betreft en geen eerdere veroordelingen:

Ik zie geen eerdere veroordelingen voor geweldsmisdrijven. Wel, kennelijk is er weleens wat gebeurd. Maar ja, een incident van huiselijk geweld kan alles zijn, variërend van een pittige mishandeling tot niks. Kijk, er is geen vervolging ingesteld, dus daar kan je eigenlijk niet zo heel veel mee [rechter 2]

Wel geeft deze respondent aan dat wanneer er bewijs is dat ‘mevrouw bang was van meneer’ en hij in het verleden heeft gedreigd haar iets aan te doen wanneer ze hem verlaat, of wanneer hij eerder is veroordeeld wegens zware geweldsmisdrijven, dat hij dit wel kan meewegen.

Officier 1 overwoog eveneens de eventuele rol van de geweldsgeschiedenis, ditmaal in het licht van de kwalificatie van het strafbare feit. Uiteindelijk vond ze drie incidenten, die bovendien niet waren vervolgd, weinigzeggend. Er zou – volgens deze officier – nog sprake kunnen zijn van ‘situationeel geweld’, dat wil zeggen meer incidenteel geweld, waarbij inderdaad sprake is van een uit de hand gelopen ruzie en een steekpartij die in een opwelling gebeurde. Dit scenario wijst volgens haar op doodslag. Wanneer er echter steviger aanwijzingen zijn voor een relatie die werd gekenmerkt door ‘intieme terreur’, dan zou zij daar een planmatiger *mens rea* uit kunnen afleiden, hoewel ze toegeeft dat het bewijzen van voorbedachte raad op de dood juridisch meer vereist, bijvoorbeeld een online zoekgeschiedenis naar manieren om een lijk weg te maken. Voor deze specifieke officier werkte de aanwezigheid van drie meldingen huiselijk geweld dus niet per definitie strafverzwarend. Enkel bij sterkere aanwijzingen van intieme terreur zou het impact kunnen hebben op de kwalificatie en, bijgevolg, de strafmaat.

Een derde respondent noemt de voorgeschiedenis van huiselijk geweld in eerste instantie spontaan in strafverzwarende zin, maar nuanceert later dat het geen veroordelingen zijn, dus ook voor haar maken de meldingen qua strafmaat ‘weinig uit’ (officier 3).

Opvallend genoeg valt in het scenario waarin een man zijn ex-partner doodt na eerdere intimidatie en belaging niemand over het feit dat het ook in dit scenario enkel nog maar meldingen betreft. Voor alle drie de respondenten werkt dit strafverzwarend (officier 2, rechter 1, rechter 5), want het maakt ‘de omstandigheden van het geval heftiger’ (rechter 1). Voor officier 2 kunnen de eerdere intimidatie en het ongewenste contact bijdragen aan de kwalificatie moord. Hoewel ze uiteindelijk tot de conclusie komt dat er in casu sprake is van ‘doodslag’, noemt ze dit kenmerk wel als factor die kan meewegen in een zwaardere kwalificatie. Zelfs nu

ze niet voor het anker van moord gaat liggen, werkt dit ‘femicide-aspect’ voor haar strafverzwarend.

De eventuele afzonderlijke invloed van de ‘kale’ (voormalige) relatie op de straf is vooral op navraag achterhaald. Bij het scenario waarin een vrouw door haar stalkende ex-partner om het leven wordt gebracht, werkt de voormalige relatie tussen betrokkenen voor alle drie de respondenten strafverzwarend, want het maakt het delict ‘persoonlijker’ (officier 2) en het is ‘heftiger’ dan wanneer het levensdelict wordt gepleegd door een wildvreemde (rechter 1). De laatste respondent neemt de ex-relatie in strafverzwarende zin mee, maar doet dit vooral in combinatie met de eerdere intimidatie (rechter 5):

Maar desondanks wil hij maar gewoon doorgaan. Met andere woorden, dan krijg je een beetje macht. Ik bepaal wel wanneer iets uitgaat. Ik bepaal wel wanneer jij mag zeggen dat onze relatie over is. Dan kom je een beetje in een giftige en toxische omgeving terecht. Dat neem ik mensen buitengewoon kwalijk.
[rechter 5]

In het scenario waarin een man zijn huidige intieme partner doodt (na eerdere meldingen huiselijk geweld) zou één respondent de ‘kale’ intieme relatie wel expliciet en strafverzwarend meenemen in haar requisitoir, want dat maakt het juist femicide (officier 3), terwijl een andere respondent noch de eerdere signalen van huiselijk geweld, noch de relatie tussen partijen in strafverzwarende zin meeweegt, want mensen die samenleven lopen nu eenmaal een hoger risico op een ruzie die uit de hand loopt (rechter 2).

De invloed van de cue variatie, ten slotte, is zeer beperkt in het geval van het weglaten van de meldingen huiselijk geweld. Dit maakt voor geen van de drie respondenten een verschil qua straf(maat), (wederom) omdat het enkel meldingen betreft, en geen veroordelingen of anderszins ‘harde aanwijzingen’ van huiselijk geweld of intieme terreur (officier 1, officier 3, rechter 2). Dit staat lijnrecht tegenover de invloed van de *cue variatie* in het scenario waarin een man zijn ex-partner doodt na meldingen van intimidatie en ongewenst contact. Wanneer we de eerdere meldingen weglaten – en dus enkel de ‘kale’ voormalige relatie overblijft – dan concluderen alle drie de respondenten dat dit strafverminderend werkt.

3.4.3. Overige scenario's

Vignet	Respondent	Spontaan noemen gendergerelateerde kenmerken in reactie op vignet (kenmerk + invloed)	Gendergerelateerd kenmerk op navraag (kenmerk + invloed)	Invloed <i>cue variatie</i>
3A (vreemde zonder haatmotief)	Officier 2	n.v.t.	n.v.t.	Ja, haatmotief verandert kwalificatie in moord en daarmee strafverzwarend
	Officier 6	n.v.t.	n.v.t.	Ja, haatmotief verandert kwalificatie in moord en daarmee strafverzwarend
	Rechter 2	n.v.t.	n.v.t.	Ja, haatmotief zorgt ervoor dat een Tbs-maatregel in beeld komt. Is indicatief voor een stoornis.
3B (vreemde met haatmotief)	Officier 5	Ja, noemt haatmotief spontaan; zorgt voor kwalificatie moord en werkt strafverzwarend.		Nee, afwezigheid haatmotief geen invloed, want dan eveneens hogere eis wegens geen tekst en uitleg geven.
	Rechter 4	Ja, noemt haatmotief spontaan als aanwijzing voor stoornis; bij geen stoornis sowieso grond voor strafverzwaring		Nee, afwezigheid haatmotief geen invloed, want dan eveneens hogere straf, want verdachte neemt 'geen enkele verantwoordelijkheid'
	Officier 7	Ja, noemt haatmotief spontaan in strafverzwarende zin		Ja, afwezigheid haatmotief werkt iets strafverminderend
4A (sekswerker context kappersbezoek)	Officier 3	Ja, noemt sekswerk en baan als thuiskapper, maar geen invloed op straf, want 'formeel absoluut niet relevant'	Nee, zou op navraag sekswerk niet in requisitoir benoemen, want niet relevant	Nee, context sekswerk maakt voor straf niet uit
	Rechter 5	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Nee, zou sekswerk niet noemen, want onduidelijk of verdachte delict	Ja, context sekswerk werkt waarschijnlijk strafverhogend, want sekswerker stelt zich kwetsbaar op en is

			pleegt wegens sekswerk	mogelijk misbruik van gemaakt.
	Officier 7	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Nee, zou sekswerk niet noemen, tenzij dit oorzaak of relevante context is geweest.	Ja, context sekswerk werkt strafverhogend, want sekswerk is kwetsbaar en dan is hier misbruik van gemaakt.
4B (sekswerker context sekswerk)	Officier 4	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Ja, zou sekswerk noemen, maar enkel indien tevens van minachting of motief blijkt; dan mogelijk moord en/of strafverzwarend	Nee, andere context geen invloed, want mogelijk wist klant helemaal niet van sekswerk.
	Officier 6	Nee, noemt sekswerk niet spontaan.	Ja, zou sekswerk noemen want in die context gebeurd, maar werkt niet strafverzwarend	Nee, andere context geen invloed, want aard werk is niet relevant.
	Rechter 3	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Ja, zou sekswerk noemen, want in die context gebeurd en kwetsbaar beroep, maar werkt niet strafverzwarend	Nee, andere context geen invloed, want ook sekswerk werkt niet strafverzwarend.

Tabel X: resultaten vignetten voor overige scenario's.

De spontane herkenning en de invloed van gendergerelateerde kenmerken varieert enorm wanneer we het haatscenario afzetten tegen het scenario waarin een sekswerker in de context van een knipbeurt, danwel sekswerk wordt gedood.

Haatscenario. In het haatscenario benoemen alle (drie van de drie) de respondenten spontaan het misogynistisch motief. De invloed van dit gendergerelateerde kenmerk op de straf is eveneens evident: ze kennen hier een belangrijk strafverzwarend effect aan toe, omdat een haatmotief kan bijdragen aan de kwalificatie moord (en daarmee een hogere straf); omdat het delict 'volstrekt oninvoerbaar en verwerpelijk' is (officier 5); omdat het een aanwijzing kan zijn voor een ernstige stoornis (rechter 4); of omdat het sowieso strafverzwarend werkt (rechter 4, officier 7). Ook de respondenten die eerst mochten reageren op het scenario waarin een man een onbekende vrouw dodelijk aanvalt zonder bekend motief, waarna de cue variatie prijs gaf dat de man handelde uit haat tegen vrouwen, waren vrij eensgezind in hun antwoorden: het haatmotief werkte strafverzwarend wegens een kwalificatie voor moord (officier 2, officier 6) of het zorgt ervoor dat een strafverzwaring en/of Tbs-maatregel in beeld komt, vooral met het oog op de bescherming van de maatschappij (rechter 2).

De antwoorden in het omgekeerde scenario – waarin eerst sprake was van een haatscenario, en waarbij in de *cue variatie* de verdachte zwijgt en het motief onbekend blijft – lijken op het eerste gezicht tegenstrijdig: je zou verwachten dat afwezigheid van een haatmotief strafverminderend werkt, maar twee van de drie respondenten kennen aan het achterwege blijven van het haatmotief *geen* invloed op de straf toe (officier 5, rechter 4).²⁵⁵ Het betekent echter niet dat deze respondenten überhaupt geen strafverzwarende invloed toekennen aan een haatmotief. Het probleem is dat het (alternatieve) zwijgen van verdachte en het op geen enkele manier verantwoordelijkheid nemen of uitleg geven aan nabestaanden eveneens strafverzwarend werkt. In die zin wordt de strafverminderende werking van de afwezigheid van een haatmotief ‘gecompenseerd’ door de strafverzwarende werking van het zwijgen.

Sekswerkscenario. Het scenario van de sekswerker roept bijna spiegelbeeldige reacties op. Zo signaleert vrijwel geen enkele respondent spontaan het beroep van sekswerker (scenario 4A en 4B), noch het feit dat zij door een seksklant wordt gedood (in scenario 4B). Slechts één van de zes respondenten noemt spontaan haar baan als sekswerker (officier 3), maar kent hier geen invloed op de straf aan toe, omdat dit ‘formeel absoluut niet relevant’ is. Op navraag zouden drie van de drie respondenten het beroep van het slachtoffer (in scenario 4A met kappersklant) in beginsel niet in hun requisitoir of uitspraak noemen, omdat dit niet relevant is (officier 3), of omdat niet duidelijk is dat haar baan als sekswerker van enige invloed was op het levensdelict (rechter 5, officier 7).

Drie van de drie respondenten in het scenario met de seksklant (4B) zouden op navraag het beroep van het slachtoffer, danwel de sekswerk-context misschien wel noemen, maar enkel om de context waarin het levensdelict heeft plaatsgevonden te schetsen (‘mevrouw is aan het werk’) en om aan te geven dat sekswerk een kwetsbaar beroep is. Dit alles werkt echter niet automatisch strafverzwarend. Enkel wanneer blijkt van minachting van sekswerkers of een motief gerelateerd aan het sekswerk, dan werkt het wel strafverzwarend (officier 4):

Ja, ik denk ook wel juist als je zijn verhoren zou lezen en daar bijvoorbeeld zou uithalen dat hij daar toch ook enigszins een soort minachting of dat soort bepaalde aspecten naar voren zouden komen in zijn verhoor. Of dat hij dat zou bagatelliseren. Of juist het motief ook erin ligt, omdat zij een sekswerker is. Dan heb je natuurlijk hem helemaal... te pakken. [officier 4]

De invloed van de *cue variatie* in dit scenario (dus weglating, danwel toevoeging van afspraak in de context van sekswerk), roept eveneens wisselende reacties op. De drie respondenten die later mondeling het variatiescenario met het kappersbezoek kregen toegelicht, kenden aan het weglaten van de sekswerkcontext geen invloed op de straf toe, omdat de sekswerkcontext ook in de oorspronkelijke variant geen invloed had op de straf (officier 6, rechter 3), of omdat de kappersklant mogelijk helemaal niet op de hoogte was van het andere beroep van het slachtoffer (officier 4). Van de drie respondenten die later juist te horen kregen dat de klant met het

²⁵⁵ Officier 7 zou wel ‘iets lager’ eisen indien er geen sprake was van een haatmotief.

slachtoffer had afgesproken in de context van het sekswerk als variatiescenario, werkte dit voor twee respondenten strafverhogend wegens het misbruik maken van de kwetsbaarheid van het beroep (rechter 5, officier 7), terwijl één respondent dit nog steeds niet relevant achtte (officier 3).

4. Beperkingen van de vignettenstudie

Tijdens het onderzoek kwamen ook verschillende beperkingen van de vignettenstudie naar voren. Zo meldden verschillende respondenten dat de scenario's toch wel heel summier waren. Ze misten bijvoorbeeld een NIFP rapportage of ze hadden graag meer informatie gehad om de keuze tussen moord en doodslag op te baseren. Hoewel sommige respondenten aangaven dat het feitenrelaas waargebeurd zou kunnen zijn, waren ze dus minder te spreken over het 'onderliggende dossier' waar ze mee moesten werken. Dit wijst op (overigens lastig vermijdbare) problemen met de ecologische validiteit van de gebruikte vignetten: het is onmogelijk om een strafzaak 'levensecht' weer te geven in slechts enkele zinnen, maar wegens de beperkte tijd, kan het 'dossier' ook niet teveel worden uitgebreid. Toch zouden in vervolgstudies de vignetten mogelijk meer informatie kunnen bevatten over de uitkomst van NIFP rapportages of anderszins de mate van toerekeningsvatbaarheid (nader) moeten expliciteren. De enkele vermelding van een 'gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress' in een reclasseringsrapport volstaat niet.

Een tweede beperking die van invloed is op de ecologische validiteit van de studie, betreft het korte tijdsbestek waarin de respondenten konden nadenken over de zaak en hun straf(eis): binnen enkele seconden na lezing van het vignet begonnen de respondenten al een antwoord te formuleren. In een echte zaak hebben officieren en rechters uiteraard meer tijd om over dit soort kwesties na te denken, en is er ook ruimte voor intercollegiaal overleg, bijvoorbeeld met gespecialiseerde collega's. Mogelijk verklaart het korte tijdsbestek bijvoorbeeld waarom respondenten bij het scenario waarin een man een onbekende vrouw doodt vanuit een haatmotief niet gelijk het woord 'femicide' gebruiken, maar bij navraag dit woord wel toepasselijk vinden en zouden noemen ter zitting. Het is denkbaar dat in een echte zaak de invloed van extra tijd voor contemplatie en overleg tot een andere reactie zou hebben geleid.

Een derde beperking ziet op het feit dat verschillende respondenten bij de scenario's met en zonder meldingen huiselijk geweld vooral moeite leken te hebben met het feit dat het slechts 'meldingen' huiselijk geweld betrof, en geen 'veroordelingen' en dat er weinig bekend was over de nadere context van het eerdere huiselijk geweld. Wanneer de scenario's hadden gesproken over eerdere veroordelingen wegens huiselijk geweld, of wanneer duidelijk werd gemaakt dat het eerdere huiselijk geweld van verdachte naar slachtoffer onomstotelijk vaststond, dan hadden de respondenten dit eerdere huiselijk geweld mogelijk wel in strafverzwarende zin meegenomen (terwijl ze dat nu dus niet deden). Dit maakt dat de validiteit van de *cue variatie* te wensen overliet: in plaats van het effect te meten van aan- of afwezigheid van het

gendergerelateerde kenmerk ‘eerder huiselijk geweld’, hebben we nu het effect gemeten van een melding versus een veroordeling wegens huiselijk geweld. Opvallend genoeg was dit minder problematisch bij de scenario’s inzake de ex-partner (belaging): daar hadden respondenten geen moeite met het feit dat er slechts sprake was van meldingen.

Een vierde beperking heeft te maken met het feit dat de codering en analyse van en rapportage over de vignetten slechts door één onderzoeker is gebeurd, zonder nadere afstemming met een tweede onderzoeker. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de correcte interpretatie en classificatie van de antwoorden van de respondenten. Om dit risico zoveel mogelijk te beperken is in bijlage III een uitgebreider tabel te vinden van de antwoorden van de respondenten (voorzien van meer details), zodat de lezer zelf kan nalezen waar een bepaalde interpretatie op is gebaseerd.

Ten slotte moeten we voorzichtig zijn met het generaliseren van bevindingen uit deze vignettenstudie naar de gehele populatie van Nederlandse officieren en strafrechters, vanwege het relatief lage aantal respondenten. Met ‘slechts’ twaalf respondenten en de kwalitatieve opzet van deze studie was het ook niet de bedoeling om resultaten te generaliseren, maar wilden we eerder *mogelijke* tendensen en achterliggende straftoematingsredeneringen *verkennen*. Het verdient aanbeveling om aspecten die te maken hebben met de (h)erkenning van femicide en gendergerelateerde kenmerken ook via een kwantitatieve studie, met een groter aantal respondenten of middels een observatiestudie, nader te onderzoeken.

5. Tussenconclusie

Via de vignettenstudie probeerden we meer inzicht te krijgen in de manier waarop officieren en rechters verschillende zaken die kunnen worden gezien als vormen van femicide waarderen. Het doel van het onderzoek was tweeledig: 1) kijken in hoeverre respondenten het woord ‘femicide’ (of synoniem) spontaan noemen en of ze het bij bepaalde zaken expliciet zouden gebruiken ter zitting en 2) kijken in hoeverre respondenten de (voormalige) relatie en andere gendergerelateerde kenmerken spontaan noemen en in strafverzwarende zin zouden meenemen in de formulering van de straf(eis). Het onderzoek leidde tot de volgende bevindingen:

Ad 1) de (h)erkenning van femicide.

Ten aanzien van de spontane herkenning van femicide viel het volgende op. Waar de scenario’s met (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken iedere respondent (6 van de 6) expliciet deed denken aan femicide, daar was dit bij de (ex-)partners met gendergerelateerde kenmerken minder eenduidig: slechts de helft (3 van de 6) van de respondenten gebruikte in de reactie op een dergelijk vignet spontaan deze of een synonieme term. Deze bevinding druist enigszins tegen de verwachtingen in, aangezien in dit laatste geval juist extra gendergerelateerde kenmerken meespelen, dus naast de ‘kale’ (voormalige) intieme relatie. De ‘overige’ scenario’s riepen slechts bij een enkeling expliciete associaties met femicide op (2 van de 12).

Gevraagd naar het gebruik van het femicide-label ter zitting, blijken de respondenten het vaakst bereid om levensdelicten tussen (ex-)partners als femicidezaken te benoemen. Het maakt hierbij voor sommige respondenten niet uit of er al dan niet extra gendergerelateerde kenmerken spelen in een zaak, terwijl weer andere respondenten hiertoe slechts bereid zijn bij (stevige) aanwijzingen van voorafgaande ‘rode vlaggen’.²⁵⁶ Bij de andere scenario’s sprong enkel die met het misogynistisch haatmotief eruit als scenario dat ook expliciet femicide zou worden genoemd. Het scenario van de sekswerker (in of buiten de context van sekswerk) werd doorgaans niet als femicide beschouwd, zelfs niet nu de UNODC toch lijkt te indiceren dat een levensdelict op een sekswerker (in de context van sekswerk) wel zo moet worden gezien. In combinatie met het eerder beschreven ‘spontane’ gebruik van het woord femicide in reactie op de vignetten, leidt dit tot de voorzichtige conclusie dat Nederlandse officieren en rechters zeker niet alle levensdelicten op vrouwen als een vorm van femicide zien. De respondenten lijken femicide toch vooral te conceptualiseren als een zaak tussen (ex-)partners, met enige bereidheid tot uitbreiding naar zaken waarin een haatmotief een rol speelt.

De redenen die respondenten noemen om het begrip ‘femicide’ expliciet te gebruiken in een strafzaak is om de ernst van femicide uit te drukken, de ‘zichtbaarheid’ van femicide te vergroten en om ‘duidelijk te maken’ waar het in de specifieke zaak om draait, maar ook dat de individuele zaak past binnen een groter maatschappelijk fenomeen. Wat dan mogelijk wel problematisch is, is dat de respondenten het concept ‘femicide’ toch (net) wat anders lijken te interpreteren. Waar sommigen een enge definitie hanteren (enkel haatmotief), daar lijken anderen alle moord- en doodslagzaken tussen (ex-)partners te conceptualiseren als femicide, terwijl weer anderen aanvullende gendergerelateerde kenmerken nodig hebben (zoals voorafgaand huiselijk geweld, belaging of intieme terreur). Bij deze kenmerken vinden bepaalde respondenten bovendien dat er stevige aanwijzingen (in de zin van een eerdere veroordeling) moeten zijn voor de aanwezigheid van gendergerelateerde kenmerken, terwijl anderen eerder bereid lijken aanwezigheid van kenmerken te accepteren om een zaak als femicide te kwalificeren (ook al bij enkele meldingen).

Ad 2) de (h)erkenning van de (ex)relatie en gendergerelateerde kenmerken

Voor wat betreft het tweede onderzoeksdoel – het (spontaan) herkennen en erkennen van de (ex-)relatie tussen betrokkenen en andere gendergerelateerde kenmerken – kunnen we de volgende conclusies trekken:

Het spontaan benoemen van de (ex-)relatie tussen verdachte en slachtoffer wisselde tussen respondenten. In de scenario’s waarvan enkel sprake was van een ‘kale’ (ex-)relatie (1A en 2A) noemden twee van de zes respondenten deze (voormalige) relatie uit zichzelf; noemden twee andere respondenten aspecten van de relatie, maar niet de relatie zelf; en noemden weer twee andere respondenten deze relatie in eerste instantie helemaal niet. In de scenario’s waarin niet alleen sprake was van een (ex-)relatie, maar ook van meldingen huiselijk geweld (1B) of

²⁵⁶ Zie ook hoofdstuk 5 over de afbakening van ‘femicide’ door de respondenten.

intimidatie/belaging (2B), kwam de spontane benoeming van de ‘kale’ (voormalige) relatie nog minder vaak voor: slechts twee van de zes respondenten noemden de (ex-)relatie uit zichzelf. Qua invloed van de ‘kale’ (ex-)relatie op de straf was meer overeenstemming: vrijwel alle (9 van de 11) respondenten kenden (op navraag) aan de (ex-)relatie een strafverzwarende rol toe, meestal omdat dit het delict ‘heftiger’ of ‘persoonlijker’ maakt.

De spontane herkenning van de gendergerelateerde kenmerken huiselijk geweld en voorafgaande intimidatie/belaging was aanmerkelijk beter: de aanwezigheid van eerdere meldingen van huiselijk geweld en belaging werden door alle respondenten spontaan opgemerkt. In dit scenario verschildte juist weer de invloed van het kenmerk op de straf, waarbij een onderscheid kan worden gemaakt tussen het scenario waarin een slachtoffer werd belaagd door haar ex-partner en het scenario waarin aanwijzingen waren van huiselijk geweld in een bestaande relatie. In het huiselijk geweld-scenario zijn vrijwel alle (5 van de 6) respondenten zeer terughoudend in het verbinden van een strafverzwarend effect aan dit gegeven, vooral omdat het slechts meldingen betreft (geen veroordelingen) en omdat weinig bekend is over de context van het huiselijk geweld. Enkel wanneer sprake is van steviger bewijs (zoals een veroordeling) van ernstige vormen van huiselijk geweld (zoals intieme terreur) zijn respondenten bereid hier een strafverzwarende werking aan te verbinden. In het belaging-scenario, daarentegen, vermeldde alle (6 van de 6) de respondenten (in het oorspronkelijke of *cue* variatiescenario) dat ze aan dit feit een strafverzwaring toekennen. In dit scenario valt niemand over het feit dat het ook hier alleen nog maar meldingen betreft.

De spontane herkenning van het misogynistisch haatmotief was ruimschoots aanwezig: alle (3 van de 3) respondenten die deze casus in de oorspronkelijke versie kregen voorgelegd benoemden dit feit. Respondenten zijn eveneens eensgezind over de invloed van het haatmotief op de straf: dit werkt voor 6 van de 6 respondenten strafverzwarend, omdat het aanleiding geeft voor een zwaardere kwalificatie (moord in plaats van doodslag) of omdat dit motief het delict ernstiger maakt.²⁵⁷

De spontane herkenning van het beroep van sekswerker of de context van sekswerk laat een tegengesteld beeld zien: slechts 1 van de 6 respondenten noemde spontaan het beroep van sekswerker, terwijl de anderen hier niet uit zichzelf over begonnen. De invloed van dit kenmerk op de straf varieert al naargelang de relevantie van het beroep op het levensdelict. De meeste respondenten kennen in eerste instantie aan de aard van het beroep van het slachtoffer, noch de context van het sekswerk relevantie toe en zouden het als zodanig ook niet opnemen in hun straf(eis)motivering. Eén respondent zou het beroep en de context van sekswerk wel noemen, wanneer uit de casus blijkt van minachting of een motief, terwijl twee andere respondenten de

²⁵⁷ Overigens wil dit niet zeggen dat per definitie een lagere straf wordt geëist of opgelegd wanneer het haatmotief afwezig is (de *cue* variatie). Wanneer een man een onbekende vrouw in het openbaar doodsteekt en zich vervolgens beroept op zijn zwijgrecht, dan resulteert dit voor twee respondenten ook in zware straffen, omdat verdachte in dat geval ‘op geen enkele wijze tekst en uitleg [geeft] aan de nabestaanden over de achtergrond van deze gruwelijke, zinloze moord’ (officier 5) of omdat verdachte ‘geen enkele verantwoordelijkheid neemt’ (rechter 4).

context van sekswerk (als *cue* variatie) zouden noemen, omdat verdachte dan mogelijk misbruik heeft gemaakt van de kwetsbaarheid van het beroep.

Kortom, niet alleen de (h)erkenning en conceptualisering van het begrip ‘femicide’, maar ook de (h)erkenning van de (ex-)relatie en gendergerelateerde kenmerken toonde opmerkelijke verschillen. Maar als we duidelijk willen maken waar ‘femicide’ precies over gaat, en welke zaken al dan niet als femicide kunnen worden gezien, dan moet de rechtspraak wel eerst zelf helder voor ogen krijgen wat ze precies met de term ‘femicide’ bedoelt. Hetzelfde geldt ten aanzien van de (strafverzwarende) rol die al dan niet moet worden toegekend aan de verschillende gendergerelateerde kenmerken in een zaak. Meer hierover in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 5. Interviews met experts

1. Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien op welke wijze officieren van justitie en rechters femicide en gendergerelateerde kenmerken ‘spontaan’ interpreteren en waarderen in reactie op gefingeerde scenario’s (vignetten). In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de materie aan de hand van semigestructureerde interviews. Hierbij zijn niet alleen officieren en rechters, maar ook andere experts binnen de strafrechtsketen en strafrechtsgeleerden geïnterviewd. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

2. Behandeling van femicide in de rechtspraktijk:

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraktijk behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?
- c. Wordt de term ‘femicide’ (of synoniem) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

3. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring:

- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?

4. Gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging:

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?

5. Europese rechtsvergelijking:

- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

Het doel van de interviews was – kort gezegd – om in kaart te brengen welk soort zaken de geïnterviewden onder de noemer ‘femicide’ zouden plaatsen en welke niet; welke ervaringen de geïnterviewden hadden met de (h)erkenning, kadering en juridische beoordeling van femicide in de praktijk; en verkennen hoe de omgang in de rechtspraak met femicidezaken mogelijk zou kunnen worden verbeterd. In paragraaf 2 leggen we uit welke methode we hebben gebruikt bij de interviews. In paragraaf 3 worden de resultaten van de interviews weergegeven, gevolgd door een bespreking van de beperkingen van de gehanteerde onderzoeksmethode in paragraaf 4 en een tussenconclusie in paragraaf 5.

2. Methode

2.1. Selectie van respondenten

Om zicht te krijgen op alle relevante fasen van het strafproces zijn experts vanuit de hele strafrechtketen betrokken bij de interviews, maar de nadruk lag vooral op de vervolging en berechting van femicidezaken. Daarom zijn er verhoudingsgewijs veel officieren en rechters betrokken in het onderzoek. Voor de opsporingsfase en het slachtofferperspectief zijn we daarnaast ook te rade gegaan bij politieambtenaren, medewerkers Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland (SHN). In de interviews met de strafrechtgeleerden lag juist meer nadruk op de normatieve vraagstukken. In tabel XI is de verdeling van de interviews weergegeven. Om anonimiteit en niet-herleidbaarheid van de respondenten te waarborgen, zijn de namen van de respondenten achterwege gelaten, net als de parketten, rechtbanken en universiteiten waarvoor respondenten werkzaam zijn.

Organisatie	Aantal	Functie / naam
Veilig Thuis	1	Medewerker
SHN	2	Medewerkers (1x beleidsmedewerker; 1x casemanager)
Politie	3	Politieambtenaar
Rechterlijke macht	7	Officier van justitie
	5	Rechters ²⁵⁸
Universiteit	5	Prof. dr. mr. hoogleraar 1
		Prof. dr. mr. hoogleraar 2
		Prof. dr. mr. hoogleraar 3
		Dr. mr. universitair docent 1
		Dr. mr. universitair docent 2
Totaal²⁵⁹	22	

Tabel XI: spreiding van de geïnterviewden.

²⁵⁸ Rechter 1 werd in zijn hoedanigheid als rechter-plaatsvervanger tijdens de pilotfase geïnterviewd. Deze persoon is tevens hoogleraar. Voor delen I en II wordt naar deze persoon verwezen als ‘rechter 1’ omdat hij deze vragen heeft beantwoord vanuit zijn hoedanigheid als rechter-plaatsvervanger, terwijl hij in deel III als ‘hoogleraar 3’ staat omschreven.

²⁵⁹ In totaal zijn 22 unieke personen geïnterviewd. Omdat één respondent zowel in zijn hoedanigheid als rechter-plaatsvervanger, als hoogleraar is geïnterviewd, telt deze persoon slechts één keer mee in het totaal.

Voor de benadering en selectie van rechters en officieren van justitie wordt verwezen naar paragraaf 2.3 in hoofdstuk 4. Voor de politie is contact opgenomen met de adviseur van de portefeuille. De medewerkers van SHN en Veilig Thuis zijn geselecteerd op basis van het eigen netwerk, en hetzelfde geldt voor de geïnterviewde strafrechtsgeleerden. Bij de selectie van de hoogleraren en universitair docenten (UD) is met name gezocht naar strafrechtsgeleerden met bijzondere expertise op het vlak van femicide, gendergerelateerd geweld of algemene materieelrechtelijke leerstukken zoals opzet en voorbedachte rade.

Het expertiseniveau op het vlak van femicide van de respondenten varieerde. Zo hadden drie officieren van justitie, de casemanager van SHN, twee politieambtenaren en twee academici bijzondere expertise op dit vlak.²⁶⁰ De overige respondenten hadden niet per se specialistische kennis van het onderwerp.

2.2. Interviewprotocol

Medio november 2025 ontvingen de respondenten per mail een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek. Omdat de officieren en rechters tevens deelnamen aan een vignetstudie, week hun interviewprotocol net iets af van dat van de andere geïnterviewden. Het interviewprotocol bestond uit de volgende delen:

- *Vignetten-gedeelte plus vragen (enkel officieren en rechters)*
- Deel I: Vragen met betrekking tot afbakening femicide in de praktijk
- Deel II: Vragen met betrekking tot ervaringen met femicidezaken in de praktijk
- Deel III: Vragen met betrekking tot recent en toekomstig beleid en wetgeving

In deel I probeerden we te achterhalen hoe de geïnterviewden (en hun collega's) femicide definiëren. In deel II stonden de praktijkervaringen van de geïnterviewden met femicide centraal, terwijl ze in – het meer normatieve – deel III mochten reageren op bepaalde recente en buitenlandse beleids- of wetswijzigingen die mogelijk nuttig kunnen zijn in de strafrechtelijke aanpak van femicide.

Om binnen de maximale duur van het interview (60 tot 90 minuten) te blijven, zijn sommige vragen facultatief gemaakt. Zo waren we bij de politieambtenaren, de medewerker Veilig Thuis, de medewerkers SHN, de officieren van justitie en de rechters vooral geïnteresseerd in hun conceptualisering van femicide en hun praktijkervaringen met dit type zaken. In deze interviews was deel III facultatief. Bij de strafrechtsgeleerden lag de nadruk juist op normatieve kwesties, dus bij hen waren delen I en II facultatief.²⁶¹

²⁶⁰ Bij de officiers waren er drie gespecialiseerde huiselijk geweld-officieren (officier1, 3 en 7); de beleidsmedewerker van SHN had femicide in haar portefeuille; en vanuit de politie spraken we met twee coördinatoren Zorg en Veiligheid. Ook twee strafrechtsgeleerden kunnen worden gezien als experts op het vlak van gendergerelateerd geweld.

²⁶¹ Toch hebben veel experts de facultatieve vragen alsnog (deels) beantwoord.

Vanwege deze net iets andere insteek bij de verschillende beroepsgroepen, werden drie interviewprotocollen ontwikkeld die enigszins van elkaar afweken met betrekking tot de facultatieve/verplichte vragen en het al dan niet deelnemen aan de vignettenstudie (zie bijlage VII voor alle drie de interviewprotocollen). Ook kwamen niet in alle interviews alle vragen uit het interviewprotocol expliciet ter sprake. Dit leidde tot afwijkingen in het totaal aantal respondenten die een bepaalde vraag hebben beantwoord. Om die reden zal in het resultatengedeelte worden aangegeven hoeveel respondenten zijn ingegaan op een bepaalde vraag. De respondenten kregen van tevoren het interviewprotocol toegestuurd om zich eventueel te kunnen voorbereiden op het gesprek. Uitzondering waren de rechters en officieren van justitie, vanwege hun deelname aan het vignettengedeelte.

De interviews duurden tussen de 40 en de 100 minuten, waarbij de interviews met de officieren van justitie en de rechters gemiddeld iets langer duurden, vanwege het vignettengedeelte. In totaal werden twee interviews *face-to-face*, zestien (duo)interviews online (Teams) en één interview telefonisch afgenomen. De meeste interviews betroffen één-op-één interviews, maar vanuit efficiëntie overwegingen, of vanwege de voorkeur van de geïnterviewden, zijn bepaalde interviews met twee respondenten tegelijkertijd afgenomen, middels een duo-interview. Dit was het geval bij de twee medewerkers van Slachtofferhulp Nederland, bij twee politieambtenaren en bij de twee universitair docenten.

Wederom werden alle interviews – met toestemming van de geïnterviewden – opgenomen via een *voicerecorder* en later *ad verbatim* uitgewerkt in een gespreksverslag, waarna geïnterviewden twee weken de kans kregen om verbeteringen of aanvullingen door te geven. Alle geïnterviewden kregen een informatiebrief en een toestemmingsformulier (*informed consent*) toegezonden (zie bijlage III).²⁶² Bovendien kregen alle respondenten wier uitspraken als citaat in het rapport zijn opgenomen voorafgaand aan publicatie deze citaten plus context ter controle toegestuurd.

De analyse van de interviews verliep op een vergelijkbare manier als de analyse van de vignettenstudie: door middel van een thematische analyse. De gebruikte codes waren gebaseerd op de onderzoeksvragen, aangevuld met inductieve code die organisch uit de data voortkwamen. Het definitieve coderingsschema (zie bijlage VIII) is achteraf opgesteld.

3. Resultaten interviews

Deze paragraaf is descriptief, in de zin dat enkel de antwoorden van de respondenten worden weergegeven, niet observaties van de onderzoekers zelf. Eventuele observaties of mogelijke verklaringen voor bepaalde resultaten vanuit de onderzoekers volgen in het conclusiehoofdstuk.

²⁶² De rechters en officieren van justitie ontvingen deze brief na deelname aan het interview ter waarborging van de vignetstudie. Zij ontvingen een algemene uitnodiging voor deelname aan een onderzoek over 'levensdelicten en strafmotivering'.

3.1. Resultaten deel I (afbakening femicide in de praktijk)

De vragen in deel I van het interviewprotocol dienden vooral om te zien hoe respondenten het concept ‘femicide’ afbakenen. Met het oog op de tijd kregen niet alle respondenten deze vragen voorgelegd.²⁶³ 20 van de 22 respondenten hebben deze vragen wel beantwoord.

3.1.1. Spontane afbakening femicide

Bij aanvang van deel I van het interviewgedeelte waren alle respondenten – dus inclusief de officieren en de rechters – op de hoogte van het feit dat onze studie zich richtte op femicide. Vervolgens werd hen de vraag gesteld: ‘Hoe zou u femicide definiëren?’²⁶⁴ De manier waarop de respondenten deze vraag (spontaan) afbakenden varieerde. De antwoorden kunnen grofweg in drie categorieën worden onderverdeeld:

1) Ten eerste zijn er respondenten (n=13) die de nadruk leggen op het *gendergerelateerd* doden van een vrouw.²⁶⁵ Door deze respondenten wordt vooral verwezen naar de onderliggende, gendergerelateerde oorzaak of gendergerelateerde context van het geweld. Voor deze groep is de relatie tussen dader en slachtoffer niet per se kenmerkend voor femicide, maar draait het juist om de aanwezigheid van *gendergerelateerde kenmerken* en het doden van een vrouw, *omdat ze een vrouw is*. Zie bijvoorbeeld het volgende citaat:

Wij hebben niet zelf een definitie gedefinieerd, maar wij sluiten aan bij de definitie die wordt gehanteerd in internationale instituties. En dat is dat femicide het doden van een vrouw is, waarbij gender een rol speelt of een van de oorzaken is. Wij zien dat dus best wel breed, in die zin dat het kan gaan om partnergeweld, ex-partnergeweld, maar ook mensen die geen relatie hebben tot elkaar, ook transvrouwen, sekswerkers, eerwraak. Dus eigenlijk in best brede zin, het doden van een vrouw waarbij gender een rol speelt. [beleidsmedewerker SHN]

Wel geven respondenten in deze groep dikwijls aan dat femicide – aldus afgebakend – tegen (ex-)partners veel vaker voorkomt dan femicide in andersoortige relaties, en ook dat het label ‘femicide’ soms makkelijker ‘past’ wanneer er tevens sprake is van een (ex-)partnerrelatie. Aanwezigheid van een (voormalige)relatie wordt dus gezien als een sterke indicator voor femicide, en is in die zin niet geheel onbelangrijk.²⁶⁶

²⁶³ Bij hoogleraar 1 en hoogleraar 2 zijn deze vragen achterwege gelaten. Hoogleraar 3 heeft deze vraag vanuit zijn hoedanigheid als rechter-plaatsvervanger beantwoord.

²⁶⁴ Sommige respondenten hadden hun ‘spontane’ afbakening reeds bij de vignetten gegeven.

²⁶⁵ Dit zijn: officieren 1, 4, 5, 6, rechters 1, 2, 3, 4, UD1, 2, SHN 1 en 2.

²⁶⁶ Voor universitair docent 1 is het bijvoorbeeld van belang dat de vaststelling van de gendergerelateerde context wordt geobjectiveerd, dus vastgesteld op basis van de objectieve omstandigheden van het geval en niet (alleen) op basis van de subjectieve intenties van de pleger. Als een levensdelict wordt gepleegd op een (ex-)partner, dan is

Iemand die femicide ook afbakt aan de hand van (een) gendergerelateerde kenmerk(en), maar dan op een zeer beperkte wijze is officier 5. Ook hij ziet ‘het doden van een vrouw, omdat ze een vrouw is’ als femicidezaak, maar interpreteert dit criterium zeer ‘eng’, namelijk enkel in de zin van *een haatmotief*. Het subjectieve misogynistische haatmotief maakt voor hem dat een zaak als femicidezaak kan worden gezien, andere zaken in beginsel niet. Overigens erkent deze respondent dat de maatschappelijke opvatting en de opvatting binnen de rechtspraak over dit fenomeen aan het verschuiven zijn en breder zijn dan zijn eigen interpretatie.

2) Ten tweede zijn er respondenten (n=3) die femicide vooral verbinden aan *(voormalige) intieme relaties in combinatie met aanvullende gendergerelateerde kenmerken*, zoals voorafgaand huiselijk geweld of situaties van intieme terreur.²⁶⁷ Levensdelicten gepleegd door familieleden, bekenden of onbekenden vallen buiten de definitie en hetzelfde geldt voor levensdelicten gepleegd door (ex-)partners, wanneer er niet tevens sprake is van aanvullende kenmerken. Soms heeft deze relatief ‘enge’ afbakening ook te maken met de context waarin de geïnterviewden werkzaam zijn. Zo heeft bijvoorbeeld Veilig Thuis voornamelijk te maken met rode vlaggen en femicide in afhankelijkheidsrelaties tussen (ex)partners.²⁶⁸

3) In de derde plaats zijn er respondenten (n=4) die juist *enkel de (voormalige) intieme relatie of de afhankelijkheidsrelatie* centraal stellen.²⁶⁹ Levensdelicten die op vrouwelijke (ex-)partners of binnen afhankelijkheidsrelaties worden gepleegd, vallen voor deze respondenten automatisch onder de noemer ‘femicide’. Voor deze respondenten is dus het relatieframe dominant, zonder dat aanvullende gendergerelateerde kenmerken worden vereist. Officier 7 legt uit dat dit momenteel ook het officiële beleid vanuit het openbaar ministerie is (zie ook paragraaf 3.2.2.3 hieronder). In een interne ‘woordvoeringslijn’ wordt aan de officieren gevraagd om in gevallen *van levensdelicten op vrouwen door hun (ex-)partners* in hun requisitoir en ook in de (pers)voorlichting naar buiten toe het woord ‘femicide’ te noemen. In beginsel hoeft dit bij andere typen zaken niet, al is het niet verkeerd wanneer collega’s dat toch doen. De reden dat het openbaar ministerie op dit moment deze ‘enge’ definitie hanteert, heeft volgens haar te maken met het feit dat levensdelicten binnen (ex-)partnerrelaties per definitie ‘gendered’ zijn in de zin dat vrouwen hier veel vaker slachtoffer van worden dan mannen. Bovendien is in dit soort zaken vaak een geschiedenis van ‘rode vlaggen’ te vinden – zoals aanwijzingen van eerder huiselijk geweld of belaging – terwijl dat in andere zaken doorgaans niet of minder het geval is. Het openbaar ministerie kan bij (ex-)partners dus mogelijk een fatale afloop voorkomen, door adequaat te reageren op de rode vlaggen, maar bij andere zaken is dit lastiger, vandaar dat voorlopig vooral wordt ingezet op (ex-)partner-femicide. Opvallend is dat slecht twee van de zeven officieren het (ex-)partnerframe hanteren voor de afbakening van

dat voor haar een sterke aanwijzing voor femicide en dit vermoeden kan enkel worden weerlegd, wanneer sprake is van sterke contra-indicaties.

²⁶⁷ Dit betreft officier 2, rechter 5 en de medewerker Veilig Thuis.

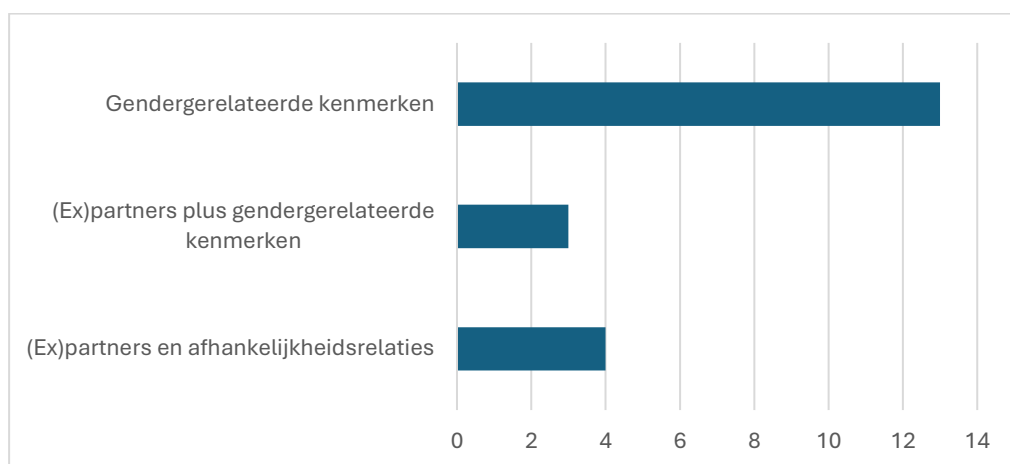
²⁶⁸ Er kan volgens de medewerker Veilig Thuis overigens ook al sprake zijn van een afhankelijkheidsrelatie, wanneer een man na één date een vrouw blijft belagen.

²⁶⁹ Dit waren officier 3 en 7.

femicide. De overige officieren zijn daarmee niet geheel in lijn met het huidige interne OM beleid.

Volgens de twee politieambtenaren met een coördinerende functie op het vlak van Zorg en Veiligheid definieert de politie ‘femicide’ als *‘een extreme vorm van huiselijk geweld met een fatale afloop waarvan vrouwen het slachtoffer zijn’*. Zaken waarin de moord of doodslag de eerste vorm van huiselijk geweld betrof vallen hier ook onder. Met de term ‘huiselijk geweld’ bedoelen ze geweld in ‘afhankelijkheidsrelaties’, waarmee (ex)partners en familieleden worden bedoeld. Fataal geweld tussen (on)bekenden valt hier in beginsel buiten.

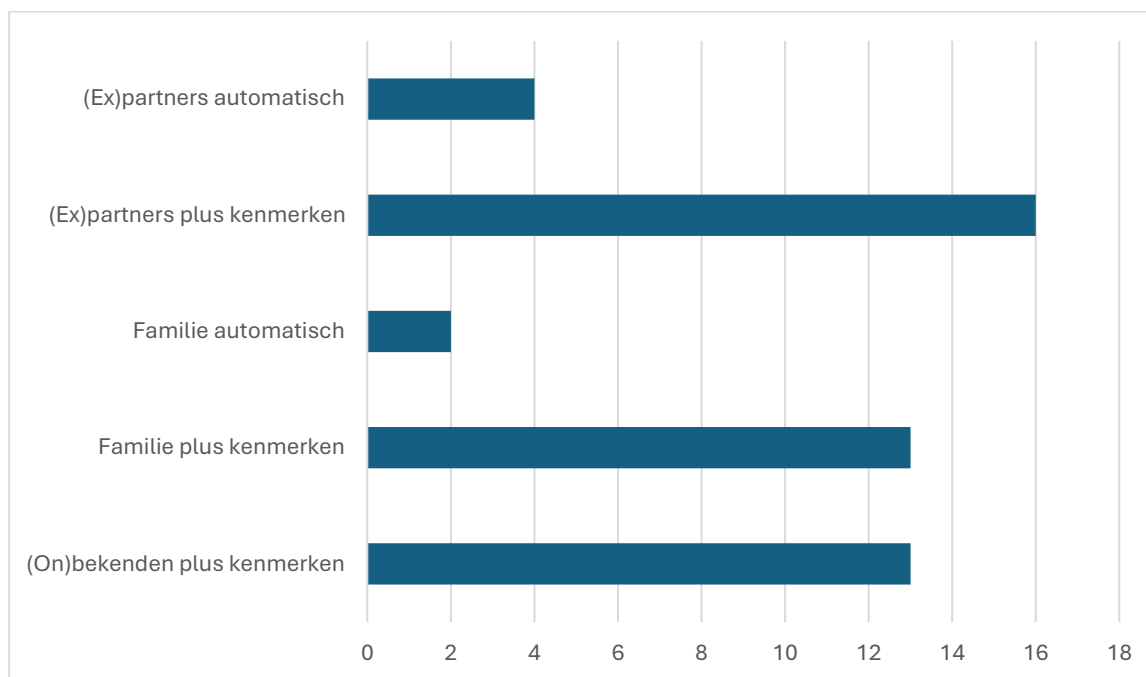
In figuur XI is de verdeling van de respondenten over de drie ‘archetypische’ afbakeningen van femicide weergegeven (n=20). Hieruit blijkt dat de meeste respondenten aansluiten bij categorie 1: het doden van een vrouw vanuit of in de context van gendergerelateerde kenmerken.

Figuur XI: Aantal respondenten met betrekking tot spontane afbakening per archetypische afbakening van femicide.

3.1.2. Nadere afbakening aan de hand van relatie tussen dader en slachtoffer

Na de vraag over de manier waarop de respondent zelf (spontaan) femicide zou afbakenen, werden aanvullende vragen gesteld om te identificeren welke kenmerken voor hen relevant zijn in de beslissing of het wel of geen zaak van femicide betreft. In de eerste plaats werd ingezoomd op de relatie tussen dader en slachtoffer. Respondenten werd gevraagd of de moord of doodslag op een (ex-)partner of een familielid *automatisch* onder de noemer femicide zou vallen en of er ook zaken van moord en doodslag tussen (on)bekenden onder kunnen vallen. In figuur XII is een overzicht gegeven van de antwoorden van respondenten die deze vraag kregen voorgelegd (n=20).

Figuur XII: definiëring femicide uitgesplitst naar relatie tussen dader en slachtoffer.

Hieruit volgt dat het automatisch labelen als femicide, enkel vanwege de (voormalige) intieme relatie tussen dader en slachtoffer, zelden onder de respondenten voorkomt (n=2). De meeste (n=16) respondenten vinden het bestaan van een (voormalige) partner- of familierelatie weliswaar een belangrijke indicator voor femicide, maar ze menen dat daarnaast ook sprake moet zijn van aanvullende gendergerelateerde kenmerken, zoals een situatie van voorafgaand huiselijk geweld, eerderrelateerd geweld, etc.

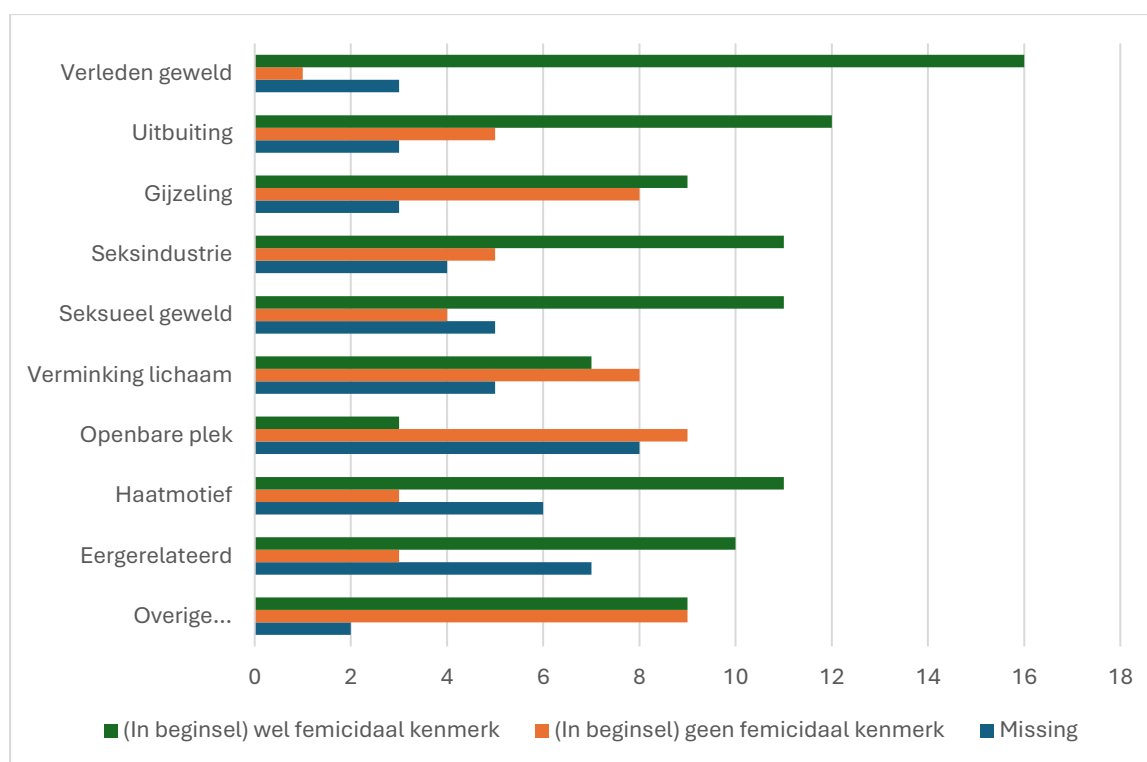
Verder zouden enkel politieambtenaren 1 en 2 moord en doodslag tussen familieleden automatisch kwalificeren als vorm van femicide, maar was geen van de geïnterviewden voorstander van een automatische kwalificatie bij (on)bekenden. In die gevallen vinden respondenten dat *altijd* sprake moet zijn van gendergerelateerde kenmerken. Als voorbeelden worden onder andere genoemd het moorden vanuit een haatmotief of het vermoorden van een sekswerker op grond van minachting voor vrouwen met een dergelijk beroep. Voor zeven respondenten vallen levensdelicten op (on)bekenden sowieso buiten de definitie van femicide: zij beperken zich tot levensdelicten op (ex)partners/binnen afhankelijkheidsrelaties.

3.1.3. Nadere afbakening aan de hand van (andere) gendergerelateerde kenmerken

Aan de respondenten werd ook een lijst met gendergerelateerde kenmerken voorgelegd met de vraag of de aanwezigheid van dit kenmerk voor de geïnterviewde maakt dat een zaak (eerder) onder femicide valt. De gendergerelateerde kenmerken waren overgenomen uit de UNODC-

operationalisering. In figuur XIII is een overzicht te vinden van de reacties van de respondenten op deze vraag.²⁷⁰

Bij de interpretatie van de grafiek is enige voorzichtigheid geboden: de antwoorden van de respondenten zijn niet altijd zo zwart-wit als de grafiek doet voorkomen. Sommige respondenten antwoordden bijvoorbeeld dat een kenmerk *in beginsel geen* kenmerk van femicide is, maar ze konden zich desondanks situaties indenken waarin het toch als indicator kon worden beschouwd. Het omgekeerde kwam ook voor: dat respondenten een kenmerk *in beginsel wel* als indicator van femicide zagen, maar zich contexten konden voorstellen waarin dit juist minder relevant kon zijn.²⁷¹ In dergelijke twijfelgevallen, zijn we voor de uiteindelijke classificatie van de respondent uitgegaan van het antwoord dat het beste overeenkwam met de ‘portee’ van zijn of haar verhaal: dus ‘in beginsel wel’ werd geclassificeerd als ‘wel een kenmerk van femicide’, terwijl ‘in beginsel niet’ werd aangeduid als ‘geen kenmerk van femicide’. Soms waren antwoorden onduidelijk of kwamen bepaalde kenmerken niet apart ter sprake tijdens het interview (‘missing’).

Figuur XIII: definiëring femicide uitgesplitst naar gendergerelateerde kenmerken.

²⁷⁰ Soms kwamen bepaalde kenmerken niet apart aan bod tijdens een interview. Dit leidde tot verschillende aantallen ‘missings’. In grafiek XIII is aangegeven hoeveel respondenten op een bepaald kenmerk zijn ingegaan.

²⁷¹ Zo vonden bepaalde respondenten gendergerelateerde kenmerken bijvoorbeeld *enkel* relevant wanneer het (ex)partners betrof, niet in andere relatievormen. Of ze vonden een beroep als sekswerker in beginsel niet relevant, *tenzij* het motief van het levensdelict hiermee samenhang.

Uit de tabel blijkt dat een verleden van geweld tussen dader en slachtoffer door 16 van de 17 (94%) respondenten die (duidelijk) op dit kenmerk zijn ingegaan (in beginsel) wordt geassocieerd met het fenomeen femicide.²⁷² Ook is vrij veel consensus over de aanwezigheid van een misogynistisch haatmotief (11 van de 14; 79%), eengerelateerd geweld (10 van de 13, 77%) en voorafgaand seksueel geweld (11 van de 15, 73%). Over de andere kenmerken bestaat meer verdeeldheid. Daar waar een context van uitbuiting (12 van de 17; 71%) en een baan als sekswerker (11 van de 16, 69%) bij zeker twee derde van de respondenten associaties oproepen met femicide, worden gijzeling (9 van de 17, 53%), verminking van het lichaam (7 van de 15, 47%) en achterlating van het lichaam op een openbare plek (3 van de 12, 25%) minder vaak gezien als femicidaal kenmerk.

Opvallend is dat respondenten de kenmerken uitbuiting, gijzeling, seksueel geweld, sekswerk, verminking en achterlating van het lichaam op een openbare plek dikwijls nuanceren en enkel *in een bepaalde context* accepteren als kenmerk voor femicide. Zo wordt door zes respondenten een context van uitbuiting enkel als indicator gezien, wanneer er sprake is van *seksuele uitbuiting*.²⁷³ Andere vormen van uitbuiting (arbeidsuitbuiting, criminele uitbuiting) zijn voor deze respondenten minder relevant, omdat het motief in die gevallen vooral financieel is, terwijl seksuele uitbuiting ook minachting voor vrouwen uitdrukt. Weer andere respondenten menen daarentegen dat alle vormen van uitbuiting een indicator kunnen zijn voor femicide.²⁷⁴ De respondenten die uitbuiting in beginsel geen indicator voor femicide vinden, verwijzen dikwijls naar het feit dat mannen en jongens ook worden uitgebuit en dat het motief toch vooral financieel van aard is.

Voorafgaande gijzeling of vrijheidsberoving wordt door iets meer dan de helft (9 van de 17, 53%) van de respondenten als indicator voor femicide gezien. Wederom hangt dit voor twee respondenten af van de context waarin de gijzeling plaatsvindt of het achterliggende motief van de gijzelnemer: is deze indicatief voor het willen uitoefenen van controle op een vrouw? Is het een vorm van onderdrukking? Of vindt de gijzeling plaats vanuit een heel ander motief, zoals afpersing?²⁷⁵

²⁷² Bij de medewerker Veilig Thuis werden deze kenmerken niet één voor één afgegaan, maar werden ze tegelijkertijd opgesomd. De medewerker zelf zou deze kenmerken zelf wel kunnen associëren met femicide, maar vanuit de organisatie wordt vooral de nadruk gelegd op (ex-)partnerrelaties met een ‘afhankelijkheidsaspect’, zoals bijvoorbeeld blijkt uit dwingende controle of belaging. Bij politieambtenaren 1 en 2 zijn deze aspecten ook niet één voor één afgegaan, omdat zij femicide definiëren als ‘geweld in afhankelijkheidsrelaties met een fatale afloop’. De kenmerken zijn dus niet van toepassing.

²⁷³ Officier 1, 6, 7, rechter 4. Ook universitair docenten 1 en 2 plaatsen seksuele uitbuiting ‘zonder meer’ in het teken van femicide. Ze sluiten dit bij andere vormen van uitbuiting niet uit, maar dan hangt het af van de context of de uitbuiting *gendered* is.

²⁷⁴ Bijvoorbeeld officier 4, rechter 1. Rechter 1 koppelt dit aan het feit dat ook in dergelijke relaties sprake is van onderdrukking.

²⁷⁵ Rechter 2 en 3. Universitair docent 1 legt uit dat dit kenmerk in de Zuid-Amerikaanse context zeker relevant kan zijn, maar dat dit in de Nederlandse context minder vanzelfsprekend is. In Zuid-Amerika wordt femicide relatief vaak door gijzeling voorafgegaan, maar dit is in Nederland veel minder het geval, dus voor haar is dit niet automatisch een indicator voor de *gendered* context van het levensdelict.

Het feit dat het slachtoffer werkzaam is in de seksindustrie is ook niet voor alle respondenten automatisch een kenmerk dat bijdraagt aan de kwalificatie femicide (11 van de 16, 69%). Ook hier is de context vaak cruciaal. Wanneer het motief van de dader te maken heeft met het sekswerk – bijvoorbeeld moord vanuit minachting voor sekswerkers – dan verbinden respondenten deze factor wel aan femicide. Maar wanneer het levensdelict in beginsel losstaat van het sekswerk – de pleger wist bijvoorbeeld niet van het beroep van zijn slachtoffer – dan weegt deze factor niet mee. Er zijn echter ook respondenten die – bij gebrek aan een alternatieve verklaring voor het levensdelict, gecombineerd met de kwetsbare positie van sekswerkers – redeneren dat de moord op een sekswerker toch alle schijn heeft van femicide. Dit geldt bijvoorbeeld voor officier van justitie 4. Deze respondent objectieveert de context van sekswerk als indicator voor femicide: het draagt bij aan de uiterlijke verschijningsvorm.

Op het kenmerk verminking van het lichaam sloegen minder dan de helft van respondenten aan (7 van de 15, 47%). Het is weliswaar een strafverzwarende factor, maar als zodanig wordt de verminking niet in verband gebracht met femicide. Twee respondenten die hierin wel een potentiële indicator voor femicide zagen, nuanceerden dat de manier waarop het lichaam was verminkt belangrijk was voor de vraag of de verminking een kenmerk was van femicide: uit de manier waarop het lichaam is verminkt, moet een zeker disrespect voor vrouwen tot uiting komen (bijvoorbeeld aantasting van geslachtsorganen).²⁷⁶ De andere respondenten, daarentegen, zagen in iedere vorm van verminking een aanwijzing voor femicide of lieten zich niet specifiek uit over de wijze waarop het lichaam moest zijn verminkt.

De achterlating van het lichaam op een openbare plek wordt het minst in verband gebracht met femicide (3 van de 12, 25%). Als het al gebeurt, dan wordt het dikwijls afhankelijk gesteld van de intentie van de dader om het lichaam op een publieke plaats achter te laten. Als het levensdelict zelf namelijk in het openbaar wordt gepleegd, dan is het niet meer dan logisch dat de pleger het lichaam op dezelfde plek ook achterlaat. Dit is eerder een teken van gemakzucht, dan een relevant kenmerk van femicide. Hetzelfde geldt voor achterlating van het lichaam op een openbare plek om de echte plaats delict – die in verband kan worden gebracht met de dader – te verhullen. Ook lichamen van mannelijke slachtoffers worden om deze redenen in het openbaar achtergelaten. Wanneer echter bewust een openbare plek wordt gekozen om het slachtoffer nog verder te ‘vernederen’, dan kan het voor bepaalde respondenten wel een relevant femicidaal kenmerk zijn.

Wanneer sprake is van een misogynistisch haatmotief, dan denken 11 van de 14 (79%) van de respondenten wel automatisch aan femicide. Het wordt zelfs gezien als een archetypisch voorbeeld van femicide. Wel waarschuwt een respondent dat je ook in dit soort gevallen goed moet opletten waar de haat precies op is gericht:

Ja, als het specifiek gaat om haat tegen vrouwen, dan kom je wel weer uit bij femicide. Maar als het gaat bijvoorbeeld om haat tegen homoseksualiteit, kan

²⁷⁶ Officier 6, rechter 4.

ook, en dat bewust een lesbisch slachtoffer is uitgekozen, dan speelt dat lesbisch blijkbaar een grotere rol dan het vrouw-zijn een rol speelt. Het had ook een homoseksuele man kunnen zijn in dat geval. En dan vind ik dat je weer minder bij femicide uitkomt. Ik vind het ook niet heel belangrijk, moet ik eerlijk zeggen, welk stempel je erop plakt. Het is allebei super ernstig. [rechter 4]

Eergerelateerd geweld werd niet in alle interviews apart behandeld. Met 15 respondenten is dit wel besproken. Door 12 van deze 15 (80%) wordt eergerelateerd geweld onder de bredere noemer ‘femicide’ geschaard.²⁷⁷ In deze zaken kan het motief van de moord of doodslag immers eveneens liggen in bepaalde genderpatronen en -verwachtingen ten aanzien van vrouwen en meisjes. Toch zou officier 4 in dergelijke zaken niet snel de term ‘femicide’ ter zitting gebruiken, omdat er reeds een apart (strafverzwarend) label voor bestaat. Dit niet langer ‘eergerelateerd geweld’ noemen zou de aandacht mogelijk van dat specifieke probleem kunnen afleiden:

Nee, maar ik vind het ook wel belangrijk dat onderscheid te maken en ook aandacht te vragen voor eergerelateerd geweld, want dat is er ook nog heel veel, daar komen we ook nog heel veel zaken van tegen. Dus het is ook wel heel goed dat dat gewoon ook ...bij de maatschappij onder de aandacht blijft. [officier 4]

Drie respondenten vinden zelfs dat eergerelateerd geweld en femicide niet gerelateerd zijn:²⁷⁸

Als we hierover praten dan zou ik het [femicide] echt helemaal willen inkapselen (...) naar een man-vrouw relatie. Als je kijkt naar relatie-familie dan zit je ook wel heel vaak in culturele achtergronden, familie-eer, dat soort zaken. Ik wil dat er niet bij betrekken. Laten we dat maar niet doen, want dan ga je twee dingen door elkaar heen halen. (...) En wanneer je praat over familie-eer dan praat je, nogmaals, over totaal iets anders. [rechter 5]

Wanneer respondenten werd gevraagd naar andere (nog niet eerder genoemde) omstandigheden die maken dat een zaak als een femicidezaak kan worden gezien, kwamen enkelen uit zichzelf met voorbeelden als ‘intieme terreur’ of ‘dwingende controle’ of aanwijzingen die duiden op voorafgaande belaging. De medewerker Veilig Thuis plaatst femicide zelfs geheel in de sleutel van (ex)partners in een afhankelijkheidsrelatie, waarbij de afhankelijkheid kan worden afgeleid uit vormen van dwingende controle of belaging. Ook ‘zwangerschap’ of ‘financiële controle’ werden soms als indicatoren gezien, maar alleen op aangeven van de interviewer.²⁷⁹

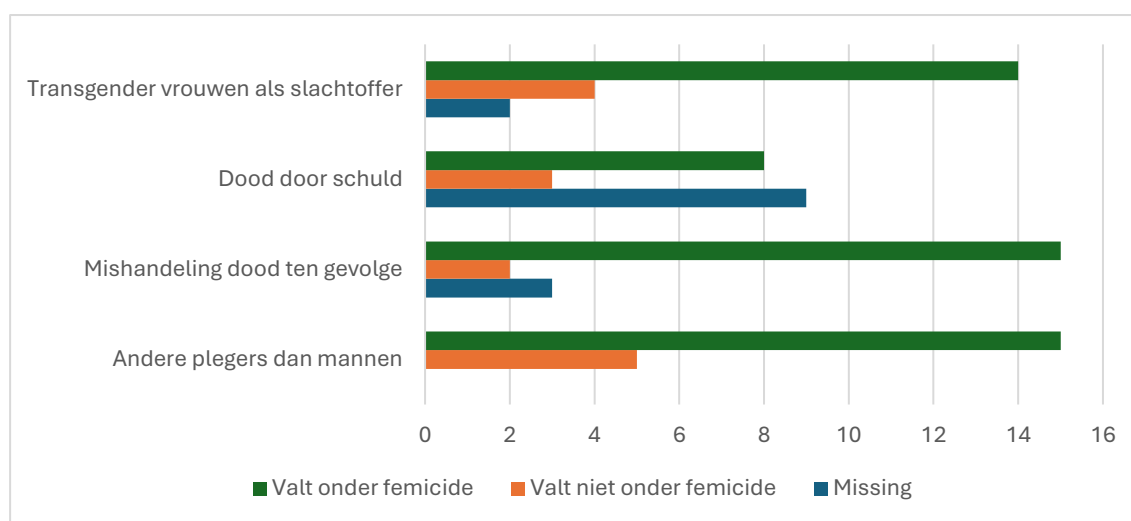
²⁷⁷ Officier 1, 4, 5, 6, UD1 en 2, medewerker Veilig Thuis, medewerkers SHN. Politieambtenaren 1 en 2 scharen het onder femicide mits er sprake is van ‘fataal geweld in afhankelijkheidsrelaties’. Het eergerelateerde motief is minder van belang.

²⁷⁸ Officier 2, 3, rechter 5.

²⁷⁹ En deze werden niet in alle interviews structureel voorgelegd aan de respondenten.

3.1.4. Nadere afbakening: gender slachtoffer, gender pleger en type delict

Het laatste gedeelte met betrekking tot de afbakening van femicide zag op de vragen of: 1) ook moord/doodslag op een transgender vrouw of een persoon die zich naar buiten toe als vrouw uit onder femicide zou vallen; of 2) ook ‘dood door schuld’ of ‘mishandeling met de dood tot gevolg’ onder femicide kunnen vallen; en 3) in hoeverre alleen mannen pleger kunnen zijn van femicide. In figuur XIV zijn de antwoorden van de respondenten weergegeven.

Figuur XIV: Afbakening aan de hand van gender slachtoffer, gender pleger en het type delict.

Voor de meeste respondenten (14 van de 18, 78%) vallen transgender vrouwen ook onder de definitie van femicide.²⁸⁰ Het uitgangspunt hierbij is dat iemand zich als vrouw identificeert, dus de (subjectieve) zelfidentificatie van het slachtoffer staat voor deze respondenten centraal:

*Ja, als het gaat om de definitie van femicide die zeg maar meer het vrouw-zijn benadrukt. (...). Dus het feit dat het om een transgender gaat maakt het... Ik bedoel, het is nu iemand die zich als vrouw identificeert. Dat is het uitgangspunt.
[officier 2]*

Toch zijn er ook vier respondenten die dit minder vanzelfsprekend vinden. Deze respondenten kijken dan meer naar het (subjectieve) motief van de dader. Als deze een transgender vrouw aanvalt, omdat hij een hekel heeft aan transgender personen, dan is het haatmotief mogelijk ergens anders op gericht; mogelijk richt de haat zich juist tegen personen die de dader

²⁸⁰ De antwoorden van politieambtenaren 1 en 2 zijn onduidelijk ('missing'). Volgens hun definitie van femicide (fataal huiselijk geweld in afhankelijkheidsrelaties) zou het eronder vallen, maar in antwoord op deze specifieke vraag geven respondenten enkel aan dat de politie zelf niet snel naar buiten zal treden met de kwalificatie femicide. Dat sprake is van femicide is tijdens de opsporingsfase dikwijls nog niet (gelijk) duidelijk en communicatie hieromtrent wordt aan het openbaar ministerie overgelaten.

percipieert als mannen, omdat deze ‘mannen’ zich niet aan de gewenste mannelijke rolpatronen houden:

Ja, dus ik moet eerlijk zeggen, aan de ene kant wel als het voor die ander wordt gezien als een vrouw. Maar als het door de dader wordt gezien als iets anders dan een vrouw, juist het niet gangbare rolpatroon zeg maar, dan is het in mijn ogen iets anders dan femicide. [rechter 1]

Rechter 2 twijfelt om transgender vrouwen onder de definitie te scharen. Deze respondent twijfelt vanwege de eventuele onduidelijkheid die inclusie van transgender vrouwen in de definitie zou kunnen veroorzaken en het feit dat een haatmotief – ongeacht waar het op is gericht – sowieso strafverzwarend werkt: wat is dan de meerwaarde van het femicide-label?

Een volgende kwestie ging over de vraag of respondenten, naast (poging) doodslag en moord, ook andere misdrijven onder de noemer ‘femicide’ zouden plaatsen, zoals ‘mishandeling met de dood tot gevolg’ en ‘dood door schuld’. Veel respondenten hebben geen moeite met inclusie van (ernstige) ‘mishandeling met de dood tot gevolg’ (15 van de 17, 88%). Wanneer de mishandeling zelf ‘gendergerelateerd’ is – zoals in de context van huiselijk geweld – dan zien zij het fatale gevolg ook als een vorm van femicide, zelfs wanneer het (voorwaardelijk) opzet niet op de dood van het slachtoffer was gericht.

Dood door schuld wordt door minder respondenten onder femicide geschaard (8 van de 11, 72%). Zelfs respondenten die aangeven dat dit misschien een optie is, hebben moeite een situatie te bedenken, waarin dit van toepassing zou kunnen zijn.²⁸¹ Femicide wordt dus eerder in verband gebracht met doleuze dan met culpoze feiten.²⁸²

Op de vraag of enkel een mannelijke dader zich schuldig kan maken aan femicide gaf een grote meerderheid van de respondenten aan dat dit niet zo is (15 van de 20, 75%). Enkele van deze respondenten wezen bijvoorbeeld op een situatie van eerwraak of genitale verminking, waar dikwijls ook vrouwelijke plegers bij betrokken zijn. Weer andere respondenten achtten femicide in andere situaties, zoals lesbische relaties, eveneens mogelijk, want ‘ook vrouwen kunnen hun partners haten’ (officier 2). Rechter 3 zou echter zaken, waarin een vrouw door een andere vrouw wordt gedood, niet zien als femicide, maar eerder als ‘relatiemoord/doodslag’, terwijl rechter 4 en officier 5 de term femicide liever wel beperken tot mannelijke daders, omdat dit nu eenmaal meestal de plegers van femicide zijn. Politieambtenaar 3 twijfelt over lesbische relatievormen, maar besluit uiteindelijk dat vrouwen toch geen pleger kunnen zijn, omdat het bij femicide gaat om het ‘vrouw zijn’ en dit ‘motief’ in lesbische relaties minder vanzelfsprekend is.

²⁸¹ Als voorbeeld wordt een man genoemd die ziet dat zijn vrouw een overdosis heeft genomen en haar in hulpeloze toestand achterlaat (rechter 5).

²⁸² Deze conclusie moet echter met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, omdat slechts weinig respondenten specifiek zijn ingegaan op ‘dood door schuld’.

3.1.5. Nadere afbakening aan de hand van contra-indicaties

Veel respondenten gaven aan dat zaken die op het eerste oog als ‘femicidezaak’ kunnen worden gezien, toch van aard kunnen veranderen bij aanwezigheid van bepaalde contra-indicaties. Zo wordt bijvoorbeeld het handelen onder invloed van een psychose of psychische stoornis wel genoemd als contra-indicatie. Een andere omstandigheid die tegen de ‘kwalificatie’ femicide spreekt is een situatie waarin toevallig een vrouw wordt getroffen, maar het had net zo goed een man kunnen zijn. Denk bijvoorbeeld aan een dader die lukraak om zich heen schiet en daarbij ook vrouwelijke slachtoffers maakt. In die gevallen is het geslacht van het slachtoffer inwisselbaar. Weer andere respondenten denken aan een situatie waarin weliswaar sprake is van (ex-)partner doding, maar waarin dit is ontstaan als gevolg van een uit de hand gelopen ruzie, zonder verdere aanwijzingen van eerder of voorafgaand gendergerelateerd geweld, gendergerelateerde motieven of ongelijkheid binnen een relatie.²⁸³ Officier 7 worstelt erg met deze vraag, omdat voor haar (en het openbaar ministerie in brede zin) in principe alle levensdelicten op een vrouw door een (ex-)partner onder femicide vallen. Toch zou ze twijfelen bij een zaak waarin de dader het slachtoffer doodt om verder ondraaglijk lijden te voorkomen, en het dus niet draait om macht, maar om liefde en mededogen. Tenslotte worden ook levensdelicten die worden gepleegd vanuit een ander, niet gendergerelateerd, motief niet onder de categorie femicide geschaard. Hierbij kan gedacht worden aan levensdelicten die worden gepleegd vanuit puur financiële motieven of die het gevolg zijn van een verkeersruzie of erfeniskwestie.

3.2. Resultaten deel II (ervaringen met femicidezaken in de praktijk)

In deel I stonden de verschillende opvattingen van de respondenten ten aanzien van het concept femicide centraal. In deel II ging het met name om hun praktijkervaringen met betrekking tot femicidezaken. Om de antwoorden van de respondenten te kunnen vergelijken, moesten ze in dit deel uitgaan van de manier waarop ‘femicide’ in het project werd geconceptualiseerd. Hiertoe kregen de respondenten op hun scherm onze werkdefinitie van femicide te lezen, plus een overzicht van de UNODC gendergerelateerde kenmerken, aangevuld met enkele kenmerken die uit de literatuur naar voren kwamen als voorspellers van of aspecten die samenhangen met femicide (‘zwangerschap’, ‘psychisch geweld’, ‘afhankelijkheidsrelaties/ongelijke machtsverhouding’, ‘eengerelateerd geweld’) (zie interviewprotocollen). Deze gendergerelateerde kenmerken bleven tijdens het gehele tweede deel van het interview in beeld, zodat de respondenten de lijst bij de beantwoording van de vragen konden (her)bekijken.

²⁸³ Bijvoorbeeld officier 1. Zij noemt dit ‘situationeel geweld’.

3.2.1 Opsporingsfase en hulpverlening

3.2.1.1. (Extra) aandacht voor gendergerelateerde kenmerken

Aan de officieren van justitie, de politieambtenaren en de hulpverleners (n=13) werd gevraagd in hoeverre zij tijdens de opsporing/vervolgung/hulpverlening van dit soort zaken op enige manier aandacht besteden aan het feit dat deze als vorm van femicide kunnen worden beschouwd. Bijvoorbeeld door het opsporingsonderzoek of de hulpverlening aan overlevenden of nabestaanden extra op de gendergerelateerde kenmerken te richten? Op andere wijze?

Voor de medewerkers SHN maakt het label ‘femicide’ qua hulpverlening geen verschil. Zij proberen femicide te voorkomen door bijvoorbeeld slachtoffers van belaging of huiselijk geweld te helpen met het verkrijgen van straat- en contactverboden, maar als een femicide eenmaal heeft plaatsgevonden, dan ondersteunen ze nabestaanden op dezelfde wijze als nabestaanden in andere zaken van moord en doodslag. Zij sluiten wat het label betreft aan bij de behoeften van hun cliënt: als deze een zaak als femicide beschouwt, dan doet SHN dit ook. Ze zien dat het voor nabestaanden belangrijk kan zijn dat er een naam aan wordt gegeven, want dat levert een vorm van erkenning op.

De medewerker Veilig Thuis geeft aan dat de politie en Veilig Thuis nauw samenwerken in de fase dat er sprake is van huiselijk geweld, seksueel geweld, gendergerelateerd geweld en dergelijke. Er zijn dan overlegmomenten om een gezamenlijk plan van aanpak te bespreken. Veilig Thuis wordt volgens deze respondent echter in principe niet betrokken bij een eventueel strafrechtelijk onderzoek, ook niet wanneer het voorgaande geweld uiteindelijk resulteert in femicide, al volgt wel een terugkoppeling vanuit het strafrechtstelsel over de uitkomst van dat onderzoek.

Ook voor de politie maakt het in beginsel niet uit dat een bepaalde moord- en doodslagzaak als femicidezaak kan worden gezien. Voor het opsporingsonderzoek maakt dat volgens politieambtenaar 3 geen verschil. Politieambtenaren 1 en 2 melden wel dat bij “femicidezaken” – moord en doodslag in afhankelijkheidsrelaties – ook andere bronnen worden geraadpleegd, zoals Veilig Thuis, om de achtergrond van de relatie in beeld te krijgen.

Drie officieren geven aan dat ze in gevallen van (ex-)partnerdoding hun collega’s aansporen om nader onderzoek te verrichten naar de relationele context.²⁸⁴ Waren er bijvoorbeeld eerdere signalen van huiselijk geweld? Was er recent een relatiebreuk geweest? Waren er zelfs in voorgaande relaties signalen van huiselijk geweld? Al deze signalen kunnen bijdragen aan het blootleggen van de femicidale context van het levensdelict. Ook signalen van psychisch geweld worden door deze officieren als relevant gezien, omdat het kan duiden op een intieme terreurrelatie.

De vier andere officieren besteden in beginsel geen extra aandacht aan de gendergerelateerde kenmerken, omdat in dergelijke zaken veel kenmerken reeds worden onderzocht, en alle

²⁸⁴ Officieren 1, 2 en 7.

(context)informatie toch wel boven tafel komt.²⁸⁵ Alle gendergerelateerde kenmerken worden min of meer standaard meegenomen in het opsporingsonderzoek, simpelweg omdat dit vanuit de waarheidsvinding geïndiceerd is. Zo zal het feit dat een slachtoffer zwanger is, altijd worden geconstateerd door de forensische arts, en worden opgenomen in het dossier, omdat verdachte daarmee in feite twee levens heeft beëindigd. Volgens officier 5 wordt psychisch geweld eveneens meegenomen – want het is belangrijk om de context en een beeld van de verdachte te kunnen schetsen – maar dit is volgens hem de lastigste van alle kenmerken, omdat de overige kenmerken direct strafrechtelijk relevant zijn, terwijl dat bij psychisch geweld (nog) niet zo is.²⁸⁶ Toch vermoedt ook hij dat psychisch geweld automatisch aan het licht komt, omdat psychisch geweld en dwingende controle vaak met behulp van een telefoon worden gepleegd en die wordt in dit soort zaken ‘leeggetrokken’.

3.2.1.2. (H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken

Over de mate waarin de eerdergenoemde gendergerelateerde kenmerken worden (h)erkend en meegenomen in het opsporingsonderzoek verschillen de meningen: volgens 4 van de 10 respondenten zijn er verbeterpunten.²⁸⁷

De medewerkers van SHN signaleren een gebrek aan aandacht en kennis in de strafrechtketen. In het kader van de ondersteuning van cliënten bij het verkrijgen van schadevergoeding, nemen de SHN medewerkers bijvoorbeeld kennis van strafdossiers en daar zien ze dat bepaalde gendergerelateerde kenmerken toch over het hoofd worden gezien tijdens het opsporingsonderzoek naar huiselijk geweldzaken.

Twee officieren geven eveneens aan dat hier nog belangrijke verbeterlagen kunnen worden gemaakt, bijvoorbeeld op het vlak van de herkenning en het expliciet benoemen van ‘rode vlaggen’ bij femicidezaken.²⁸⁸ Officier 1 wijt dit aan het feit dat zowel bij het OM als de politie vooral generalisten werken zonder specifieke kennis op dit gebied. Hoewel deze twee officieren dus ruimte zien voor verbetering, is er volgens hen in toenemende mate aandacht bij de politie en het openbaar ministerie voor dergelijke kenmerken, ook bij kapitale delicten. Er is de afgelopen jaren veel goed werk verricht op het vlak van bewustwording, onder andere door spraakmakende strafzaken, (strafmaat)overleg met gespecialiseerde (huiselijk geweld) officieren van justitie, voorlichtingsbijeenkomsten en congressen over femicide en dwingende controle. Hierdoor dringt langzaam het belang van het signaleren van dergelijke kenmerken bij levensdelicten – en het benoemen van deze kenmerken in het requisitoir – tot de collega’s door.

De overige vijf officieren en de drie politieambtenaren denken dat veel relevante informatie sowieso tijdens het opsporingsonderzoek boven tafel komt. Hoewel het misschien ‘altijd beter’

²⁸⁵ Officieren 3 t/m 6.

²⁸⁶ Ook officier 7 twijfelt over de herkenning van psychisch geweld.

²⁸⁷ Deze vraag is beantwoord door alle officieren, politieambtenaren en de medewerkers SHN. De medewerker van Veilig Thuis had onvoldoende zicht op de opsporingsfase om deze vraag te kunnen beantwoorden.

²⁸⁸ Officieren 1 en 2.

kan, wordt bij levensdelicten ‘echt wel het onderste uit de kan gehaald’.²⁸⁹ Volgens politieambtenaar 3 wordt bij moord en doodslag in de relationele sfeer ook altijd geprobeerd om informatie vanuit Veilig Thuis, de huisarts, de wijkagent en dergelijke te verzamelen om een goed beeld van de situatie voor het incident te krijgen.²⁹⁰ Ook wordt beschikbare informatie uit de politiesystemen erbij gehaald, zoals eerdere meldingen wegens huiselijk geweld.

Wel zou het kunnen dat op een bepaald moment een zaak als voldoende ‘rond’ wordt beschouwd, waardoor eventuele andere kenmerken minder aandacht krijgen.²⁹¹ Verder acht officier 4 het mogelijk dat bij *pogingen* moord en doodslag eveneens iets minder aandacht zou kunnen zijn voor bepaalde kenmerken, al vormt daar het recidiverisico juist weer extra aanleiding om dieper te graven (als partners bij elkaar blijven). Officier 6 meent dat de kenmerken bij levensdelicten wel altijd aan het licht komen, maar dat het mogelijk nog wel schort aan de (h)erkenning van rode vlaggen in huiselijk geweldzaken die (nog) niet tot een levensdelict hebben geleid. Ten slotte durft politieambtenaar 2 niet met zekerheid te zeggen of eerdere patronen van dwingende controle ook nu al voldoende worden herkend.

3.2.1.3. Registratie van gendergerelateerde kenmerken

Qua registratie van de gendergerelateerde kenmerken is enkel gesproken met de officieren van justitie en de politiemedewerkers (n=10). Het beeld is eveneens wisselend. Waar officier 4 vermoedt dat de kenmerken altijd worden geregistreerd, omdat ze standaard deel uitmaken van alle strafrechtelijke onderzoeken naar levensdelicten, daar meent officier 1 dat dit niet geldt voor alle kenmerken. Met name psychisch geweld blijft lastig, omdat het niet altijd wordt (h)erkend als relevant, en wat je niet (h)erkent, dat ga je ook niet onderzoeken of opnemen in het strafdossier. In dergelijke gevallen zal de officier van justitie de recherche actief moeten instrueren om bijvoorbeeld ook eerdere mutaties van huiselijk geweld in een tijdslijn te plaatsen. Volgens officier 3 blijft goede registratie een ‘leercurve’.²⁹²

Op de vraag of het klopt dat in gevallen van levensdelicten tussen (ex-)partners altijd navraag wordt gedaan bij Veilig Thuis over eventuele meldingen,²⁹³ gaf officier 1 aan dat dit wel gebeurt bij verdenkingen van huiselijk geweld – hetgeen van meerwaarde kan zijn, omdat Veilig Thuis soms meer weet over een gezin dan de politie – maar ze wist niet zeker of dit ook voor zaken van moord en doodslag gebeurt. Volgens officier 4 gebeurt dit wel standaard bij levensdelicten

²⁸⁹ Officier 3.

²⁹⁰ Deze respondent meldt wel dat bepaalde instanties en de huisarts soms weigeren op basis van privacyoverwegingen. In dat geval kan een rechter-commissaris informatie vorderen, maar vanuit de politie kan hier dan niet op door worden gerechercheerd.

²⁹¹ Officier 5.

²⁹² Officieren 2 en 6 hebben onvoldoende zicht op de registratie bij de politie om deze vraag goed te kunnen beantwoorden. Met officieren 5 en 7 is deze vraag wegens tijdgebrek niet besproken. Volgens politieambtenaar 3 komen de gendergerelateerde kenmerken – als ze in een zaak aanwezig zijn – in het strafdossier terecht.

²⁹³ Deze vraag stond niet in het interviewprotocol en is slechts in enkele interviews aan de orde gekomen, gebaseerd op eerdere interviews waarin werd aangegeven dat Veilig Thuis moet worden gecontacteerd.

tussen (ex-)partners en familieleden. Officier 7 gaf aan dat dit eigenlijk wel de bedoeling is, maar ze wist niet zeker of dit ook actief aan alle collega's was gecommuniceerd.

Verder meldden verschillende officieren dat er tegenwoordig wordt gewerkt met specifieke 'codes' in het GPS systeem. Officieren 2 en 4 geven aan dat deze codes sowieso gelden voor huiselijk geweld, belaging en seksueel geweld, maar ze wisten niet zeker of er ook een aparte code is voor femicide. Volgens officier 3 wordt er sinds kort ook een aparte code gebruikt voor femicide, maar officier 7 nuanceert dat weliswaar alle levensdelicten met een vrouwelijk slachtoffer worden geoormerkt, maar dat in het systeem niet nader wordt gespecificeerd of het een zaak van femicide betreft.²⁹⁴

3.2.2. Vervolging- en berechtingsfase

3.2.2.1. De rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering

Na de opsporingsfase kwam de vervolgings- en berechtingsfase aan bod.²⁹⁵ Aan de rechters en officieren (n=12) werd gevraagd in hoeverre de eerdergenoemde gendergerelateerde kenmerken in de praktijk worden meegenomen in de bewijsvoering van de bestanddelen 'opzet' en 'voorbedachte raad'. Zo kan bijvoorbeeld (huiselijk) geweld dat *onmiddellijk* voorafgaat aan het levensdelict bijdragen aan de conclusie dat sprake was van (voorwaardelijk) opzet op de dood van het slachtoffer (zie hoofdstuk 3). Maar kennen officieren en rechters ook een voorafgaand patroon van escalerend huiselijk geweld tussen de pleger en het slachtoffer een rol toe bij de bewezenverklaring van opzet op de dood van het slachtoffer? Dus verwijzen ze eveneens naar geweldshandelingen die verder in het verleden liggen? Of voert dat te ver?

De antwoorden van de respondenten variëren, waarbij de officieren meer open lijken te staan voor het gebruik van gendergerelateerde kenmerken bij de vaststelling van opzet/voorbedachte raad dan de rechters. Zo geven maar liefst vijf officieren aan dat ze bepaalde kenmerken inderdaad kunnen gebruiken bij de vaststelling van opzet en/of voorbedachte raad.²⁹⁶ Deze officieren noemen vervolgens drie of meer gendergerelateerde kenmerken die kunnen dienen als bouwsteen voor de vaststelling van opzet en/of voorbedachte raad²⁹⁷ of ze geven aan dat 'in theorie' alle kenmerken hieraan kunnen bijdragen, maar dat dit zeer casuïstisch is. Wel benadrukt officier van justitie 4 dat altijd aanvullend bewijs nodig zal zijn. Zo zal de

²⁹⁴ Volgens het jaarbericht van het OM worden sinds 2024 het aantal verdachten van geweldsmisdrijven met een vrouwelijk slachtoffer geregistreerd (Openbaar Ministerie, *Jaarbericht 2024*, p. 29).

²⁹⁵ We hadden eerst geïnventariseerd of de rechters en officieren zelf ook ervaring hadden met zaken die als femicide kunnen worden gekwalificeerd. Dit was voor alle respondenten het geval, vooral tussen (ex-)partners. Dit deel van het interview is niet (diepgaand) besproken met de overige respondenten, omdat deze aangaven minder zicht te hebben op deze fase

²⁹⁶ Dit zijn officieren 1, 2, 4, 5 en 6. Missing: officier 3 en 7.

²⁹⁷ Kenmerken die vaker worden genoemd in dit verband zijn: het bestaan van een intieme relatie; voorafgaand huiselijk geweld; psychisch geweld; eengerelateerd geweld; en aanwezigheid van een haatmotief. Gijzeling en achterlating van het lichaam op een openbare plek dragen hier op zichzelf niet aan bij. Dan moet de verdere context duidelijk maken dat het opzet (of de voorbedachte raad) op de dood aan deze kenmerken gerelateerd is. Dit is erg contextueel en casuïstiek van aard.

voorbodachte rade moeten worden onderbouwd aan de hand van feiten die qua tijdsduur kort op het fatale incident zitten ('voorbodachte raad op dat moment'), maar kan het eerdere geweld tussen verdachte en slachtoffer volgens haar wel bijdragen aan de overtuiging van de rechtbank.

Hoewel officier 7 niet specifiek ingaat op de vraag of de kenmerken kunnen bijdragen aan de onderbouwing van opzet of voorbedachte raad, merkt ze wel op dat officieren van justitie in dit soort zaken relatief vaak voorbedachte raad bepleiten, maar dat rechters dit relatief weinig overnemen. Zij vermoedt dat rechters überhaupt terughoudend zijn met betrekking tot het concept voorbedachte raad en daar strenge eisen aan stellen, maar ook dat er bij rechters een gebrek aan kennis bestaat:

Kijk, ook bij rechters heerst er een enorme tekort aan kennis op dit vlak dus er zijn een paar rechters die zich er wel bovenmatig voor interesseren en inzetten (...), maar als je (...) geen kennis daarvan hebt, dan zie je zo 'n zaak echt anders. En als iemand zich dan helemaal suf heeft gestoken, dan denk je: 'nou daar was geen voorbedachte raad of rustig overleg; die is helemaal uit zijn stekker gegaan'. [officier 7]

Drie geïnterviewde rechters zijn inderdaad wat terughoudender in het toekennen van een rol van de kenmerken bij de vaststelling van opzet of voorbedachte raad.²⁹⁸ Ze zien slechts een potentiële rol weggelegd voor één a twee kenmerken, waarbij ze vooral denken aan 'aanwezigheid van een haatmotief', 'onmiddellijk voorafgaand seksueel geweld' of voorafgaande doodsb bedreigingen. De andere kenmerken zijn in principe niet relevant voor de bewezenverklaring van de twee bestanddelen, maar kunnen hooguit dienen om een 'sfeer' te schetsen. Verder wordt de kanttekening geplaatst, dat het bewijs voor opzet vooral wordt afgeleid uit de manier waarop het slachtoffer om het leven is gebracht, bijvoorbeeld door verwurging of gebruik van een steek- of vuurwapen. In die zin spelen de gendergerelateerde kenmerken geen of een zeer ondergeschikte rol bij de vaststelling van opzet. Wanneer de kenmerken echter wijzen op een *motief* voor de moord (zoals haat- of eengerelateerde motieven) of een wilsbesluit (zoals bij doodsb bedreigingen), dan kunnen ze bijdragen aan de vaststelling van voorbedachte rade.

De overige twee rechters zien in beginsel helemaal niet hoe de kenmerken kunnen bijdragen aan het vaststellen van opzet of voorbedachte raad.²⁹⁹ Deze respondenten verwijzen hierbij naar de juridische invulling van beide concepten en de strikte invulling van de Hoge Raad met betrekking tot voorbedachte rade. Volgens rechter 5 gaat het bij moord 'om wat de dader vlak voor het begaan van het feit nu werkelijk [heeft] bedacht' en dan kom je met moord mogelijk 'in lastig vaarwater terecht'. Toch zou deze rechter bepaalde kenmerken zoals eerdere bedreigingen of geweld wel meenemen in de bewezenverklaring van doodslag, en bijvoorbeeld uitleggen dat de zaak tegen moord 'aanshurkt'.

²⁹⁸ Rechters 1, 2 en 4.

²⁹⁹ Rechters 3 en 5.

Hoogleraar 1 mocht zich buigen over de normatieve vraag of dergelijke kenmerken überhaupt een rol kunnen spelen bij de vaststelling van opzet en voorbedachte raad. Volgens hem vormt de juridische invulling van deze twee begrippen eveneens een belemmering voor een dergelijke toepassing: opzet betekent dat je op het moment van de handeling zelf de geestelijke gesteldheid moet hebben gehad die we opzet noemen.

Een facultatieve kwestie die aan bepaalde – maar met het oog op de tijd niet alle – respondenten werd voorgelegd was de vraag naar de eventueel rol van herhaalde (doods)bedreigingen bij de vaststelling van voorbedachte raade.³⁰⁰ In ‘reguliere’ moordzaken kan een doodsbedreiging voorafgaand aan de fatale handeling immers een indicator zijn van een ‘te nemen of genomen besluit’. Maar wat nu als de relatie tussen betrokkenen juist (mede) gekenmerkt werd door ernstige bedreigingen, die zich daarvoor echter nooit materialiseerden? Is de meest recente bedreiging dan nog steeds een indicator voor het genomen besluit of hebben de eerdere bedreigingen in dat geval een inflatoir karakter en kunnen we de laatste bedreiging niet ‘serieus’ nemen? Zijn die eerdere bedreigingen dan misschien zelfs een contra-indicatie voor voorbedachte raad?

De respondenten zijn redelijk eensgezind over deze kwestie: volgens 10 van de 12 respondenten zijn de eerdere bedreigingen geen contra-indicatie en kunnen deze – in meer of mindere mate – zelfs bijdragen aan het onderbouwen van voorbedachte raad.³⁰¹ Voor sommige respondenten dienen de eerdere bedreigingen vooral om de overtuiging bij de rechters te versterken, maar vormen de bedreigingen niet het voornaamste argument. Andere respondenten zien er juist een sterke aanwijzing in voor voorbedachte raade, omdat de eerdere bedreigingen wijzen op een steeds sterker wordend voornemen om het slachtoffer uiteindelijk te doden. Officier 1 wijst bovendien op eerdere jurisprudentie (Humeyra), waarin sprake was van eerdere dreigementen die mede werden gebruikt voor de onderbouwing van voorbedachte raad.

Rechters 1 en 5, daarentegen, zouden de doodsbedreigingen niet in de sleutel van de voorbedachte raad plaatsen, omdat de eerdere dreigementen een contra-indicatie vormen, maar rechter 5 zou er wel aandacht aan besteden bij de strafoplegging.

Meer controversie riep de – eveneens facultatieve – vraag op of er een rol is weggelegd voor het meewegen van een voorafgaand patroon van (escalerend) huiselijk geweld tussen pleger en slachtoffer in de vaststelling van ‘voorbedachte raad’. Zou de respondent bijvoorbeeld in het scenario waarin verdachte het slachtoffer al eerder probeerde te wurgen of neer te steken – maar dit liep door puur geluk goed af – een indicator kunnen zien van een ‘te nemen of genomen besluit’ wanneer hij zijn partner tijdens een nieuw incident wel doodt?

³⁰⁰ Deze vraag is niet besproken met officier 5, rechter 4 en hoogleraar 2. Het antwoord van rechter 2 is onduidelijk.

³⁰¹ Officiëren 1 t/m 4, 6 & 7; rechter 3, universitair docenten 1 & 2 en hoogleraar 1 zouden het gebruiken. Officier 7 nuanceert dat het openbaar ministerie nog wel bereid is om in dit geval voorbedachte raad ten laste te leggen, maar vreest dat de eerdere bedreigingen voor de rechters juist inflatoir kunnen werken, ook omdat de huiselijke setting nog steeds wordt gebagatelliseerd.

7 van de 11 respondenten kunnen aan de hand van dergelijk – in de tijd ver – voorafgaand geweld geen wilsbesluit construeren.³⁰² Uit het eerdere geweld blijkt niet van een ‘reëel moment van bezinning’ en dat is toch wel vereist voor een veroordeling wegens moord. Deze respondenten kijken dus eerder naar het geweld, de handelingen en de uitlatingen die *onmiddellijk* voorafgaan aan het fatale incident. De eerdere levensbedreigende incidenten die met een sisser afliepen kunnen volgens officier 2 mogelijk zelfs als een contra-indicatie worden gezien:

En dan zou ik wat mij betreft meer uit de opmaat naar de geslaagde verwurging (...) afleiden, dan per se uit eerdere incidenten. Maar ik vind hem niet heel makkelijk, (...) want ja, je zou het zo kunnen duiden, maar ja, je kunt het net zo goed inderdaad duiden als in (...) dit was een heel pervers patroon waarin iemand dat deed, maar het was juist niet de bedoeling dat iemand doodging. Het was alleen de bedoeling dat iemand elke keer wel voelde dat de ander de baas was. Ja, en dan vind ik het niet per se bewijzend of mede bewijzend voor de voorbedachte rade. (...) [officier 2]

Officier 3, officier 4, officier 6 en rechter 4 zouden eerdere incidenten daarentegen mogelijk wel gebruiken bij de onderbouwing van voorbedachte rade, zeker wanneer het geweld in het verleden telkens op het nippertje goed is afgelopen. Voor officier 4 is belangrijk dat verdachte nooit hulp heeft gezocht voor zijn gewelddadige gedrag. In deze situatie kun je betogen dat verdachte een ‘gewaarschuwd man’ was en kon verwachten dat het geweld een keer fataal zou aflopen. In die zin zou het voorgaande geweld kunnen bijdragen aan de rechterlijke overtuiging, al is er voor een bewezenverklaring van voorbedachte raad uiteraard meer bewijs nodig.

3.2.2.2. De rol van gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering

Een tweede aspect waar de gendergerelateerde kenmerken een belangrijke rol kunnen spelen in de berechtingsfase is de sanctionering. Aan de rechters en de officieren van justitie (n=12) werd gevraagd in hoeverre zij de gendergerelateerde kenmerken meenemen in de straf(eis) in zaken van moord en doodslag (zie figuur XV). Uit de interviews blijkt dat de gendergerelateerde kenmerken door veel respondenten en hun collega's in strafverzwarende zin worden meegenomen.³⁰³

³⁰² Dit geldt voor officier 2, rechters 1 t/m 3, universitair docenten 1 en 2 en hoogleraar 1. Voor universitair docenten 1 en 2 kan het feit dat in het verleden fysiek huiselijk geweld meermaals (op het nippertje) goed is afgelopen in de toekomst – wanneer de wetenschap weer wat verder is – misschien bijdragen aan de constructie van voorbedachte rade. Nu zijn we daar nog niet. Deze vraag is niet besproken met officieren 1, 5 & 7, medewerker Veilig Thuis, medewerker SHN, de politieambtenaren en hoogleraar 2.

³⁰³ Dit bleek ook al uit de vignettenstudie (zie hoofdstuk 4).

Negen van de tien respondenten³⁰⁴ geven aan dat ‘in beginsel alle kenmerken’ strafverzwarend kunnen werken.³⁰⁵ De redenering is dan bijvoorbeeld dat het slachtoffer voorafgaand aan het levensdelict een hele nare tijd heeft gehad (bij voorafgaand huiselijk geweld, seksuele uitbuiting of intieme terreur). Of dat verdachte in feite twee mensen van het leven heeft beroofd (bij een zwanger slachtoffer). Bij verminking van het lichaam wordt de hogere sanctie gebaseerd op het extra vernederende karakter van deze handeling.

Weer andere keren vormen de gendergerelateerde kenmerken op zichzelf een strafbaar feit en is ook op die grond een hogere straf(eis) geïndiceerd.³⁰⁶ Hoewel ‘randzaken’ volgens officier 5 bij levensdelicten doorgaans niet apart ten laste worden gelegd, geldt dat bepaalde ernstige feiten wel tot een cumulatieve tenlastelegging (en dus zwaardere straf) kunnen leiden:

[over mensenhandel] Ja, zeker. Ook omdat dat natuurlijk gewoon zelfstandig strafbaar is. Normaal, in levensdelicten zeggen wij altijd, joh, beperk je tot de kern. Alle kleine delicten daaromheen, die ga je niet op de tenlastelegging zetten, want dat leidt af van waar het bij moord om gaat, maar niet bij mensenhandel. En daarna, als je een periode mensenhandel hebt met daarna een moord, dan komt die mensenhandel er ook op. Daarvoor is dat te bepalend voor het totaalplaatje. [officier 5]

Kenmerken die soms worden genoemd als uitzondering – die dus niet strafverzwarend werken – zijn: het enkele bestaan van een intieme relatie (de ‘kale’ relatie) zonder voorafgaand huiselijk geweld; achterlating van het lichaam op een openbare plek; en het beroep van sekswerker.

Verder denken 7 van de 10 rechters en officieren dat de gemiddelde straf(eis) in femicidezaken tegenwoordig hoger ligt dan in reguliere zaken van moord en doodslag.³⁰⁷ Sommige respondenten geven aan dat dit een vrij recente tendens betreft, als gevolg van een groter bewustzijn bij de strafrechtketenpartners op het vlak van femicide. Daarentegen schat officier 4 in dat femicidezaken³⁰⁸ op zichzelf niet zwaarder wordt bestraft dan reguliere moord- en doodslagzaken, maar dat de gendergerelateerde kenmerken hierin bepalend zijn. Deze kenmerken zouden in alle moord- en doodslagzaken strafverzwarend werken. In die zin zijn femicide en ‘reguliere’ zaken gelijk.

Daarentegen vermoeden officier 5 en rechter 4 dat er misschien juist wel eens lager gestraft wordt in femicidezaken. Volgens officier 5 komt dit, omdat in femicidezaken dikwijls een combinatie met terbeschikkingstelling aan de orde is, waardoor de gevangenisstraf wat lager

³⁰⁴ Met rechter 2 en rechter 4 zijn niet alle kenmerken apart besproken. Officier 1 noemt enkel ‘intieme terreur’, ‘seksuele uitbuiting’, ‘zwangerschap’ en ‘verminking van het lichaam’ in strafverzwarende zin.

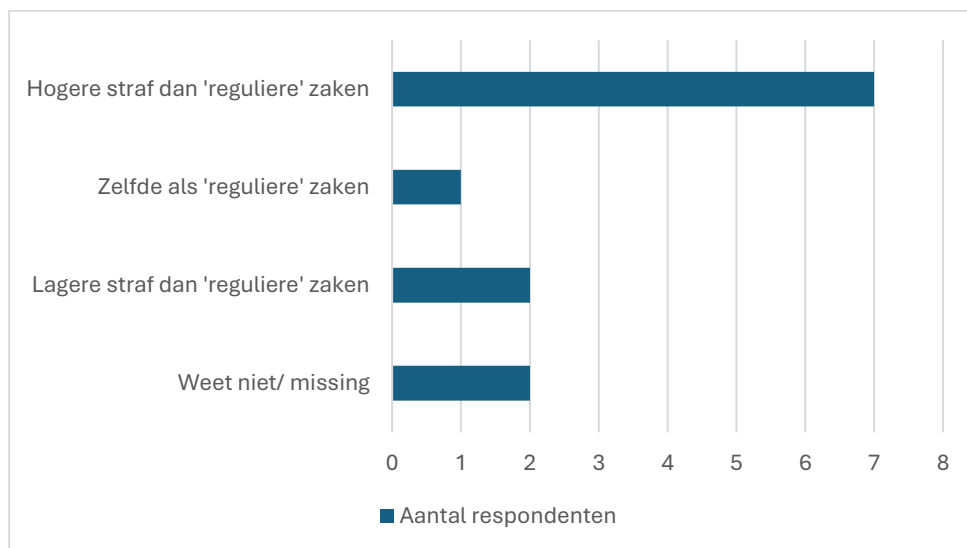
³⁰⁵ Hierbij geven sommige van deze respondenten wel aan dat 1 à 2 kenmerken moeten worden uitgezonderd, of dat sommige kenmerken enkel in een bepaalde context strafverzwarend meewegen.

³⁰⁶ Bijvoorbeeld mensenhandel of het plegen van een levensdelict om ontdekking van seksueel geweld te voorkomen.

³⁰⁷ Officier 1, 2, 3, 6 en 7, rechter 1 en 5 (bij intieme en familierelaties). Het antwoord van rechter 2 is onduidelijk (‘missing’) en rechter 3 ‘weet het niet’.

³⁰⁸ De officier verduidelijkt niet wat hiermee precies wordt bedoeld.

uitvalt. Rechter 4 schat in dat de straf in femicidezaken tussen (ex-)partners mogelijk lager is dan bij reguliere levensdelicten of femicide in andere relatievormen, maar licht dit niet verder toe.

Figuur XV: straf(eis) in 'femicidezaken' versus 'reguliere' zaken.

3.2.2.3. Speciaal beleid op vlak femicide

Vervolgens werd dieper ingegaan op de vraag in hoeverre door de organisatie van de respondent speciaal beleid is geformuleerd op het gebied van femicide. En als er beleid is, wat houdt dat precies in? In de antwoorden valt een significant verschil op tussen de staande en de zittende magistratuur. Waar het openbaar ministerie interne richtlijnen heeft ontwikkeld op het vlak van femicide en gespecialiseerde (huiselijk geweld) officieren heeft aangesteld, daar gelden voor de rechters geen (interne) beleidsregels en zijn er ook geen specialisten, aldus onze respondenten.

De rechters verklaren dit gebrek aan intern beleid en specialisatie met een beroep op de rechterlijke onafhankelijkheid (rechter 3) en het feit dat 'dit behoort tot het rechterlijke domein' (rechter 4). Verder licht rechter 4 toe dat er voor femicide weliswaar geen speciale oriëntatiepunten zijn ontwikkeld, maar die zijn bij andere ernstige delicten ook vaak afwezig, vanwege de behoefte aan maatwerk en de onwil om rechters van tevoren 'vast te leggen'. Wel noemen verschillende rechters recente relevante congressen en het intercollegiaal overleg in individuele femicidezaken als manieren om meer bewustwording te creëren. Rechter 5 meent daarnaast dat het Studiecentrum Rechtspleging daar al cursussen over aanbiedt of dit mogelijk nog gaat doen. Bovendien vindt deze rechter dat vooral bij de opsporingsdiensten, de politie en het openbaar ministerie meer aandacht voor het fenomeen nodig is, omdat zij 'rode vlaggen' kunnen signaleren en ervoor kunnen zorgen dat zaken als belaging nog eerder voor de rechter

komen, die – op zijn beurt – niet alleen kan straffen, maar ook mogelijkheden heeft op het vlak van preventieve maatregelen.

Binnen het openbaar ministerie is daarentegen wel speciaal beleid ontwikkeld op het vlak van femicide. Zo verwijzen enkele officieren van justitie naar de speciale (interne) (pers)woordvoeringsrichtlijn of een ‘protocol’ waarin zij worden geïnstrueerd om zaken van femicide ook expliciet zo te noemen in hun requisitoir.³⁰⁹ Hierbij ziet het beleid van het openbaar ministerie vooral op levensdelicten tussen (ex-)partners, niet andere gevallen die mogelijk als femicide kunnen worden gezien. Ook worden officieren geïnstrueerd en opgeleid over bijvoorbeeld verschillen tussen intieme terreur en ‘situationeel geweld’, ‘rode vlaggen’, de escalatieladder, en interpretatie van de *Screening Assessment for Stalking and Harassment* (SASH) die vooral in de preventie van femicide een belangrijke rol kunnen spelen.

Sinds 2024 worden binnen het openbaar ministerie alle (dodelijke) geweldsdelicten tegen een vrouwelijk slachtoffer ook expliciet zo geregistreerd, om (intern) onderzoek naar het fenomeen te vergemakkelijken. Volgens officier 7 gebeurt dit oormerken inmiddels wel, maar is er een aanloopperiode nodig, voordat mensen het goed doen. Verder wordt ‘femicide’ op zichzelf niet als aparte code of oormerk gebruikt, maar wel vrouwelijk slachtofferschap van een levensdelict. Wanneer je deze zaken uit de databestanden filtert, valt femicide ook eenvoudig te achterhalen.

Een ander beleidsaspect dat regelmatig terugkeert in de interviews met de officieren van justitie is de aanstelling van een landelijke officier van justitie met huiselijk geweld en femicide als aandachtsgebied, en de gespecialiseerde (huiselijk geweld) officieren per pakket. Deze portefeuillehouders zorgen structureel voor meer aandacht voor en herkenning van het fenomeen, zowel op het niveau van het beleid als de uitvoering. Zo mailt bijvoorbeeld de landelijk huiselijk geweld officier van justitie regelmatig de hele organisatie met extra informatie over ‘rode vlaggen’, wat helpt bij de (h)erkenning van femicide.

Ook wordt door de officieren het intercollegiale strafmaatoverleg in positieve zin genoemd in dit verband, vooral voor wat betreft de herkenning van gendergerelateerde kenmerken. Binnen het openbaar ministerie wordt de strafmaat bij levensdelicten altijd vooraf besproken tijdens een overleg met de ‘strafmaatcommissie’, bestaande uit ervaren en minder ervaren officieren van justitie. De kans op (h)erkenning van gendergerelateerde kenmerken neemt toe dankzij het strafmaatoverleg, vooral wanneer er ook een huiselijk geweld-specialist bij betrokken is.

Volgens officier 7 is het in beginsel de bedoeling dat een officier met huiselijk geweld in de portefeuille ook betrokken wordt bij moord- en doodslagzaken – tenminste tijdens het strafmaatoverleg – maar het is onduidelijk of dit in alle arrondissementsparketten ook gebeurt.³¹⁰ Hierbij speelt mee dat niet iedere specialist genoeg vertrouwen zal hebben om zich

³⁰⁹ Het is onbekend wanneer deze interne richtlijn precies van kracht is geworden – dit werd tijdens de interviews niet gezegd. Eén respondent heeft nog nagevraagd of wij inzage mochten krijgen in de richtlijn, maar dit is helaas niet gelukt.

³¹⁰ In een bepaald arrondissementsparket probeert men dit in ieder geval wel bij zaken die ‘zwemen naar femicide’ (officier 2).

ongevraagd met de zaak van een collega te ‘bemoeien’. Ook zijn niet alle gespecialiseerde officieren lid van een Team Grootschalige Opsporing, maar zitten ze dikwijls in een andere werkomgeving, zoals Interventies & Onderzoeken. In die werkomgeving worden ze meestal niet aangesteld als zaakofficier bij moord- en doodslag. Hoe strikt het onderscheid tussen de verschillende omgevingen wordt gehandhaafd, verschilt per pakket, maar ook dergelijke praktische bezwaren kunnen (directe) betrokkenheid van een specialist bij een femicidezaak dwarsbomen. Toch is in principe iedereen oproepbaar voor het strafmaatoverleg, aldus officier 7.

Verder worden officieren geïnstrueerd om in huiselijk geweldszaken van (ex-)partners en familieleden ook te informeren bij Veilig Thuis of het gezin daar bekend staat. Dit om rode vlaggen te signaleren en een inschatting te maken van het herhalingsrisico. Mogelijk is dit echter niet expliciet benoemd in zaken waar het levensdelict reeds heeft plaatsgevonden en wordt in deze zaken niet automatisch door het openbaar ministerie bij Veilig Thuis geïnformeerd.

Officier 3 vat samen dat er veel beleid vanuit het openbaar ministerie bestaat op het vlak van preventie van femicide, maar de reactieve aanpak na een (poging) levensdelict staat ‘nog in de stijgers’. Ook andere officieren geven aan dat het interne beleid inzake femicide van recente datum, en nog volop in ontwikkeling, is.

SHN heeft eveneens beleid ontwikkeld in de preventiefase, namelijk het ‘beoordelen en beschermen’ kader, wat een samenwerkingsproces betreft tussen SHN, de politie en het openbaar ministerie. Dit proces houdt onder andere in dat SHN de politie op de hoogte brengt van informatie die mogelijk wijst op een hoger risico voor het slachtoffer (en vice versa), maar dat er geen apart beleid bestaat als een levensdelict eenmaal heeft plaatsgevonden, omdat dit qua hulpverlening geen verschil maakt.

De medewerker Veilig Thuis maakt melding van het feit dat zij en haar collega’s de afgelopen jaren veel bezig zijn geweest met voorlichting over intieme terreur en het risico op femicide aan de ketenpartners of andere relevante organisaties, zoals de jeugdgezondheidszorg. Verder werken ze met de escalatieladder (acht stappen) en geldt intern de afspraak dat zaken die binnenkomen met bepaalde risicokenmerken worden besproken met een medewerker die dwingende controle en femicide als aandachtsgebied heeft. Maar ook hier lijkt vooral de voorkant (preventiefase) centraal te staan.

De twee politieambtenaren met een coördinerende functie op het vlak van Zorg en Veiligheid weten niet of er landelijk beleid bestaat voor wat betreft het opsporingsonderzoek naar femicidezaken, maar op eenheidsniveau bestaan er bijvoorbeeld wel afspraken om ook altijd een recherchepsycholoog deel uit te laten maken van het Team Grootschalige Opsporing (TGO) dat de moord- of doodslagzaak onderzoekt; wordt er bij levensdelicten in afhankelijkheidsrelaties structureel informatie opgevraagd bij Veilig Thuis; en worden de portefeuillehouders Zorg en Veiligheid ook bij bepaalde casuïstiek geraadpleegd. Daarnaast

wordt bij levensdelicten in afhankelijkheidsrelaties een zaak ook bekeken met behulp van een ‘review achteraf’ om te kijken of er in de zaak eerdere ‘rode vlaggen’ zijn gemist en of de organisatie er nog iets van kan leren. Dit gebeurt echter niet altijd integraal, omdat er inmiddels al voldoende zicht is op de knelpunten in dergelijke zaken (zoals versnippering van informatie). Tenslotte heeft de korpsleiding twee weken voor het interview bevestigd dat in ieder basisteam iemand de regie voor Zorg en Veiligheid op zich moet nemen, omdat uit meerdere onderzoeksrapporten bleek dat het dikwijls mis gaat op het vlak van regie in dit soort zaken. Op dit moment is een dergelijke ‘regisseur’ al aangesteld binnen veel basisteams, maar is deze vaak ook nog verantwoordelijk voor de uitvoer van andere taken. In zaken met een hoog risico, maar ook in zaken die om andere redenen aanleiding geven tot zorgen om de veiligheid van betrokkenen, kijken deze regisseurs mee.

3.3. Resultaten deel III (recent en toekomstig beleid en wetgeving)

In het laatste deel van het interview werd geïnventariseerd of bepaalde (recente, toekomstige of buitenlandse) beleids- of wetwijzigingen volgens de geïnterviewden nuttig zouden kunnen zijn in de aanpak van femicide. Ook werd achterhaald welke voor- en nadelen een bepaalde aanpak zou kunnen hebben.³¹¹

3.3.1. Artikel 44bis Sr

Met zes respondenten werd het nieuwe artikel 44bis Sr apart besproken, dat het strafmaximum op delicten met een discriminatoir oogmerk met een derde verhoogd. Geslacht is één van de discriminatiegronden.

Onder deze respondenten heerst voornamelijk scepsis over de toegevoegde waarde van artikel 44bis Sr in de strijd tegen femicide. Enkele respondenten menen dat het artikel weinig gaat bijdragen, met name vanwege het beperkte toepassingsbereik. Als het al van toepassing is in femicidezaken, dan enkel in zaken waarin een haatmotief een rol speelt. De meest voorkomende vorm van femicide – femicide in de (voormalige) intieme sfeer – valt buiten het werkingsbereik van artikel 44bis Sr, omdat er in dergelijke gevallen vermoedelijk geen sprake is van een discriminatoir oogmerk. Voorts verwachten verschillende respondenten problemen met het bewijzen van het discriminatoire oogmerk.³¹² Rechter 2 wijst tenslotte op het feit dat de maximale gevangenisstraf voor doodslag reeds 25 jaar bedraagt. Volgens deze rechter is een extra verhoging met 1/3e niet passend, onder andere omdat er dan een nog groter gat ontstaat tussen doodslag en mishandeling de dood ten gevolg hebbend.

³¹¹ Dit gedeelte was facultatief en is niet aan bod gekomen tijdens de interviews met officieren van justitie 4, 5 en 6. Ook in het interview met rechter 5 is niet het volledige derde deel behandeld. Politieambtenaar 3 is enkel ingegaan op de vraag of aparte strafbaarstelling van femicide wenselijk zou zijn.

³¹² Officier 1, 3 en hoogleraar 2.

Met de zes respondenten werd vervolgens de kwestie besproken van een man die zijn vrouw doodt tijdens een heftige ruzie. Volgens geen van hen aanvaardt hij daarmee automatisch de kans dat deze gedraging haat tegen vrouwen als groep uitdrukt.³¹³ Het probleem zit in dat geval eerder in de dynamiek tussen partners of bijzondere omstandigheden, dan een discriminatoir oogmerk. Zo kunnen mannen in één relatie gewelddadig zijn, maar is daar in een volgende relatie geen sprake van. Of ze hebben enkel een hekel aan hun vrouw, maar niet aan de buurvrouw of andere vrouwen in hun omgeving.

3.3.2. Toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld³¹⁴

Het toekomstige wetsvoorstel, waarin psychisch geweld, in de vorm van dwingende controle, strafbaar wordt gesteld kan wel op meer enthousiasme rekenen. Zes van de negen respondenten denken dat deze strafbaarstelling van toegevoegde waarde kan zijn in de strijd tegen femicide.³¹⁵ Drie andere respondenten denken dat femicide met de strafbaarstelling van psychisch geweld (plus artikel 44 bis Sr) behoorlijk is ‘gedekt’.³¹⁶ De meerwaarde van strafbaarstelling van bepaalde vormen van (structureel) psychisch geweld zit vooral in het tegengaan van het stelselmatig kleineren en controleren van de ander. Volgens officier 1 is aparte strafbaarstelling van psychisch geweld ‘heel hard nodig’. Dit type geweld is momenteel lastig strafrechtelijk aan te pakken en men hoopt dat het kan bijdragen aan de preventie van femicide. Het biedt tevens een vorm van normering: dit gedrag accepteren we niet als maatschappij.

Tegelijkertijd wordt aangegeven dat het een ‘behoorlijke uitdaging’ gaat zijn om psychisch geweld (juridisch) goed af te bakenen.³¹⁷ Bepaalde uitingen van psychisch geweld zijn bovendien reeds strafbaar gesteld, zoals belaging, bedreiging, belediging, etc. Het wordt lastig om te bepalen in welke situaties de overheid nu wel of niet moet ingrijpen en welke gedragingen tot de privésfeer dienen te blijven behoren. De twee universitair docenten waarschuwen bovendien voor een te generieke strafbaarstelling. Dit zou namelijk de ernst van structureel psychisch geweld tegen vrouwen kunnen bagatelliseren, waardoor intiem partnergeweld nog meer aan het zicht wordt onttrokken.³¹⁸

3.3.2. Strafverzwarringsgrond in artikel 304 Sr³¹⁹

Vervolgens werd gesproken over de strafverzwarringsgrond in artikel 304 Sr. Bij mishandeling verhoogt deze bepaling de maximale gevangenisstraf met een derde, indien het strafbare feit is

³¹³ Officier 1, rechter 2, 3, 4, hoogleraar 2, 3.

³¹⁴ Deze vraag is niet voorgelegd aan de medewerker Veilig Thuis.

³¹⁵ Officier 1, hoogleraar 1, UD 1 en 2, medewerkers SHN. Het antwoord van officier 3 is onduidelijk.

³¹⁶ Hoogleraar 3, rechter 4, officier 2.

³¹⁷ Hoogleraar 2.

³¹⁸ Verder moet het genderspect voor hen voldoende aandacht krijgen, ook in de nieuwe strafbepaling.

³¹⁹ Deze vraag is niet voorgelegd aan officieren 3, 4, 5, rechter 5, UD 1 en 2.

gepleegd door een familielid, levensgezel of andere naaste van het slachtoffer (zie hoofdstuk 2). Deze strafverzwaring werd door de wetgever onderbouwd op basis van de ‘piëteit’ die naasten tegenover elkaar moeten betrachten. Aan de respondenten werd gevraagd of een vergelijkbare redenering – plus strafverzwaring – misschien ook zou moeten gelden in femicidezaken.

10 van de 14 respondenten zouden analoge toepassing van artikel 304 Sr op levensdelicten een goed idee vinden.³²⁰ Deze respondenten vinden het lastig dat een dergelijke strafverzwaringsgrond wel geldt voor mishandeling, maar niet voor doodslag, vooral omdat dit de interne consistentie van de strafwetgeving aantast. De medewerkers van SHN zijn voorstander indien het helpt bij het vergroten van bewustwording over femicide en dwingende controle, maar dan echt als een middel tot dit doel.

Hoogleraren 1, 2 en 3 kunnen zich iets voorstellen bij een soortgelijke strafverzwaringsgrond voor levensdelicten – vooral vanuit het oogpunt van interne consistentie van de wetgeving – toch plaatsen hoogleraren 1 en 2 vraagtekens bij het bestaansrecht van artikel 304 Sr zelf. De ratio achter deze strafverzwaringsgrond – men heeft meer piëteit naar naasten te betrachten – kan ter discussie worden gesteld. Is het tegenwoordig echt zo dat men altijd meer piëteit moet hebben met bijvoorbeeld familieleden? Ook als er al lange tijd sprake is van een breuk in de familierelatie of verminderd contact? En is voor veel mensen de rol van vriendschappen niet veel belangrijker geworden? Een ander nadeel is dat het Wetboek van Strafrecht minder overzichtelijk wordt als er allerlei strafverzwaringsgronden bijkomen.³²¹

Vier respondenten zagen analoge toepassing van artikel 304 Sr op levensdelicten minder of helemaal niet zitten.³²² Zij verwijzen daarbij vooral naar de huidige ruime strafmaxima, waarmee ze reeds voldoende uit de voeten kunnen, al zouden volgens rechter 4 wettelijke strafverzwaringsgronden wel uitdrukking kunnen geven aan de wens van de wetgever dat er in dergelijke zaken zwaarder dient te worden gestraft.³²³

3.3.3. Levenslang voor doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld³²⁴

Hierna werd het voorstel van Kamerlid Mutluer besproken om doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld te sanctioneren met een (maximale) levenslange gevangenisstraf.³²⁵ Hoe denken de respondenten over dit voorstel?

³²⁰ Het betreft: officieren 2, 5, 6, 7, medewerkers SHN, medewerker Veilig Thuis, hoogleraren 1, 2, 3. Interessant is dat officieren 2 en 5 eerder in het interview uit zichzelf al hadden verwezen naar artikel 304 Sr.

³²¹ Hoogleraar 1 en 2.

³²² Officier 1, rechters 2, 3, 4.

³²³ Zo ook hoogleraar 1.

³²⁴ Deze vraag is niet besproken met hoogleraar 1, universitair docenten 1, 2 en officier 3.

³²⁵ Tijdens het overleg van 22 september 2025 over de initiatiefnota van het lid Mutluer (*Kamerstukken II*, 36658, 2) is de volgende motie aangenomen van de leden Timmermans en Mutluer (*Kamerstukken II*, 36658, 12 (verzoekt de regering om over te gaan tot het invoeren van strafverzwarende omstandigheden bij partner- en familiedoding)).

Over dit plan zijn de respondenten doorgaans minder enthousiast dan over de toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld of analoge toepassing van artikel 304 Sr: slechts 4 van de 12 respondenten ziet een levenslange gevangenisstraf in het geval van doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld zitten, en dan ook nog met de nodige voorbehouden.³²⁶ Zo vindt officier 1 het een interessant voorstel, want het zou een oplossing zijn voor zaken waar voorbedachte raad net niet kan worden vastgesteld en tevens geen Tbs kan worden opgelegd. Aan de andere kant is een levenslange gevangenisstraf wel erg hoog en zou ze dit enkel willen, wanneer de optie eerst grondig wordt onderzocht. De medewerkers van SHN vinden dit alleen een goed idee, wanneer het aantoonbaar zou leiden tot minder femicides en ze twijfelen over de effectiviteit hiervan. De medewerker Veilig Thuis denkt dat dit beschermend zou kunnen werken voor potentiële slachtoffers.

De overige 8 respondenten vinden een levenslange gevangenisstraf, in een zaak waarin geen voorbedachte rade kan worden vastgesteld, geen goed idee, vooral omdat dit disproportioneel zou zijn.³²⁷ Het huidige strafmaximum voor doodslag biedt reeds voldoende ruimte. Rechter 2 vreest bovendien afbakeningsproblemen, want ‘in elke relatie gebeurt wel eens iets’. Wanneer zou er sprake zijn van voldoende en aantoonbaar huiselijk geweld? Hoogleraar 2 vindt een levenslange gevangenisstraf voor doodslag ‘ingewikkeld’, want moord is ‘echt een ander verhaal’. Een dergelijke constructie zou bovendien niet goed passen in de huidige structuur van onze wet.

3.3.4. Aparte strafbaarstelling van femicide³²⁸

De respondenten werd vervolgens gevraagd of zij – naar buitenlands voorbeeld – aparte strafbaarstelling van femicide in Nederland wenselijk achten en waarom (niet)?

Dit voorstel roept wisselende reacties op: 7 respondenten zijn vóór een apart delict, terwijl 7 respondenten dit niet zien zitten.³²⁹ De tegenstanders worstelen onder andere met de suggestie die aparte strafbaarstelling wekt, namelijk dat levensdelicten tegen vrouwelijke slachtoffers ernstiger zijn dan levensdelicten tegen mannen. Het gevoel dat mannelijke slachtoffers door aparte strafbaarstelling worden achtergesteld overheerst, zelfs wanneer de strafmaat voor het femicide-delict gelijk zou worden gesteld aan ‘reguliere’ moord en doodslag. Officier 2 vindt aparte strafbaarstelling niet nodig, indien de strafverzwarringsgrond uit artikel 304 Sr ook toepasbaar wordt voor levensdelicten, want daarmee wordt het bijzondere karakter van femicide al voldoende benadrukt. Voor hoogleraar 3 is aparte strafbaarstelling eveneens onnodig, omdat expliciet benoemen dat het een femicidezaak betreft ook nu al kan – zonder dit via wetgeving vast te leggen – en ook de huidige strafmaxima laten voldoende ruimte voor

³²⁶ Het betreft officier 1, de medewerkers SHN, de medewerker Veilig Thuis.

³²⁷ Officiëren 2,7, rechters 2, 3, 4, 5, hoogleraren 2, 3.

³²⁸ Deze vraag is (vanwege tijdgebrek) niet besproken met hoogleraar 1, officieren 3, 4, 5.

³²⁹ Vóór: rechter 4, 5, officier 6, UD1, 2, medewerkers SHN. Tegen: hoogleraren 2, 3, officieren 1, 2, medewerker Veilig Thuis, rechters 2, 3. Overige: missing.

differentiëring. Een wettelijk ‘label’ heeft in deze omstandigheden geen meerwaarde. Ook vraagt deze respondent zich af of de maatschappelijke discussie omtrent femicide al dusdanig is ‘uitgekristalliseerd’ om tot een ‘fatsoenlijke (wettelijke) definitie’ te kunnen komen.

Rechters 4 en 5 kunnen zich daarentegen wel vinden in een eventuele aparte strafbaarstelling van femicide, maar dan niet gekoppeld aan een hoger strafmaximum, omdat de huidige maxima al heel hoog zijn. Een aparte kwalificatie kan helpen aan te geven waar het in een zaak precies om draait (rechter 4) of ter bevestiging dat we het fenomeen heel ernstig vinden (rechter 5). Officier 6 en UD 1 en 2 zouden eveneens voorstander zijn van aparte strafbaarstelling. Het voordeel van aparte strafbaarstelling is dat er tevens vaste capaciteit aan wordt gekoppeld, en dat het onderwerp wordt geagendeerd, maar zelfs als aparte strafbaarstelling enkel symbolisch werkt, zouden deze respondenten voorstander zijn vanwege de expressieve en symbolische functie van de strafwetgeving. De medewerkers van SHN zouden hier enkel voor voelen, indien het zou leiden tot minder femicides. Politieambtenaar 3, ten slotte, denkt dat een aparte strafbaarstelling voor meer duidelijkheid kan zorgen – wat valt precies onder femicide en wat niet? – en dat de strafbaarstelling de politie kan helpen om meer gericht op zoek te gaan naar aanwijzingen die een zaak een femicidezaak maken.

3.3.5. Femicide of gendergerelateerde kenmerken als wettelijke strafverzwarringsgrond³³⁰

Geïnspireerd op buitenlandse voorbeelden werd aan de respondenten ook gevraagd of zij voorstander zouden zijn van introductie van femicide of gendergerelateerde kenmerken als wettelijke strafverzwarringsgrond. En zou dit dan op een genderspecifieke (alleen vrouwelijke slachtoffers) of genderneutrale manier (alle slachtoffers ongeacht gender) moeten gebeuren?

Dit voorstel kon op bijval van 8 van de 14 respondenten rekenen,³³¹ maar voor 4 respondenten enkel mits de wettelijke strafverzwarringsgrond *genderneutraal* wordt opgesteld.³³² Het voordeel van het introduceren van wettelijke strafverzwarringsgronden is dat het fenomeen beter zichtbaar wordt, en dat het een expliciete erkenning vormt van het probleem. Deze vier respondenten voelen echter weinig voor een genderspecifieke grond, omdat dit mannelijke slachtoffers, die mogelijk ook al jaren kampen met huiselijk geweld, zou achterstellen. Een genderneutrale strafverzwarringsgrond zou feitelijk sowieso meer vrouwen beschermen, maar de strafwetgeving zou in ieder geval niet discriminatoir naar mannelijke slachtoffers werken. Wanneer een man door zijn vrouw wordt mishandeld en later gedood, dan heeft dit voor het individuele slachtoffer net zoveel impact. Een ander nadeel van genderspecificiteit is dat het niet past binnen het huidige systeem van de Nederlandse strafwetgeving, dat in beginsel uitgaat van genderneutraliteit.

³³⁰ Deze vraag is niet voorgelegd aan of niet/onduidelijk beantwoord door: een medewerker SHN, rechter 4, officieren 4, 5, 6.

³³¹ Voor wettelijke strafverzwarringsgronden waren: officieren 1, 2, 3, hoogleraar 2, UD1, 2, één medewerker SHN (op persoonlijke titel).

³³² Officier 1 & 3, hoogleraar 2 en medewerker Veilig Thuis.

Officier 2 en de universitair docenten 1 en 2 kunnen zich eveneens vinden in de codificering van strafverzwarringsgronden, maar zij staan open voor een *genderspecifieke* benadering. Officier 2 zou het ‘begrijpen’ als uiteindelijk voor genderspecifieke strafverzwarringsgronden wordt gekozen, omdat dit nu eenmaal beter aangeeft waar het in de praktijk om gaat: het doden van vrouwen door mannen. De wetgeving moet volgens haar reflecteren wat er in de samenleving gebeurt. De twee universitair docenten kunnen zich ook in dit voorstel vinden, niet omdat ze verwachten dat het specifiek preventief werkt, maar vanwege de symbolische werking en omdat het mogelijk een katalysator kan zijn om extra middelen en capaciteit vrij te maken, om meer bewustwording te creëren, en om dit soort zaken (en de preventie daarvan) te prioriteren. Zij zouden in dat geval juist wel kiezen voor een genderspecifieke insteek, want daarmee wordt de gendersensitiviteit benadrukt bij de aanpak van gendergerelateerd geweld. Levensdelicten op mannen zijn eveneens ernstig, maar daar ligt doorgaans een andere problematiek aan ten grondslag.

De casemanager van SHN, tenslotte, zou op persoonlijke titel (niet namens SHN) wel voelen voor femicide als strafverzwarringsgrond, in de hoop dat er een preventieve werking vanuit zou gaan. Tegelijkertijd realiseert deze respondent zich dat een zwaardere strafdreiging voor veel agressoren niet uitmaakt en dat de maximale straf voor doodslag pas nog is verhoogd.³³³

Officier 7, hoogleraar 1, hoogleraar 3, rechter 2, rechter 3 en rechter 5 hebben daarentegen in beginsel *geen behoefte aan wettelijke strafverzwarringsgronden*.³³⁴ Zij kunnen al goed uit de voeten met het huidige kader en de huidige strafmaxima. Toch kan officier 7 zich voorstellen dat genderspecifieke gronden worden overwogen, omdat we op het vlak van gendergerelateerd geweld en femicide al ‘heel lang achterlopen’ en we iets ‘stevigs nodig hebben om een stap voorwaarts te kunnen zetten’. Rechter 2, hoogleraar 1 en hoogleraar 3 zien eveneens geen toegevoegde waarde in wettelijke strafverzwarringsgronden, maar als het moet, dan genderneutraal. Hoogleraar 1 baseert dit standpunt op de Nederlandse genderneutrale traditie en het feit dat genderspecificiteit ook weer allerlei principiële vragen oproept: hoe zit het bijvoorbeeld met non-binaire slachtoffers? Hoogleraar 3 meent dat een genderspecifieke insteek discriminatoir naar mannelijke slachtoffers zou werken. Rechter 3 voelt in beginsel niets voor hogere straffen, maar aparte strafverzwarringsgronden dwingen juristen wel om over het fenomeen na te denken: iedereen zou zich moeten verdiepen in gendergerelateerd geweld, al zou het niet automatisch tot strafverzwaring moeten leiden. Rechter 5 is zelf ook geen voorstander, want dit maakt het wetboek ingewikkelder en hij vindt de huidige strafmaxima al voldoende. Hij is eveneens huiverig voor eventuele strafminima.³³⁵

³³³ In het gesprek met de medewerkers van SHN is niet nader geëxpliciteerd of een genderneutrale of een genderspecifieke aanpak de voorkeur heeft.

³³⁴ Het precieze standpunt van rechter 4 is onduidelijk. Wel is deze respondent huiverig voor eventuele wettelijke strafminima, omdat dit de rechterlijke vrijheid aantast.

³³⁵ Dit geldt overigens ook voor rechter 4.

3.3.6. Andere suggesties voor betere aanpak femicide

Het interview besloot met de vraag in hoeverre femicide anders (dan nu) moet worden behandeld in de rechtspraak. De respondenten hadden verschillende aanbevelingen ter verbetering van de aanpak van femicide.

Een eerste aanbeveling – die door meerdere respondenten werd genoemd – is dat er nog meer aandacht mag worden besteed aan huiselijk geweld en femicide in de (basis)opleiding van politie, officieren en (met name) rechters. Ze constateren bij collega's soms toch nog een gebrek aan kennis op het vlak van (preventie van) femicide. Bij de basisopleidingen binnen het politieonderwijs is er bijvoorbeeld aandacht voor huiselijk geweld, en er is ook een specifieke module (in ontwikkeling) 'regie voeren' voor de regisseurs Zorg en Veiligheid in de basisteams. Toch vinden de twee politiefunctionarissen het huidige opleidingsaanbod onvoldoende: collega's worden vanuit de politieacademie 'startbekwaam' gemaakt, maar het herkennen van soms complexe patronen van huiselijk geweld vraagt volgens hen 'om meer dan dat'. Een ander verbeterpunt in dit opzicht is dat er geen extra financiering beschikbaar is voor de opleiding of het vrijstellen van de regisseurs Zorg en Veiligheid van andere taken (al gebeurt dat nu dus wel).

Daarnaast suggereerden verschillende experts dat er mogelijk nog meer ingezet kan worden op het herkennen van en adequaat reageren op 'rode vlaggen'.³³⁶ Politieambtenaren 1 en 2 vinden zelfs iets ruimer mag worden gekeken dan naar bekende 'rode vlaggen' of zaken met een hoge (SASH) risico-inschatting. Volgens politieambtenaar 1 kijkt men binnen de strafrechtketen naar 'voorspelbare' risico's, maar zou ook meer gekeken moeten worden naar 'voorstelbare onveiligheid', wat zich nog meer op het 'snijvlak van straf en zorg' bevindt. Dit betekent dat ook in zaken met een lage risico-inschatting en waar nog niet sprake is van strafrechtelijke relevante informatie, toch reden kan zijn tot zorgen omtrent de veiligheid van betrokkenen. Om dergelijke onveiligheid in beeld te krijgen en tegen te gaan zal nog meer (aan de voorkant) integraal moeten worden samengewerkt met andere organisaties, zoals de GGZ, Veilig Thuis, de gemeente of de vrouwenopvang om de gefragmenteerde informatie bij elkaar te brengen en een passende interventie te bedenken.

Rechter 4 en officier 1 vinden de buitenlandse '*domestic violence*' of '*family courts*', die zowel straf- als familiezaken als één geheel behandelen, of specialistische strafkamers ook voor Nederland het overwegen waard.

En dat er speciale kamers zouden moeten komen en speciale officieren van justitie en speciale politieteam. Als je een delict wat zo goed voorspelbaar is – er wordt wel eens gezegd dat femicide het best voorspelbare delict is – dan zou je daar ook deskundigheid op moeten zetten, zowel bij politie, openbaar ministerie als bij rechtspraak.(...) Ik zou het vooral zoeken in specialismen. In de zin van dat er speciaal kamers worden vastgesteld bij de rechtbank. Je hebt bijvoorbeeld een mensenhandel-kamer en je hebt een fraude-kamer. Waarom zou

³³⁶ Onder andere: rechter 2 & 3, hoogleraar 2.

er niet een femicide/stalking/huiselijk geweld-kamer bestaan? Of geweld binnen partner of ex-partner relaties-kamer? Ik noem maar iets. En dan trek je ook die rechters die bereid zijn zich te verdiepen in de materie. (...) en dan zou je ook bij wat grotere rechtbanken, ik dacht de rechtbank Rotterdam, heb je zelfs speciale huiselijk geweld-zittingen. Dus politierechterzittingen die alleen over huiselijk geweld gaan. (...) er is wel wat voor te zeggen om dat soort zaken, en dan specifiek vanwege het vaststellen van die rode vlaggen, om dat toch bij specialisten te beleggen. [rechter 4]

Officier 1, politieambtenaren 1 en 2, en rechter 3 pleiten sowieso voor meer kennisdeling tussen het strafrecht, het familierecht (inclusief de Raad voor de Kinderbescherming) en hulporganisaties, zodat relevante informatie vanuit het strafrecht kan worden gedeeld met andere relevante actoren en andersom. Zo kan het telkens kansloos initiëren van civiele zaken een indicator zijn van psychisch geweld. Nu staat de AVG hier soms aan in de weg. Politieambtenaren 1 en 2 spreken daarnaast de wens uit dat nog meer dan nu direct met hulporganisaties kan worden samengewerkt in crisissituaties. Zo is Veilig Thuis weliswaar altijd bereikbaar, maar kunnen ze niet 24/7 worden ingezet. Wanneer een extra dag moet worden gewacht, verlies je momentum. Ook signaleren deze respondenten een tekort aan noodbedden in de vrouwenopvang.

Op het gebied van eventuele wetswijzigingen variëren de respondenten. Met de toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld en – in mindere mate – artikel 44bis Sr hebben verschillende respondenten geen behoefte aan aanvullende wetgeving.³³⁷ Ze menen dat de ‘toolbox’ van het strafrecht hiermee voldoende gevuld is. Als er nog problemen resteren, dan zit dat eerder in de bewustwording bij autoriteiten en het tijdig ingrijpen bij ‘rode vlaggen’, dan een gebrek aan wet- of regelgeving. Toch zouden andere respondenten de wet wel willen wijzigen, bijvoorbeeld door analoge toepassing van artikel 304 Sr, de introductie van een apart delict en/of de introductie van wettelijke strafverzwarringsgronden (zie paragraaf ... hierboven). Officier 1 pleit daarnaast ook nog voor aparte strafbaarstelling van niet-fatale verwurging. Hoewel deze gedraging strikt genomen al wordt bestreken door huidige strafbepalingen, zoals (ernstige) mishandeling en poging doodslag, kampt de strafrechtspleging volgens haar met onvoldoende kennis ten aanzien van de fysieke en psychische gevolgen van een dergelijke verwurging. Er spelen bovendien ook bewijsproblemen mee: omdat aan de buitenkant weinig schade zichtbaar is, wordt het in de praktijk dikwijls als (eenvoudige) mishandeling gekwalificeerd, terwijl het echt levensgevaarlijk gedrag betreft. Aparte strafbaarstelling van niet-fatale verwurging zou dergelijke bewijsproblematiek gelijk verhelpen.

De medewerkers van SHN zien daarnaast vooral winst in extra maatregelen ter voorkoming van femicide of de escalatie van huiselijk geweld.³³⁸ Hierbij kan gedacht worden aan

³³⁷ Officier 7, rechter 3 en 4 hadden sowieso al geen behoefte aan extra wetgeving.

³³⁸ Ook politiefunctionaris 1 pleit voor het eventueel eerder opleggen van beschermingsbevelen door rechters en officieren van justitie.

langdurigere contact- en locatieverboden, beter toezicht en handhaving van dergelijke verboden, en meer bevoegdheden voor het openbaar ministerie om te achterhalen wie via anonieme accounts contact opneemt met slachtoffers van stalking. Op het vlak van de nasleep van femicide voor nabestaanden zou beter moeten worden nagedacht over de plaatsing van de kinderen wanneer hun vader hun moeder heeft vermoord. Nu leidt dit vaak tot ‘gevechten’, waarbij zowel de familie van de pleger als die van het slachtoffer de kinderen opeisen. Tenslotte zou bij poging femicide beter moeten worden nagedacht over de huisvesting van de vrouw en eventuele kinderen. Nu gaan moeder en kinderen doorgaans naar een blijf-van-mijn-lijfhuis, met enorme impact voor de kinderen die uit hun vertrouwde omgeving worden weggehaald, terwijl eigenlijk de agressor langdurig uit huis zou moeten worden verwijderd.

Een volgende aanbeveling betreft de afbakening van femicide. Verschillende respondenten signaleren dat er in de praktijk nog veel onduidelijkheid bestaat over de precieze afbakening van het fenomeen, zelfs wanneer binnen een organisatie als het openbaar ministerie beleid is ontwikkeld op dit vlak.³³⁹

Verder vindt officier 1 dat er vaker met een ‘gendergerelateerde blik’ naar dit soort zaken moet worden gekeken door steeds te erkennen dat een bepaalde genderongelijkheid ten grondslag kan liggen aan zaken van huiselijk geweld en moord- en doodslag, ook om het probleem inzichtelijk te maken. Dit betekent wel dat we de huidige lijn van ‘gendergelijkheid’ los zouden moeten laten.

Van rechter 5 mogen zaken met rode vlaggen nog sneller aan de rechter worden voorgelegd, waarbij er tussen het openbaar ministerie en de zittende magistratuur ook afspraken kunnen worden gemaakt over het sneller op zitting brengen van dergelijke zaken. Tegelijkertijd waarschuwt deze rechter ook voor het gevaar van misbruik in (ex-)relaties, bijvoorbeeld door het doen van valse aangiftes.

Verder noemt officier 1 de Femicide Monitor in positieve zin, plus het achteraf (forensisch) bekijken van levensdelicten op vrouwen om te zien of er misschien eerdere patronen en (femicidale) kenmerken kunnen worden ontdekt.

Officier 7 zou voorstander zijn van een meer holistische aanpak in het tegengaan van structurele ongelijkheden tussen mannen en vrouwen, onder andere door mediaberichtgeving en educatie. Politieambtenaar 1, tenslotte, pleit voor de betrokkenheid van meer mannen bij het debat, want het is een ‘mannenprobleem’.

4. Beperkingen

In het resultaatengedeelte wordt regelmatig verwezen naar specifieke aantallen respondenten. Dit is enkel gedaan om *mogelijke* bredere tendensen en voorkeuren binnen de strafrechtsketen

³³⁹ Officier 3, officier 4, universitair docent 1, hoogleraar 3.

te *verkennen*, niet om ze definitief vast te stellen. Vanwege de kwalitatieve opzet, het bescheiden aantal respondenten (in totaal, maar ook per beroepsgroep), de verschillen in wervingswijze, en de ‘missing’ antwoorden per vraag, moeten de specifieke verwijzingen naar aantallen respondenten met grote voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Ze wijzen op verhoudingen in de huidige steekproef respondenten en kunnen niet zomaar worden gegeneraliseerd naar de bredere populatie officieren, rechters, politieambtenaren, hulpverleners of strafrechtsgeleerden, althans niet zonder nader onderzoek. Dit geldt des te meer voor beroepsgroepen die in de huidige studie slechts door één of twee respondenten werden ‘vertegenwoordigd’. Om dezelfde redenen kunnen ook geconstateerde verschillen in de huidige (kwalitatieve) steekproef tussen bijvoorbeeld rechters en officieren niet klakkeloos worden gegeneraliseerd. Hier is aanvullend (kwantitatief) onderzoek voor nodig.

Een tweede beperking, die eveneens samenhangt met de geringe omvang van de sample, ziet op de vraag of datasaturatie of -verzadiging is bereikt in de interviews. Er is sprake van een dergelijke verzadiging wanneer uit de laatste interviews geen nieuwe (waardevolle) informatie meer naar voren komt.³⁴⁰ Bij de rechters en de officieren is de indruk dat een dergelijke verzadiging inderdaad is bereikt. Bij de strafrechtsgeleerden, de politieambtenaren, de medewerker Veilig Thuis en de medewerkers SHN is dit mogelijk niet het geval, ofwel omdat ook de laatste interviews nog nieuwe inzichten brachten, ofwel omdat er vanuit een organisatie slechts één a twee medewerkers (tegelijkertijd) zijn gesproken en er geen vergelijkingsmateriaal is.

Een derde beperking heeft te maken met de analyse van de resultaten. Vanwege de beperkte onderzoekstijd zijn de transcripten door slechts één onderzoeker geanalyseerd, gecodeerd en gerapporteerd. Weliswaar ging deze onderzoeker incidenteel te rade bij een collega om te verifiëren of zij een bepaald antwoord ook op dezelfde manier zou interpreteren, maar van structureel overleg, *peer* analyse of onafhankelijke codering³⁴¹ is geen sprake. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de correcte interpretatie van de antwoorden.

Een vierde beperking heeft te maken met de duo-interviews. Zoals aangegeven in paragraaf 1 zijn verschillende geïnterviewden tegelijkertijd bevraagd. Het voordeel van een dergelijke werkwijze is dat respondenten ad hoc op elkaars antwoorden kunnen reflecteren, reageren en – eventueel – corrigeren. Het nadeel is dat een dergelijke interviewsetting mogelijk ook kan leiden tot andere antwoorden dan de respondent zou hebben gegeven wanneer deze apart zou zijn bevraagd. Hoewel de interviewers bij de duo-interviews dikwijls nadrukkelijk informeerden of beide geïnterviewden zich konden vinden in een bepaald antwoord, kan niet worden uitgesloten dat respondenten zich (onbewust) door het eerdere antwoord van de collega hebben laten beïnvloeden.

³⁴⁰ Zie over datasaturatie bijvoorbeeld V. Lub, *Kwalitatief evaluatieonderzoek op waarde schatten. Een checklist met passende criteria*, Movisie 2020, p. 22 e.v.

³⁴¹ Lub, 2020, p. 22.

Tenslotte hadden verschillende groepen respondenten een andere uitgangspositie. Waar de politieambtenaren, de hulpverleners (SHN, Veilig Thuis) en de strafrechtsgeleerden ter voorbereiding het interviewprotocol van tevoren kregen toegestuurd, daar kregen de rechters en de officieren van justitie deze mogelijkheid juist niet vanwege hun deelname aan het vignettengedeelte.³⁴² Mogelijk hadden de rechters en officieren met meer voorbereiding net wat andere of meer genuanceerde antwoorden gegeven. Daarentegen had deze laatste groep door het voorafgaande vignettengedeelte mogelijk ook al enige *priming* achter de rug, voordat het interviewgedeelte van start ging. Een tweede verschil qua uitgangspositie was het verschil tussen specialisten op het vlak van huiselijk geweld en femicide, en respondenten die hier weliswaar in geïnteresseerd waren, en mogelijk een congres over femicide of dwingende controle hadden bezocht, maar desondanks niet kunnen worden gezien als femicide-specialist. Mogelijk heeft ook dit verschil in expertise-niveau invloed gehad op de antwoorden van de afzonderlijke respondenten. Toch is juist het feit dat de steekproef uit deze ‘mengvorm’ bestond mogelijk meer representatief voor de rechtspraktijk, dan een steekproef die enkel uit specialisten, danwel niet-specialisten zou bestaan.

5. Tussenconclusie

Dankzij de interviews met (praktijk)experts en strafrechtgeleerden zijn aanvullende inzichten verkregen in de vragen met betrekking tot de behandeling van femicidezaken in de strafrechtspraktijk (onderzoeksvraag 2); het meenemen van femicide en gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering (onderzoeksvraag 3) en de sanctionering (onderzoeksvraag 4) van levensdelicten; en de wenselijkheid van het introduceren van bepaalde recente, toekomstige en buitenlandse (wettelijke) initiatieven tegen femicide in Nederland (onderzoeksvraag 5).

Uit de interviews blijkt dat er inderdaad verschillen tussen de respondenten bestaan op het vlak van de conceptualisering van femicide, bijvoorbeeld ten aanzien van de rol die gendergerelateerde kenmerken en een intieme relatie spelen; welke gendergerelateerde kenmerken een rol spelen; of transgender vrouwen onder de definitie vallen; of alleen mannen pleger kunnen zijn en welke gendergerelateerde kenmerken een rol spelen. Voorts menen veel respondenten dat gendergerelateerde kenmerken tijdens het opsporingsonderzoek automatisch aan het licht komen, terwijl enkele andere hun collega's juist aansporen om extra alert te zijn op de relatiecontext of eerdere ‘rode vlaggen’.

Ook verschillen de antwoorden van respondenten op de vraag of zij gendergerelateerde kenmerken (kunnen) meenemen in de onderbouwing van ‘opzet’ en ‘voorbedachte rade’. Waar met name officieren van justitie hier ruimte voor zien, al is het maar als contextinformatie, daar zien rechters een beperkter of zelfs geen rol weggelegd, vanwege de (enge) invulling van de twee juridische concepten binnen de rechtsdogmatiek. De respondenten zijn daarentegen wel

³⁴² Niet alle respondenten die van tevoren een protocol toegestuurd kregen, hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om dit protocol door te nemen.

allemaal makkelijker in het toekennen van een strafverzwarende werking aan (de meeste) gendergerelateerde kenmerken. Ze schatten bovendien in dat tegenwoordig femicidezaken zwaarder worden bestraft dan ‘reguliere’ zaken van moord- en doodslag.³⁴³

Tenslotte zijn verschillende recente, toekomstige en buitenlandse initiatieven voorgelegd aan de respondenten met de vraag of deze initiatieven nuttig zouden zijn in de bestrijding van femicide. De reacties op deze initiatieven waren verdeeld, waarbij verschillende respondenten bijvoorbeeld aangaven geen behoefte te hebben aan aparte strafbaarstelling of wettelijke strafverzwaringsgronden, vanwege de huidige ruime strafmaxima op doodslag en moord, terwijl weer andere respondenten dergelijke wetgevingsinitiatieven juist wel zouden verwelkomen, vooral als vorm van extra erkenning en om meer aandacht voor het probleem te genereren. Als nieuwe wetgeving op dit gebied zou worden geïnitieerd, dan lijkt een ‘genderneutrale aanpak’ – in de zin van wetgeving die niet alleen voor vrouwelijke, maar ook voor mannelijke slachtoffers van levensdelicten zou gelden – de voorkeur te genieten.

³⁴³ Er is niet aan de respondenten gevraagd sinds wanneer femicidezaken naar hun inschatting zwaarder worden bestraft dan ‘reguliere’ zaken.

Hoofdstuk 6. Rechtsvergelijking

1. Inleiding

In dit hoofdstuk bekijken we hoe andere EU-rechtsstelsels femicide en gendergerelateerde kenmerken in zaken van moord en doodslag juridisch kaderen en welke strafrechtelijke benaderingen zij gebruiken om femicide te definiëren en te bestraffen (onderzoeksvraag 5). De discussie over de strafrechtelijke omgang met femicide is namelijk niet uniek voor Nederland. Er zijn uiteraard meer landen die vergelijkbare discussies kennen, en in enkele landen heeft dit tot (voorstellen van) wet- en beleidswijzigingen geleid. Deze kunnen mogelijk inspirerend zijn voor de Nederlandse wetgever en beleidsmakers. In dit hoofdstuk staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

5. Rechtsvergelijking:

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde aspecten juridisch gekaderd in andere EU rechtsstelsels?
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere EU landen om femicide te definiëren en bestraffen?
- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere EU landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

In hoofdstuk 1 (inleiding) is reeds besproken welke methodologie we hebben gehanteerd om tot een selectie van 7 EU-landen te komen met een bijzondere aanpak van femicide: België, Spanje, Cyprus, Italië, Malta, Portugal en Oostenrijk. Alhoewel femicide in al deze landen zowel op politiek niveau, alsook in de academische literatuur als een belangrijk onderwerp wordt gezien, laat de rechtsvergelijking aanzienlijke verschillen zien in de aanpak en omgang met femicide in de nationale rechtstelsels. Er kunnen grofweg vijf manieren worden onderscheiden waarop landen femicide aanpakken:

- 1) *Landen met een juridische definitie van femicide, zonder dat deze definitie ziet op het materiële strafrecht. (België, Spanje).*
- 2) *Landen die femicide als apart misdrijf strafbaar hebben gesteld (Cyprus, Italië).*
- 3) *Landen waar femicide en gendergerelateerde kenmerken als genderspecifieke wettelijke strafverzwarende omstandigheden zijn opgenomen in de strafwetgeving (Malta)*

- 4) *Landen waar femicide voornamelijk via familie/partnerrelaties en haat/discriminatie als wettelijke genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Spanje, Portugal, België)*³⁴⁴
- 5) *Landen waar femicide (ook) via andere kenmerken als wettelijke genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Italië, Oostenrijk)*

Hierbij vallen bepaalde van de door ons onderzochte landen niet netjes binnen één van de genoemde classificaties, maar kan er ook sprake zijn van een combinatie van manieren om femicide tegen te gaan. Zo heeft België bijvoorbeeld een wettelijke definitie van ‘femicide’ geïntroduceerd voor o.a. statistische doeleinden (optie 1), maar is het voor wat betreft het strafrecht vooral te kwalificeren als een land waar femicide zwaarder kan worden bestraft wanneer een moord wordt gepleegd met een misogynistisch haatmotief (optie 4). Vanaf 2026 verandert dit mogelijk weer, want dan wordt onder andere intrafamiliale (partner)doodslag door middel van een strafverzwarend bestanddeel apart strafbaar gesteld. Kortom, verschillende landen kiezen in de praktijk voor een combinatie van manieren om femicide te bestrijden. Al deze landen kennen bovendien (straf)wetgeving die zich specifiek richt op het tegengaan van andere vormen van gendergerelateerd geweld, waaronder ‘voorspellers’ van femicide (huiselijk geweld, belaging, etc.), zoals de Spaanse *Ley Orgánica* (2014) of de Italiaanse *Codice Rosso* (2019). Hoewel deze wetgeving uiteraard belangrijk is ter voorkoming van femicide, blijft ze in dit hoofdstuk buiten beschouwing: wij richten ons enkel op wetgeving die een rol speelt wanneer de (poging tot) femicide eenmaal heeft plaatsgevonden.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd: eerst wordt een korte reflectie gegeven op de door ons gebruikte methodologie en de daaraan verbonden beperkingen (paragraaf 2), gevolgd door een korte beschrijving van de (strafrechtelijke) aanpak van femicide in de verschillende landen, de “definitie” van femicide en de relevante (gendergerelateerde) kenmerken die in de verschillende landen centraal staan (paragraaf 3). In paragraaf 4 gaan we vervolgens dieper in op de strafrechtspraktijk in de verschillende landen met bijzondere aandacht voor eventuele belemmeringen bij de opsporing, vervolging en berechting van femicidezaken. In paragraaf 5 staan juist de ‘best practices’ centraal: bepaald beleid of bepaalde praktijken die door de geïnterviewde experts of in de geraadpleegde literatuur als aanraders worden gezien in de strijd tegen femicide. In paragraaf 6 bespreken we de verschillende argumenten voor en tegen aparte strafbaarstelling van femicide of een genderspecifieke aanpak van femicide. Hierbij bespreken we niet enkel argumenten die we in de wetsgeschiedenis zijn tegengekomen, maar ook argumenten die in de (nationale) academische literatuur of door de geïnterviewde experts naar voren zijn gebracht. Het hoofdstuk besluit met een conclusie in paragraaf 7.

³⁴⁴ In Cyprus bepaalt artikel 35A van het Wetboek van Strafrecht eveneens dat een gendergerelateerd motief strafverzwarend werkt voor alle strafbare feiten. Omdat Cyprus femicide vooral via de aparte strafbaarstelling aanpakt, staat het land niet onder deze categorie genoemd.

2. Methodologie en beperkingen

Alvorens over te gaan tot een bespreking van de resultaten van de rechtsvergelijking, willen we eerst een korte blik werpen op de door ons gehanteerde onderzoeksmethodologie en de daarmee samenhangende beperkingen. Zoals vermeld is de keuze voor de zeven landen gebaseerd op een *quicksan* van openbare (internet) bronnen (zie hoofdstuk 1). Omdat de primaire selectie van interessante landen was gebaseerd op een *quicksan* en omdat ontwikkelingen op het vlak van femicidewetgeving razendsnel gaan, sluiten we niet uit dat we hiermee andere interessante landen over het hoofd hebben gezien.³⁴⁵

Vervolgens werd een thematisch protocol opgesteld (zie bijlage IX). Aan de hand van dit protocol, stelden verschillende onderzoekers uit het onderzoeksteam een eerste (voorlopig) landenrapport op via een deskresearch. Op basis van openbare bronnen (parlementaire stukken, academische literatuur, rapporten, jurisprudentie, etc.) probeerden ze zoveel mogelijk vragen uit het thematisch protocol te beantwoorden. Hierbij werden de rapporten voor Oostenrijk en Italië opgesteld door onderzoekers afkomstig uit Oostenrijk en Italië, en werden de rapporten van België, Cyprus en Spanje opgesteld door onderzoekers met tenminste de benodigde kennis van de taal van het betreffende land (als eerste of tweede taal).

Ondanks onze pogingen om – zowel op het vlak van kennis van het rechtstelsel als de taal – een zo goed mogelijke ‘match’ te vinden tussen onderzoeker en het onderzochte land, is dit niet voor alle landen in dezelfde mate gelukt. De rapporten over Malta en Portugal werden bijvoorbeeld opgesteld door collega’s zonder specifieke kennis van de taal en het rechtstelsel.³⁴⁶ Dit kan leiden tot interpretatieproblemen en vergissingen bij het opstellen van de nationale rapporten. Om dit risico te verkleinen werd in ieder land tenminste ook één buitenlandse expert geraadpleegd. Deze expert werd gevraagd om feedback te geven op het voorlopige landenrapport (correctie van fouten, aanvullingen) via mail of via een online interview.³⁴⁷

In tabel XII staat een overzicht van de auteurs van de landenrapporten en de nationale experts die door hen zijn geconsulteerd.

³⁴⁵ We wijzen de geïnteresseerde lezer graag op een meerjarig onderzoeksproject van het Max Planck instituut (Freiburg) dat naar verwachting later dit jaar zal worden gepubliceerd. In dit project zijn nog meer landen geïnccludeerd. Zie: <https://csl.mpg.de/en/projects/criminalization-of-femicide>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁴⁶ Gelukkig is Engels een van de officiële talen van Malta (waarin ook nationale wetgeving is opgesteld), en kon onze Spaanstalige collega Camila Ugaz Heudebert ook goed uit de voeten met de Portugese informatie, maar toch blijft er een risico op vertaal- en interpretatieproblemen.

³⁴⁷ De Belgische, Oostenrijkse, Spaanse en Maltese experts gaven schriftelijk feedback op de nationale ontwerprapporten en gaven tevens commentaar tijdens een online interview. De Italiaanse experts zijn geïnterviewd aangaande specifieke vragen uit het thematisch protocol. De experts uit Cyprus en Portugal hebben schriftelijke feedback gegeven op het landenrapport.

Landen	Auteur	Nationale experts
België	Johannes Keiler	Dr. J. de Herdt, Universiteit Antwerpen
Oostenrijk	Johannes Keiler	Prof. Gudrun Hochmayr, Universität Innsbruck
Malta	Johannes Keiler	Dr. Lara Dimitrijevic, Malta Observatory for Femicide and Women Rights Foundation Malta
Spanje	Camila Ugaz Heudebert	Prof. Dr. Olga Fuentes Soriano, professor in Criminal Procedure specialized in gender-based violence at University Miguel Hernández (Spain) Prof. Dr. María Yolanda Doig Díaz, professor in Criminal Procedure at University Castilla-La-Mancha (Spain)
Portugal	Camila Ugaz Heudebert	Frederico Marques, Chief Operations Officer and Senior Adviser at the Portuguese Association for Victim Support (APAV) Maria Resende, Project Officer at the Portuguese Association for Victim Support (APAV)
Cyprus	Christina Peristeridou	Dr. Chara Chioni-Chotouman, Advocate and Adjunct Lecturer Criminal law at Aristotle University of Thessaloniki (Greece) Prof. Dr. Dr. Demetra Fr. Sorvatzioti Vice Rector of International Academic Affairs and Research, University of Limassol, Cyprus
Italië	Alice Giannini	Dr. Cecilia Valbonesi, Assistant Professor in Criminal Law at the University Unitelma Sapienza in Rome (Italy), Lawyer.

Tabel XII: Auteurs van de landenrapporten en geraadpleegde nationale experts.

Er is veel tijd gestoken in de zorgvuldige selectie van geschikte experts om het risico op onjuiste of ontbrekende informatie te beperken. We hebben met name gezocht naar experts die zich tevens specialiseren in femicide en/of geweld tegen vrouwen. Desondanks kunnen we niet uitsluiten dat de landenrapporten nog steeds informatie bevatten die niet volledig accuraat is. De resultaten moeten derhalve met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Voorts is van belang om te vermelden dat we de Engelstalige vertalingen van buitenlandse wetgeving, commissies en dergelijke niet naar het Nederlands hebben vertaald. Dit om het risico op verkeerde interpretatie en vertaling te verkleinen. Ook was er niet in alle landenrapporten een verwijzing naar wetgeving of bepaalde juridische concepten in de oorspronkelijke ('native')

taal. In dat geval hebben we de Engelse vertalingen gehandhaafd. Doorgaans was de Engelse tekst van het landenrapport namelijk ook door de buitenlandse expert bekeken en goedgekeurd.

3. Aanleiding, aanpak, definitie en gendergerelateerde kenmerken

3.1. Aanleiding voor wet- en regelgeving op het vlak van femicide

Uit de landenrapporten blijkt dat voor veel landen internationale verplichtingen mede aanleiding hebben gevormd voor specifiek beleid en wetgeving op het vlak van femicide. Het Verdrag van Istanboel³⁴⁸ – dat ziet op het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld – wordt bijvoorbeeld meermaals genoemd in de nationale rapporten als aanleiding voor belangrijke wetwijzigingen. Dit speelde onder andere een rol bij de invoering van de aparte strafbaarstelling van femicide in Cyprus: de preambule van de wet van 2021 die zorgde voor een aparte femicidebepaling verwijst naar een aantal internationale verdragen die aanleiding vormden voor de wet, waaronder het Verdrag van Istanboel.³⁴⁹ Ook in Malta heeft de implementatie van het Verdrag van Istanboel tot nieuwe maatregelen in de strijd tegen gendergerelateerd en femicide geweld geleid.³⁵⁰ Verder heeft Italië een commissie opgericht met onder meer het doel de effectieve implementatie van het Verdrag van Istanboel en andere relevante supranationale wetgeving te monitoren, en om wettelijke of bestuursrechtelijke maatregelen voor te stellen die de effectieve preventie en bestrijding van femicide mogelijk maken.³⁵¹ Ten slotte heeft ook de Oostenrijkse wetgever verschillende stappen gezet om aan de verplichtingen die onder andere uit het Verdrag van Istanboel voortvloeien te voldoen en zijn er om deze reden verschillende nieuwe strafverzwarende omstandigheden ingevoerd.³⁵²

Om te voldoen aan internationale verplichtingen hebben de onderzochte landen dus verschillende stappen gezet om de aanpak van gendergerelateerd geweld, waaronder ook femicide, te verbeteren. Op beleidsniveau zijn bijvoorbeeld nationale actieplannen ontwikkeld, waarin onder andere aandacht wordt besteed aan preventie door educatie en sensibilisering, bescherming en ondersteuning van slachtoffers, opleiding van rechters en politieambtenaren,

³⁴⁸ Council of Europe, Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, 11 May 2011, CETS No. 210. Ander relevante internationale instrumenten zijn onder andere: Het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie jegens vrouwen (CEDAW) en het Facultatief Protocol; Algemene Aanbeveling nr. 28 van 16 december 2010 van het VN-Comité inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen, vastgesteld op grond van artikel 2 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW); Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) en het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR).

³⁴⁹ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

³⁵⁰ J. Keiler, Landenrapport Malta. Zie ook: Report submitted by Malta pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (First thematic evaluation round), GREVIO/Inf (2024)7, p. 11.

³⁵¹ A. Giannini, Thematic report Italy. Zie ook: Legge n. 12/2023, “Istituzione di una Commissione parlamentare di inchiesta sul femminicidio, nonché su ogni forma di violenza di genere”, G.U. n. 41 of 17 February 2023.

³⁵² J. Keiler, Landenrapport Oostenrijk. Zie ook: Birklbauer/Stiebellehner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 16 e.v.

uitbouw van strafrechtelijk beleid en het verbeteren van gegevensverzamelingssystemen, met inbegrip van specifieke maatregelen voor de systematische registratie en statistische monitoring van gevallen van femicide.³⁵³ Qua strafwetgeving gaan landen soms over tot expliciete strafbaarstelling van femicide, of ze introduceren (genderspecifieke of genderneutrale) strafverzwarende omstandigheden bij reeds bestaande moord- en doodslagbepalingen om het fenomeen tegen te gaan.

Een andere belangrijke oorzaak voor de toegenomen aandacht voor femicide op de politieke agenda ligt in recente zaken van femicide, die veel media-aandacht en maatschappelijke verontwaardiging teweeg hebben gebracht. Zo wordt in Malta bijvoorbeeld verwezen naar de zaak van de 22-jarige Poolse studente Paulina Dembska, die werd verkracht en vervolgens vermoord,³⁵⁴ en de zaak van Rita Ellul, die werd vermoord door haar partner. In Italië veroorzaakte de moord op Giulia Cecchettin door haar ex-vriend, Filippo Turetta, veel maatschappelijke ophef. In de wetsgeschiedenis van nieuwe (straf)wetten aangaande femicide vind je dit soort voorbeelden van *high-profile* femicidezaken regelmatig terug.

Ten slotte is in meerdere landen een groter bewustzijn ontstaan over het fenomeen femicide en de noodzaak om het fenomeen effectief te bestrijden. Dit blijkt onder andere uit de eerdergenoemde mediale aandacht voor *high-profile* femicide zaken in de verschillende landen, de toegenomen aandacht voor het fenomeen op (inter)nationaal beleidsniveau³⁵⁵ en het feit dat

³⁵³ Voor Spanje zie: Ministerio de Igualdad, 'Pacto de Estado contra la Violencia de Género' (violenciagero.igualdad.gob.es/pacto-de-estado-contra-la-violencia-de-genero/, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026). België: Nationaal actieplan in de strijd tegen gendergerelateerd geweld 2021-2025 ([20211125-nap-2021-2025-clean-nl.pdf](https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/20211125-nap-2021-2025-clean-nl.pdf), [20211125-nap-2021-2025-clean-nl.pdf](https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/20211125-nap-2021-2025-clean-nl.pdf), laatst geraadpleegd op 27 maart 2026). Malta: Third National Strategy on Gender-Based Violence & Domestic Violence (2023-2028), (<https://www.stopviolence.gov.mt/wp-content/uploads/2023/11/VIOLENCE-STRATEGY-ENG.pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026). Portugal: Camila Iglesias and others, *Country Report on Femicide Research and Data: Portugal* (UMAR – União de Mulheres Alternativa e Resposta and Faculty of Psychology and Educational Sciences of the University of Porto 2021), p. 15; INCoDe.2030, 'The 2023–2026 Action Plans of the National Strategy for Equality and Non-Discrimination – Portugal+Igual Have Already Been Approved' (30 June 2023) (<https://www.incode2030.gov.pt/en/2023/06/30/the-2023-2026-action-plans-of-the-national-strategy-for-equality-and-non-discrimination-portugaligual-have-already-been-approved/>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026). Italië: Camera dei deputati, Servizio Studi, XIX Legislatura, "Violenza nei confronti delle donne e violenza domestica", 25 March 2025. Beschikbaar onder: https://temi.camera.it/leg19/temi/violenza-contro-le-donne_d.html, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. In Oostenrijk is in het regeringsprogramma een Nationaal Actieplan ter bestrijding van geweld tegen vrouwen verankerd, dat op het moment van schrijven nog niet is gepubliceerd.

³⁵⁴ Press Statement National Commission for the Promotion of Equality, beschikbaar onder: [Press-Statement-Paulina-Dembska-femicide-EN.pdf](https://www.nce.gov.pt/pt/press-statement-paulina-dembska-femicide-en), laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

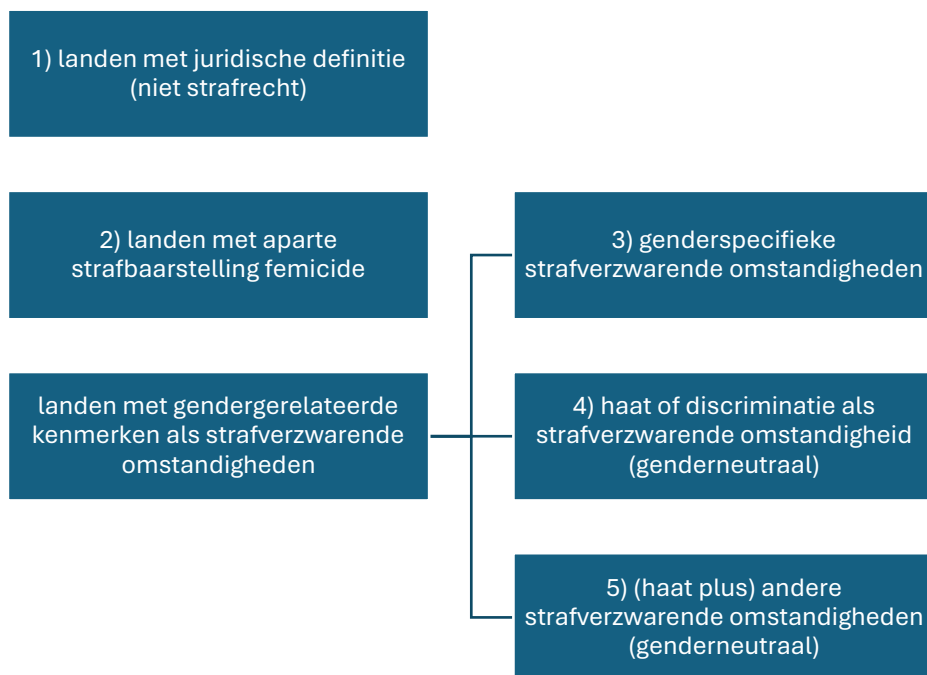
³⁵⁵ Zie UNODC 2023, Gender-related killings of women and girls (Femicide/Femicide), <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/gender-related-killings-of-women-and-girls-femicide-feminicide-global-estimates-2022-en.pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026; European Institute for Gender Equality (EIGE), Improving Legal Responses to Counter Femicide in the European Union: Perspectives from Victims and Professionals (European Institute for Gender Equality 2023) <https://eige.europa.eu/publications/improving-legal-responses-counter-femicide-european-union-perspectives-victims-and-professionals>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

de statistische registratie en bestrijding van femicide op politiek niveau en in de nationale actieplannen als belangrijk wordt beschouwd.³⁵⁶

3.2. Aanpak en definitie

In de onderzochte rechtsstelsels zijn verschillende manieren zichtbaar waarop femicide kan worden aangepakt. In grote lijnen is een verschil zichtbaar tussen regelingen die diverse vormen van gendergerelateerde dodingen, al dan niet als zelfstandig delict, strafbaar stellen, en wettelijke kaders die gendergerelateerde elementen via strafverzwarende omstandigheden aanpakken. Deze strafverzwarende omstandigheden zijn vaak genderneutraal en algemeen toepasselijk, wat betekent dat een beroep daarop ook buiten misdrijven tegen vrouwen mogelijk is, en dat het toepassingsbereik niet beperkt is tot levensdelicten. Binnen deze categorie bestaat daarnaast ook nog een verschil tussen rechtsstelsels die voornamelijk haat of discriminatie als overkoepelende strafverzwarende omstandigheid bij gendergerelateerd geweld gebruiken (al dan niet in combinatie met partnerdoding) en stelsels waarin ook andere factoren een rol kunnen spelen. Een en ander kan als volgt worden weergegeven (Figuur XVI).

³⁵⁶ Zie: J. Keiler, landenrapport Oostenrijk en België. Vgl. C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain and Portugal. Voor België zie ook Wetsontwerp van 1 juni 2023 inzake de preventie en de bestrijding van feminicides, gendergerelateerde dodingen en het geweld dat daar aan voorafgaat, DOC 55 3400/001, p. 3 e.v. waarin onder meer de urgentie om op te treden tegen femicide wordt genoemd.

Figuur XVI: Typologie van strafrechtelijke benadering van femicide.

In deze paragraaf zullen we per land kort de gekozen aanpak en (indien aanwezig) de nationale wettelijke definitie van femicide bespreken. Hierbij beschouwen we een definitie als ‘juridisch’ indien femicide als afzonderlijk concept in een juridisch bindend, zelfstandig instrument is opgenomen, bijvoorbeeld door middel van wetgeving, maar eventueel ook middels strafvorderlijke richtlijnen of richtlijnen vanuit een ander overheidsorgaan met bindende werking voor de praktijk. Een beknopt overzicht van onze belangrijkste bevindingen is te vinden in de tabellen in bijlage X.

3.2.1. Landen met een juridische definitie van femicide (niet strafrecht) (België, Spanje)

Het vaststellen van een juridische definitie van femicide is een belangrijke voorwaarde voor consistente gegevensverzameling, omdat daarmee duidelijk wordt afgebakend wat onder het concept valt.³⁵⁷ Om het verschijnsel beter te kunnen monitoren en statistisch te registreren, hebben Spanje en België juridische definities van femicide ingevoerd. Deze definities introduceren geen zelfstandige strafbaarstelling, noch nieuwe strafverzwarende omstandigheden bij levensdelicten in nationale strafwetgeving, maar hebben vooral tot doel het fenomeen beter zichtbaar te maken, te registreren en te meten.

³⁵⁷ W. Pasinato & T. Pierobom de Ávila, ‘Criminalization of femicide in Latin America: Challenges of legal conceptualization’, *Current Sociology* 2023, p. 68.

België

Conform artikel 4§2 van de Belgische ‘Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen’ wordt onder “feminicide” verstaan de opzettelijke doding van een vrouw wegens haar gender of de dood van een vrouw ten gevolge van praktijken die schadelijk zijn voor vrouwen, ongeacht of deze opzettelijke doding of de schadelijke praktijken gepleegd werden door een partner, een familielid of een derde.” Naast deze algemene definitie onderscheidt de wet meerdere subcategorieën van femicide, zoals 1) intieme femicide (“opzettelijke doding van een vrouw omwille van haar gender, gepleegd door een partner of door een familielid in naam van de cultuur, de gewoonte, de religie, de traditie of de vermeende ‘eer’ of om andere redenen”)³⁵⁸ en 2) niet-intieme femicide (die ofwel hoofdzakelijk wordt gepleegd in een context van seksuele uitbuiting, mensensmokkel of mensenhandel, seksueel geweld, als onderdeel van een continuüm van geweld in verband met een ongelijke machtsverhouding of machtsmisbruik door de dader over het slachtoffer, ofwel wordt gepleegd in elke andere context omwille van de gender van het slachtoffer).³⁵⁹ Vervolgens wordt 3) indirecte femicide gedefinieerd als “de onopzettelijke doding van een vrouw wegens haar gender, die bestaat uit de dood van een vrouw ten gevolge van praktijken die schadelijk zijn voor vrouwen, of de zelfmoord van een vrouw die het gevolg is van: - ofwel hoofdzakelijk geweld onder partners of in een familiale context; - ofwel hoofdzakelijk genitale verminkingen bij vrouwen; - ofwel het geweld gepleegd door een derde”.³⁶⁰ Deze categorie vertoont enige overlap met het Nederlandse ‘mishandeling de dood ten gevolg hebbend’, maar staat er niet helemaal aan gelijk. In België valt namelijk niet iedere willekeurige handeling hieronder, maar moet het specifiek zien op ‘een praktijk die schadelijk kan zijn voor vrouwen’, zoals huiselijk geweld, vrouwelijke genitale verminking, gedwongen abortus, etc. Onder 4) gendergerelateerde dodingen vallen ten slotte, “de doding van een persoon omwille van diens gender, of de dood van een persoon als gevolg van gendergerelateerde praktijken die schadelijk zijn voor deze personen [...]”.³⁶¹ Middels deze categorie wordt verduidelijkt dat de wet ook van toepassing is op andere genders, zoals agender, genderfluïde, en non-binaire personen. De wet definieert ten slotte ook verschillende soorten van geweld die aan femicide vooraf kunnen gaan zoals seksueel geweld, partnergeweld, intrafamiliaal geweld, economisch en psychologisch geweld, eengerelateerd geweld en dwingende controle.³⁶²

³⁵⁸ Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023), Artikel 4§2 onder 1°.

³⁵⁹ Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023), Artikel 4§2 onder 2°.

³⁶⁰ Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023), Artikel 4§2 onder 3°.

³⁶¹ Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023), Artikel 4§3.

³⁶² Zie o.a. Artikel 4§1, nummers 8, 9 11, 12, 13, 14 en 15.

Spanje

Spanje heeft geen wettelijke definitie van ‘femicide’, maar de Spanish Government Delegation against Gender-Based Violence (DGVG) heeft in een beleidsdocument femicide wel van een juridische definitie voorzien, inclusief een classificering naar subtypen van femicide.³⁶³ In dit document wordt ‘femicide’ gedefinieerd als ‘de moord op een vrouw door een man uit machismo of misogynie. Femicide kan zich voordoen binnen een relatie met een (ex-)partner, maar ook in situaties van seksueel geweld, prostitutie, mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting en andere vormen van mannelijk geweld’.³⁶⁴ Naast deze algemene definitie, maakt Spanje een onderscheid tussen de subcategorieën 1) intieme partner femicide, 2) familiale femicide (gepleegd door een mannelijk familielid, waaronder ook eerwraak moorden vallen) en 3) seksuele femicide (moord op een vrouw die geen partner of familielid van de dader is, gepleegd in de context van seksueel geweld). Hieronder vallen: femicide ten gevolge van seksueel geweld; femicide gerelateerd aan mensenhandel voor seksuele uitbuiting, prostitutie of andere ‘*gender-stigmatized*’ praktijken met een seksuele dimensie; femicide in verband met vrouwelijke genitale verminking; en femicide in de context van een gedwongen huwelijk. Daarnaast kent Spanje ook nog de 4) sociale femicide (moord op een vrouw of meisje na een niet-seksueel gemotiveerde mishandeling door een man die geen partner of familielid is (zoals een onbekende, collega, buurman of vriend)) en 5) *vicarious* femicide (d.w.z. de moord op een vrouw als een manier om schade of nadeel aan een andere vrouw te berokkenen om redenen die verband houden met gender).³⁶⁵ Denk hierbij bijvoorbeeld aan het vermoorden van de ex-schoonmoeder om zo de ex-partner te raken. In het beleidsdocument wordt enkel gesproken over ‘vrouwen’ als slachtoffer van femicide, zonder nader te specificeren of transgender vrouwen hier ook onder vallen. Er wordt tevens enkel over ‘moord’ (‘*asesinato*’) gesproken, niet over eventuele andere levensdelicten waar het beleid op van toepassing zou kunnen zijn. In die zin is het exacte toepassingsbereik van het Spaanse beleid niet helemaal duidelijk.

Alhoewel er terminologische verschillen bestaan tussen de bovengenoemde definities in België en Spanje overlappen deze grotendeels. Onder beide definities vallen zowel intieme als niet-intieme vormen van femicide en worden ook eerwraak moorden en femicides gepleegd in de context van uitbuiting, seksueel geweld, etc. genoemd. Een verschil is dat België genderneutraal is voor wat betreft de pleger van femicide, terwijl Spanje enkel spreekt over mannelijke daders. Verder lijkt de Belgische definitie vanuit conceptueel oogpunt iets breder, omdat ook indirecte femicide (bijvoorbeeld door zelfdoding) wordt opgesomd. Ten slotte is de

³⁶³ State Strategy to Combat Male Violence 2022– 2025 (EEVM) (Originally in English). Ministerio de Igualdad de España. 2021.

³⁶⁴ State Strategy to Combat Male Violence 2022– 2025 (EEVM), p. 272, beschikbaar via: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/EN_EEVM_2022_2025.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

³⁶⁵ State Strategy to Combat Male Violence 2022– 2025 (EEVM), p. 272, beschikbaar via: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/EN_EEVM_2022_2025.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

Belgische definitie breder qua gender van het slachtoffer. In België worden niet alleen (transgender) vrouwen, maar ook personen met andere genderidentiteiten beschermd.

3.2.2. Femicide als zelfstandig delict (Cyprus, Italië)

Cyprus

Op het moment van schrijven hadden enkel Cyprus en Italië gekozen voor strafbaarstelling van femicide als apart delict. In Cyprus is dit strafbare feit neergelegd in artikel 10A van de Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence and Related Matters Law (wet 115(I)/2021).³⁶⁶ De Cypriotische wetgever heeft daarbij voor een ruime definitie gekozen waarbij iedere onrechtmatige handeling of nalatigheid die de dood van een vrouw veroorzaakt als femicide kan worden aangemerkt. Daaronder vallen niet alleen opzettelijke maar ook culpoze handelingen. Qua bestanddelen is het misdrijf ‘femicide’ vrijwel identiek aan doodslag in artikel 205 van het Cypriotisch Wetboek van Strafrecht. Het enige verschil is dat het slachtoffer in het geval van femicide een vrouw betreft.

Conform artikel 2 van de Cypriotische wet 115(I)/2021, betekent de term ‘vrouw’ een ‘persoon van het vrouwelijk geslacht of vrouwelijke genderidentiteit’. Hiermee beschermt de wet zowel slachtoffers van het vrouwelijke geslacht, als slachtoffers die zich als vrouw identificeren. Voor wat betreft de potentiële daders gebruikt de wet de genderneutrale term ‘persoon’ wat erop zou kunnen wijzen dat zowel mannen als vrouwen en personen met andere genderidentiteiten als daders kunnen worden aangemerkt. De memorie van toelichting spreekt echter uitsluitend van mannelijke daders, wat onzekerheid over het exacte toepassingsgebied van dit artikel oproept.³⁶⁷

Femicide wordt – net als moord en doodslag – bedreigd met een levenslange gevangenisstraf, maar bij een veroordeling wegens femicide of doodslag heeft de rechter discretionaire bevoegdheid om hiervan af te wijken. In artikel 10A lid 2 worden vervolgens verschillende strafverzwarende femicidale omstandigheden opgesomd, die weer deels overlappen met de strafverzwarende omstandigheden van artikel 11; een artikel dat ook op femicide van toepassing is.³⁶⁸ Als strafverzwarende femicidale omstandigheden worden in artikel 10A lid 2 onder andere genoemd: een intieme partner³⁶⁹ en huiselijk geweld; vrouwenhaat als drijfveer; geweld gerelateerd aan eer, geloof of seksuele oriëntatie en genderidentiteit; genitale verminking; geweld gerelateerd aan seksuele uitbuiting, mensenhandel, drugsmokkel, georganiseerde misdaad en geweld om een verkrachting te begaan; evenals gericht geweld tegen vrouwen in

³⁶⁶ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus en O περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Βίας κατά των Γυναϊκών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και περί Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2021 (115(I)/2021), beschikbaar via: https://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2021_1_115/full.html, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁶⁷ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

³⁶⁸ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

³⁶⁹ Onder “intieme partner” wordt conform artikel 10A(3) verstaan: een vroegere of huidige echtgenoot en/of partner, ongeacht of die persoon al dan niet samen met het slachtoffer samenwoont of heeft samengewoond.

de context van een gewapend conflict.³⁷⁰ In artikel 11 worden bovendien genoemd het opzettelijk doden door een ‘echtgenoot of partner, of een familielid, of door een (voormalig) huisgenoot, of door een persoon die misbruik maakt van een situatie van autoriteit, vertrouwen of invloed (of deze situatie uitbuit)’ (a); en het opzettelijk doden van een (...) vrouw die zwanger was op het moment van het misdrijf of ander andere bijzondere omstandigheden’ (c). Verschillende gendergerelateerde kenmerken kunnen dus als strafverzwarend bij de straftoemeting worden aangemerkt. Overigens is de achtergrond van zwangerschap als strafverzwarende factor niet per se gelegen in het tegengaan van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, maar kan het ook liggen aan het feit dat er in dat geval niet één maar twee levens zijn verwoest.

In de literatuur zijn kritische kanttekeningen bij het Cypriotische wetsartikel geplaatst en wordt dit zowel te ruim als te eng genoemd. De bepaling wordt als te eng gezien, omdat artikel 10A aansluit bij doodslag en dus gevallen van moord – waarvoor voorbedachte raad nodig is (artikel 203 van het Cypriotische Wetboek van Strafrecht) – zelfs als deze gepleegd worden met een seksistisch oogmerk, niet onder artikel 10A vallen.³⁷¹ Daarnaast wordt de huidige definitie van femicide als te ruim gezien omdat gevallen van culpoos handelen, in de zin van dood door schuld, ook onder het artikel kunnen vallen. Onzekerheid bestaat ook over de exacte functie van de strafverzwarende omstandigheden opgesomd in de artikelen 10A en 11. Het is onduidelijk of de omstandigheden in artikel 10A nu moeten worden gezien als strafverzwarende omstandigheden of als (constitutieve) bestanddelen van femicide. Door de brede, algemeen geformuleerde definitie van femicide (identiek aan doodslag, zonder nadruk op het motief) en de vele strafverzwarende omstandigheden menen critici dat artikel 10A alleen op het eerste gezicht een zelfstandig delict is, maar dat Cyprus in de praktijk vooral werkt met een stelsel dat femicide met strafverzwarende omstandigheden aanpakt.³⁷² Ten slotte bestaat onduidelijkheid over de vraag hoe rechters een beroep op doodslag ‘*in the heat of passion*’ moeten wegen. Dit verweer ziet op een situatie waarin de pleger handelde vanuit een hevige gemoedsbeweging, veroorzaakt door een ‘plotselinge provocatie’. In reguliere zaken kan een geslaagd beroep op dit verweer ervoor zorgen dat verdachte wegens doodslag wordt veroordeeld in plaats van moord (art. 208 Cypriotische Wetboek van Strafrecht). Omdat artikel 208 enkel geldt voor moord, is het logisch dat een vergelijkbare exceptie bij femicide (dat gelijk staat aan doodslag)

³⁷⁰ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus en Ο περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και περί Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2021 (115(I)/2021) via: https://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2021_1_115/full.html, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁷¹ Zie C. Peristeridou, Thematic report Cyprus en Χάρης Παπαχαράλαμπος, Γυναικοκτονία: ορισμός, ποινικοποίηση, βρασμός ψυχικής ορμής, in Παπαχαράλαμπος Χ. (ed), *Γυναικοκτονία και Ποινικό Δίκαιο. Διδάγματα από τη νέα κυπριακή νομοθεσία* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2023), p. 316.

³⁷² C. Peristeridou, Thematic report Cyprus en Χάρης Παπαχαράλαμπος, *Η γυναικοκτονία. Εννοιολόγηση, ποινική απαξία, συγγνωστό της πράξης και δικαιοπολιτική διάσταση. Το κυπριακό παράδειγμα ποινικοποίησης* in Παπαχαράλαμπος Χ. (ed), *Γυναικοκτονία και Ποινικό Δίκαιο. Διδάγματα από τη νέα κυπριακή νομοθεσία* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2023), p.115.

niet is geëxpliciteerd. Maar het zou kunnen dat het in de strafrechtspraktijk toch een strafverminderend effect heeft.³⁷³

Aangezien de nieuwe wet pas in 2022 van kracht is geworden zijn er nog geen femicidezaken ten gronde beslist. Hoe de strafrechtspraktijk omgaat met de nieuwe femicidebepaling is dus nog onbekend.

Italië

In Italië is op 25 november 2025 een wetsvoorstel aangenomen door het parlement, waardoor een apart delict van femicide (*femminicidio*) is opgenomen in het Italiaanse Wetboek van Strafrecht.³⁷⁴ In artikel 577-bis wordt het doden van een vrouw als een uiting van haat, discriminatie of machtsmisbruik, of als een handeling van controle, bezit of overheersing wegens haar hoedanigheid als vrouw, of wegens de weigering van de vrouw om een romantische relatie aan te gaan of voort te zetten, of als een daad die haar persoonlijke vrijheden inperkt, bestraft met levenslange gevangenisstraf. Meer schematisch weergegeven moet de daad dus zijn gepleegd:

- 1) als een uiting van haat, discriminatie of machtsmisbruik; of
- 2) als een handeling van controle, bezit of overheersing

tegen een vrouw:

- a) wegens haar hoedanigheid als vrouw; of
- b) wegens de weigering van de vrouw om een romantische relatie aan te gaan of voort te zetten; of
- c) als een daad die haar persoonlijke vrijheden inperkt

De motieven van de dader spelen dus een centrale rol bij de kwalificatie van het delict. Wanneer er geen sprake is van dergelijke motieven, dan wordt de pleger veroordeeld wegens ‘reguliere’ moord of doodslag (artikel 575, zie paragraaf 3.2.5 hieronder). Voorts zijn ook de genderneutrale strafverzwarringsgronden in de artikelen 576 en 577 op dit soort femicidezaken van toepassing (zie paragraaf 3.2.5 hieronder).

Wie precies als slachtoffer van femicide kan worden gezien is – gezien de recente inwerkingtreding en het gebrek aan jurisprudentie – vooralsnog onduidelijk. Aan de ene kant zou het gebruik van het woord ‘vrouw’ in het wetsartikel kunnen wijzen op (enkel) de

³⁷³ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

³⁷⁴ Senato, XIX Legislatura, Disegno di legge n. 1433 in materia di “Introduzione del delitto di femminicidio e altri interventi normativi per il contrasto alla violenza nei confronti delle donne e per la tutela delle vittime”. Zie ook: Camera dei deputati, XIX Legislatura, Disegno di legge n. 2528, in materia di “Introduzione del delitto di femminicidio e altri interventi normativi per il contrasto alla violenza nei confronti delle donne e per la tutela delle vittime”, Trasmissiono dal Presidente del Senato della Repubblica il 23 luglio 2025.

biologische sekse van het slachtoffer.³⁷⁵ Dit zou vanuit het legaliteitsbeginsel verdedigbaar zijn. Aan de andere kant laat dat transgender vrouwen mogelijk onbeschermd, wat vanuit het gelijkheidsprincipe (artikel 3 Italiaanse Grondwet) weer problematisch zou zijn.

Het geslacht of gender van de dader is daarentegen niet gespecificeerd in artikel 577-bis (“*chiunque*”). Dit betekent dat zowel mannen als vrouwen, als personen met een andere genderidentiteit, zich schuldig kunnen maken aan het misdrijf ‘femicide’.

De redactie van de nieuwe strafbepaling is bekritiseerd omdat de wetsbepaling precisie en duidelijkheid mist, en vanuit bewijstechnisch oogpunt problematisch is, omdat subjectieve motieven moeilijk bewijsbaar zijn.³⁷⁶ Nu de wet pas zeer recent van kracht is geworden, is er nog geen jurisprudentie beschikbaar.

3.2.3. Femicide en genderspecifieke wettelijke strafverzwarende omstandigheden (Malta)

Malta

In tegenstelling tot Cyprus en Italië heeft Malta geen apart delict gecreëerd, maar heeft het femicide wel expliciet erkend in zijn strafwetgeving en heeft het wettelijke strafverzwarende omstandigheden opgenomen bij reeds bestaande levensdelicten. Door de invoering van artikel 211A is ‘femicide’ als strafverzwarende omstandigheid bij moord (‘*wilful homicide*’) toegevoegd aan het wetboek van strafrecht.^{377,378} Volgens artikel 211 van het Maltese wetboek van strafrecht is een persoon strafbaar wegens moord indien hij ‘kwaadwillig, met het opzet een ander te doden of het leven van die ander duidelijk in gevaar te brengen, de dood van die ander veroorzaakt’.³⁷⁹ Hieraan voegt Artikel 211A ‘femicide’ als strafverzwarende omstandigheid (en mogelijk zelfs als kwalificatie) toe.³⁸⁰ Het verplicht rechters om in gevallen van (poging tot) moord op een vrouw bij de strafoplegging rekening te houden met verschillende factoren en, indien deze aanwezig zijn, af te zien van een milde straf.³⁸¹ De wet

³⁷⁵ Deze limitatie werd tijdens de wetgevingsprocedure onder de aandacht van het parlement gebracht. Zie: en Senato della Repubblica, Servizio Studi, Ufficio ricerche sulle questioni istituzionali, giustizia e cultura & Camera dei deputati, Servizio Studi, Dipartimento Giustizia), Introduzione del delitto di femminicidio e altri interventi normativi per il contrasto alla violenza nei confronti delle donne e per la tutela delle vittime, 24 November 2025, p. 20.

³⁷⁶ A. Giannini, Thematic report Italy.

³⁷⁷ Wetboek van Strafrecht Malta, beschikbaar via: <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng/pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁷⁸ N. Meilak, Femicide Bill approved unanimously in parliament, MaltaToday, 20 June 2022, zie: https://www.maltatoday.com.mt/news/national/117408/femicide_bill_approved_unanimously_in_parliament?, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁷⁹ Zie bijlage IX.

³⁸⁰ Het is onduidelijk of de kwalificatie nu ook ‘wilful homicide’ blijft en dat de rechter enkel moet aangeven dat deze onder femicide omstandigheden heeft plaatsgevonden, of dat de kwalificatie ook daadwerkelijk verandert naar ‘femicide’.

³⁸¹ M. Kovacevic & M. Maljkovic, 'Femicide-Certain Controversial Issues and Comparative Law Review', *J Crimin & Crim L* 2024 69, 80. Dit lijkt eerder een aanwijzing aan de rechters dan een verhoging van een wettelijk strafminimum te betreffen.

somt in deze bepaling verschillende ‘femicidale omstandigheden’ op die het concept femicide verder definiëren³⁸² en de aanwezigheid van een van deze omstandigheden is dus een factor die zich verzet tegen clementie bij de straftoemeting. Het artikel is voor wat betreft de dader genderneutraal geformuleerd, om duidelijk te maken dat femicide door iedereen gepleegd kan worden, dat wil zeggen door een man, vrouw of een persoon met een andere genderidentiteit.³⁸³ De Maltese wet is wel genderspecifiek voor wat betreft de slachtoffers: enkel vrouwen (inclusief transgender vrouwen) kunnen onder het Maltese strafrecht als slachtoffers van femicide worden aangemerkt.³⁸⁴

De verschillende femicidale omstandigheden uit de Maltese strafwetgeving komen sterk overeen met de strafverzwarende omstandigheden in het Cypriotische strafrecht. Ook in Malta worden moord door een (ex-)partner, door een lid van de familie, eerdergerelateerde en religieus gemotiveerde dodingen, alsook misogyne motieven en motieven die gebaseerd zijn op het geslacht, de genderidentiteit, het biologische geslacht of de seksuele geaardheid van het slachtoffer genoemd. Daarnaast noemt de Maltese wet de omstandigheid dat de (poging tot) moord het gevolg is van seksueel geweld of handelingen van seksuele aard; dat de moord wordt gepleegd omdat het slachtoffer een prostituee is, wordt onderworpen aan seksuele uitbuiting, of het slachtoffer is van mensenhandel met als doel seksuele uitbuiting.

Door deze brede waaier aan strafverzwarende omstandigheden kan worden gesteld dat zowel Cyprus als Malta een brede conceptualisering van femicide hanteren, die zowel intieme als niet-intieme vormen van femicide omvat.

Daarnaast heeft de Maltese strafwetgever ook de mogelijkheid tot strafvermindering beperkt in geval de moord wordt gepleegd op grond van een plotselinge hevige gemoedsbeweging of een toestand van geestelijke opwinding, waardoor de dader bij het plegen van het misdrijf niet in staat is tot beraad of reflectie (art. 227 Maltese Wetboek van Strafrecht). Volgens artikel 227(c) is een dader niet in staat tot beraad of reflectie, indien de moord het gevolg is van een hevige gemoedsopwelling en deze gemoedsopwelling is veroorzaakt door omstandigheden die bij een persoon van gemiddeld temperament in het algemeen de onmogelijkheid teweegbrengen de gevolgen van het misdrijf te overdenken. Deze strafminderingsgrond maakte het mogelijk dat mannen die bijvoorbeeld hun vrouw op overspel betraptten, en vervolgens in een hevige gemoedsopwelling de vrouw vermoordden, lichter werden bestraft.³⁸⁵ Deze geprivilegieerde aanpak kan in de context van gendergerelateerd geweld averechts werken en daarom werd in

³⁸² Zie ook: M. Kovacevic & M. Maljkovic, 'Femicide-Certain Controversial Issues and Comparative Law Review', *J Crimin & Crim L* 2024 69, p. 80.

³⁸³ Zie ook: N. Meilak, Femicide Bill approved unanimously in parliament, MaltaToday, 20 June 2022, beschikbaar via: https://www.maltatoday.com.mt/news/national/117408/femicide_bill_approved_unanimously_in_parliament?, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁸⁴ Zie J. Keiler, Landenrapport Malta.

³⁸⁵ Zie ook: M. Kovacevic & M. Maljkovic, 'Femicide-Certain Controversial Issues and Comparative Law Review', *J Crimin & Crim L* 2024 69, p. 74 e.v.

2022 aan artikel 227(c) toegevoegd dat deze strafmindering niet geldt, indien een van de omstandigheden van artikel 211A van toepassing is.³⁸⁶

Op het moment van schrijven waren slechts twee zaken voor de rechter aanhangig waarin artikel 211A een rol speelt. De eerste zaak betreft de moord op Bernice Cassar, moeder van twee kinderen, die in november 2022 op klaarlichte dag door haar ex-man, Roderick Cassar, dood werd geschoten.³⁸⁷ Voorafgaand aan de moord had zij meerdere keren aangifte gedaan tegen haar man wegens huiselijk geweld. De verdediging is in deze zaak een procedure wegens strijdigheid van de nieuwe wet met de Grondwet gestart.³⁸⁸ De nieuwe wet zou discriminerend zijn, omdat moord op een vrouw nu zwaarder kan worden bestraft dan moord op een man. Daarnaast zou de onmogelijkheid om in femicidezaken een beroep te doen op de strafverminderinggrond van artikel 227 (een plotselinge gemoedsopwelling) inbreuk maken op een eerlijk proces en het verbod van discriminatie.³⁸⁹ Ook in de tweede zaak, de moord op Sandra Ramirez door haar ex-vriend, voerde de verdediging aan dat de nieuwe wet in strijd is met fundamentele rechten.³⁹⁰ Beide zaken zijn nog aanhangig, dus het is onbekend hoe de rechters op deze bezwaren – en het nieuwe wettelijke kader inzake femicide in het algemeen – zullen oordelen.

³⁸⁶ M. Kovacevic & M. Maljkovic, 'Femicide-Certain Controversial Issues and Comparative Law Review', *J Crimin & Crim L* 2024 69, p. 74 e.v. Zie ook Report submitted by Malta pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (First thematic evaluation round), GREVIO/Inf(2024)7, p. 16.

³⁸⁷ Semira Abbas Shalan, The shocking murder of Bernice Cassar: one year later, The Malta Independent, beschikbaar via: <https://www.independent.com.mt/articles/2023-11-22/local-news/The-shocking-murder-of-Bernice-Cassar-one-year-later-6736256580>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁸⁸ M. Kovacevic & M. Maljkovic, 'Femicide-Certain Controversial Issues and Comparative Law Review' *J Crimin & Crim L* 2024 69, 74. Zie ook: Femicide law to be tested in constitutional challenge claiming it is discriminatory, Malta Independent 4 April 2023, beschikbaar via: <https://www.independent.com.mt/articles/2023-04-04/local-news/Femicide-law-to-be-tested-in-constitutional-challenge-claiming-it-is-discriminatory-6736250880>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁸⁹ V.P. Brog, As the first man accused of femicide challenges law in the constitutional court, what are the implications? Beschikbaar onder: <https://victorborg.com/femicide-law-constitutional-human-rights-lawsuit-malta>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: M. Agius, Femicide law to be tested in constitutional challenge claiming it is discriminatory, MaltaToday 4 April 2023, https://www.maltatoday.com.mt/news/court_and_police/122187/femicide_law_to_be_tested_in_constitutional_challenge_claiming_it_is_discriminatory, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

³⁹⁰ Edwina Brincat, Sandra Ramirez stabbed 26 times using supermarket-bought knife, court told, Times of Malta, Februari 2024, beschikbaar via: <https://timesofmalta.com/article/sandra-ramirez-stabbed-26-times-using-supermarket-knife.1082343>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

3.2.4. Familie/partnerrelaties en haatmotieven/discriminatie als genderneutrale strafverzwarende omstandigheden (Spanje, Portugal, België)

Spanje

Hoewel de invoering van een apart femicide-delict binnen de Spaanse academische wereld werd bediscussieerd, heeft de Spaanse wetgever tot nu toe afgezien van deze stap.³⁹¹ Femicides worden in Spanje “gewoon” als moord (artikel 139 Spaanse wetboek van strafrecht) en doodslag (artikel 138 Spaanse wetboek van strafrecht) gekwalificeerd.³⁹² Wel kan volgens artikel 23 het feit dat het slachtoffer de echtgenoot van de dader is of was, of een persoon met wie de dader een stabiele emotionele relatie heeft gehad, strafverzwarend werken.³⁹³ Dit artikel is dus vooral relevant voor levensdelicten gepleegd door (voormalige) intieme partners.³⁹⁴

Daarnaast worden in artikel 22 verschillende strafverzwarende omstandigheden opgesomd, waarvan lid 4 essentieel is met betrekking tot femicide.³⁹⁵ Deze bepaling noemt verschillende discriminatoire beweegredenen, waaronder geslacht, seksuele oriëntatie of identiteit en gendergerelateerde redenen als strafverzwarend. De Spaanse Hoge Raad heeft in meerdere beslissingen de relevantie en reikwijdte van artikel 22 lid 4 verder toegelicht. Zo is bijvoorbeeld vastgesteld dat deze strafverzwarende omstandigheid op alle situaties van toepassing is waarbij de dader handelt uit motieven die geworteld zijn in gendergebaseerde overheersing of discriminerende attitudes. Hiervoor is niet vereist dat een affectieve relatie tussen de dader en het slachtoffer bestaat of heeft bestaan. Deze strafverzwarende omstandigheid kan dus ook buiten de context van intieme partnerrelaties worden toegepast.³⁹⁶ Wat het bewijslastvereiste betreft moet het gendergerelateerde motief expliciet tot uitdrukking komen in de bewezen feiten en worden onderbouwd door geldig en toereikend bewijs.³⁹⁷ Verder vereist de

³⁹¹ Een belangrijk normatief kader voor de bestrijding van femicide werd in Spanje ingevoerd met de Organic Law 1/2004. Deze wet beoogt een geïntegreerde en gecoördineerde aanpak van gendergerelateerd geweld, met specifieke aandacht voor preventie, slachtofferbescherming, herstelmaatregelen en institutionele samenwerking. Door de wet zijn ook speciale rechtbanken ingevoerd die zaken omtrent gendergerelateerd geweld behandelen. De wet richt zich echter uitsluitend op intiem partnergeweld, met als gevolg dat de beschermende werking beperkt blijft en dat dodingen van vrouwen om gendergerelateerde redenen, wanneer deze buiten een intieme relatie worden begaan, buiten de reikwijdte van deze wet vallen.

³⁹² Artikel 139 van het Spaanse Wetboek van Strafrecht bepaalt dat onder moord het doden van een ander onder strafverzwarende omstandigheden, zoals met voorbedachten rade of verraderlijkheid (*alevosía*), voor geld, met wreedheid (*ensañamiento*) of teneinde de uitvoering van een ander misdrijf te vergemakkelijken of te voorkomen dat dit wordt ontdekt, wordt verstaan.

³⁹³ De twee bepalingen kunnen in sommige situaties overlappen, maar artikel 22, lid 4 vereist geen intieme relatie, waardoor het breder op gendergerelateerd geweld kan worden toegepast. De Spaanse Hoge Raad heeft vanwege het uiteenlopende karakter van artikelen 22 lid 4 en 23 toegestaan dat beide artikelen op dezelfde zaak toepasbaar kunnen zijn. Zie C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

³⁹⁴ Conform artikel 23 kan een relatie zowel strafverzwarend als strafverminderend werken.

³⁹⁵ Deze bepaling is in 2015 ingevoerd ter implementatie van het Verdrag van Istanboel en heeft tot doel slachtoffers te beschermen tegen handelingen die voortkomen uit discriminatie of dominantie op grond van geslacht, gender of seksuele oriëntatie (C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain).

³⁹⁶ Tribunal Supremo (Sala Segunda de lo Penal), Sentencia 565/2018, Recurso de Casación 10279/2018 (19 November 2018) (ECLI:ES:TS:2018:565).

³⁹⁷ Tribunal Supremo (Sala Segunda de lo Penal), Sentencia 420/2018, Recurso de Casación 10235/2018 (25 September 2018) (ECLI:ES:TS:2018:3164).

gendergerelateerde strafverzwarende omstandigheid van artikel 22 lid 4 geen specifiek opzet om te vernederen. Het is voldoende dat het gedrag voortvloeit uit een situatie die naar haar aard vernederend is voor het slachtoffer.³⁹⁸

Portugal

De Portugese regeling lijkt nauw verwant aan de Spaanse, in die zin dat ook in Portugal partnerdoding, bepaalde vormen van familiedoding en handelen uit haatgerelateerde beweegredenen strafverzwarend kunnen werken. In Portugal wordt moord (d.w.z. het opzettelijke doden van een ander) in artikel 131 (*homicídio*) van het Portugese Wetboek van Strafrecht strafbaar gesteld en zijn verschillende strafverzwarende omstandigheden in artikel 132 (*homicídio qualificado*) neergelegd die de bijzondere laakbaarheid van de daad of de dader tot uitdrukking brengen.³⁹⁹ Met betrekking tot femicide zijn drie omstandigheden vooral belangrijk: artikel 132 lid 2 sub a), b) en f). Conform deze bepalingen werkt het strafverzwarend indien: (a) de dader een (klein)kind of (groot)ouder, adoptiekind of adoptieouder van het slachtoffer is; (b) de moord wordt gepleegd tegen een (ex-) echtgenoot of (ex-) partner/datingrelatie (ook zonder samenwoning, en ongeacht geslacht), en (f) het feit is gemotiveerd door haat o.a. wegens “*sexo*” (geslacht), seksuele oriëntatie of genderidentiteit van het slachtoffer. Voorts heeft Portugal ook ‘huiselijk geweld’ dat resulteert in de dood van het slachtoffer apart strafbaar gesteld (artikel 152 Portugese wetboek van strafrecht). Hierbij ziet het huiselijk geweld op allerlei geweldsvormen tussen (ex-)partners, maar ook geweld van een ouder tegen zijn kind of het kind van zijn (ex-)partner. Al deze bepalingen zijn genderneutraal, zowel ten aanzien van de pleger als het slachtoffer van moord en doodslag.

In tegenstelling tot Malta kan een femicidepleger in Portugal wel nog steeds een beroep doen op strafvermindering indien hij de ander heeft gedood ‘*onder invloed van een begrijpelijke hevige emotie, compassie, wanhoop of een motief van belangrijke sociale of morele waarde*’. Dit kan middels het geprivilegieerde ‘homicide’ delict (art. 133 Portugese wetboek van strafrecht). Deze strafverminderingsgrond in zogenaamde ‘passionate killings’ zijn hevig bekritiseerd, omdat ze de strafrechtelijke aansprakelijkheid van plegers in zaken van femicide onterecht zouden kunnen matigen. Een onderzoek uit 2020 naar 24 arresten van de Portugese Supreme Court naar ‘passionate killings’ toonde echter aan dat de Court een beroep op dit artikel doorgaans afwijst.⁴⁰⁰

België

Ook in de Belgische strafrechtelijke aanpak van femicide spelen discriminerende beweegredenen een centrale rol. In België wordt moord in artikel 394 Strafwetboek gedefinieerd als ‘doodslag met voorbedacht rade’ en doodslag als ‘doden met het oogmerk om

³⁹⁸ Tribunal Supremo (Sala de lo Penal), Sentencia 99/2019, Recurso de Casación 10497/2018 P (26 February 2019) (ECLI:ES:TS:2019:591).

³⁹⁹ Zie bv. Supremo Tribunal de Justiça, *Acórdão 3622/17*, 3ª Secção, Rel. Lopes da Mota, 02 de outubro de 2019.

⁴⁰⁰ C. Pontedeira, J. Quintas and S. Walklate, ‘Intimate Partner Homicides: “Passionate Crime” Arguments in the Portuguese Supreme Court of Justice’, *International Annals of Criminology* 2020/58, p. 193-216.

te doden' (art. 393 Strafwetboek). Doodslag wordt gestraft met 'opsluiting van twintig jaar tot dertig jaar' en moord kent een maximale strafdreiging van 'levenslange opsluiting'. Wanneer de doodslag wordt gepleegd 'op de vader, de moeder of andere bloedverwanten in de opgaande lijn', dan is het strafmaximum voor deze 'oudermoord' eveneens een levenslange opsluiting (art. 395 Strafwetboek).

Voorts kent België misdrijven onder de noemer 'opzettelijk doden, niet doodslag genoemd', die ongeveer gelijk staan aan het Nederlandse 'mishandeling met de dood ten gevolg'. Zo wordt in artikel 401 Strafwetboek melding gemaakt van de situatie 'wanneer de slagen of verwondingen opzettelijk worden toegebracht, maar zonder het oogmerk om te doden, en toch de dood veroorzaken'. Er geldt een hoger strafmaximum indien hij die gewelddaden met voorbedachten rade pleegt.⁴⁰¹ Wanneer een dergelijke fatale mishandeling wordt gepleegd tegen een minderjarige of een ander kwetsbaar slachtoffer (onder andere vanwege zwangerschap) (art. 405bis onder 7°) dan wordt de maximale gevangenisstraf verhoogd. Hetzelfde geldt indien de fatale mishandeling 'is gepleegd op een minderjarige of op een persoon die kwetsbaar was ten gevolge van zijn leeftijd, zwangerschap, een ziekte, dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid, en die niet bij machte is om in zijn onderhoud te voorzien, door zijn vader, moeder of andere bloedverwanten in de opgaande lijn, of in de zijlijn tot de vierde graad of door enige andere persoon die gezag heeft over de minderjarige of de kwetsbare persoon, of door een persoon die hen onder zijn bewaring heeft, of door een persoon die occasioneel of gewoonlijk samenwoont met het slachtoffer' (art. 405ter Strafwetboek).

Daarnaast kent België een algemene strafverzwarende omstandigheid in artikel 405quater onder 1°, 4° en 5° Strafwetboek, dat bepaalt dat hogere straffen kunnen worden opgelegd wanneer de doodslag of de mishandeling met de dood ten gevolg is gepleegd op grond van discriminatoire drijfveren zoals haat of vijandigheid tegen iemand op grond van zijn geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, ouderschap, zogenaamde geslachtsverandering, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, enzovoort, ongeacht of dit kenmerk daadwerkelijk aanwezig is of slechts vermeend is door de dader.⁴⁰² Dit betekent onder meer dat een doodslag die is gepleegd uit haat vanwege een buitenechtelijke zwangerschap onder deze strafverzwarende omstandigheid kan vallen.⁴⁰³ Verder kan haat gebaseerd op de burgerlijke staat worden aangenomen in gevallen waarbij de drijfveer voor de doodslag daarin lag dat de vrouw (vermeend of daadwerkelijk) een seksuele relatie had of ander 'ongepast' gedrag vertoonde buiten een huwelijk.

⁴⁰¹ Er is ook een vergelijkbare bepaling voor het toedienen van (levens)gevaarlijke stoffen (art. 402 Strafwetboek). Dit delict wordt bestraft met opsluiting tussen de 15 tot 20 jaar.

⁴⁰² Zie nader: J. Keiler, Landenrapport België.

⁴⁰³ J. de Herdt, J. Rozie, D. Vandermeersch, 'Femicide als afzonderlijk misdrijf in het Strafwetboek: een sterk wapen of 'une fausse bonne idée'?', *Nullum crimen: Tijdschrift voor straf- en strafprocesrecht* 2022/2, p. 81-93.

Met betrekking tot de bewijsstandaard heeft het Hof van Cassatie in een arrest het bewijs van de strafverzwarende omstandigheid van de discriminerende drijfveer restrictief ingevuld:⁴⁰⁴ hiervoor moet onder andere worden aangetoond “dat de drijfveer van de pleger van het misdrijf bestaat in haat, misprijzen of vijandigheid, ingegeven door het feit dat het slachtoffer tot een van die categorieën behoort⁴⁰⁵, en het gepleegde misdrijf gepaard is gegaan met gedragingen, uitlatingen, opschriften of geschriften waaruit de rechter de drijfveer kan afleiden”.⁴⁰⁶

Daarnaast bepaalt artikel 405quater onder 6° Strafwetboek dat een hogere straf kan worden opgelegd indien “een van de drijfveren van de dader erin bestaat dat het slachtoffer een band of vermeende band heeft met een persoon ten aanzien van wie hij haat, misprijzen of vijandigheid koestert wegens een of meer van de in het eerste lid aangehaalde werkelijke of vermeende kenmerken”. Dat betekent dat dit artikel ook van toepassing is op situaties waarin een doodslag wordt gepleegd omdat de vrouw is bevallen van een gehandicapt kind, of omdat zij een relatie heeft (of de dader meent dat zij die heeft) met iemand van een ander ras of een andere religie.⁴⁰⁷

Ook wanneer er geen *wettelijke* strafverzwarringsgronden gelden, kan de Belgische rechter rekening houden met het feit dat het levensdelict plaatsvond in de context van gendergerelateerd geweld. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de strafzaak van de moord op Ilse Uyttersprot, voormalig burgemeester van Aalst en politica (CD&V). Uyttersprot werd vermoord tijdens de slaap door haar partner Jurgen Demesmaeker. Het Gentse Hof van Assisen veroordeelde Demesmaeker, die eerder al was veroordeeld wegens huiselijk geweld, tot 30 jaar gevangenis en vijf jaar tbs voor moord met voorbedachte rade onder strafverzwarende omstandigheden. Bij de strafoplegging hield het hof onder andere rekening met de eerdere veroordelingen voor partnergeweld, de wreedheid van de daad en het feit dat de daad zich in de relationele sfeer afspeelde en hij dus het vertrouwen van zijn partner schond door haar in de intieme sfeer (hun woning) te doden.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Hof van Cassatie 19 juni 2019, P.19.0327.F/1.

⁴⁰⁵ Niet vereist is dat het misprijzen of de vijandigheid de enige of zelfs maar de doorslaggevende drijfveer voor het gepleegde delict was.

⁴⁰⁶ J. de Herdt, ‘Het bewijs van de discriminerende drijfveer als verzwarende omstandigheid’, *Nullum crimen: Tijdschrift voor straf- en strafprocesrecht* 2020 15:4, p. 342-346;

⁴⁰⁷ J. de Herdt, J. Rozie, D. Vandermeersch, ‘Femicide als afzonderlijk misdrijf in het Strafwetboek: een sterk wapen of ‘une fausse bonne idée’?’, *Nullum crimen: Tijdschrift voor straf- en strafprocesrecht* 2022/2, p. 81-93.

⁴⁰⁸ Gianni Paelinck, Jurgen Demesmaeker krijgt 30 jaar cel voor moord op Ilse Uyttersprot, vrtnews 13 juni 2023, beschikbaar via: <https://www.vrt.be/vrtnews/nl/2023/06/13/straf-uitspraak-uyttersprot>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026; Nieuwsblad 13 juni 2023, Jurgen Demesmaeker veroordeeld tot 30 jaar cel voor moord op Ilse Uyttersprot: “Stop met uw zelfmedelijden”, beschikbaar via: <https://www.nieuwsblad.be/regio/oost-vlaanderen/denderregio/aalst/jurgen-demesmaeker-veroordeeld-tot-30-jaar-cel-voor-moord-op-ilse-uyttersprot-stop-met-uw-zelfmedelijden/54464272.html>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

3.2.5. Andere kenmerken als genderneutrale strafverzwarende omstandigheden (Italië, Oostenrijk)

In Italië en Oostenrijk worden – naast haatmotieven en het bestaan van een familie/partner relatie – ook andere, voor femicide relevante, kenmerken als wettelijke strafverzwarende omstandigheden meegenomen. Deze strafverzwarende kenmerken worden eveneens genderneutraal toegepast: dus zowel op mannelijke als vrouwelijke slachtoffers van levensdelicten.

Italië

Hoewel Italië sinds kort een aparte strafbepaling heeft geïntroduceerd, blijft volgens de door ons geconsulteerde experts de ‘oude’ strafrechtelijke aanpak van femicide – middels genderneutrale strafverzwarende omstandigheden – eveneens van kracht. Vandaar dat deze aanpak hier eveneens wordt beschreven.

In Italië wordt *homicide* in artikel 575 van het Italiaanse Wetboek van Strafrecht gedefinieerd als ‘*anyone who causes the death of a person*’. Het feit dat dit veroorzaken van de dood (voorwaardelijk) opzettelijk moet gebeuren blijft in de wettekst impliciet, maar is wel degelijk een vereiste. Wanneer de doodslag bovendien gebeurt met ‘voorbedachte rade’, dan geldt dit als een strafverzwarende omstandigheid (art. 577 onder 3°), die leidt tot een maximale levenslange gevangenisstraf.

Artikel 576 voegt meerdere strafverzwarende omstandigheden aan artikel 575 toe. Zo bepaalt artikel 576 onder 5° dat strafverzwaring intreedt, indien de doodslag wordt gepleegd tijdens het begaan van een ander delict zoals: huiselijk geweld, verminking van iemands uiterlijk door blijvend letsel aan het gezicht, kinderprostitutie en kinderpornografie, seksuele aanranding en verkrachting, grooming, groepsverkrachting en belaging. Daarnaast is het volgens artikel 577 onder 1° strafverzwarend, indien de doodslag is begaan tegen een familielid in opgaande of neergaande lijn, tegen de echtgenoot (ook indien wettelijk gescheiden); of tegen de geregistreerde partner; tegen de persoon die duurzaam samenwoont met de dader; of tegen de persoon met wie de dader een affectieve relatie onderhoudt. Ten slotte kunnen motieven als het doden uit jaloezie in strafverzwarende zin worden meegenomen onder de strafverzwarende omstandigheid ‘*despicable or trivial reasons*’ (art. 577 jo 61 lid 1 onder 1°) en kan ook het doden met ‘*cruelty*’ strafverzwarend meewegen (art. 577 jo 61 lid 1 onder 4°). Artikelen 575, 576 en 577 worden genderneutraal geïnterpreteerd, zowel voor wat betreft het slachtoffer als de dader.

Er zijn reeds enkele (*high profile*) strafzaken geweest waarin daders wegens ‘*aggravated homicide*’ zijn veroordeeld en waarin de rechters het feit dat de moord/doodslag was gepleegd tegen een (ex)partner in strafverzwarende zin meenamen.⁴⁰⁹ Onderzoek toonde voorts aan dat officieren van justitie het doden uit jaloezie ook wel vervolgen met behulp van de

⁴⁰⁹ Zie de ‘Impagnatiello’ zaak (Corte di Assise d’Appello di Milano, Sent. N. 018/2025, 25 June 2025) en de ‘Turetta’ zaak (Corte di Assise di Venezia, Sent. N. 2/2024, 3 December 2024).

strafverzwarende omstandigheid genoemd onder art. 577 jo 61 lid 1 onder 1°,⁴¹⁰ maar dat jaloezie in andere zaken juist weer strafverminderend kan werken.⁴¹¹ Rechters gaan er bij femicidezaken bovendien vaak vanuit dat de dader handelde ‘*in the heat of the moment*’ (gekoppeld aan het jaloeziemotief), wat de kans weer verkleint op veroordeling wegens de strafverzwarende factor ‘voorbedachte rade’.

Oostenrijk

Ten slotte kent ook Oostenrijk geen afzonderlijke strafbepaling inzake femicide, maar worden dergelijke zaken gekwalificeerd als moord (§75 StGB), doodslag (§76 StGB) of mishandeling met de dood ten gevolg (§86 StGB). Moord wordt in het StGB gedefinieerd als het opzettelijk doden van een ander,⁴¹² terwijl doodslag ziet op het opzettelijk doden van een ander onder invloed van een algemeen begrijpelijke hevige gemoedsbeweging. Daarnaast kent Oostenrijk verschillende strafverzwarende omstandigheden die op femicide van toepassing kunnen zijn, welke in §33 StGB zijn neergelegd.

Zo kunnen bijvoorbeeld enkele in §33 lid 2 neergelegde strafverzwarende omstandigheden van belang zijn. Dit lid heeft onder andere betrekking op opzettelijke handelingen gericht tegen het leven.⁴¹³ De strafverzwaringsgrond van §33 lid 2 nr. 2 StGB is bijvoorbeeld van toepassing wanneer het levensdelict wordt gepleegd tegen verwanten,⁴¹⁴ inclusief een vrouwelijke of mannelijke partner. Hieronder vallen tevens vroegere echtgenoten, geregistreerde partners of levensgezellen, en personen die samenwonen met het slachtoffer onder (zoals een huisvriend).⁴¹⁵ Hieruit wordt duidelijk dat familie- of partnerdoding in de Oostenrijkse strafwet als strafverzwarend kan worden aangemerkt. Alhoewel deze strafverzwarende omstandigheid vrij ruim geredigeerd is, valt een partner of vriendin met wie de dader niet samenwoont, niet

⁴¹⁰ Cass. Pen., Sez. V, 21 May 2019 n.44139, in CED Cass., n. 276962; Cass. Pen., Sez. V, 2 July 2019, n. 48049, in CED Cass., n. 278297. See also Commissione parlamentare d’inchiesta sul femminicidio, nonché su ogni forma di violenza di genere, “La risposta giudiziaria ai femminicidi in Italia. Analisi delle indagini e delle Sentenze. Il biennio 2017-2018”, Doc. XXII-bis n. 7, p. 67. Beschikbaar via: https://www.sistemapenale.it/pdf_contenuti/1637788832_relazione-risposta-giudiziaria-femminici-2017-2018-commissione-parlamentare-inchiesta.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026

⁴¹¹ Commissione parlamentare d’inchiesta sul femminicidio, nonché su ogni forma di violenza di genere, “La risposta giudiziaria ai femminicidi in Italia. Analisi delle indagini e delle Sentenze. Il biennio 2017-2018”, Doc. XXII-bis n. 7, p. 67. Beschikbaar via: https://www.sistemapenale.it/pdf_contenuti/1637788832_relazione-risposta-giudiziaria-femminici-2017-2018-commissione-parlamentare-inchiesta.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴¹² Voorwaardelijk opzet is hiervoor voldoende. R. Nimmervoll in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 75 Rz 15.

⁴¹³ Tipold in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 33 Rz 16. Birklbauer/Stiebelhner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 107.

⁴¹⁴ Onder verwanten van een persoon worden conform § 72 StGB verstaan: diens bloed- en aanverwanten in rechte lijn, diens echtgenoot of geregistreerd partner en de broers en zussen van de echtgenoot of geregistreerde partner, diens eigen broers en zussen en hun echtgenoten of geregistreerde partners, kinderen en kleinkinderen, de broers en zussen van diens ouders en grootouders, neven en nichten, de vader of moeder van diens kind, diens pleeg- en adoptieouders, diens pleeg- en adoptiekinderen, evenals personen over wie de voogdij aan hem of haar toekomt of onder wiens voogdij hij of zij staat.

⁴¹⁵ Birklbauer/Stiebelhner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 115, Tipold in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 33 Rz 17.

onder deze bepaling. Vereist wordt bovendien dat het (voorwaardelijk) opzet van de dader zich ook op de slachtofferhoedanigheid richt.⁴¹⁶

De strafverzwarende omstandigheid van §33 lid 2 onder 4 treedt in, indien het slachtoffer vanwege bijzondere omstandigheden bescherming behoeft (zoals zwangere vrouwen, sekswerkers, etc.) en de dader misbruik maakt van deze beschermingsbehoefte.⁴¹⁷ §33 lid 2 onder 5 kan worden toegepast, indien het strafbare feit wordt voorafgegaan of vergezeld door een bijzonder hoge mate van geweld.⁴¹⁸ Dit zou bijvoorbeeld ook seksueel geweld of gijzeling kunnen betreffen.

Verder werkt volgens §33 lid 1 onder 6 strafverzwarend indien de dader op verraderlijke, wrede of voor het slachtoffer kwellend dan wel folterende wijze heeft gehandeld. Van een wrede handelingswijze is volgens de rechtspraak bijvoorbeeld sprake, wanneer de dader meer dodelijke verwondingen toebrengt dan nodig voor het doen intreden van de dood.⁴¹⁹ Kwellend dan wel folterend handelt degene die bij het plegen van het delict zwaar lichamelijk of geestelijk lijden toebrengt.⁴²⁰

Een andere strafverzwarende omstandigheid, die mogelijk ook op gendergerelateerd geweld toegepast kan worden, is §33 lid 1 onder 5. Conform deze bepaling zijn onder andere handelingen die gebaseerd zijn op beweegredenen van haat strafverzwarend, zoals handelen uit racistische, xenofobische of andere bijzonder verwerpelijke beweegredenen, in het bijzonder beweegredenen die zich tegen een van de in §283 Abs 1 Z 1 genoemde groepen van personen of een lid van een dergelijke groep, uitsluitend vanwege het lidmaatschap van die groep, richten.⁴²¹ In beginsel zou deze strafverzwarende omstandigheid ook bij misogynistische motieven van toepassing kunnen zijn, omdat het geslacht van het slachtoffer, in §283 Abs 1 Z 1 expliciet genoemd wordt. In de praktijk wordt dit deel van de bepaling tot nu toe echter restrictief uitgelegd en nauwelijks op gendergerelateerd geweld toegepast.⁴²² Volgens Haider lijkt het erop dat de praktijk het concept haat niet makkelijk van toepassing acht op intieme relaties, waarbij dader en slachtoffer elkaar kennen. Bewijzen van het haatmotief wordt in

⁴¹⁶ Tipold in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 33 Rz 17.

⁴¹⁷ Tipold in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 33 Rz 18. Birklbauer/Stiebellehner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 85.

⁴¹⁸ Birklbauer/Stiebellehner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 120.

⁴¹⁹ B. Haller, Femizide in Österreich. Eine Analyse der Justizakten aus dem Zeitraum 2016 bis 2020 SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (4/2023), 16-27 op pagina 20. Zie ook: OGH 12.09.1995, 11Os122/95.

⁴²⁰ Tipold in Leukauf/Steininger, StGB (2020) § 33 Rz 12. Zie bv ook: OGH 12.09.2000, 14 Os 96/00.

⁴²¹ Een essentiële voorwaarde voor de toepassing van deze bepaling is echter dat de dader zijn slachtoffer specifiek heeft gekozen op grond van diens lidmaatschap tot de groep in kwestie. Het lidmaatschap moet de primaire, of in elk geval de overwegend bepalende, drijfveer voor het plegen van het delict zijn geweest. Birklbauer/Stiebellehner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 85.

⁴²² I. Haider, Hate Crimes gegen Frauen – eine Diskussion aus Sicht der strafrechtlichen Umsetzung und Strafverfolgungspraxis in Österreich, Journal für Strafrecht (2021), DOI: 10.25365/phaidra.220, p. 152, 164. Zie ook: I. Haider, Eine Untersuchung von Mordversuchen an weiblichen Opfern auf ihre Geschlechtsbezogenheit, ÖJZ 2020/82, pp. 652 e.v.

dergelijke zaken als moeilijk en omslachtig gezien, hetgeen een bredere toepassing in de weg staat.⁴²³

Van ‘bijzonder verwerpelijke beweegredenen’ kan volgens de jurisprudentie onder meer sprake zijn bij eerwraak.⁴²⁴ Daarnaast werd ook een bijzonder verwerpelijke beweegreden aangenomen in een zaak waarin het motief wraak was voor de vermeende relatie van de ex-vrouw van de dader met een andere man.⁴²⁵ Jaloezie valt echter buiten deze strafverzwarende omstandigheid.⁴²⁶ Ten slotte is ook de zwangerschap van het slachtoffer door de rechtspraak als strafverzwarend erkend.

Voor al deze wettelijke strafverzwarringsgronden geldt dat ze op slachtoffers en daders van alle geslachten en genderidentiteiten van toepassing kunnen zijn.

3.2.6. Toekomstige wetswijzigingen (België)

In de voorgaande paragrafen is het huidige wettelijke kader omtrent femicide in de zeven onderzochte landen toegelicht. België staat echter op het punt om nieuwe wettelijke regelingen inzake femicide in te voeren. In België treedt in april 2026 namelijk een nieuw Strafwetboek in werking, waarmee ook het wettelijke kader omtrent gendergerelateerd geweld zal worden gewijzigd.⁴²⁷ Het nieuwe Strafwetboek schrijft bijvoorbeeld strafverzwaringen in gevallen van partnerdoding voor, en voert ook aanpassingen door inzake doodslag gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer. Verder wordt doodslag begaan in de context van andere misdrijven eveneens bedreigd met hogere strafmaxima.⁴²⁸

Alhoewel femicide in het nieuwe Belgische Strafwetboek niet apart strafbaar wordt gesteld, wordt ‘intrafamiliale doodslag’ in artikel 101 (door middel van een strafverzwarend bestanddeel) wel een apart delict.⁴²⁹ Bovendien stelt het nieuwe artikel 99 ook doodslag met een discriminerende drijfveer apart strafbaar, waarbij de discriminatiegronden onder andere

⁴²³ Haider 2021, p. 155, 165.

⁴²⁴ C. Zehetgruber, Zur Strafbarkeit von „Ehrenmorden“ in Österreich, SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (2013) (3), p. 88. Beschikbaar via: https://www.bmi.gv.at/104/Wissenschaft_und_Forschung/SIAK-Journal/SIAK-Journal-Ausgaben/Jahrgang_2013/files/Zehetgruber_3_2013.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴²⁵ OGH 07.10.1993 12 Os 117/93.

⁴²⁶ Birklbauer/Stiebellehner in Salzburger Kommentar zum StGB (2023), § 33 StGB Rz 85.

⁴²⁷ Zie: https://justitie.belgium.be/nl/themas/veiligheid_en_criminaliteit/hervorming_strafwetboek, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: wetsvoorstel tot invoering van Boek II van het Strafwetboek, DOC 55 3518/001, beschikbaar via: <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/3518/55K3518001.pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴²⁸ Zie Artikel 98. Hierdoor kan bijvoorbeeld doodslag die in de context van een verkrachting plaatsvindt strenger worden aangepakt. Zie ook: Wetsontwerp tot invoering van Boek II van het Strafwetboek, 24 Juli 2023, DOC 55 3518/001, p. 115.

⁴²⁹ Dit Artikel bepaalt: De doodslag gepleegd op een bloedverwant of aanverwant in de rechte opgaande of neerdalende lijn, een bloedverwant of aanverwant in de zijlijn tot de derde graad, een partner of ieder ander persoon die een soortgelijke positie heeft in het gezin van voornoemde personen wordt bestraft met een straf van niveau 8. Zie ook: wetsvoorstel tot invoering van Boek II van het Strafwetboek, DOC 55 3518/001, pp. 114 ev. en 130 ev.

zien op geslacht, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken en seksuele oriëntatie.⁴³⁰ Discriminerende drijfveren van de dader blijven overigens ook in het nieuwe Strafwetboek een strafverzwarende factor waarmee bij de straftoemeting rekening kan worden gehouden.⁴³¹ Voorts verdient opmerking dat het partnerbegrip in artikel 79 wordt uitgebreid. De wetgever heeft namelijk besloten dat het samenlevingsvereiste geschrapt zal worden, waardoor vanaf april 2026 ook latrelaties onder de beschermende werking van het partnerbegrip kunnen vallen.⁴³²

3.2.7. Rechtsvergelijkende bevindingen

Wanneer we meer overkoepelend kijken naar de verschillende manieren waarop de landen femicide hebben geconceptualiseerd, dan valt op dat landen femicide en/of voor femicide relevante strafverzwarende omstandigheden dikwijls koppelen aan de delicten moord en doodslag. In sommige landen kunnen dergelijke strafverzwarende omstandigheden ook een rol spelen bij de sanctionering van mishandeling met de dood ten gevolg (bijv. artikel 405quater in België; §33 StGB in Oostenrijk; art. 152 in Portugal), maar enkel in Cyprus wordt ook dood door schuld onder femicide begrepen.

Qua gendergerelateerde kenmerken omvatten de meeste strafrechtelijke definities en/of strafverzwarende kenmerken in ieder geval een familieband of (voormalige) intieme relatie tussen dader en slachtoffer. In Italië ziet de aparte strafbaarstelling van femicide in artikel 477-bis enkel op (voormalige)partnerrelaties, maar worden moorden en doodslagen binnen andere familierelaties bestreken door de genderneutrale strafverzwarende omstandigheden genoemd in artikelen 476 en 477.

⁴³⁰ Art. 99. Doodslag gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer: De doodslag gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer wordt bestraft met een straf van niveau 8.

⁴³¹ Zie: art. 29. De discriminerende drijfveer: De discriminerende drijfveer van de dader is een verzwarende factor bij alle misdrijven, behoudens in die gevallen waarin de wet van de discriminerende drijfveer een verzwarend bestanddeel maakt. Een misdrijf wordt geacht te zijn gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer wanneer een van de drijfveren van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst en positie, ongeacht of dit criterium daadwerkelijk aanwezig is of slechts vermeend is door de dader. Hetzelfde geldt wanneer een van de drijfveren van de dader erin bestaat dat het slachtoffer een band of vermeende band heeft met een persoon ten aanzien van wie hij haat, misprijzen of vijandigheid koestert wegens een of meer van de in het tweede lid aangehaalde werkelijke of vermeende criteria.

⁴³² Wetsontwerp tot invoering van Boek II van het Strafwetboek, 24 Juli 2023, DOC 55 3518/001, p. 50 ev. Art 79 3° definieert partner als: de persoon waarmee de dader of het slachtoffer is gehuwd of een duurzame affectieve en intieme lichamelijke relatie heeft, alsook de persoon waarmee de dader of het slachtoffer gehuwd is geweest of een duurzame affectieve en intieme lichamelijke relatie heeft gehad indien de strafbare feiten enigszins verband houden met dit ontbonden huwelijk of de beëindigde relatie.

Een (gendergerelateerd) kenmerk dat eveneens in alle wettelijke definities en/of als strafverzwarend kenmerk terugkomt in de verschillende strafrechtssystemen is een levensdelict met geslacht of gender als haatmotief (België, Oostenrijk, Malta, Spanje, Portugal, Cyprus, Italië). Zeldzamer zijn levensdelicten: als gevolg van huiselijk geweld (Italië, Cyprus, Portugal); in de context van uitbuiting en mensenhandel (Malta, Cyprus); tegen een slachtoffer werkzaam in de seksindustrie (Malta, Oostenrijk, Italië⁴³³), in de context van (voorafgaand) seksueel geweld (Oostenrijk, Malta, Cyprus, Italië, Portugal⁴³⁴) en in de context van eengerelateerd/religieus geweld (Oostenrijk, Malta, Cyprus). In Spanje is femicide in de context van seksueel geweld weliswaar geen wettelijke strafverzwarringsgrond, maar wordt deze omstandigheid wel expliciet genoemd in de juridische (niet strafrechtelijke) definitie geformuleerd in de State Strategy to Combat Male Violence. Dit geldt eveneens voor de Belgische definitie in de Stop Femicide Wet.

Zaakkenmerken die samenhangen met gijzeling, verminking van het lichaam of achterlating van het lichaam op een openbare plek worden in geen van de onderzochte rechtssystemen expliciet genoemd als strafverzwarende omstandigheid of kenmerk van femicide. Mogelijk komen deze (UNODC) kenmerken van femicide vaker terug in de Zuid-Amerikaanse context, maar zijn ze binnen de EU dermate zeldzaam dat nationale (straf)wetgevers van EU-lidstaten geen behoefte voelden deze te specificeren.⁴³⁵ Ten slotte is het interessant om te kijken naar de ‘reestcategorie’ van kenmerken die wel in nationale wetgeving wordt genoemd, maar die niet in de door ons gehanteerde UNODC operationalisering van femicide voorkomen. Hierbij valt bijvoorbeeld op dat verschillende landen het doden van een zwangere vrouw als strafverzwarringsgrond in hun strafwetgeving hebben opgenomen (Oostenrijk, Portugal, Cyprus, Italië).⁴³⁶ Dit heeft mogelijk niet (alleen) te maken met de *gendered* context van dergelijke zaken, maar (ook) met het feit dat in een dergelijk geval twee ‘personen’ zijn gedood (moeder en ongeboren kind).

Verder lijken alle landen met specifieke femicidewetgeving dit te zien als een vorm van geweld dat enkel tegen vrouwen (niet mannen) kan worden gepleegd. Voor Malta, Cyprus en België vallen hier ook transgender vrouwen onder – voor België ook agender en non-binaire personen – maar voor Spanje en Italië is het onduidelijk of ze ook transgender vrouwen als slachtoffer van femicide beschouwen. Voorts kunnen in al deze landen ook vrouwen en personen met een

⁴³³ In Italië geldt dit enkel t.a.v. kinderprostitutie.

⁴³⁴ In Portugal is seksueel geweld strikt genomen geen strafverzwarende omstandigheid, maar wel de omstandigheid dat de pleger ‘is motivated by (...) for excitement or to satisfy sexual instincts’.

⁴³⁵ Dit is bijvoorbeeld de reden dat universitair docent 1 tijdens het interview aangaf ‘gijzeling’ in beginsel niet als femicidaal kenmerk te zien. Hoewel femicide in Zuid-Amerikaanse landen dikwijls vooraf wordt gegaan door gijzeling, is dit in Nederland volgens haar veel minder het geval (zie hoofdstuk 5).

⁴³⁶ In Oostenrijk worden in commentaren zwangere vrouwen als personen met een bijzondere beschermingsbehoefte genoemd en ook volgens de rechtspraak valt zwangerschap onder een van de strafverzwarringsgronden, maar het Oostenrijkse wetboek van strafrecht maakt zelf geen expliciete melding van zwangerschap als strafverzwarringsgrond.

andere genderidentiteit dader zijn van femicide, met uitzondering van Spanje (en mogelijk Cyprus) dat het daderschap exclusief reserveert voor mannelijke plegers.

Als laatste verdient de dubbelzinnige rol van een hevige gemoedsbeweging vanwege ‘provocatie’ of ‘jaloerie’ aandacht. In landen waar provocatie als wettelijke strafvermindingsgrond is opgenomen voor moord of doodslag, daar is deze bijvoorbeeld in Malta expliciet uitgesloten voor femicidezaken, terwijl deze in de Portugese strafwetgeving nog steeds mitigerend kan werken (al lijkt de *Supreme Court* dit verweer niet snel aan te nemen in zaken van femicide). In Cyprus geldt de strafvermindingsgrond officieel niet voor femicide, omdat femicide eerder gelijk staat aan doodslag dan aan moord, maar het is onzeker of een verweer op provocatie in de strafrechtspraktijk toch niet matigend kan werken. In Italië valt de ambigue rol van ‘jaloerie’ op. In sommige zaken wordt dit aspect met behulp van artikel 577 jo 61 lid 1 onder 1° in strafverzwarende zin meegenomen (*‘despicable or trivial reasons’*), terwijl het in andere zaken juist strafverminderend werkt, omdat de jaloerse verdachte handelde *‘in the heat of the moment’*, waardoor de voorbedachte rade niet kan worden aangenomen. En hoewel ‘bijzonder verwerpelijke beweegredenen’ in Oostenrijk als strafverzwarende omstandigheid gelden, valt doden uit jaloerie hierbuiten. Kortom, landen lijken te worstelen met de rol die een hevige gemoedsbeweging (vanwege provocatie en/of jaloerie) kan spelen in femicidezaken en komen tot verschillende conclusies.

4. Obstakels en (culturele) barrières bij de succesvolle vervolging van femicide

Uit verschillende landenrapporten blijkt dat de vervolging van femicide kan worden bemoeilijkt, indien het nationale strafrecht bewijs van gendergerelateerde of misogynie motieven vereist.⁴³⁷ In landen die femicide aanpakken middels een (genderneutraal) haatmotief wordt vaak melding gemaakt van de lastige bewijsbaarheid van dit specifieke haatmotief. Rechters interpreteren het haatmotief doorgaans restrictief (België, Oostenrijk) en het haatmotief moet expliciet worden onderbouwd aan de hand van wettig en overtuigend bewijs (Spanje, Oostenrijk, België). Hierbij zijn subjectieve motieven soms moeilijk te bewijzen.⁴³⁸ Daarnaast is de vraag in hoeverre wetgeving en rechtspraak een causaal verband tussen het motief en het gepleegde levensdelict vereisen. Moet voor strafrechtelijke aansprakelijkheid sprake zijn van aantoonbare vrouwenhaat, of volstaat reeds een doelbewuste selectie van het

⁴³⁷ J. Keiler, Landenrapport Oostenrijk en België. Zie ook C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain alsook European Institute for Gender Equality (EIGE), Improving Legal Responses to Counter Femicide in the European Union: Perspectives from Victims and Professionals (European Institute for Gender Equality 2023), beschikbaar via: <https://eige.europa.eu/publications/improving-legal-responses-counter-femicide-european-union-perspectives-victims-and-professionals>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴³⁸ Zie ook: C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

slachtoffer vanwege haar geslacht?⁴³⁹ In de literatuur worden twee modellen onderscheiden, waarbij mengvormen mogelijk zijn. Hierbij wordt een verschil gemaakt tussen wetten die eisen dat de vijandigheid tegen de drager van het kenmerk als motief tot uitdrukking komt (*hatred motivation model*) en regelingen waarbij reeds de discriminatoire slachtoffersselectie op basis van dat kenmerk toereikend is (*discriminatory selection model*⁴⁴⁰).⁴⁴¹ Dat betekent dat een aanpak van femicide middels haatmotieven een nauwkeurige conceptualisatie, definitie en afbakening van het concept noodzakelijk maakt. De conceptualisatie berust daarbij op twee essentiële componenten: de mate van het vooroordeel en de sterkte van het causaal verband tussen dat vooroordeel en de uitvoering van het delict.⁴⁴²

Verder laat het voorbeeld van Cyprus zien dat een te breed geformuleerde definitie van femicide in de praktijk problematisch kan zijn. Zo wordt in de Cypriotische regeling het verschil tussen moord en doodslag vervaagd en veroorzaakt een te brede definitie volgens Cypriotische experts fricties met het legaliteitsbeginsel wat tot grondwettelijke bezwaren kan leiden. Bovendien kan een brede definitie tot “overlabelling” leiden – vanwege de inclusie van dood door schuld – wat juist weer afbreuk kan doen aan de (door de maatschappij gepercipieerde) laakbaarheid van femicide.⁴⁴³ Maar mogelijk ziet het probleem dat Cyprus heeft meer op de specifieke keuzes in de strafbaarstelling, dan dat het een algemeen probleem van te ruim geformuleerde definities van femicide betreft. Andere landen hanteren immers ook een vrij ruime definitie (middels strafverzwaringsgronden).

Uit de landenrapporten blijkt daarnaast dat de afwezigheid van gespecialiseerde afdelingen voor gendergerelateerd geweld bij de politie en het openbare ministerie problemen kan veroorzaken bij de bestrijding en berechting van femicide.⁴⁴⁴ Bovendien kan een gebrek aan opleiding over gendergerelateerd geweld bij alle ketenpartners (politie, openbaar ministerie, rechters, etc.) leiden tot wantrouwen jegens de rechtsgang en tot secundaire victimisatie van slachtoffers.

Ten slotte wordt in sommige landen vermeld dat bestaande patriarchale structuren en normen en waarden een effectieve preventie en bestrijding van femicide soms in de weg kunnen

⁴³⁹ I. Haider, Hate Crimes gegen Frauen – eine Diskussion aus Sicht der strafrechtlichen Umsetzung und Strafverfolgungspraxis in Österreich, *Journal für Strafrecht* (2021), p. 156. Zie ook: J. B. Jacobs, K. Potter, *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*, Oxford: Oxford University Press 2001, p. 21-28.

⁴⁴⁰ De redenen waarom de dader zijn slachtoffer heeft geselecteerd op basis van het behoren tot een bepaalde groep is daarbij niet van belang; voldoende is dat de selectie op die grond heeft plaatsgevonden. Zie: F.M. Lawrence, *Punishing Hate: Bias Crimes Under American Law* (Harvard University Press 1999), p. 30.

⁴⁴¹ I. Haider, Hate Crimes gegen Frauen – eine Diskussion aus Sicht der strafrechtlichen Umsetzung und Strafverfolgungspraxis in Österreich, *Journal für Strafrecht* (2021), p. 156. Zie ook: J. B. Jacobs, K. Potter, *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*, Oxford: Oxford University Press 2001, p. 21-28 en F. M. Lawrence, *Punishing Hate: Bias Crimes Under American Law*, Harvard University Press 1999, p. 29-39.

⁴⁴² I. Haider, Hate Crimes gegen Frauen – eine Diskussion aus Sicht der strafrechtlichen Umsetzung und Strafverfolgungspraxis in Österreich, *Journal für Strafrecht* (2021), p. 157; J. B. Jacobs, K. Potter, *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*, Oxford: Oxford University Press 2001, p. 21-28.

⁴⁴³ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

⁴⁴⁴ C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Portugal.

staan.⁴⁴⁵ In de eerste plaats kunnen deze factoren invloed hebben op de bereidheid van slachtoffers om aangifte te doen van gendergerelateerd geweld dat dikwijls aan femicide voorafgaat. Ten tweede kunnen verouderde normen en waarden de kwalificatie van gendergerelateerde dodingen als (poging tot) femicide bemoeilijken.⁴⁴⁶ Dit onderstreept wederom het belang van educatie, training en opleiding voor de bestrijding van dit fenomeen.

5. Best practices in de juridische aanpak van femicide

Uit de onderzochte landen kwamen ook *best practices* naar voren, niet alleen op het gebied van het strafrecht, maar ook op andere (rechts)gebieden.⁴⁴⁷ Beleidsmaatregelen kunnen uiteenlopende doeleinden nastreven.

Ten eerste laten landen zoals Spanje en Malta zien dat integrale samenwerkingsverbanden een belangrijke bijdrage op het gebied van preventie van gendergerelateerd geweld kunnen leveren. In beide landen worden risicobeoordeling en specifieke, op maat gesneden preventieve maatregelen geïntegreerd.

Zo heeft Spanje een geïntegreerd systeem voor monitoring en risicoanalyse van gendergerelateerd geweld ingevoerd (VioGén System - Sistema de Seguimiento Integral en los casos de Violencia de Género), dat in werking treedt zodra bij de politie formeel aangifte wordt gedaan.⁴⁴⁸ Met behulp van een vragenlijst met 35 vragen wordt een risiconiveau bepaald, waarbij elk risiconiveau gerichte beschermingsmaatregelen in werking zet. Iedere zaak wordt in het systeem automatisch gemonitord en geüpdatet en daarnaast verbindt het systeem (informatie van) verschillende instanties zoals de politie, openbaar ministerie, rechterlijke macht en slachtofferhulp aan elkaar.⁴⁴⁹ Bovendien kent Spanje gespecialiseerde rechtbanken voor gendergerelateerd geweld, wat garandeert dat speciaal opgeleide rechters en officieren van justitie dit type zaken behandelen. Deze rechtbanken zijn echter alleen bevoegd voor zaken van

⁴⁴⁵ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus; J. Keiler, Thematic report Malta; M. Schröttle et al., FEM United, Comparative report on femicide research and data in five countries (2021), p. 59, beschikbaar via: https://www.ifes.fau.de/files/2022/03/fem_united_comparative_report_femizide_final.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: M. Naudi, M. Farrugia, L. Dimitrijevic, E. Galea, Policy Brief on Femicide Prevention: MALTA. University of Malta & Women's Rights Foundation 2022, p. 5 e.v.

⁴⁴⁶ M. Schröttle et al., FEM United, Comparative report on femicide research and data in five countries (2021), p. 59, beschikbaar via: https://www.ifes.fau.de/files/2022/03/fem_united_comparative_report_femizide_final.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie ook: M. Naudi, M. Farrugia, L. Dimitrijevic, E. Galea, Policy Brief on Femicide Prevention: MALTA. University of Malta & Women's Rights Foundation 2022, p. 20 e.v. Zie ook C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Portugal.

⁴⁴⁷ Een goed voorbeeld hiervan is Spanje. Zie: Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, BOE núm 313, 29 diciembre 2004 en C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

⁴⁴⁸ Sistema VioGén, 'Sistema de Seguimiento Integral de los Casos de Violencia de Género' (Ministerio del Interior, Gobierno de España), beschikbaar via: <https://sistemaviogen.ses.mir.es/publico/viogen?>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴⁴⁹ C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

intiem partnergeweld en voor dodingen gepleegd door intieme partners.⁴⁵⁰ Andere vormen van femicide vallen hierbuiten.

Ook Malta maakt gebruik van *multi-agency risk assessments* en heeft tweewekelijkse Multi-Agency Risk Assessment Meetings (MARAM) ingevoerd. Middels deze aanpak kan in hoog-risico-gevallen onmiddellijk actie worden ondernomen en kunnen doelgerichte veiligheidsplannen worden ontwikkeld en geïmplementeerd.⁴⁵¹ Verder kunnen potentiële slachtoffers in aanmerking komen voor een stil alarm (*panic button*) dat ze bij zich kunnen dragen en dat in een noodsituatie geactiveerd kan worden en een melding met GPS-locatie naar de meldkamer van de politie stuurt.⁴⁵² Bovendien kent Malta ook risicowaarschuwingen voor huiselijk geweld.⁴⁵³ Hierdoor kunnen vrouwen die vrezen slachtoffer van huiselijke geweld te worden, informatie opvragen over hun intieme partner met betrekking tot bestaande veroordelingen wegens gendergerelateerd geweld en huiselijk geweld.⁴⁵⁴

Verder kunnen beleidsmatige stappen worden gezet om femicide beter statistisch te registreren, waarmee onder andere een bijdrage wordt geleverd aan het vergroten van de kennis over de oorzaken van femicide. De Belgische Stop Femicide-wet van 2023 is bijvoorbeeld gericht op het verzamelen van gegevens en het onderzoeken van de oorzaken en gevolgen van femicide, alsmede op de ontwikkeling van maatregelen ter preventie en bestrijding van femicide.⁴⁵⁵ De wet moet nog worden geëvalueerd, maar de gedetailleerde definitie van verschillende vormen van femicide zal de statistische registratie van het fenomeen ongetwijfeld vergemakkelijken. Deze wet heeft onder meer tot doel de zichtbaarheid en registratie van femicide te verbeteren, ook zonder een aparte strafbaarstelling.

Met het oog op het verbeteren van kennis inzake femicide en het formuleren van structurele aanbevelingen ter preventie van femicide voorziet de wet bovendien in de oprichting van een wetenschappelijk comité. De vaste leden van dit comité vertegenwoordigen onder meer de lokale en federale politie, de rechterlijke macht (magistraten) en het openbaar ministerie.⁴⁵⁶ Dit

⁴⁵⁰ C. Ugaz Heudebert, National Report on Femicide: Spain.

⁴⁵¹ Report submitted by Malta pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (First thematic evaluation round), GREVIO/Inf(2024)7, p. 17.

⁴⁵² E. Borg, 'This could save lives': Victims of domestic violence to be given panic alarms, Times of Malta, beschikbaar via: <https://timesofmalta.com/article/this-save-lives-victims-domestic-violence-given-panic-alarms.1111709>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Om in aanmerking te komen voor dit alarmsysteem is het noodzakelijk dat slachtoffers de misbruik aan de politie melden en een risicoanalyse uitwijst dat ze in acute gevaar verkeren.

⁴⁵³ ACT No. XVIII of 2023, beschikbaar via: <https://legislation.mt/eli/act/2023/18/eng>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴⁵⁴ Zie ook: Report submitted by Malta pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (First thematic evaluation round), GREVIO/Inf(2024)7, p. 17.

⁴⁵⁵ Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023). Zie bv. Artikel 9.

⁴⁵⁶ Artikel 12 Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023).

wetenschappelijk comité is verantwoordelijk voor de analyse van (de oorzaken van) femicides op basis van individuele casussen en publiceert, met het oog op preventie, een geanonimiseerd rapport dat algemene aanbevelingen bevat.⁴⁵⁷ Daarnaast worden regelmatig verslagen met belangrijke statistieken over femicides (frequentie, veroordelingspercentages en de doeltreffendheid van genomen maatregelen) gepubliceerd.⁴⁵⁸ Ten slotte omvat de wet stappen om slachtofferrechten te versterken en concrete bepalingen omtrent de opleiding van de politie en magistraten.⁴⁵⁹

Wat kenniscreatie en de lopende evaluatie van de bestaande aanpak van femicide betreft, bestaan er overeenkomsten tussen het Belgische en het Portugese beleid. Zo heeft Portugal bijvoorbeeld het Domestic Violence Homicide Retrospective Analysis Team (Equipa de Análise Retrospectiva de Homicídios Violência Doméstica - EARHVD) in het leven geroepen.⁴⁶⁰ Dit interdisciplinaire team analyseert eveneens retrospectief femicidezaken met als doel om institutionele tekortkomingen bloot te leggen en doelgerichte aanbevelingen te formuleren, om zo lessen voor de toekomst te trekken en preventieve maatregelen te verbeteren.⁴⁶¹ Daarnaast werkt Portugal aan een pilot van een interinstitutionele databank die informatie uit tien verschillende instanties (onder meer politie, openbaar ministerie en rechtspraak) samenbrengt en heeft het mobiele teams voor slachtofferondersteuning en slachtofferloketten binnen het openbaar ministerie ingevoerd.⁴⁶² Ten slotte zijn op dit moment ook in Oostenrijk ontwikkelingen gaande om femicide statistisch beter te kunnen registreren.⁴⁶³

⁴⁵⁷ Artikel 11 Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023). De wet vermeldt niet met welke frequentie dergelijke rapporten moeten worden gepubliceerd. Wel is er een instituut dat jaarlijks een verslag maakt met de belangrijkste statistieken over femicide en gendergerelateerde dodingen, de kenmerken van het slachtoffer en de dader (Artikel 9) en om de twee jaar een rapport publiceert met het oog op de analyse van de oorzaken en gevolgen, frequentie en de veroordelingspercentages, de doeltreffendheid van de maatregelen (Artikel 10).

⁴⁵⁸ Artikel 9 en 10 Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023).

⁴⁵⁹ Artikel 15, 17, 18 en 24, 25 Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen (13 juli 2023).

⁴⁶⁰ Daarnaast kent Portugal ook een uitgebreid wettelijk kader voor de preventie van huiselijk geweld en de bescherming van slachtoffers, met name door wet nr. 11/2009. Zie C. Ugaz Heudebert, National report on Femicide: Portugal.

⁴⁶¹ Building trust by delivering support, protection and justice: Portugal First thematic evaluation report, GREVIO(2025)5, beschikbaar via: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/1680b607c7>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026, p. 42. Zie ook: C. Ugaz Heudebert, National report on Femicide: Portugal.

⁴⁶² C. Ugaz Heudebert, National report on Femicide: Portugal. Zie ook: Associação Portuguesa de Apoio à Vítima, National Report Evaluation of the Support Given to Victims and Witnesses in the Victim Support Offices of the Portuguese Association for Victim Support (APAV) within the Departments of Criminal Investigation and Prosecution (GAV/DIAP) (European Union, 2025) https://apav.pt/publiproj/images/publicacoes/COVIS_Report.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴⁶³ Over de noodzaak hiervan zie ook: I. Haider, Eine Untersuchung von Mordversuchen an weiblichen Opfern auf ihre Geschlechtsbezogenheit, ÖJZ 2020/82, pp. 658 e.v. Zie ook: Jetzt das Richtige tun für Österreich - Regierungsprogramm 2025-2029, p. 127, 135, beschikbaar via: <https://www.wko.at/oe/handel/regierungsprogramm.pdf>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Zie verder ook: R. Fucik, Jetzt das Richtige tun für Österreich - Familienrelevantes aus dem Regierungsprogramm 2025-2029, iFamZ 2, April 2025, 56.

6. Argumenten (pro en contra) de strafbaarstelling van femicide

Hierboven zijn de wettelijke kaders omtrent femicide in de onderzochte landen beschreven en toegelicht. In deze paragraaf zullen we nader ingaan op de vraag waarom landen al dan niet voor aparte strafbaarstelling van femicide hebben gekozen. Hoewel het merendeel van de onderzochte rechtsstelsels geen aparte strafbaarstelling van femicide heeft ingevoerd, is in verschillende landen namelijk wel nagedacht over de invoering van een zelfstandig delict en zijn verschillende argumenten voor en tegen strafbaarstelling terug te vinden in de buitenlandse literatuur.

Een eerste vraag die zich hierbij voordoet is wat de concrete toegevoegde waarde van een *sui generis* delict is. Zoals eerder vermeld, kan de strafbaarstelling van femicide bijdragen aan een grotere zichtbaarheid en een explicietere erkenning van de gendergerelateerde dimensie van dit type levensdelicten. Aparte strafbaarstelling kan bovendien bijdragen aan een meer systematische en betrouwbare statistische registratie van het fenomeen, wat op zijn beurt weer kan helpen bij de ontwikkeling van effectieve preventieve maatregelen.

Een belangrijk argument voor de invoering van een zelfstandig femicide-delict is dus gelegen in de *fair labelling*-functie van een zelfstandig delict.⁴⁶⁴ Volgens voorstanders kun je op deze manier een duidelijk onderscheid maken tussen 'reguliere' levensdelicten en femicide als meest extreme vorm van gendergerelateerd geweld. In tegenstelling tot een zelfstandig femicide-delict, legt strafvervolgning via reguliere levensdelicten namelijk niet de onderliggende vrouwonvriendelijke en patriarchale structuren bloot.⁴⁶⁵ Aparte strafbaarstelling zou daarentegen wel bijdragen aan de bestrijding van misogynistische normen binnen de samenleving, en het zou daarnaast bewustwording versterken.⁴⁶⁶

Indien wordt overwogen om femicide als afzonderlijk misdrijf te codificeren, rijst de vervolgvraag hoe dit in de bestaande wetssystematiek kan worden ingepast. Uit de analyse van de verschillende rechtstelsels blijkt het belang van een goede afbakening en definiëring van het delict, zodat er geen fricties en gaten ontstaan in de bestaande wetssystematiek. Welke vormen van femicide (bijvoorbeeld alleen intieme of ook non-intieme) worden strafbaar gesteld en met welke objectieve en subjectieve delictsbestanddelen wordt dit delict vormgegeven?

Tegelijkertijd zijn er ook argumenten tegen een aparte strafbaarstelling van femicide aan te voeren. Zo wordt bijvoorbeeld gesteld dat een aparte strafbaarstelling pas nodig is, indien het gedrag nog niet of onvoldoende onder bestaande bepalingen geschaard kan worden. Omdat het

⁴⁶⁴ Deze functie speelde ook een belangrijke rol bij de invoering van het delict in Cyprus, maar ook in andere landen, zoals Spanje wordt dit argument gebruikt. Zie ook C. Ugaz Heudebert: National Report on Femicide: Spain en C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

⁴⁶⁵ T. Sordo and E. Laporta, 'El feminicidio en España: Entre el rechazo conceptual y las resistencias político-jurídicas' (2020) 14(8) Iberoamérica Social: Revista de Estudios Sociales, p. 28–49.

⁴⁶⁶ C. Peristeridou, Thematic report Cyprus.

doden van een vrouw normaliter reeds onder moord of doodslag valt, achte bijvoorbeeld de Commissie tot hervorming van het strafrecht in België een *sui generis* delict onnodig.⁴⁶⁷

Daarnaast bestaat het risico dat een zelfstandig delict vooral een symbolische functie zal vervullen, zonder dat dit *de facto* een positieve invloed heeft op gerechtelijke beslissingen, de bescherming van slachtoffers of maatschappelijke vooruitgang in bredere zin.⁴⁶⁸ Er bestaat bovendien een risico dat het strafrecht wordt ingezet om ‘populistische’ redenen.⁴⁶⁹ Dit is onder andere een argument dat tegen het Italiaanse voorstel om femicide strafbaar te stellen werd ingebracht.⁴⁷⁰

Ook is de term femicide zelf omstreken, waardoor onduidelijk blijft hoe het delict precies gedefinieerd moet worden.⁴⁷¹ Afhankelijk van hoe het delict wordt vormgegeven, kunnen zich in de praktijk ook bewijstechnische problemen voordoen. Indien bijvoorbeeld bepaalde motieven van de dader als delictsbestanddeel fungeren, kan dit tot moeilijke bewijskwesaties leiden, omdat subjectieve beweegredenen niet altijd makkelijk onderbouwd kunnen worden aan de hand van bewijsmateriaal.

Een aparte strafbaarstelling van femicide kan bovendien fricties veroorzaken met het uitgangspunt van genderneutraliteit in het strafrecht (en dit geldt ook voor de introductie van genderspecifieke strafverzwarringsgronden). Een genderspecifieke aanpak is volgens sommigen slechts gerechtvaardigd, indien het strafbaar gestelde gedrag zelf dit nodig maakt. Hierbij rijst dus de vraag of een verschil in het risico om slachtoffer te worden van een misdrijf op basis van geslacht voldoende is om de invoering van een nieuw genderspecifiek delict te rechtvaardigen. In België is deze vraag ontkennend beantwoord, omdat een kleinere kans op slachtofferschap

⁴⁶⁷ J. de Herdt, J. Rozie, D. Vandermeersch.- Femicide als afzonderlijk misdrijf in het Strafwetboek: een sterk wapen of 'une fausse bonne idée'? *Nullum crimen: Tijdschrift voor straf- en strafprocesrecht* 2(2022), p. 81-93.

⁴⁶⁸ “Contro l'introduzione del delitto di femminicidio: documento sottoscritto da oltre settanta professoressa, ricercatrici e studiose penaliste”, *Sistema Penale*, 28 May 2025. Beschikbaar via: https://www.sistemapenale.it/pdf_contenuti/1748359294_documento-femminicidio-firmato.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026. Ook in Spanje is dit punt van aandacht gesignaleerd. Zie: Fernando Vázquez-Portomeñe Seijas, ‘Sobre la tipificación del feminicidio en España. Algunas consideraciones críticas’ (2018) 20 *Revista de Derecho Penal y Criminología* (3ª Época), p. 207-247 en C. Ugaz Heudebert, *National Report on Femicide: Spain*.

⁴⁶⁹ Vgl. R. Bartoli, “Il tornante del femminicidio: si compirà il passaggio dal populismo al sadismo penale?”, *Sistema penale*, 15 Juli 2025, p. 1, te vinden via: <https://www.sistemapenale.it/it/opinioni/bartoli-il-tornante-del-femminicidio-si-compira-il-passaggio-dal-populismo-al-sadismo-penale>, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026; Emanuele Corn, “Il reato di femminicidio nel codice penale italiano: cronaca di una controversia annunciata”, *Diritto Penale Contemporaneo Rivista trimestrale*, 3/2025, beschikbaar via: https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/DPC_riv.%20trim. 3_2025_corn.pdf, laatst geraadpleegd op 27 maart 2026.

⁴⁷⁰ A. Giannini, *Thematic report Italy*.

⁴⁷¹ S.S. Buisman & M.D. Jansen, *Moord en doodslag met een seksistisch oogmerk*, *DD* 2023/66.

Zie ook: F. Vázquez-Portomeñe Seijas, ‘Sobre la tipificación del feminicidio en España. Algunas consideraciones críticas’ (2018) 20 *Revista de Derecho Penal y Criminología* (3ª Época) 207–247.

van gendergerelateerd geweld, niet betekent dat bij mannelijke slachtoffers geen strafverzwaring noodzakelijk zou zijn.⁴⁷²

Gerelateerd hieraan wordt vaak gesteld dat een aparte strafbaarstelling van femicide tot fricties kan leiden met het grondrechtelijk verankerde gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel. Een afwijking van deze fundamentele beginselen vereist een zorgvuldige legitimatie en onderbouwing. Daarbij zou onder meer duidelijk moeten worden gemaakt: dat femicide zich onderscheidt van een moord op een man vanwege diens geslacht; welke doelstelling het nieuwe delict dient; en of het beoogde onderscheid effectief en proportioneel is. Het laatstgenoemde punt werpt onder andere de vraag op of het doel van een zelfstandig delict femicide niet ook via minder ingrijpende middelen, zoals een algemeen beleids- en preventiekader bereikt kan worden.⁴⁷³

7. Tussenconclusie

De strafrechtelijke aanpak van gendergerelateerd geweld en femicide roept een aantal complexe vragen op. Ten eerste vormt de exacte definitie van het fenomeen een belangrijk punt van aandacht. Daarnaast rijst de vraag of en, zo ja, op welke wijze het concept het beste in het strafrecht kan worden verankerd. De beantwoording van die vraag hangt mede af van de strafrechtelijke doelstellingen die worden nagestreefd en de rationale die aan een wetsbepaling ten grondslag ligt.

De korte rechtsvergelijkende schets laat een breed spectrum aan verschillende wettelijke benaderingen zien. Uit de analyse komen verschillende modellen naar voren, waarbij landen ook kunnen kiezen voor een combinatie in de aanpak van femicide. Het merendeel van de hier onderzochte rechtsstelsels heeft tot nu toe niet gekozen voor een aparte strafbaarstelling van femicide. Slechts Cyprus en Italië hebben een *sui generis* delict gecreëerd, terwijl Malta femicide – op genderspecifieke wijze – in zijn bestaand stelsel van levensdelicten heeft geïntegreerd. Argumenten vóór aparte strafbaarstelling zien dikwijls op de expliciete erkenning van femicide als meest ernstige vorm van gendergerelateerd geweld (*fair labelling*) en de grotere zichtbaarheid en betrouwbare registratie die een aparte strafbaarstelling met zich meebrengt. Overigens kan dit laatste doel mogelijk ook middels juridische definiëring van femicide buiten de strafwetgeving worden bereikt, zoals in België en Spanje is gebeurd.

Tegenstanders van aparte strafbaarstelling beroepen zich, daarentegen, op de lastige afbakening van het fenomeen (legaliteitsbeginsel); op risico's ten aanzien van de interne wetssystematiek en symboolwetgeving; en op fricties met de uitgangspunten van genderneutraliteit, gelijkheid en non-discriminatie in het strafrecht. Vergelijkbare argumenten gelden wanneer het gaat over

⁴⁷² J. de Herdt, J. Rozie, D. Vandermeersch.- Feminicide als afzonderlijk misdrijf in het Strafwetboek: een sterk wapen of 'une fausse bonne idée'? Nullum crimen: Tijdschrift voor straf- en strafprocesrecht 2(2022), p. 81-93.

⁴⁷³ Vgl. Herdt e.a. 2022.

de vraag naar een genderspecifieke versus een genderneutrale formulering van strafverzwarende omstandigheden.

De meeste landen werken op dit moment met verschillende genderneutrale strafverzwarende omstandigheden die, onder meer, aanknopen bij motieven van haat en discriminatie, en/of bij andere factoren, zoals de laakbaarheid van de daad, of intieme relaties en familiebanden.

In de landen die bestaande levensdelicten in combinatie met verschillende strafverzwarende omstandigheden toepassen zien we een duidelijk verschil in hoe expliciet en gedetailleerd deze omstandigheden op het fenomeen zijn afgestemd en hoe zij in de wet zijn verankerd, waarbij met name ook de genderspecifieke versus de genderneutrale aanpak opvalt. Malta hanteert in het relevante wetsartikel bijvoorbeeld een vrij uitgebreide lijst van strafverzwarende omstandigheden, die bovendien diverse vormen van gendergerelateerde doding omvatten. De genderspecificiteit van de strafverzwarende omstandigheden (ze gelden enkel voor vrouwelijke slachtoffers) draagt bij aan een expliciete erkenning van de gendergerelateerde dimensie van deze levensdelicten.

Daarnaast zijn er landen – zoals Spanje, België en Portugal – die ervoor hebben gekozen femicide vooral aan te pakken via genderneutrale strafverzwarende discriminerende beweegredenen. Een dergelijke regeling wordt gecombineerd met partner- of familiedoding als strafverzwarende omstandigheid. Op deze manier kunnen motieven van (vrouwen)haat bij de straftoemeting expliciet verdisconteerd worden, al werken deze bepalingen ook beschermend voor mannen die wegens hun geslacht of gender worden gedood. Het bewijs van een subjectief haatmotief wordt echter vaak als ingewikkeld gezien. Dit is van belang bij de vraag of artikel 44bis Sr het fenomeen femicide in Nederland afdoende zal ‘dekken’.

Oostenrijk kent een haatmotief eveneens een strafverzwarende werking toe, althans in theorie, want in de rechtspraktijk wordt het vrijwel exclusief op zaken van rechtsextremisme toegepast. Daarnaast neemt het land ook meerdere andere kenmerken in strafverzwarende zin mee, die voor femicide van belang kunnen zijn. En ook Italië kent een brede waaier aan wettelijke strafverzwaringsgronden. Niet alleen werkt in Italië partnerdoding strafverzwarend, maar dit is ook het geval wanneer de moord wordt gepleegd in de context van verschillende misdrijven zoals huiselijk geweld, seksuele aanranding en verkrachting. Hier legt de wet dus een verband tussen moord en bepaalde andere gendergerelateerde misdrijven, al zijn de strafverzwaringsgronden wel genderneutraal opgesteld voor wat betreft slachtofferschap.

Over het algemeen kan gesteld worden, dat hoe specifiek een strafverzwarende omstandigheid is toegesneden op femicide en de genderspecifieke achtergrond van het fenomeen, hoe zichtbaarder het fenomeen zal zijn in een strafrechtstelsel. De meer algemene strafverzwarende omstandigheden in bijvoorbeeld Oostenrijk en Italië maken het weliswaar mogelijk om gendergerelateerde omstandigheden bij de straftoemeting mee te nemen, maar ze erkennen femicide niet expliciet als een eigenstandig fenomeen, noch de genderspecifieke achtergrond van bepaalde (femicidale) kenmerken. In Italië zal de aparte strafbepaling inzake femicide de zichtbaarheid mogelijk wel verbeteren.

Wanneer we de verschillende strafrechtelijke bepalingen over de gehele linie bekijken, dan vallen daarnaast nog enkele andere zaken op. Zo signaleren we dat de meeste van de door ons onderzochte landen femicide conceptualiseren aan de hand van moord- en doodslagbepalingen. Een enkele keer wordt mishandeling met de dood ten gevolg ook meegenomen, maar dood door schuld komt slechts in één land voor (Cyprus). Verder wordt vrijwel altijd het bestaan van een (voormalige) relatie of familieband in zaken van moord en doodslag in definiërende en/of strafverzwarende zin meegenomen. Hoewel de precieze afbakening van de familie- en intieme relatie per land verschilt – bijvoorbeeld met betrekking tot de graad waarin een familieband al dan niet meetelt – kan meer in abstracto worden gesteld dat het bestaan van een dergelijke band strafverzwarend werkt, ook voor zaken van moord en doodslag. Dit is voor Nederland interessant in verband met de vraag of de strafverzwarringsgrond uit artikel 304 Sr – die nu enkel geldt voor mishandeling – misschien toch uitgebreid zou moeten worden naar levensdelicten.

Gendergerelateerde kenmerken waar ook vrij brede consensus over bestaat qua definiëring en/of strafverzwaring zijn levensdelicten gepleegd vanuit een haatmotief en levensdelicten in de context van (voorafgaand) seksueel geweld. Andere UNODC kenmerken komen minder vaak (context huiselijk geweld; context uitbuiting; sekswerk; context eengerelateerd geweld) of zelfs helemaal niet (gijzeling, verminking, achterlating lichaam op een openbare plek) expliciet voor in de wetgeving van de onderzochte landen. Dit wil overigens niet zeggen dat rechters in deze landen dergelijke kenmerken in de individuele casus niet in strafverzwarende zin kunnen meenemen: het wordt enkel niet door de wetgever structureel voorgeschreven.

Daarnaast blijkt ook dat op beleidsniveau belangrijke stappen kunnen worden gezet in de aanpak van femicide. Een geïntegreerde aanpak van (voorafgaand) gendergerelateerd geweld kan in de eerste plaats een cruciale rol vervullen bij de preventie van femicide, terwijl retrospectieve analyses kunnen bijdragen aan een systematischer en beter zichtbare registratie van femicide. Opleiding en training van relevante actoren binnen de strafrechtsketen wordt over het algemeen als een ‘best practice’ gezien, terwijl dominante patriarchale structuren en een gebrek aan gespecialiseerde ketenpartners de aanpak van femicide juist kunnen tegenwerken.

Hoofdstuk 7. Conclusie

1. Inleiding

In deze studie probeerden we antwoord te geven op de centrale vraag *in hoeverre femicide binnen de Nederlandse rechtspraak wordt herkend, erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld, en op welke wijze gendergerelateerde kenmerken worden meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag op vrouwen*. Om deze vraag te beantwoorden werd gebruik gemaakt van een *mixed-method* onderzoeksopzet, bestaande uit een deskresearch, een kwalitatieve vignettenstudie met officieren van justitie en strafrechters, interviews met experts uit de strafrechtsketen en strafrechtsgeleerden, en een rechtsvergelijkend onderzoek.

Binnen dit onderzoek definieerden we femicide als:

- i. een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict;
- ii. gepleegd jegens een meisje of vrouw;
- iii. waarin een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol speelt.

Voor de gendergerelateerde kenmerken sloten we aan bij de UNODC operationalisering. Het onderzoek werd vervolgens verricht aan de hand van vijf onderzoeksvragen, verdeeld over de volgende categorieën:

- 1) vragen met betrekking tot het huidige beleids- en juridische kader waarmee femicide momenteel kan worden tegengegaan (§2);
- 2) vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak (§3);
- 3) vragen met betrekking tot de beoordeling van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring (§4);
- 4) vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging (§ 5); en
- 5) vragen met betrekking tot de manier waarop verschillende EU landen femicide en gendergerelateerde kenmerken (strafrechtelijk) aanpakken (§6).

In dit samenvattende conclusiehoofdstuk zullen we per categorie ingaan op de daaronder vallende sub-vragen. In §7 volgen enkele aanbevelingen, een korte discussie en suggesties voor vervolgonderzoek.

2. Nederlandse juridische en beleidskader

Onderzoeksvraag 1:

Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

In hoofdstuk 2 stond het Nederlandse juridische en beleidskader centraal waarmee we momenteel femicide tegengaan. Dit is in kaart gebracht met behulp van een deskresearch en interviews met experts vanuit de strafrechtsketen. Vanwege het ontbreken van een specifieke strafbaarstelling voor femicide is in de deskresearch gekeken naar bestaande strafbaarstellingen en wettelijke strafverzwarringsgronden die relevant kunnen zijn voor femicide. Ook is aandacht besteed aan het nationale plan van aanpak ‘Stop femicide!’

Op dit moment kan femicide – zoals door ons gedefinieerd – worden vervolgd onder doodslag (art. 287 Sr) en moord (art. 289 Sr). Als het delict niet wordt voltooid, kan een poging moord of doodslag ten laste worden gelegd (art. 45 Sr). Wanneer we kijken naar de bestanddelen van moord en doodslag en de manier waarop deze in de jurisprudentie en rechtsdogmatiek zijn uitgelegd, verwachten we *geen* delictspecifieke problemen. Femicide zal uiteraard aan dezelfde criteria moeten voldoen als ‘reguliere’ zaken van moord- en doodslag. Mogelijk kan aanwezigheid van bepaalde gendergerelateerde kenmerken wel helpen bij de vaststelling van het bestanddeel ‘opzet’. Dit zou kunnen bij de kenmerken ‘seksueel geweld’ (UNODC criterium 5) en ‘gijzeling’ (UNODC criterium 3). Ook het feit dat het geweld in femicidezaken vaak een bepaalde *gerichtheid* op een specifiek slachtoffer kent kan in theorie bijdragen aan de vaststelling van ‘opzet’.

Het betrekken van gendergerelateerde kenmerken die temporeel verder verwijderd zijn van het fatale incident – bijvoorbeeld een verleden van geweld tussen slachtoffer en dader (UNODC criterium 1) – ligt theoretisch minder voor de hand, omdat deze geen aanwijzingen bieden voor opzet op de dood van het slachtoffer. Om dit opzet vast te stellen wordt toch eerder gekeken naar omstandigheden die een *directe* rol spelen bij de specifieke gedraging die tot de dood heeft geleid, zoals wapengebruik of fysiek geweld dat *onmiddellijk* voorafgaat aan de fatale gedraging.

Voor moord is daarnaast vereist dat de levensberoving ‘met voorbedachte raad’ heeft plaatsgevonden: verdachte moet voldoende tijd en gelegenheid hebben gehad om zich op zijn besluit te beraden. Behoudens contra-indicaties kan in dat geval worden uitgegaan van voorbedachte raad. Of sprake is van voorbedachte raad is zeer casuïstiek. Wanneer we de theorie toepassen op femicide, dan is er geen voorbedachte raad, wanneer de moord of doodslag op de vrouw wordt gepleegd in een *ogenblikkelijke gemoedsopwelling*. Hiervan kan bij femicide

zeker sprake zijn, zoals bij een plotseling hoogoplopende ruzie tussen partners die escaleert. Onderzoek van Buisman & Jansen uit 2023 toonde aan dat de verdachten in 37 van de 54 onderzochte femicidezaken in de relationele sfeer werden vrijgesproken voor moord, onder andere vanwege het ontbreken van een vooropgezet plan of vanwege de contra-indicatie van de hevige gemoedsopwelling. Mogelijk zou het gendergerelateerde kenmerk van ‘wederrechtelijke vrijheidsberoving’ (UNODC criterium 3) juist wel weer kunnen bijdragen aan de vaststelling van ‘voorbedachte raad’, omdat daar mogelijk een zeker planmatig handelen uit kan worden afgeleid.

Een lastige vraag betreft de rol van eerdere doodsbedreigingen. In ‘reguliere’ gevallen van moord kan het besluit tot het doden van een ander dikwijls mede aan de hand van voorafgaande doodsbedreigingen worden onderbouwd. Maar geldt dat ook wanneer doodsbedreigingen in de (vroegere) relatie tussen het slachtoffer en dader schering en inslag waren? Eenzelfde probleem speelt ook bij eerder ernstig (huiselijk) geweld tussen dader en slachtoffer, dat naar zijn aard fataal had kunnen zijn, maar voorheen telkens goed afliep. Kan het eerdere geweld in dat geval een indicator zijn voor voorbedachte raad of juist niet?

Voor wat betreft de wettelijke strafverzwarende gronden zijn de artikelen 288 Sr, 44bis jo 90quater Sr en 304 Sr relevant en/of interessant. Artikel 288 Sr betreft ‘gekwalficeerde doodslag’ en daarvan is sprake wanneer de doodslag wordt ‘gevolgd, vergezeld of voorafgegaan van een strafbaar feit en gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapting op heterdaad, aan zichzelf of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren’. Toegepast op femicide zouden de 2^e (‘context uitbuiting’), het 3^e (‘gijzeling’) en het 5^e (‘seksueel geweld’) UNODC criterium mogelijk relevant kunnen zijn. Toch bestaat de indruk dat de meeste femicidezaken niet worden gepleegd om de uitvoering van een ander strafbaar feit te vergemakkelijken of betrapting te voorkomen.

Dankzij artikel 44bis jo 90quater lid 2 Sr kunnen sinds 1 juli 2025 de maximale straffen op strafbare feiten die met een ‘discriminatoire oogmerk’ worden begaan of die in direct verband staan met gedragingen die haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens verschillende discriminatiegronden met een derde worden verhoogd. Discriminatie op basis van geslacht (inclusief genderidentiteit en genderexpressie) valt hier ook onder. Toegepast op femicide lijkt deze strafverzwarringsgrond vooral belangrijk wanneer de femicide aantoonbaar wordt gepleegd vanuit een misogynistisch haatmotief (UNODC criterium 8). Dan is er sprake van de eerste strafverzwarringsgrond in artikel 44bis (‘discriminatoire oogmerk’). Het wordt ingewikkelder wanneer we uitgaan van het voorwaardelijk opzet dat volstaat voor de tweede strafverzwarringsgrond in artikel 44bis Sr (‘bestaat uit, wordt voorafgegaan door, vergezeld van of gevolgd door gedragingen die haat of discriminatie tot uitdrukking brengen’). Het is bijvoorbeeld maar de vraag of een man die zijn vrouw tijdens een heftige ruzie doodt, daarmee ‘bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt’ dat dit een gedraging betreft die haat jegens vrouwen *als groep* tot uitdrukking kan brengen. Nu het concept femicide in de Nederlandse

rechtspraak, maar ook in de bredere maatschappij nog in de kinderschoenen staat, is het waarschijnlijk te vroeg om het doden van de vrouwelijke (ex-)partner ‘naar haar uiterlijke verschijningsvorm’ aan te merken ‘als zozeer gericht op’ het uitdrukken van haat jegens vrouwen als groep ‘dat het – behoudens contra-indicaties – niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans’ hierop heeft aanvaard. Aanvullende feiten en omstandigheden die wijzen op aanwezigheid van (voorwaardelijk) opzet bij verdachte op het uitdrukken van haat jegens vrouwen door het plegen van een levensdelict op een vrouw blijven dus nodig.

De laatste wettelijke strafverzwarringsgrond – artikel 304 Sr – is strikt genomen niet van toepassing op femicide, omdat deze bepaling enkel van toepassing is op *mishandeling* binnen bepaalde partner- en familierelaties. Toch zou de ratio achter artikel 304 Sr – dat men bepaalde naasten met meer ‘piëteit’ zou moeten behandelen – mogelijk ook bij levensdelicten op vrouwelijke partners en familieleden passen.

Vervolgens werd het nationale beleidsplan ‘Stop femicide!’ kort uiteengezet. In dit plan worden tien prioriteiten in de aanpak van femicide geformuleerd, met name ter *voorkoming* van femicide. In dit beleidsplan is femicide gedefinieerd als ‘dodelijk gendergerelateerd geweld tegen vrouwen’, maar omdat 80% van de femicidezaken in de relationele sfeer – (ex-)partners of familieleden – spelen, richt het plan zich enkel op deze doelgroep. De tien prioriteiten hebben geen directe impact op de strafrechtelijke aanpak van femicide – wanneer de (poging) doodslag of moord reeds heeft plaatsgevonden – maar het kan wel helpen de instroom van femicidezaken te beperken en het kan het expliciet benoemen van relevante zaken als ‘femicidezaken’ bevorderen.

Ten slotte is tijdens de interviews aandacht besteed aan eventueel intern beleid op het vlak van femicide binnen het openbaar ministerie, de zittende magistratuur, de politie, Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland. Hieruit bleek dat Veilig Thuis, Slachtofferhulp Nederland, het openbaar ministerie en de politie gezamenlijke afspraken en beleid hebben met betrekking tot het voorkomen van femicide. Wanneer eenmaal een (poging) moord- en doodslag heeft plaatsgevonden is er binnen Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland echter geen speciaal beleid en dit geldt ook voor de rechters. Bij de politie is het in de voorfase de bedoeling dat in ieder basisteam een ‘regisseur’ Zorg en Veiligheid is aangesteld, die meekijkt in zaken met een hoog (escalatie)risico en zaken die om andere redenen aanleiding geven tot zorgen omtrent de veiligheid van betrokkenen.

Het openbaar ministerie heeft de afgelopen jaren wel beleid gecreëerd op het vlak van femicide, namelijk: door de aanstelling van gespecialiseerde huiselijk geweld officieren bij ieder parket; door de aanstelling van een landelijke huiselijk geweld officier; door een intern protocol of (pers)woordvoeringsrichtlijn waarin is afgesproken levensdelicten tussen (ex-)partners aan te duiden als ‘femicide’; en door het oormerken van strafzaken met een vrouwelijk slachtoffer van een levensdelict in het GPS systeem. Het is in principe de bedoeling dat een officier met huiselijk geweld in de portefeuille ook betrokken wordt bij moord- en doodslagzaken op vrouwelijke (ex-)partners, maar het is onduidelijk of dit in alle arrondissementsparketten ook

gebeurt. Bij de politie is – in ieder geval op eenheidsniveau – afgesproken om bij het opsporingsonderzoek naar femicidezaken een recherchepsycholoog op te nemen in het opsporingsteam (TGO); wordt er bij levensdelicten in afhankelijkheidsrelaties altijd informatie opgevraagd bij Veilig Thuis; en worden bij bepaalde zaken de portefeuillehouders Zorg en Veiligheid geraadpleegd. Daarnaast vindt er achteraf een ‘review’ plaats van zaken van levensdelicten in afhankelijkheidsrelaties, al is dit niet altijd een integrale review.

3. Behandeling van femicide in de Nederlandse rechtspraak

2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?**
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?**
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?**

Uit het onderzoek bleek dat in de jurisprudentie weliswaar vaak wordt verwezen naar de partner- of familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken, maar dat er desondanks verschillen lijken te bestaan met betrekking tot de behandeling en afbakening van femicide in de Nederlandse rechtspraak. Hieronder wordt deze conclusie per deelvraag en per gehanteerde onderzoeksmethode nader toegelicht.

3.1. (H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken in de strafrechtspraak

Onderzoeksvraag 2a (‘herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken in de strafrechtspraak’) is in de eerste plaats beantwoord met behulp van een vignettenstudie onder rechters en officieren van justitie. Uit deze studie bleek dat respondenten het woord ‘femicide’ vooral spontaan gebruiken in scenario’s tussen (ex-)partners zonder extra gendergerelateerde kenmerken, gevolgd door de scenario’s tussen (ex-)partners met extra gendergerelateerde kenmerken. Bij de overige scenario’s (haatmotief en sekswork) kwam dit spontane gebruik veel minder vaak voor.

Ook werd respondenten gevraagd naar het expliciet benoemen van een zaak als ‘femicidezaak’ ter zitting. Hiertoe waren de respondenten het meest bereid bij zaken tussen (ex-)partners. Voor

sommige respondenten maakt het niet uit of in dat geval extra gendergerelateerde kenmerken meespelen – zoals eerder huiselijk geweld – terwijl dit voor andere respondenten wel belangrijk was. Bij de overige scenario's sprong het misogynistisch haatmotief eruit als scenario dat ook expliciet femicide zou worden genoemd ter zitting. Het scenario van de sekswerker – binnen of buiten de context van sekswerk – werd doorgaans niet als femicide beschouwd, tenzij er aanwijzingen waren dat het levensdelict bijvoorbeeld voortkwam uit minachting naar sekswerkers.

Deze bevindingen leiden tot de voorzichtige conclusie dat rechters en officieren femicide vooral spontaan lijken te (h)erkennen in zaken tussen (ex-)partners en zaken waarin een misogynistisch haatmotief speelt.

Qua (h)erkenning van de gendergerelateerde kenmerken merkten de officieren en rechters in de vignetten vooral het huiselijk geweld, de voorafgaande belaging en een haatmotief spontaan op,⁴⁷⁴ maar wogen vooral de belaging, het haatmotief en de 'kale' (ex-)partner relatie in strafverzwarende zin mee.

In de tweede plaats kwam onderzoeksvraag 2a aan de orde tijdens de interviews met rechters, officieren van justitie, politieambtenaren, de medewerker van Veilig Thuis en de medewerkers van Slachtofferhulp Nederland. Voor de (h)erkenning van femicide en gendergerelateerde kenmerken is van belang hoe respondenten femicide afbakenen en welke gendergerelateerde kenmerken ze in dit verband relevant achten. Uit de interviews blijkt dat respondenten femicide op drie manieren definiëren. Dit gebeurt wanneer in een zaak sprake is van:

- a) gendergerelateerde kenmerken (n=13)
- b) (ex-)partnerrelatie plus gendergerelateerde kenmerken (n=3)
- c) (ex-)partnerrelatie / afhankelijkheidsrelatie (n=4)

Hierbij bakent een grote meerderheid van de respondenten femicide af aan de hand van aanwezige gendergerelateerde kenmerken (categorie a). Een minderheid kiest voor afbakening aan de hand van de combinatie (ex-)partnerrelatie plus gendergerelateerde kenmerken (categorie b) of enkel de 'kale' (ex-)partner/afhankelijkheidsrelatie (categorie c). Toch is deze laatste categorie – namelijk de 'kale' (ex-)partnerrelatie – de manier waarop het openbaar ministerie femicide momenteel definieert.

Tevens is nagegaan welke van de (UNODC) gendergerelateerde kenmerken de respondenten relevant achtten in de 'kwalificatie' van een zaak als femicide. Hieruit bleek dat een verleden van geweld tussen dader en slachtoffer door de meeste respondenten wordt geassocieerd met femicide, net als de aanwezigheid van een misogynistisch haatmotief, eerdergerelateerd geweld en seksueel geweld voorafgaand, tijdens of na afloop van het levensdelict. Over de andere kenmerken bestaat meer verdeeldheid. Een context van uitbuiting, een baan als sekswerker en

⁴⁷⁴ De 'kale' relatie, het beroep van sekswerker en de context van sekswerk minder.

gijzeling wordt door zeker de helft (of meer) van de respondenten in verband gebracht met femicide. Verminking van het lichaam en achterlating van het lichaam op een openbare plek worden het minst gezien als femicidaal kenmerk. Interessant is dat eerdergerelateerd geweld door de meeste respondenten onder de noemer ‘femicide’ wordt geplaatst, maar door sommigen juist niet.⁴⁷⁵ Enkele respondenten zijn terughoudend, ofwel omdat er voor eerdergerelateerd geweld al een apart ‘label’ bestaat en kwalificatie van eerdergerelateerde zaken als ‘femicide’ de aandacht juist van het specifieke probleem zou afleiden, ofwel omdat eerdergerelateerd geweld door hen niet als vorm van femicide wordt gezien.

Voorts zouden de meeste respondenten transgender vrouwen als slachtoffer includeren in de definitie van femicide; kan eenieder (dus niet enkel mannen) pleger zijn; en beschouwen de meeste respondenten zaken van mishandeling met de dood ten gevolg⁴⁷⁶ ook als vorm van femicide, bijvoorbeeld in een context van huiselijk geweld.

In de derde plaats is een jurisprudentieonderzoek verricht. Van de 391 unieke onderzochte zaken waarin een (poging) moord en (gekwatificeerde) doodslag op een vrouw bewezen werd verklaard, kunnen 282 unieke zaken worden ‘gekwatificeerd’ als femicidezaak aan de hand van de door ons gehanteerde definitie. Deze kwalificatie was in 201 (71%) zaken gebaseerd op het feit dat het slachtoffer een (ex-)partner van de verdachte betrof; in 64 (23%) zaken was er sprake van een familierelatie tussen dader en slachtoffer; en in 17 (6%) zaken met andere relatievormen was er sprake van de (overige) gendergerelateerde kenmerken of criteria uit de UNODC operationalisering.⁴⁷⁷

Dit betekent overkoepelend dat er in 75% van de bewezenverklaarde zaken sprake was van een ‘femicidezaak’ op basis van onze definitie. De rechter verwees in 88% van alle femicidezaken⁴⁷⁸ naar gendergerelateerde kenmerken in de sanctiemotivering. In de bewijsvoering werd door de feitenrechter in 32% van alle femicideverdenkingen waarin voorbedachte raad inhoudelijk werd behandeld verwezen naar gendergerelateerde kenmerken. Bij de beoordeling van het opzet gebeurde dit in 11% van alle femicideverdenkingen. Dit betekent dat de familie/partnerrelatie en de overige gendergerelateerde kenmerken niet in alle ‘femicidezaken’ expliciet in de gepubliceerde uitspraak worden (h)erkend. Met name het kenmerk ‘geweldsverleden’ wordt nogal eens over het hoofd gezien, althans niet uitdrukkelijk meegenomen in de bewijsvoering of sanctiemotivering.

Wanneer we de resultaten uit de vignettenstudie combineren met die van de interviews en de jurisprudentiestudie, dan kunnen we concluderen dat er grote verschillen bestaan in de manier

⁴⁷⁵ 9 van de 12 respondenten zien dit als een vorm van femicide.

⁴⁷⁶ Dood door schuld in mindere mate (5 van de 8 respondenten wel; 3 van de 8 respondenten niet).

⁴⁷⁷ In de familie en (ex-)partner zaken was naast de relatie tussen verdachte en slachtoffer, soms ook sprake van aanvullende gendergerelateerde kenmerken. Dit was het geval in 76 van de 270 zaken.

⁴⁷⁸ Dit is inclusief niet-unieke zaken (zaken met hetzelfde feitencomplex, tussen dezelfde dader en slachtoffer in zowel eerste en tweede aanleg).

waarop respondenten femicide conceptualiseren en de mate waarin ze bepaalde gendergerelateerde kenmerken herkennen, in verband brengen met femicide, en er een strafverzwarende werking aan toekennen (over strafverzwaring meer in paragraaf 5 hieronder). Als de respondenten en de jurisprudentiestudie inderdaad representatief zijn voor de rechtspraak in den brede, dan valt te verwachten dat femicide en gendergerelateerde kenmerken in zaken van (poging) moord en doodslag op een vrouw niet altijd zullen worden herkend en erkend.

3.2. Gendergerelateerde kenmerken in de opsporing

Onderzoeksvraag 2b ('betrekken gendergerelateerde kenmerken in de opsporing') is enkel onderzocht aan de hand van de interviews.

De officieren van justitie verschillen in de manier waarop zij extra sturen op onderzoek naar gendergerelateerde kenmerken: waar drie officieren het opsporingsteam zouden aansporen om nader onderzoek te verrichten naar bijvoorbeeld de relationele context en psychisch geweld, menen vier andere officieren dat de gendergerelateerde kenmerken automatisch worden blootgelegd in dit type opsporingsonderzoeken, omdat bij levensdelicten 'het onderste uit de kan' wordt gehaald en de kenmerken vanuit het oogpunt van waarheidsvinding toch al moeten worden onderzocht. Ook de drie geïnterviewde opsporingsambtenaren zijn deze mening toegedaan. Wel worden bij zaken van moord en doodslag in afhankelijkheidsrelaties ook altijd andere bronnen geraadpleegd, zoals Veilig Thuis, een wijkagent of eerdere meldingen van huiselijk geweld, om de achtergrond van de relatie in beeld te krijgen.

Ook op de vraag of gendergerelateerde kenmerken voldoende worden herkend en correct worden geregistreerd in het strafdossier wisselen de reacties. Zo denken twee van de zeven officieren dat er verbeteringen mogelijk zijn op het vlak van de herkenning van gendergerelateerde kenmerken; en denken twee van de drie officieren dat er verbeteringen mogelijk zijn op het vlak van registratie (met name psychisch geweld). Wel bestaat de indruk bij verschillende officieren dat er in toenemende mate bewustwording is van femicide en gendergerelateerde kenmerken bij de politie en het openbaar ministerie. Bovendien is er sinds kort een aparte codering in het GPS systeem voor levensdelicten met een vrouwelijk slachtoffer.

3.3. Gebruik 'femicide' in uitspraken

Onderzoeksvraag 3b ('gebruik en juridische kadering van de term 'femicide' in uitspraken') is in de eerste plaats onderzocht middels het jurisprudentieonderzoek. Hieruit bleek dat de term 'femicide' slechts 5 keer door een feitenrechter werd gebruikt. Dat betreft minder dan 2% van alle onderzochte unieke femicidezaken. Alle keren betrof dit zaken waarin een man zijn (ex-)partner had gedood en er sprake was van 'rode vlaggen' voorafgaand aan het fatale incident. De rechter gebruikt deze term enkel in de strafmotivering, ofwel om de maatschappelijke

impact van het strafbare feit duidelijk te maken, ofwel om de zaak correct te *framen*. Gebruik door andere procespartijen komt ook voor, maar is nog zeldzamer.⁴⁷⁹ Verder wordt de term soms overgenomen in de inhoudsindicatie op www.rechtspraak.nl (maar niet altijd), terwijl andere keren de term ‘femicide’ niet in de uitspraak voorkomt, maar toch in de inhoudsindicatie wordt gebruikt.

Het enige ‘alternatieve’ woord voor ‘femicide’ dat is teruggevonden in de jurisprudentie is het woord ‘partnerdoding’. Vanwege de genderneutrale aard en het gebrek aan gendergerelateerde ‘lading’ is ‘partnerdoding’ zeker geen synoniem voor femicide, maar het kan wel in verband worden gebracht met bepaalde vormen van femicide. Deze term wordt 5 keer door de feitenrechter gebruikt, in de context van de sanctiemotivering, en alle keren betrof het zaken waarin een man zijn (ex-)partner doodde. Ook werd de relatie meestal gekenmerkt door ‘rode vlaggen’. Het gebruik van het woord ‘partnerdoding’ is in vier van de vijf zaken vooral bedoeld als een feitelijke constatering dat verdachte zijn partner heeft gedood, maar in één zaak werd het gebruikt om de impact op de bredere samenleving aan te geven. Gebruik van de term ‘partnerdoding’ door andere procespartijen kwam slechts één keer voor (door een benadeelde partij). Wederom neemt de inhoudsindicatie op www.rechtspraak.nl de term soms over en laat het dit soms achterwege.

Het summiere gebruik van het woord ‘femicide’ in uitspraken is enigszins verrassend. De interviews met officieren en rechters wezen namelijk op een grotere bereidheid tot het gebruik van het woord, dan het jurisprudentieonderzoek doet vermoeden (§3.1). Hierin kan een rol spelen dat het jurisprudentieonderzoek ziet op zaken die verder in het verleden hebben plaatsgevonden, terwijl de grote aandacht voor femicide en ook de interne OM afspraken omtrent het gebruik van de term vooral van recente datum zijn. Een tweede verklaring zou kunnen zijn dat rechters en officieren het woord misschien wel gebruiken in de rechtszaal, maar dat de term vervolgens niet wordt overgenomen in de gepubliceerde uitspraken. Een laatste verklaring zou kunnen zijn dat rechters en officieren zich weliswaar bereid verklaren tijdens het interview, maar hier in de praktijk toch weinig gevolg aan geven.

⁴⁷⁹ Eén keer door advocaat van verdachte; twee keer door een officier van justitie.

4. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in de bewezenverklaring

- 3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring**
- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?**
 - b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?**
 - c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?**

Uit het jurisprudentieonderzoek bleek dat gendergerelateerde kenmerken in de rechtspraak nauwelijks een rol spelen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’, maar dat deze wel vaker worden betrokken bij de onderbouwing van ‘voorbedachte raad’. Over de vraag in hoeverre gendergerelateerde kenmerken (rechtsdogmatisch) een rol *kunnen* spelen bij de beoordeling van ‘voorbedachte raad’ verschillen de meningen. Hieronder volgt een uitgebreider toelichting per onderzoeksmethode.

4.1. Juridische weging gendergerelateerde kenmerken bij ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’

Vragen 3a (‘juridische weging gendergerelateerde kenmerken in de beoordeling van ‘opzet’) en 3b (‘juridische weging gendergerelateerde kenmerken in de beoordeling van ‘voorbedachte raad’) zijn allereerst onderzocht met behulp van het jurisprudentieonderzoek. Zoals verwacht op basis van de analyse van ‘opzet’ in hoofdstuk 2 worden de gendergerelateerde kenmerken zelden gebruikt bij de inhoudelijke behandeling van het bestanddeel ‘opzet’. Slechts in 26 van de 239 femicideverdenkingen waarin het bestanddeel inhoudelijk werd behandeld was dit het geval (11%). Hierbij wordt in 18 zaken het kenmerk enkel in ‘feitelijke’ zin genoemd – bijvoorbeeld om aan te geven dat er een familie of partnerrelatie tussen verdachte en slachtoffer bestond – maar niet om het opzet op de dood mee te onderbouwen. Slechts in drie gevallen gebruikt de feitenrechter wel gendergerelateerde kenmerken als bouwstenen voor het opzet. Dit betrof de kenmerken: voorafgaande vrijheidsberoving en seksueel geweld; voorafgaande doodsb bedreiging; en eerder huiselijk geweld.

De voorbedachte raad werd wel vaker vastgesteld met behulp van gendergerelateerde kenmerken. Uit de onderzochte zaken met femicideverdenkingen waarin ‘voorbedachte raad’ werd besproken, werd in 53 zaken (32%) mede een gendergerelateerd kenmerk gebruikt om de voorbedachte raad vast te stellen. Zo wordt bijvoorbeeld regelmatig de relatie(breuk) tussen verdachte en slachtoffer aangehaald om de context van de fatale handeling te schetsen en daar een motief uit op te maken: vanwege de breuk heeft verdachte zijn ex-partner gedood. Het bestaan van een geweldsverleden tussen verdachte en slachtoffer en eerdere doodsbedreigingen kunnen eveneens bijdragen aan de conclusie dat verdachte handelde met voorbedachte raad. Het hof ’s-Hertogenbosch (ECLI:NL:GHSHE:2024:715) gaat zelfs expliciet in op de kwestie hoe doodsbedreigingen moeten worden gewaardeerd als deze vaak en gedurende lange tijd worden geuit en daar in het verleden geen gevolg aan is gegeven. Voor het hof is dit in ieder geval geen contra-indicatie. Omdat verdachte de laatste doodsbedreiging conform de beschrijving heeft uitgevoerd, ziet het hof daarin toch een aanwijzing van een wilsbesluit. Wel geldt voor alle zaken waarin een gendergerelateerd kenmerk wordt gebruikt ter onderbouwing van voorbedachte raad, dat deze enkel dienen ter *ondersteuning* van de onderbouwing. De uiteindelijke conclusie dat sprake was van voorbedachte raad is ook altijd – en zelfs in grotere mate – gebaseerd op andere omstandigheden en bewijsmiddelen, zoals voorbereidingshandelingen.

In de interviews met officieren en rechters werd eveneens gevraagd of zij de gendergerelateerde kenmerken in de praktijk zouden gebruiken ter onderbouwing van het opzet en de voorbedachte raad. Al met al lijken de officieren eerder bereid tot het gebruik van (bepaalde) gendergerelateerde kenmerken – zoals een verleden van huiselijk geweld – op dit vlak dan de rechters, al nuanceren sommige officieren dat altijd aanvullend bewijs nodig zal zijn, of dat de kenmerken slechts ‘enigszins’ kunnen bijdragen aan de overtuiging van de rechtbank. De geïnterviewde rechters zijn iets terughoudender en zien enkel een potentiële rol weggelegd voor de kenmerken ‘aanwezigheid van een haatmotief’, ‘onmiddellijk voorafgaand seksueel geweld’ of voorafgaande doodsbedreigingen. Deze kenmerken kunnen wijzen op een *motief* voor de moord (zoals haat- of eengerelateerde motieven) of een wilsbesluit (zoals bij doodsbedreigingen). De andere kenmerken zijn niet relevant en dienen mogelijk enkel om een ‘sfeer’ te schetsen.

Over de kwestie van eerdere doodsbedreigingen in de vaststelling van voorbedachte raad – in een relatie die wordt gekenmerkt door ernstige bedreigingen – zijn de respondenten vrij eensgezind: voor 10 van de 12 respondenten zijn de eerdere bedreigingen geen contra-indicatie en kunnen deze in meer of mindere mate bijdragen aan de onderbouwing van voorbedachte raad. De kwestie van een mogelijke bijdrage van eerder (zeer ernstig) geweld aan de vaststelling van voorbedachte raad roept spiegelbeeldige reacties op: 7 van de 11 respondenten kunnen aan de hand van dergelijk – in de tijd ver – voorafgaand geweld geen wilsbesluit construeren, omdat dit geen aanwijzing vormt van een ‘reëel moment van bezinning’.

4.2. Normatieve ruimte voor kenmerken bij ‘voorbedachte raad’

Vraag 3c (‘*kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van ‘voorbedachte rade’) is een meer normatieve vraag, die losstaat van de vraag of dit in de rechtspraak al dan niet gebeurt. Vanuit de theorie voorspelden wij een bescheiden ruimte voor het gebruik van gendergerelateerde kenmerken in de inhoudelijke behandeling van voorbedachte raad. Twee rechters zien zelfs helemaal geen rol weggelegd voor de kenmerken in de vaststelling van voorbedachte raad. Ze wijzen daarbij op de hoge bewijsdrempel die de Hoge Raad heeft vastgesteld. Ook voor hoogleraar 1 vormt de juridische invulling van de begrippen ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’ een belemmering voor een dergelijke toepassing. Andere respondenten zagen meer normatieve ruimte voor het gebruik van (bepaalde) gendergerelateerde kenmerken in dit verband.

5. Beoordeling gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering

4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?**
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?**
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?**

In strafmotiveringen bij levensdelicten op vrouwen wordt momenteel zeer vaak expliciet verwezen naar de aanwezigheid van een (ex)partner/familierelatie en andere gendergerelateerde kenmerken en wordt ook regelmatig een strafverzwarende werking aan deze relatievorm/kenmerken toegekend. In vergelijking met andere gendergerelateerde kenmerken worden aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en verwijzingen naar de ‘kale’ (ex)partner/familierelatie echter minder vaak genoemd in de strafmotivering. Bovendien wordt aan de ‘kale’ partner/familierelatie minder vaak een strafverzwarende werking toegekend. In de meeste zaken blijft de opgelegde sanctie onder de wettelijke strafmaxima en de maxima worden door respondenten ook niet als een belemmering gezien. Hieronder volgt wederom nadere uitleg aan de hand van de verschillende onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden.

5.1. Gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering

Onderzoeksvragen 4a ('verwijzing naar gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering') en 4b ('meenemen gendergerelateerde kenmerken in strafverzwarende zin') zijn onderzocht aan de hand van de vignettenstudie, de interviews en het jurisprudentieonderzoek.

Uit de vignettenstudie bleek dat de meeste respondenten de 'kale' (ex-)relatie tussen dader en slachtoffer (9 van de 11 respondenten), voorafgaande belaging (6 van de 6 respondenten) en een haatmotief (6 van de 6 respondenten) zouden meenemen in hun straf(eis) en wel in strafverzwarende zin. De meldingen van eerder huiselijk geweld hebben daarentegen voor 5 van de 6 respondenten geen invloed op de straf(eis), omdat het slechts meldingen betreft en er te weinig context bekend is. Het feit dat het slachtoffer een sekswerker was en het feit dat het levensdelict plaatsvond in de context van sekswerk heeft in beginsel geen invloed op de straf(eis), tenzij blijkt dat dit beroep of deze context relevant is geweest voor het levensdelict.

In de interviews werd vervolgens aan de rechters en officieren gevraagd in hoeverre zij de gendergerelateerde kenmerken meenemen in de straf(eis) in zaken van moord en doodslag op vrouwen. Negen van de tien respondenten geven aan dat – om verschillende redenen – in beginsel alle gendergerelateerde kenmerken strafverzwarend kunnen werken. Kenmerken die een enkele keer worden genoemd als uitzondering op deze regel zijn: de 'kale' relatie; achterlating van het lichaam op een openbare plek; en het beroep van sekswerker. Verder denken 7 van de 10 rechters en officieren dat de gemiddelde straf(eis) in 'femicidezaken' tegenwoordig hoger ligt dan in reguliere zaken van moord en doodslag.

Uit de jurisprudentiestudie blijkt dat de rol van gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering groter is dan de rol in de bewijsvoering: in maar liefst 258 van alle 295 femicidezaken werden de familie- of (ex-)partnerrelatie tussen betrokkenen en/of overige gendergerelateerde kenmerken expliciet genoemd in de strafmotivering. Wanneer deze kenmerken worden genoemd, werken ze bovendien vaak strafverzwarend. Zo gebruikte de feitenrechter in 74% van de gevallen waarin melding werd gemaakt van een (ex-)partnerrelatie en 64% van de gevallen waarin de familierelatie was opgenomen dit 'kale' gegeven in strafverzwarende zin. Aanwijzingen van eerder (huiselijk) geweld worden niet altijd opgenomen in de strafmotivering (zie paragraaf 3 hierboven), maar als het gebeurt, dan gebeurt dit *altijd* in strafverzwarende zin. Het feit dat de 'kale' relatie niet altijd wordt genoemd sluit aan bij de bevinding uit de interviews en de vignetten dat niet alle rechters de 'kale' relatie relevant achten voor de sanctionering. Voor de overige gendergerelateerde kenmerken geldt dat ze minder vaak voorkomen in het databestand, maar als ze voorkomen dan worden ze vrijwel

altijd genoemd in de strafmotivering en hebben ze ook vrijwel altijd een strafverzwarende invloed op de sanctie.⁴⁸⁰

5.2. Verhouding straf tot wettelijke strafmaxima

Vraag 4c ('verhouding straf tot de wettelijke strafmaxima') is onderzocht met behulp van het jurisprudentieonderzoek. De strafmaxima van moord (levenslang of 30 jaar) en doodslag (voorheen 15 jaar en, sinds 1 juli 2023, 25 jaar) lijken geen belemmering te vormen in de praktijk. In de jurisprudentie werd voor moord nooit de maximale tijdelijke gevangenisstraf opgelegd en werd slechts één keer een verdachte veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf. In 5 gevallen van (enkel) (poging) doodslag op een vrouw werd de tot 1 juli 2023 geldende maximale gevangenisstraf opgelegd. In de meeste zaken kwamen de rechters zelfs niet in de buurt van het wettelijke strafmaximum, bijvoorbeeld omdat tevens een Tbs-maatregel werd opgelegd.

Ook de interviews met de rechters en officieren gaven geen blijk van problemen met de wettelijke strafmaxima. Hoewel sommige respondenten voorstander waren van het opnemen van gendergerelateerde kenmerken als wettelijke strafverzwaringsgrond of soortgelijke toepassing van artikel 304 Sr op levensdelicten, was dit *niet* nodig omdat de huidige strafmaxima te 'krap' zouden zijn, maar omdat de wetgever daarmee tot uitdrukking kan brengen dat rechters en officieren dergelijke kenmerken zwaarder zouden moeten wegen in relevante zaken. Zonder wettelijke strafverzwaringsgronden is het sterker afhankelijk van de persoonlijke mening en de sensitiviteit van de individuele officier en rechter of deze bepaalde kenmerken strafverzwarend vindt. Wettelijke strafverzwaringsgronden zouden in die zin leiden tot een meer uniforme toepassing van strafverzwaring in zaken met bepaalde gendergerelateerde kenmerken, zonder dat de straf(eis) *per se* boven de huidige wettelijke maxima uit zouden moeten stijgen. Door andere respondenten werden de huidige maxima eveneens als voldoende ruim beoordeeld en was dit voor hen juist aanleiding om geen extra strafverzwaringsgronden te wensen: de huidige marges zijn ruim genoeg om ook nu al alle femicidezaken en gendergerelateerde kenmerken te accommoderen.

⁴⁸⁰ Verminking van het lichaam kwam slechts één keer voor in de jurisprudentie. Dit gegeven werd wel opgenomen in de strafmotivering, maar het is onduidelijk of dit ook in strafverzwarende zin gebeurde.

6. Europese rechtsvergelijking

- 5. Vragen met betrekking tot de manier waarop verschillende EU-landen femicide en gendergerelateerde kenmerken (strafrechtelijk) aanpakken**
- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtssystemen?**
 - b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?**
 - c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?**

6.1. Kadering femicide en gendergerelateerde kenmerken in andere rechtssystemen

Onderzoeksvraag 5a ('juridische kadering femicide en gendergerelateerde kenmerken in andere rechtssystemen') en onderzoeksvraag 5b ('strafrechtelijke benaderingen femicide in andere landen') zijn bestudeerd aan de hand van een rechtsvergelijkend onderzoek naar verschillende Europese lidstaten. De juridische aanpak van femicide is bestudeerd in België, Spanje, Cyprus, Italië, Malta, Portugal en Oostenrijk.

Wanneer we kijken naar de overkoepelende resultaten van de rechtsvergelijking, dan valt op dat het fenomeen in al deze landen volop in de belangstelling staat, veelal naar aanleiding van internationale verplichtingen, zoals het Verdrag van Istanboel, maar ook vanwege nationale *high-profile* femicidezaken.

De manier waarop de landen femicide afbakenen of kaderen varieert echter. In België en Spanje hebben ze gekozen voor zeer uitgebreide juridische definities van 'femicide' of 'feminicide', die moeten bijdragen aan het verbeteren van de monitoring en statistische registratie van het fenomeen, maar dit zijn geen strafrechtelijke definities. In Cyprus en Italië is recent wel een aparte strafbepaling ingevoerd, terwijl Malta femicide en gendergerelateerde kenmerken als *gender specifieke* wettelijke strafverzwarende omstandigheden heeft opgenomen in de strafwetgeving. In de andere landen kunnen bepaalde vormen van femicide op basis van wettelijke *genderneutrale* strafverzwaringsgronden zwaarder worden bestraft.

Er kunnen grofweg vijf manieren worden onderscheiden waarmee deze landen femicide juridisch tegengaan:

- 1) Landen met een juridische definitie van femicide, zonder dat deze definitie ziet op het materiële strafrecht. (België, Spanje).
- 2) Landen die femicide als apart misdrijf strafbaar hebben gesteld (Cyprus, Italië).
- 3) Landen waar femicide en gendergerelateerde kenmerken als wettelijke genderspecifieke strafverzwarende omstandigheden zijn opgenomen in de strafwetgeving (Malta).
- 4) Landen waar femicide voornamelijk vanwege familie/partnerrelaties en via haat/discriminatie als wettelijke genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Spanje, Portugal, België).
- 5) Landen waar femicide ook via andere kenmerken als wettelijke genderneutrale strafverzwarende omstandigheden zwaarder kan worden bestraft (Italië, Oostenrijk).

Wanneer we kijken naar de gendergerelateerde kenmerken die in de onderzochte landen onder de definitie van femicide vallen en de kenmerken die als wettelijke strafverzwarringsgrond in de nationale strafwetgeving zijn opgenomen dan valt het volgende op. In alle landen zijn (ex-)partnerrelaties, familierelaties en haatmotieven opgenomen in speciale femicidewetgeving en/of als wettelijke strafverzwarringsgronden die (ook) bij levensdelicten gelden. Minder vaak kwamen de (UNODC) gendergerelateerde kenmerken ‘huiselijk geweld’, ‘context van uitbuiting en mensenhandel’, ‘seksindustrie’, ‘(voorafgaand) seksueel geweld’ en ‘eengerelateerd/religieus geweld’ voor. Zaakkenmerken die samenhangen met de UNODC kenmerken ‘gijzeling’, ‘verminking van het lichaam’ of ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’ worden in geen van de onderzochte rechtsstelsels expliciet genoemd als strafverzwarende omstandigheid of kenmerk van femicide. Een kenmerk dat niet wordt genoemd in de UNODC operationalisering, maar dat toch in verschillende landen voorkwam als wettelijke strafverzwarringsgrond is het doden van een zwangere vrouw. Dit heeft mogelijk niet (alleen) te maken met de *gendered* context van dergelijke zaken, maar (ook) met het feit dat in een dergelijk geval twee ‘personen’ zijn gedood (moeder en ongeboren kind).

Verder lijken alle landen met specifieke femicidewetgeving dit te zien als een vorm van geweld dat enkel tegen vrouwen (niet mannen) kan worden gepleegd. Voor Malta, Cyprus en België vallen hier ook transgender vrouwen onder,⁴⁸¹ maar voor Spanje en Italië is het onduidelijk of ze ook transgender vrouwen als slachtoffer van femicide beschouwen. Voorts kunnen in al deze landen ook vrouwen en personen met een andere genderidentiteit dader zijn van femicide, met uitzondering van Spanje (en mogelijk Cyprus) die het daderschap exclusief reserveert voor mannelijke plegers.

Tenslotte zien we dat alle landen femicide of gendergerelateerde strafverzwarende omstandigheden tenminste koppelen aan de doleuze delicten moord en/of doodslag. In sommige landen kunnen strafverzwarende omstandigheden ook een rol spelen bij de

⁴⁸¹ Voor België ook agender en non-binaire personen.

sanctionering van mishandeling met de dood ten gevolg, maar enkel in Cyprus worden ook culpoze feiten onder femicide begrepen.⁴⁸²

6.2. Overwegingen bij introductie strafrechtelijke benaderingen in Nederland

Voor vraag 5c (‘juridische en praktische overwegingen bij eventuele introductie strafrechtelijke benaderingen in Nederland’) hebben we niet alleen de voor- en nadelen geïnventariseerd die we in de rechtsvergelijking zijn tegengekomen, maar zijn we ook te rade gegaan bij de geïnterviewde experts. Hieronder worden de voor- en tegenargumenten voor bepaalde strafrechtelijke benaderingen besproken.

Aparte strafbaarstelling femicide. In Italië en Cyprus is femicide als apart strafbaar feit geïntroduceerd. In andere landen is deze optie soms wel geopperd, maar is hier uiteindelijk toch niet voor gekozen. Uit de landenrapporten blijkt dat aparte strafbaarstelling kan bijdragen aan een grotere zichtbaarheid en een explicietere erkenning van de gendergerelateerde dimensie van dit type levensdelicten (*fair labelling*). Het kan bovendien helpen bij een meer systematische en betrouwbare statistische registratie van het fenomeen, wat op zijn beurt weer kan helpen bij de ontwikkeling van effectieve preventieve maatregelen. Aparte strafbaarstelling zou bovendien kunnen bijdragen aan de bestrijding van misogynistische normen binnen de samenleving, en het zou bewustwording versterken.

Daarentegen is aparte strafbaarstelling strikt genomen onnodig, omdat het gedrag reeds strafbaar is gesteld onder moord en doodslag; het risico bestaat dat een zelfstandig delict vooral een symbolische functie zal vervullen; er is controverse over de definitie van de aparte strafbaarstelling en er kunnen bewijsproblemen voordoen (bijvoorbeeld wanneer enkel wordt uitgegaan van een haatmotief). Voorts kan aparte strafbaarstelling van femicide fricties veroorzaken met de strafrechtelijke uitgangspunten van genderneutraliteit, gelijkheid en non-discriminatie; en het beoogde doel van een zelfstandig delict kan mogelijk ook via minder ingrijpende middelen, zoals een algemeen beleids- en preventiekader, worden bereikt.

Ook bij de geïnterviewde respondenten roept deze benadering wisselende reacties op: 7 respondenten zijn vóór een apart delict, terwijl 7 respondenten dit niet zien zitten. Argumenten tegen aparte strafbaarstelling zijn: de suggestie dat mannelijke slachtoffers worden achtergesteld (zelfs wanneer de maximale straffen gelijk blijven aan die van moord- en doodslag); de huidige strafmaxima laten voldoende ruimte voor differentiëring; zaken kunnen ook nu al ‘femicide’ worden genoemd zonder aparte strafbaarstelling; en de toekomstige strafbaarstelling van psychisch geweld gaat al voldoende bijdragen aan de preventie van femicide.

⁴⁸² Deze conclusie moet met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, omdat juridische concepten zoals ‘moord’, ‘doodslag’, of ‘mishandeling met de dood ten gevolge’ in bepaalde buitenlandse net iets anders luiden of net iets anders inhouden.

Argumenten voor aparte strafbaarstelling die tijdens de interviews naar voren kwamen waren: verduidelijken aan de samenleving waar het in deze zaken precies om gaat; bevestigen dat de maatschappij dit fenomeen heel ernstig vindt; agenderen van het onderwerp; vrijmaken van extra capaciteit binnen de strafrechtketen; de expressieve en symbolische werking van aparte strafbaarstelling.

Toepassing artikel 304 Sr. In alle onderzochte buitenlandse rechtsstelsels is een (ex-)relatie- of familieband expliciet opgenomen in de juridische definitie van femicide en/of is sprake van wettelijke strafverzwaring wanneer een levensdelict heeft plaatsgevonden tussen (ex-)partners of familieleden. In Nederland kennen we ook een wettelijke strafverzwaringsgrond in zaken van ‘mishandeling’ (art. 304 Sr), omdat naasten elkaar met meer piëteit moeten behandelen. 10 van de 14 geïnterviewde experts zouden toepassing van artikel 304 Sr op levensdelicten een goed idee vinden, omdat het mogelijk kan bijdragen aan de strijd tegen femicide, maar ook omdat het nu wordt ervaren als een inconsistentie in de strafwetgeving dat mishandeling in bepaalde familie- en partnerrelaties een wettelijke strafverzwaring kent, maar levensdelicten niet. Als tegenargumenten worden genoemd dat anno 2026 de extra piëteit uit artikel 304 Sr voor familieleden ter discussie kan worden gesteld; dat het Wetboek van Strafrecht minder overzichtelijk wordt wanneer er telkens nieuwe strafverzwaringsgronden bijkomen; en dat de huidige strafmaxima reeds voldoende ruimte bieden voor zware straffen. Een ander nadeel – overigens niet genoemd tijdens de interviews – is dat artikel 304 Sr enkel *bestaande* partnerrelaties bestrijkt. Hiermee vallen de ex-partners buiten de boot, terwijl dit ook een grote categorie femicidezaken betreft (al kun je je afvragen hoeveel extra piëteit je iemand verschuldigd bent, waarmee je niet langer een relatie onderhoudt).

Introductie extra wettelijke strafverzwaringsgronden. In verschillende buitenlandse landen zijn wettelijke strafverzwaringsgronden opgenomen die min of meer samenvallen met verschillende (UNODC) gendergerelateerde kenmerken. In Nederland kennen we momenteel artikel 44bis jo 90quater Sr. Deze wettelijke strafverzwaringsgrond zou volgens de respondenten een rol kunnen spelen in de strijd tegen femicide, maar deze rol is slechts zeer beperkt; enkel wanneer de femicide is gebaseerd op een discriminatoir haatmotief, is artikel 44bis Sr van toepassing en dit haatmotief is maar in weinig femicidezaken aan de orde.

Op de vraag of in Nederland dan misschien extra wettelijke strafverzwaringsgronden zouden moeten worden overwogen, bijvoorbeeld in het geval van een verleden van huiselijk geweld, reageerden de meeste respondenten (8 van de 14) positief. De meeste voorstanders pleitten echter wel voor genderneutrale strafverzwaringsgronden, die dus ook gelden voor levensdelicten met mannelijke slachtoffers. Dergelijke gronden zouden het fenomeen femicide beter zichtbaar kunnen maken; het zou strafjuristen dwingen na te denken over het fenomeen; en het zou een expliciete erkenning kunnen vormen voor het probleem. Wanneer het echter enkel geldt voor vrouwelijke slachtoffers, dan werkt het discriminatoir naar mannelijke slachtoffers. Ook past genderspecificiteit naar slachtofferschap niet binnen het – overwegend genderneutrale – systeem van de Nederlandse strafwetgeving en roept het nieuwe vragen op,

bijvoorbeeld met betrekking tot non-binaire of agender slachtoffers. Anderzijds zou een genderspecifieke benadering beter aangeven dat femicide juist het doden van vrouwen door mannen betreft, en benadrukt het de benodigde gendersensitiviteit bij de aanpak van deze vorm van gendergerelateerd geweld.

Respondenten die geen behoefte hebben aan extra wettelijke strafverzwaringsgronden onderbouwen dit standpunt aan de hand van het feit dat de huidige wettelijke strafmaxima reeds voldoende ruimte bieden (geen toegevoegde waarde) en het feit dat het Wetboek van Strafrecht hierdoor ingewikkelder wordt.

Onder deze categorie valt ook het voorstel van Kamerlid Mutluer om doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld te sanctioneren met een (maximale) levenslange gevangenisstraf. Het overgrote deel van de respondenten (8 van de 12) vindt dit geen goed idee, vooral omdat het disproportioneel zou zijn. De voorstanders zien dit enkel onder specifieke voorwaarden – zoals nader onderzoek – zitten.

Juridische definitie femicide. In België en Spanje is een aparte juridische definitie voor femicide ontwikkeld, vooral ter verbetering van de monitoring en registratie van het fenomeen. Ook in landen met een aparte strafbaarstelling is femicide juridisch afgebakend. Zoals bleek uit de vignettenstudie en de interviews bestaan er momenteel nog verschillen in de manier waarop actoren binnen de strafrechtketen ‘femicide’ afbakenen. Een voordeel van een juridische afbakening is dat dit helderheid en consistentie schept binnen de strafrechtketen: men heeft een gedeeld begrip van het fenomeen. Hoewel dit niet apart met de geïnterviewde respondenten is besproken, uitten verschillende van hen toch spontaan behoefte aan een betere afbakening van het concept femicide, bijvoorbeeld door de introductie van een juridische definitie. Dit zou ook helpen de zichtbaarheid van het fenomeen te vergroten.

Overige suggesties voor een betere aanpak. Uit de rechtsvergelijking en de interviews kwamen ook nog andere suggesties voor een betere aanpak van femicide naar voren. In de interviews varieerden deze suggesties van meer aandacht voor het fenomeen in de (doorlopende) opleiding en training van politie, officieren en rechters; specialistische rechters en strafkamers op het gebied van huiselijk geweld en femicide; meer kennisdeling met het familierecht en hulporganisaties; aparte strafbaarstelling van niet-fatale verwurging; extra maatregelen ter voorkoming van femicide; eerder voorleggen van zaken met ‘rode vlaggen’ aan de rechter; nog eerder kijken naar en reageren op signalen van (voorstelbare) onveiligheid; het achteraf forensisch (her)bekijken van femicidezaken; tot een holistische aanpak van het fenomeen, inclusief aandacht voor gendergelijkheid in het onderwijs en de media.

De ‘best practices’ die in de landenrapporten werden genoemd betroffen: het ontwikkelen van een omvattend kader van interventies en maatregelen ter bestrijding van gendergerelateerd geweld (niet alleen strafrechtelijk en niet alleen femicide); geïntegreerde systemen voor monitoring en risicoanalyse van gendergerelateerd geweld; gespecialiseerde rechtbanken voor gendergerelateerd geweld met speciaal opgeleide rechters en officieren van justitie; betere

statistische registratie en monitoring van femicide en de oprichting van een wetenschappelijk comité met als doel de kennis en zichtbaarheid van het fenomeen te verbeteren; verbeterde opleiding van politie en magistraten; retrospectieve analyse van femicidezaken; en een pilot van een interinstitutionele databank die informatie uit tien verschillende instanties (onder meer politie, openbaar ministerie en rechtspraak) samenbrengt.

7. Aanbevelingen, discussie en toekomstig onderzoek

Alles overwegend komen we tot de volgende aanbevelingen:

- 1) Uit het onderzoek blijkt dat actoren binnen de strafrechtstketen femicide en gendergerelateerde kenmerken verschillend afbakenen, herkennen en (strafverzwarend) waarderen. Dit gegeven kan leiden tot verschillen in de behandeling van ‘femicidezaken’ in de strafrechtspraktijk en, bijgevolg, rechtsongelijkheid. Het ontwikkelen van een heldere juridische definitie van femicide zou het bestaan van deze verschillen kunnen verkleinen en is wat ons betreft dan ook een eerste aanbeveling ter verbetering van de aanpak van femicide. Ook zou moeten worden nagedacht over een gedeelde opvatting over de vraag hoe moet worden omgegaan met aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en de vraag of familie/partnerrelaties structureel in strafverzwarende zin moeten worden meegenomen.

Hoe deze definitie precies moet luiden is echter onduidelijk en afhankelijk van verschillende overwegingen. Zo is de nauwe definitie van femicide die door het openbaar ministerie wordt gebruikt – ‘levensdelicten tussen (ex-)partners’ – aan de ene kant aantrekkelijk, omdat het de praktijk in staat stelt om relatief eenvoudig de femicidezaken van de ‘andere’ zaken te onderscheiden. Zeker bij nieuwe, ingewikkelde concepten, die binnen de gehele strafrechtstketen moeten worden geïmplementeerd – een keten die bovendien kampt met capaciteitstekorten – kan een simpele en beperkte definitie helpen om belangrijke eerste stappen te zetten. Het nadeel is dat bepaalde andere zaken daarbij over het hoofd worden gezien. Dit terwijl de bredere maatschappij dergelijke zaken mogelijk wel als femicidezaken percipieert – denk bijvoorbeeld aan de zaak Lisa – en het femicide-label voor slachtoffers en nabestaanden in dergelijke zaken ook belangrijk kan zijn.

Als wordt besloten om toch een bredere definitie te ontwikkelen, dan kan het onderhavige onderzoek mogelijk van nut zijn, omdat zich bepaalde ‘meerderheidsposities’ aftekenen in de afbakening van femicide en in de relevantie van bepaalde gendergerelateerde kenmerken bij deze afbakening. Zo beschouwen bijvoorbeeld de meeste geïnterviewde respondenten transgender vrouwen eveneens als slachtoffers van femicide en worden ook een verleden van huiselijk geweld en haatmotieven door de meeste van hen geassocieerd met femicide. Aansluiting van een

juridische definitie bij de ‘intuïtieve’ beleving van de strafrechtprofessionals, kan bijdragen aan het creëren van voldoende draagvlak.

Eveneens kunnen we hierbij inspiratie putten uit verschillende buitenlandse stelsels, hoewel de typisch Nederlandse (strafrecht)cultuur en context niet uit het oog moet worden verloren. Zo lijkt bijvoorbeeld opname van een *genderspecifieke strafbepaling* de meeste respondenten tegen de borst te stuiten – wegens ongelijkheid en discriminatoire werking naar mannelijke slachtoffers – maar staan respondenten wel open voor inclusie van bepaalde gendergerelateerde kenmerken in de wet, maar dan in de vorm van *genderneutrale strafverzwaringgronden*. De genderspecifieke dimensie van femicide en de gendergerelateerde kenmerken komt in dat geval niet in de formele strafwetgeving tot uiting, maar kan nader worden gespecificeerd in lagere wetgeving, beleidsdocumentatie, of in een niet-strafrechtelijke wettelijke definitie van femicide (vgl. België en Spanje).

- 2) Ook de suggestie van specialisatie van strafrechtsactoren verdient wat ons betreft nadere aandacht. Wanneer we binnen de strafrechtspraktijk bijvoorbeeld kunnen garanderen dat er bij levensdelicten op vrouwen tenminste altijd één huiselijk geweld officier van justitie bij de zaak betrokken wordt, dan is hiermee al de nodige expertise verzekerd in femicidezaken. Gespecialiseerde rechters en strafrechtbanken zouden eveneens kunnen zorgen voor borging van expertise binnen de rechtspraak (vergelijkbaar met gespecialiseerde fraudebanken), zonder dat de rechterlijke onafhankelijkheid in het geding komt.
- 3) Voorts kan het expliciet en consequent ‘labelen’ van bepaalde strafzaken als ‘femicide’ erg nuttig zijn. Niet alleen geeft het de strafrechtspraktijk zelf meer inzicht in het fenomeen, maar het kan ook bijdragen aan grotere bewustwording in de bredere maatschappij. Wat opviel in het onderzoek was dat veel van de geïnterviewde officieren en rechters zeggen bereid te zijn de term ‘femicide’ tijdens de terechtzitting te gebruiken. Ze willen dit doen om te verduidelijken wat voor soort zaak het betreft en om de ernst van het strafbare feit uit te drukken. Toch kwamen wij het woord femicide in het jurisprudentieonderzoek nauwelijks tegen. Hier zijn verschillende verklaringen voor: ofwel gebruiken de officieren en rechters de term in de praktijk zeer weinig, ofwel gebruiken ze de term wel, maar wordt dit in de gepubliceerde uitspraken niet overgenomen. In beide gevallen is dit – volgens ons – een gemiste kans. Het verdient aanbeveling om griffiers te instrueren gebruik van de term ter zitting altijd vast te leggen in de ontwerpuitspraak. Daarnaast zou de redactie van www.rechtspraak.nl ook kunnen proberen om – indien van toepassing – in de inhoudsindicatie consistent het woord te gebruiken. Deze laatste aanbeveling zou de database van www.rechtspraak.nl ook eenvoudig doorzoekbaar maken op zaken van femicide, iets wat momenteel veel tijd en moeite kost.

- 4) Verder betreft de door ons gebruikte definiëring van ‘femicide’ slechts een werkdefinitie, bedoeld om het onderzoek helder af te bakenen en de werklust behapbaar te houden. Door onze definiëring zijn echter belangrijke aspecten, die eveneens in de sleutel van femicide kunnen worden geplaatst, buiten beschouwing gebleven. Hierbij denken we met name aan situaties waarin ernstig (huiselijk) geweld ‘per ongeluk’ fataal afloopt. In verschillende buitenlandse en internationale definities van femicide en ook in de perceptie van veel geïnterviewden kunnen gevallen van mishandeling met de dood tot gevolg eveneens onder de noemer van femicide worden begrepen. Toekomstig onderzoek zou zich dan ook moeten richten op andere vormen van (on)opzettelijk fataal geweld tegen vrouwen.

Bijlagen

Bijlage I Dataprotocol femicide jurisprudentieonderzoek

Zoekcriteria

www.rechtspraak.nl

Zoekterm: doodslag

Tijdsperiode: 1 januari 2021 t/m 31 december 2024

Zoek binnen: gepubliceerde uitspraken

Rechtsgebieden: Strafrecht

Instanties: Gerechtshoven ; Rechtbanken

www.rechtspraak.nl

Zoekterm: moord

Tijdsperiode: 1 januari 2021 t/m 31 december 2024

Zoek binnen: gepubliceerde uitspraken

Rechtsgebieden: Strafrecht

Instanties: Gerechtshoven ; Rechtbanken

ECLI nummer: ...

Relevant voor jurisprudentieonderzoek?:

- Nee, want geen materiële einduitspraak [0] / geen vrouwelijk slachtoffer van een (poging) levensdelict (ook als geslacht onbekend blijft) [1] / deelnemer niet zijnde medeplegers [2]
- Ja [3]

[Enkel relevante zaken ([3]) verder scoren]

Datum uitspraak:....

Aanleg: ... *[Welke feitelijke instantie (incl. locatie) heeft de einduitspraak gewezen?]*

Uitspraak in andere aanleg: ... *[indien van toepassing ECLI nummer opnemen]*

Samenhangers: ... *[Indien in hetzelfde feitencomplex en tussen hetzelfde slachtoffer en dezelfde verdachte zowel een uitspraak in eerste en tweede aanleg door www.rechtspraak.nl aan elkaar zijn gekoppeld, noteer: [ECLI-nummer].⁴⁸³*

Deel I (Beschrijving casus)

Geef een korte (max. 2-3 zinnen) beschrijving van de casus of de uitkomst van de inhoudelijke behandeling indien een niet (wezenlijk) gemotiveerde vrijspraak volgt (bijv. “Man vermoordt zijn vrouw in de badkamer na een ruzie over geld” of “Man vermoordt zijn vrouw en twee minderjarige dochters”)

Relevant voor jurisprudentieonderzoek?:

- Nee, want het primair beoogde slachtoffer is niet van het vrouwelijke geslacht / het geslacht van het slachtoffer is niet bekend bij de pleger [0]
- Ja [1]

[Enkel relevante zaken ([1]) verder scoren]

Uitkomst inhoudelijke behandeling van de (poging tot het) levensdelict:

- Aanmerkelijke kans op de dood kan niet worden vastgesteld [0]
- Bewezenverklaring van (de poging tot) het levensdelict [1]
- Daderschap van de verdachte kan niet worden vastgesteld [2]
- Niet primaire dader in geval van samenhangende zaken [3]
- Geen inhoudelijke behandeling van (de poging tot) het levensdelict [4]⁴⁸⁴
- Opzet wordt niet (wezenlijk) gemotiveerd verworpen [5]
- Opzet wordt gemotiveerd niet aangenomen [6]

⁴⁸³ Instructie: eenheid is de uitspraak. Samenhangende zaken worden afzonderlijk gecodeerd.

⁴⁸⁴ Instructie: deze zaken worden niet inhoudelijk verder gescoord. In de meeste gevallen betreffen dit zaken in hoger beroep waarbij enkel een aanvulling van het bewijs wordt verricht of de strafmaat ter discussie staat. Indien de uitspraak in eerste aanleg binnen het datumbereik van dit onderzoek valt, maken we bij de uitspraak in eerste aanleg een aantekening van eventuele bijzonderheden bij het hoger beroep. Vermeld achter 4 het ECLI-nummer van de eerdere aanleg.

- Vrijspraak wordt niet (wezenlijk) inhoudelijk gemotiveerd [7]
- Vrijspraak wordt inhoudelijk gemotiveerd [8]

[Enkel relevante zaken ([1], [6], [8]) verder scoren]

Type (poging) moord/(gekwalficeerde) doodslag?^{485,486}

- Partnermoord [0]
- Kindermoord binnen familie [1]
- Infanticide [2]
- Andere familiegerelateerde moord [3]
- Crimineel milieu (rip deals, zaken m.b.t. drugs) [4]
- Roofmoord; privéwoning [5]
- Roofmoord; commerciële zaken (winkel, bank, taxi, etc.) [6]
- Roofmoord; straatroof (burgerslachtoffer) [7]
- Uitgaansgeweld (nacht) [8]
- Door een persoon met een mentale stoornis (geen familie) [9]
- Overige in niet-criminele milieu [10]
- Door kinderen, niet familiegerelateerd [11]
- Kind vermoord door een volwassene, niet familiegerelateerd [12]
- Seksueel [13]
- Overige [14, namelijk...]
- Onbekend [15]

Geslacht verdachte....

⁴⁸⁵ Waar in dit protocol wordt gerefereerd aan een specifiek levensdelict (zoals moord) worden daaronder alle typen (pogingen tot) levensdelicten verstaan.

⁴⁸⁶ Instructie: Kies het type moord/doodslag dat het beste de zaak omschrijft met inachtneming van relatie, motief en situatie tussen slachtoffer en verdachte. De relatie tussen slachtoffer en verdachte is doorgaans de meest belangrijke variabele wanneer het type moord/doodslag moet worden bepaald. Dit betekent dat er een hiërarchie bestaat in de volgorde van de typen, waarbij de eerdergenoemde categorieën voorgaan op de latere. Als, bijvoorbeeld een man zijn partner verkracht en vermoordt, dan is het een 'partnermoord' en kan seks (in latere vraag) als motief worden geselecteerd.

Partnermoord duidt op alle moorden tussen twee personen die een (voormalige) intieme relatie hebben gehad.

Kindermoord binnen familie duidt op kinderen van 1-18 jaar die door een familielid worden vermoord.

Familieleden zijn alle personen met wie het slachtoffer een biologische verwantschap heeft, alsook een familieband op basis van adoptie of huwelijk/relatie met een familielid van het slachtoffer.

Infanticide verwijst naar het vermoorden van kinderen tot 1 jaar.

Zaken waarin een volwassene (ouder dan 18) zoon of dochter het slachtoffer is van moord door bijvoorbeeld de ouders, worden gekwalificeerd als 'andere familiegerelateerde moord'.

Ouders worden gedefinieerd als de biologische vader of moeder, of eenieder met wie het slachtoffer een gelijksoortige sociale of juridische band heeft.

'Moord door kinderen, niet familiegerelateerd' wijst op een moord begaan door personen jonger dan 14 jaar.

'Kind vermoord door een volwassene, niet familiegerelateerd' wijst op een moord met een slachtoffer jonger dan 14 jaar.

Een volwassene is iemand ouder dan 18 jaar.

- Man [0]
- Vrouw [1]
- Onbekend [2]

Geslacht slachtoffer...⁴⁸⁷

- Vrouw [0]
- Transgender vrouw [1]
- Meerdere slachtoffers (waarvan tenminste één vrouw) [2, aantal:... vrouw ... man]⁴⁸⁸

Leeftijd verdachte ten tijde van delict

- Bekend [0, jaar:...]
- Onbekend, maar meerderjarig [1]
- Onbekend, maar minderjarig [2]

Leeftijd primair slachtoffer ten tijde van delict

- Bekend [0, jaar:...]
- Onbekend, maar meerderjarig [1]
- Onbekend, maar minderjarig [2]
- Onbekend [3]

Pleeglocatie:⁴⁸⁹

- Privéwoning, bewoner onbekend [0]

⁴⁸⁷ Instructie: de rest van het protocol wordt enkel gescoord voor het ‘principale’ slachtoffer.

Volgens de Homicide Monitor is dit *“The victim with the closest relationship to the perpetrator. If the victim and perpetrator are equally as close, or the relationship is unknown, choose the victim that died first. If the relationship is equal or unknown, choose the oldest victim as the principal victim. If all victims are of the same age or if their age is unknown, choose randomly.”*

Wij sluiten aan bij de relatie tussen het slachtoffer en de dader. Het slachtoffer met de relatie als hoogste op de lijst wordt verder gescoord.

Indien de relatie niet bekend is, of meerdere slachtoffers binnen dezelfde relatiecategorie vallen, kies het slachtoffer dat het eerst overleed of indien er sprake is van een poging tegen wie als eerste handelingen zijn verricht. Indien dit ook onbekend is, kies het oudste slachtoffer. Is de leeftijd onbekend of gelijk, kies dan een random slachtoffer.

⁴⁸⁸ Instructie: Hier alle slachtoffers van (een poging tot) een levensdelict opnemen (incl. mannen). Splits dit zo precies mogelijk uit naar geslacht onder het kopje aantal: (...).

⁴⁸⁹ Instructie: Dit verwijst naar de plek waar de moord/doodslag heeft plaatsgevonden, niet de plek waar het lichaam is gevonden.

Privéwoningen verwijzen naar plaatsen in of rondom het huis, inclusief zolder, kelder, trap, tuin, etc. Wanneer de bewoner van het huis onbekend is, dan eerste optie.

Instelling, slaapzaal verwijst ook naar ziekenhuizen, zorglocaties, gevangenissen, slaapzalen en daklozenopvang. Straat, weg, etc. verwijst ook naar files, parkeerplaatsen, scholen, treinen.

- Privéwoning van slachtoffer en verdachte [1]
- Privéwoning van verdachte [2]
- Privéwoning van slachtoffer [3]
- Privéwoning van ander persoon (niet slachtoffer of verdachte) [4]
- Instelling, slaapzaal [5]
- Hotel of motel [6]
- In een auto of ander privévoertuig [7]
- Park, bos of recreatiegebied [8]
- Winkel, restaurant of andere plaats voor entertainment (koffieshop, bar, pretpark) [9]
- Straat, weg, openbaar vervoer of andere openbare plaats [10]
- Werkplek [11]
- Overige [12, namelijk:...]
- Onbekend [13]

Pleegwijze (een of meer)?⁴⁹⁰

- Eén pleegwijze [0]
- Meerdere pleegwijzen [1, namelijk:...]
- Onbekend [2]

Doodsoorzaak (poging) moord/doodslag:^{491,492}

- Vergiftiging [0]
- Blootstelling aan bijtende of hete substanties [1]
- Verhanging / verwurging [2]
- Verdrinking [3]
- Vuurwapen [4]
- Bom / explosief [5]
- Rook of vuur [6]
- Mes of ander steekwapen / scherp object [7]
- Stomp wapen / object [8]
- Bijl [9]
- Duwen of stoten (van of voor iets) [10]
- Motorvoertuig [11]
- Slaan, schoppen of ander fysiek geweld zonder wapen [12]
- Overige [13, namelijk:...]
- Onbekend [14]

⁴⁹⁰ Instructie: zie hieronder ('doodsoorzaak') voor de verschillende pleegwijzen die we gaan scoren.

⁴⁹¹ Instructie: bij een poging wordt de beoogde doodsoorzaak geregistreerd.

⁴⁹² Instructie: indien de doodsoorzaak niet met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld volgens de rechter, kies dan voor onbekend.

Relatie tussen slachtoffer en verdachte⁴⁹³

- Echtgenote [0]
- Ex-echtgenote [1]
- Vriendin [2]
- Ex-vriendin [3]
- (Ex-)vriendin [4]
- Dating partner [5]
- Moeder [6]
- Stief/pleegmoeder (plus verzorgt als behorend tot gezin) [7]
- Kind [8]
- Stief/pleegkind (wordt verzorgd als behorend tot gezin) [9]
- Zus [10]
- (Overgroot) oma [11]
- Ander familielid [12]
- Huis- of kamergenoot (huidig) [13]
- Huis- of kamergenoot (voormalig) [14]
- Collega (voormalig of huidig) [15]
- Klasgenoot (voormalig of huidig) [16]
- Docent (voormalig of huidig) [17]
- Leerling (voormalig of huidig) [18]
- Schoolgenoot (voormalig of huidig) [19]
- Patiënt (voormalig of huidig) [20]
- Therapeut (voormalig of huidig) [21]
- Sekswerker (voormalig of huidig) [22]
- Afnemer van seksuele diensten (voormalig of huidig) [23]
- Buurvrouw [24]
- Vriend of langdurige kennis [25]

⁴⁹³ Instructie: Vul dit in vanuit het perspectief van het slachtoffer, dus het slachtoffer is.... [variabele waarde] van verdachte.

Wanneer er sprake is van 'overlappende' relatievormen, bijvoorbeeld wanneer het slachtoffer zowel een buurman als een vriend van het slachtoffer is, noem de principale/belangrijkste relatievorm. Als dit niet mogelijk is, gebruik de relatievorm die het meest 'feitelijk' is. In het voorbeeld van de buurman/vriend betekent dit dat de buurenrelatie moet worden aangekruist, want de buurenrelatie is feitelijk, terwijl de aard van de vriendschap lastiger is te bepalen. Indien de uitspraak informatie bevat dat er een intieme relatie tussen slachtoffer en verdachte is (geweest), maar in het midden blijft of de relatie nog bestaat, kies '(ex-)vriendin'.

Indien het slachtoffer een maîtresse of liefdespartner van verdachte is, kies 'vriendin'.

Dating partners zijn bijvoorbeeld ook one-night stands.

Als het slachtoffer een kind is van verdachtes partner, zonder dat hij daarmee een huwelijk/geregistreerd partnerschap is aangegaan, kies dan voor 'stiefkind'.

Als het slachtoffer een pleegkind van verdachte is of een kind dat hij verzorgt of opvoedt als behorend tot zijn gezin, kies dan 'stiefkind'.

Als het slachtoffer de ouder is van verdachtes partner, kies 'ander familielid'.

- Slachtoffer en verdachte kennen elkaar enigszins (geen vriend/dating partner) [26]
- Een nieuwe kennis (gedurende voorgaande 24 uur ontmoet) (geen dating partner) [27]
- Seksuele rivaal [28]
- Persoonsverwisseling [29]
- Verdachte en slachtoffer kennen elkaar niet [30]
- Overig [31, namelijk:...]
- Onbekend [32]

Welke gendergerelateerde kenmerken zijn van toepassing: [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]⁴⁹⁴

- Geen gendergerelateerde kenmerken aanwezig in uitspraak [0]
- Er was sprake van een verleden van geweld vanuit verdachte richting slachtoffer [1]
- Slachtoffer was slachtoffer van een vorm van uitbuiting/mensenhandel [2]
- Het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid [3]
- Het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie [4]
- Er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en /of na afloop van de moord/doodslag [5]
- De moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer [6]
- Het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten [7]
- De moord/doodslag bestond uit een gendergebaseerd haatmisdrijf, d.w.z. de verdachte koos het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen [8]

In geval van een verleden van geweld tussen verdachte en slachtoffer ([1]), welk type geweld [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]

- Fysiek geweld [0]
- Seksueel geweld [1]
- Belaging/stalking [2]

⁴⁹⁴ Instructie: voldoende is al indien de uitspraak enkel ‘aanwijzingen’ bevat van deze contextuele aspecten. Zo gaan we reeds scoren indien in de uitspraak melding wordt gemaakt van voorafgaand geweld en niet enkel wanneer verdachte daar eerder voor is veroordeeld/aangifte is gedaan bij de politie. Dus niet alleen relevant strafblad, maar ook eerder contact in verband met huiselijk geweld met Veilig Thuis/politie etc.

Het is hierbij van belang dat er een verband staat tussen het gendergerelateerde kenmerk en de pleger. Zo dient de uitbuiting/mensenhandel etc. in verband te kunnen worden gebracht met de pleger en gaat het niet om eerdere gebeurtenissen uit het leven van het slachtoffer zonder dat de pleger daarbij betrokken was. Indien dergelijke zaken worden tegengekomen waarbij er wel wordt ingegaan op het verleden van het slachtoffer; opnemen in de zaakbeschrijving en passage opnemen onder relevant aspect (bijv. Opzet/voorbedachte raad/sanctietoemeting).

- Psychisch geweld/dwingende controle [3]⁴⁹⁵
- Wederzijds / bidirectioneel geweld [*aanwijzingen van bijv. conflictueuze relatie; geweld wordt ook geïnitieerd door slachtoffer*] [4]
- Geweld niet nader beschreven / onbekend [5]
- Overige [*bijv. schadelijke traditionele praktijken, huwelijksdwang, etc.*] [6, namelijk:...]

Wat was het belangrijkste motief om het slachtoffer te vermoorden?⁴⁹⁶

- Onbekend [0]
- Verdediging van of ruzie over bezittingen [1]
- Ruzie, overige [2]
- Crimineel – financieel gewin [3]
- Drugsgerelateerd motief [4]
- Seksuele gratificatie [5]
- Crimineel – ander [6]
- De verdachte heeft betaald of uitgelokt [7]
- Wraak [8]
- Weerstand tegen een overheidsautoriteit [9]
- Burgerwacht of andere vorm van illegale sociale controle [10]
- Politiek, religieus en andere ideologisch motief [11]
- Jaloezie [12]
- Relatiebreuk met intieme partner (ook dreigende relatiebreuk) [13]
- Tovenarij (toepassing of tegengaan) [14]
- Eergerelateerd [15]
- Bescherming van familielid of vriend [16]
- Seksuele controle [17]
- Haatmisdrijf [18]
- Zelfverdediging [19]

⁴⁹⁵ Instructie: Psychisch geweld is in de Nederlandse strafwetgeving nog niet gedefinieerd. Wij hanteren hier een ruime insteek: alles wat mogelijk kan wijzen op (langdurig) psychisch geweld (bedreigingen, vernedering, isolatie, intieme terreur, dwingende controle, etc.) wordt hieronder gescoord. Het gaat hierbij niet om een enkel scheldincident maar om aanwijzingen die duiden op stelselmatig/patronen van psychisch geweld.

⁴⁹⁶ Instructie: Kies het motief dat volgens jouw beoordeling van de informatie in de uitspraak het belangrijkste motief van de verdachte vertegenwoordigt. Als dat niet mogelijk is, kies het hoogstgeplaatste motief uit de lijst.

Seksuele controle tussen echtgenoten/partners moet worden aangeduid als 'jaloezie'. De categorie 'seksuele controle' is bedoeld voor andere personen, zoals kinderen, ouders of andere familieleden.

Voor eergerelateerd geweld hanteren we de definitie van de Checklist Eer Gerelateerd Geweld: “*elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken. EGG is vaak een vorm van huiselijk geweld, maar dat hoeft niet.*”

De categorieën zijn grofweg geclusterd rondom de classificering van geweldmotieven van Felson & Tedeschi (1993) in de clusters 'Compliance' ('ruzie bezittingen' t/m 'verdachte heeft betaald/uitgelokt'), 'Grievance' ('wraak' t/m 'tovenarij') en 'Identity' ('eer' t/m ander 'motief').

- Altruïsme [20]
- Media invloed/ copycat [21]
- Mentale stoornis [22]
- Overige [23, namelijk:...]

Indien 0-5 bij de bewezenverklaring: Zijn er contra-indicaties voor femicide aanwezig?⁴⁹⁷

- Geen contra-indicaties voor femicide [0]
- Wel contra-indicaties voor femicide [1]

Instructie kwalitatieve analyse: indien een score [1] is toegekend, is de uitspraak volledig herlezen en kwalitatief geanalyseerd. Deze analyse was gericht op het identificeren van expliciete aanwijzingen voor het ontbreken van een gendergerelateerd motief en betrof uitsluitend zaken waarin dergelijke aanwijzingen in de uitspraak concreet werden benoemd (niet zaken met een onduidelijk of onverklaarbaar motief). Indien bij herlezing geen expliciete aanwijzingen voor contra-indicaties werden aangetroffen, is de variabele ‘Zijn er contra-indicaties voor femicide aanwezig?’ hergecodeerd van [1] naar [0].

Deel II (Juridische afhandeling)

Bewezenverklaring:⁴⁹⁸

- Poging moord [0]
- Poging gekwalificeerde doodslag [1]
- Poging doodslag [2]
- Moord [3]
- Gekwalificeerde doodslag [4]
- Doodslag [5]
- Geen van bovenstaande [6]

Bewezenverklaring deelnemingsvorm?

- Nee [0]
- Ja [1]

⁴⁹⁷ Instructie: volgens de UNODC-definitie zijn bepaalde gevallen (zoals intieme partners of familierelatie) automatisch femicide. Er kunnen echter contra-indicaties zijn, bijvoorbeeld wanneer het motief, ondanks bijvoorbeeld familieband, niet lijkt te wijzen op een gendergerelateerd/femicide motief. Noteer hier aanwijzingen die lijken te duiden op het ontbreken van een gendergerelateerd/femicide motief.

⁴⁹⁸ Instructie: bij bewezenverklaring meerdere strafbare feiten, feit met hoogste strafdreiging noteren.

Bewezenverklaring meervoudige (poging) moord/doodslag?

- Nee [0]
- Ja [1, aantal:...]

Bewezenverklaring andere strafbare feiten?

- Nee [0]
- Ja [1, namelijk...]

Gebruikt de rechter femicide / gendergerelateerde kenmerken bij de beoordeling van opzet?⁴⁹⁹ [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]

- Nee [0]
- Rechter verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of synoniem [1]
- Rechter verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte / slachtoffer [2]
- Rechter verwijst naar familie/huiselijk verband [3]
- Rechter verwijst naar geweldsverleden [4]
- Rechter verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving [5]
- Rechter verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel [6]
- Rechter verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie [7]
- Rechter verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van moord [8]
- Rechter verwijst naar verminking van het lichaam [9]
- Rechter verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek [10]
- Rechter verwijst naar gendergebaseerd haatmotief (misogyn) [11]
- Rechter verwijst naar eerdergerelateerd motief [12]
- Overige mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen rechter [13, namelijk...]
- N.v.t.

Indien van toepassing, omschrijf nauwkeurig welke term/synoniem wordt gebruikt + hoe de rechter femicide/gendergerelateerde kenmerken gebruikt bij de beoordeling van opzet [passage kopiëren]

⁴⁹⁹ Instructie: Cf. UNODC definitie gaat het bij de onderstaande kenmerken over gebeurtenissen tussen pleger en slachtoffer.

Het is hierbij van belang dat er een verband staat tussen het motief en de pleger. Zo dient de uitbuiting/mensenhandel etc. in verband te kunnen worden gebracht met de pleger en gaat het niet om eerdere gebeurtenissen uit het leven van het slachtoffer zonder dat de pleger daarbij betrokken is. Indien dergelijke zaken worden tegengekomen waarbij er wel wordt ingegaan op het verleden van het slachtoffer; opnemen in de zaaksbeschrijving en passage opnemen onder relevant aspect (bijv. Opzet/voorbodachte raad/sanctietoemeting). Intieme relatie is bijvoorbeeld (ex-) vrouw, partner, vriendin, dating partner, seksuele partner. En familie/huiselijk verband is eerste (en tweede) graads (pleeg/stief) familie en huisgenoten. Indien opzet niet inhoudelijk wordt behandeld, kies dan ‘n.v.t.’.

Instructie kwalitatieve analyse: herlees de opgenomen passage en noteer hoe het gendergerelateerde kenmerk doorwerkt in de beoordeling van opzet.

Gebruikt de rechter femicide / gendergerelateerde kenmerken bij de beoordeling van voorbedachte raad?⁵⁰⁰ *[meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]*

- Nee [0]
- Rechter verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of synoniem [1]
- Rechter verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte / slachtoffer [2]
- Rechter verwijst naar familie/huiselijk verband [3]
- Rechter verwijst naar geweldsverleden [4]
- Rechter verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving [5]
- Rechter verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel [6]
- Rechter verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie [7]
- Rechter verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van moord [8]
- Rechter verwijst naar verminking van het lichaam [9]
- Rechter verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek [10]
- Rechter verwijst naar gendergebaseerd haatmotief (misogyn) [11]
- Rechter verwijst naar eerdergerelateerd motief [12]
- Overige mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen rechter [13, namelijk...]
- N.v.t.

Indien van toepassing, omschrijf nauwkeurig welke term/synoniem de rechter gebruikt + hoe de rechter femicide/gendergerelateerde kenmerken gebruikt bij de beoordeling van voorbedachte raad *[passage kopiëren]*

Instructie kwalitatieve analyse: herlees de opgenomen passage en noteer hoe het gendergerelateerde kenmerk doorwerkt in de beoordeling van voorbedachte raad.

Beslissing feitenrechter⁵⁰¹ *[meerdere antwoorden mogelijk]*

- Bewezenverklaring [0]
- Vrijspraak [1]
- Ontslag van alle rechtsvervolging (OVAR) [2]

⁵⁰⁰ Zie voetnoot 16.

⁵⁰¹ Instructie: dit betreft specifiek (de poging tot) het levensdelict ten aanzien van het principale slachtoffer. Noteer hier alle beslissing op de tenlastegelegde levensdelicten (poging tot) doodslag, gekwalificeerde doodslag en moord. Indien meerdere antwoorden worden gegeven, noteer dan achter het cijfer welk delict het betreft.

Welke sanctie legt de rechter op? [meerdere antwoorden mogelijk]

- Onvoorwaardelijke gevangenisstraf [0]
- Voorwaardelijke gevangenisstraf [1]
- Onvoorwaardelijke taakstraf [2]
- Voorwaardelijke taakstraf [3]
- TBS met voorwaarden [4]
- TBS met dwangverpleging [5]
- Overige straffen/maatregelen [6, namelijk...]
- Geen strafoplegging / niet van toepassing [7]

Welke duur sancties? [indien van toepassing]

- Onvoorwaardelijke gevangenisstraf van ... jr ... mnd ...dg / levenslang
- Voorwaardelijke gevangenisstraf ... jr ... mnd ...dg
- Onvoorwaardelijke jeugddetentie van ... jr ... mnd ...dg
- Voorwaardelijke jeugddetentie ... jr ... mnd ...dg

Noemt de rechter femicide / gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering van (de poging tot) het levensdelict?⁵⁰² [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]

- Nee [0]
- Rechter verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of synoniem [1]
- Rechter verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte / slachtoffer [2]
- Rechter verwijst naar familie/huiselijk verband [3]
- Rechter verwijst naar geweldsverleden [4]
- Rechter verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving [5]
- Rechter verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel [6]
- Rechter verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie [7]
- Rechter verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van moord [8]
- Rechter verwijst naar verminking van het lichaam [9]
- Rechter verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek [10]
- Rechter verwijst naar gendergebaseerd haatmotief (misogyn) [11]
- Rechter verwijst naar eengerelateerd motief [12]
- Overige mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen rechter [13, namelijk...]

⁵⁰² Zie voetnoot 16.

Indien van toepassing, in welke zin gebruikt de rechter femicide / gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering?

- Strafverzwarend [0]
- Strafverminderend [1]
- Neutraal / feitelijk [2]
- Onduidelijk/onbekend [3]
- Overige [4, namelijk...]

Indien van toepassing, omschrijf nauwkeurig welke term/synoniem de rechter gebruikt plus hoe (met welk ander doel) de rechter femicide/gendergerelateerde kenmerken gebruikt in de strafmotivering [passage kopiëren]

Verwijst de rechter nog anderszins – dus niet in context voorbedachte raad/opzet/strafmotivering – naar femicide of gendergerelateerde kenmerken?⁵⁰³ [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]

- Nee [0]
- Rechter verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of synoniem [1]
- Rechter verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte / slachtoffer [2]
- Rechter verwijst naar familie/huiselijk verband [3]
- Rechter verwijst naar geweldsverleden [4]
- Rechter verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving [5]
- Rechter verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel [6]
- Rechter verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie [7]
- Rechter verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van moord [8]
- Rechter verwijst naar verminking van het lichaam [9]
- Rechter verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek [10]
- Rechter verwijst naar gendergebaseerd haatmotief (misogyn) [11]
- Rechter verwijst naar eengerelateerd motief [12]
- Overige mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen rechter, [13, namelijk...]

Indien van toepassing, omschrijf nauwkeurig welke term/synoniem de rechter gebruikt; in welk deel van de uitspraak dit wordt gebruikt (bewijsmiddelen/bewijsoverweging, strafbaarheid feit, strafbaarheid verdachte, oplegging straf), vordering benadeelde partij) plus hoe (met welk doel) de rechter femicide/gendergerelateerde kenmerken gebruikt [passage kopiëren]

⁵⁰³ Zie voetnoot 16.

Wordt door andere partijen/deelnemers – zoals OvJ, verdediging, getuige, etc. – nog verwezen naar femicide/gendergerelateerde kenmerken?⁵⁰⁴ [meerdere antwoorden mogelijk, [0] is exclusief]

- Nee [0]
- Partij verwijst expliciet naar term ‘femicide’ of synoniem [1]
- Partij verwijst naar (voormalige) intieme relatie verdachte / slachtoffer [2]
- Partij verwijst naar familie/huiselijk verband [3]
- Partij verwijst naar geweldsverleden [4]
- Partij verwijst naar voorafgaande gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving [5]
- Partij verwijst naar context uitbuiting/mensenhandel [6]
- Partij verwijst naar werk slachtoffer in seksindustrie [7]
- Partij verwijst naar seksueel geweld voor, tijdens en/of na afloop van moord [8]
- Partij verwijst naar verminking van het lichaam [9]
- Partij verwijst naar achterlating lichaam op openbare plek [10]
- Partij verwijst naar gendergebaseerd haatmotief (misogyn) [11]
- Partij verwijst naar eengerelateerd motief [12]
- Overige mogelijk femicidegerelateerde opmerkingen rechter, [13, namelijk...]

Indien van toepassing, door welke andere partij / deelnemer wordt verwezen naar femicide of gendergerelateerde kenmerken? [meerdere antwoorden mogelijk]

- Officier van justitie [0]
- Verdediging [1]
- Getuige [2]
- Expert [3]
- Slachtoffer / nabestaande [4]
- Overige [5, namelijk...]

Indien van toepassing, omschrijf nauwkeurig welke term/synoniem de andere partij(en) gebruik(t)(en); in welk deel van de uitspraak dit wordt gebruikt (bewijsmiddelen/bewijsoverweging, strafbaarheid feit, strafbaarheid verdachte, oplegging straf, vordering benadeelde partij) plus hoe (met welk doel) de andere partij(en) femicide/gendergerelateerde kenmerken gebruik(t)(en) [passage kopiëren]

Bijzonderheden

Hier kunnen alle bijzonderheden die niet binnen de voorgaande vragen vallen worden vermeld.

⁵⁰⁴ Zie voetnoot 16.

Bijlage II Overzicht van de 409 geïncludeerde uitspraken.

1. Hof 's-Hertogenbosch 19 december 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:4051
2. Rb. Amsterdam 16 december 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:7832.
3. Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9381.
4. Rb. Limburg 13 december 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:9394.
5. Rb. Noord-Holland 6 december 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:12636.
6. Rb. Midden-Nederland 6 december 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:6627.
7. Hof Arnhem-Leeuwarden 5 december 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:7563.
8. Rb. Rotterdam 28 november 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:12002.
9. Rb. Den Haag 26 november 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:19422
10. Rb. Zeeland-West-Brabant 26 november 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:8043.
11. Rb. Limburg 25 november 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:8419.
12. Rb. Amsterdam 22 november 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:7154.
13. Rb. Noord-Nederland 19 november 2024, ECLI:NL:RBNNE:2024:4489
14. Rb. Oost-Brabant 15 november 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:5466.
15. Rb. Midden-Nederland 13 november 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:6267.
16. Hof Arnhem-Leeuwarden 13 november 2024 ECLI:NL:GHARL:2024:6919.
17. Rb. Noord-Nederland 12 november 2024, ECLI:NL:RBNNE:2024:4867.
18. Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:7559.
19. Rb. Rotterdam 5 november 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:12136.
20. Rb. Rotterdam 23 oktober 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:13457.
21. Rb. Oost-Brabant 23 oktober 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:5019.
22. Rb. Den Haag 22 oktober 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:17022.
23. Rb. Noord-Holland 17 oktober 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:11350.
24. Rb. Oost-Brabant 17 oktober 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:4850.
25. Rb. Limburg 14 oktober 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:7214.
26. Hof Amsterdam 3 oktober 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:2750.
27. Rb. Midden-Nederland 2 oktober 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5671.
28. Rb. Rotterdam 30 september 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:11086.
29. Rb. Den Haag 27 september 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:15571.
30. Rb. Den Haag 26 september 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:15198.
31. Hof Arnhem-Leeuwarden 25 september 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:6041.
32. Rb. Noord-Holland 24 september 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:9775.
33. Rb. Amsterdam 20 september 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:8881.
34. Hof Arnhem-Leeuwarden 18 september 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:5820.
35. Rb. Midden-Nederland 17 september 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5453.
36. Rb. Gelderland 16 september 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:6301.
37. Hof 's-Hertogenbosch 4 september 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2807.
38. Rb. Den Haag 3 september 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:13997.
39. Rb. Midden-Nederland 3 september 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5286.
40. Rb. Zeeland-West-Brabant 3 september 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:6147.
41. Rb. Oost-Brabant 29 augustus 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:3890.
42. Hof Arnhem-Leeuwarden 29 augustus 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:5478.
43. Rb. Midden-Nederland 28 augustus 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:5159.
44. Rb. Midden-Nederland 13 augustus 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4900.
45. Rb. Rotterdam 2 augustus 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:8675.
46. Hof Amsterdam 1 augustus 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:2172.
47. Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444.
48. Rb. Midden-Nederland 26 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4580.
49. Rb. Noord-Nederland 25 juli 2024, ECLI:NL:RBNNE:2024:3122.

50. Rb. Gelderland 23 juli 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:4713.
51. Rb. Gelderland 18 juli 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:4413.
52. Rb. Zeeland-West-Brabant 16 juli 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:4898.
53. Rb. Amsterdam 15 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4154.
54. Hof Amsterdam 12 juli 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:2802.
55. Rb. Amsterdam 3 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:6816.
56. Rb. Amsterdam 2 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:3955.
57. Rb. Midden-Nederland 28 juni 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:3967.
58. Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557.
59. Rb. Noord-Holland 14 juni 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:5813.
60. Rb. Gelderland 8 juni 2024, ECLI:NL:RBGEL:2023:3322.
61. Rb. Midden-Nederland 7 juni 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:3515.
62. Hof Arnhem-Leeuwarden 7 juni 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:3808.
63. Rb. Gelderland 6 juni 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:6689.
64. Rb. Gelderland 31 mei 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:3367.
65. Rb. Midden-Nederland 27 mei 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:3270.
66. Hof 's-Hertogenbosch 22 mei 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:1720.
67. Hof Den Haag 10 mei 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:764.
68. Rb. Oost-Brabant 30 april 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:1827.
69. Rb. Midden-Nederland 23 april 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:2473.
70. Hof 's-Hertogenbosch 18 april 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:1338.
71. Rb. Den Haag 18 april 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:5528.
72. Rb. Amsterdam 11 april 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:2067.
73. Rb. Midden-Nederland 4 april 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:2038.
74. Rb. Amsterdam 3 april 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:1911.
75. Rb. Noord-Holland 2 april 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:3190.
76. Rb. Midden-Nederland 27 maart 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:1860.
77. Hof Arnhem-Leeuwarden 22 maart 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:2043.
78. Rb. Noord-Nederland 21 maart 2024, ECLI:NL:RBNNE:2024:993.
79. Rb. Midden-Nederland 19 maart 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:1595.
80. Rb. Midden-Nederland 19 maart 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:1679.
81. Rb. Rotterdam 15 maart 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1984.
82. Rb. Limburg 13 maart 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:1191.
83. Rb. Oost-Brabant 13 maart 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:963.
84. Rb. Overijssel 12 maart 2024, ECLI:NL:RBOVE:2024:1248.
85. Rb. Limburg 8 maart 2024, ECLI:NL:RBLIM:2024:1110.
86. Hof 's-Hertogenbosch 7 maart 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:715.
87. Rb. Overijssel 29 februari 2024, ECLI:NL:RBOVE:2024:1029.
88. Rb. Oost-Brabant 22 februari 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:635.
89. Rb. Overijssel 20 februari 2024, ECLI:NL:RBOVE:2024:896.
90. Rb. Gelderland 19 februari 2024, ECLI:NL:RBGEL:2024:830.
91. Rb. Overijssel 19 februari 2024, ECLI:NL:RBOVE:2024:878.
92. Hof Arnhem-Leeuwarden 15 februari 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:1128.
93. Rb. Oost-Brabant 15 februari 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:521.
94. Rb. Rotterdam 14 februari 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1297.
95. Rb. Den Haag 14 februari 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:1506.
96. Rb. Den Haag 8 februari 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:1322.
97. Hof Amsterdam 8 februari 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:280.
98. Hof Den Haag 25 januari 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:97.
99. Rb. Oost-Brabant 23 januari 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:201.
100. Rb. Overijssel 23 januari 2024, ECLI:NL:RBOVE:2024:380.
101. Rb. Rotterdam 28 december 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:12895.
102. Rb. Oost-Brabant 6 december 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:5651.

103.Rb. Gelderland 30 november 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:6553.
104.Rb. Gelderland 28 november 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:6451.
105.Rb. Limburg 28 november 2023, ECLI:NL:RBLIM:2023:6943.
106.Rb. Overijssel 23 november 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:4745.
107.Rb. Noord-Holland 21 november 2023, ECLI:NL:RBNHO:2023:11747.
108.Hof Arnhem-Leeuwarden 14 november 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:9761.
109.Hof Den Haag 10 november 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:2189.
110.Rb. Den Haag 8 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:16782.
111.Rb. Den Haag 8 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:16826.
112.Rb. Overijssel 26 oktober 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:4204.
113.Rb. Noord-Holland 24 oktober 2023, ECLI:NL:RBNHO:2023:10645.
114.Rb. Rotterdam 24 oktober 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:9806.
115.Rb. Rotterdam 18 oktober 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:9728.
116.Rb. Gelderland 13 oktober 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:5650.
117.Hof Den Haag 10 oktober 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:1934.
118.Rb. Amsterdam 3 oktober 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:6143.
119.Rb. Midden-Nederland 27 september 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:5083.
120.Rb. Gelderland 21 september 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:5283.
121.Rb. Gelderland 20 september 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:5281.
122.Hof Amsterdam 12 september 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:2087.
123.Hof Amsterdam 11 september 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:2075.
124.Rb. Gelderland 7 september 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:5045.
125.Rb. Oost-Brabant 8 augustus 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:3936.
126.Rb. Zeeland-West-Brabant 26 juli 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:5225.
127.Rb. Noord-Nederland 25 juli 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:3036.
128.Rb. Noord-Holland 25 juli 2023, ECLI:NL:RBNHO:2023:7541.
129.Hof Amsterdam 20 juli 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:1771.
130.Hof 's-Hertogenbosch 20 juli 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:2895.
131.Rb. Rotterdam 20 juli 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:6414.
132.Rb. Overijssel 18 juli 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:2770.
133.Rb. Den Haag 14 juli 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:10309.
134.Rb. Zeeland-West-Brabant 14 juli 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:4977.
135.Hof Arnhem-Leeuwarden 13 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5898.
136.Rb. Gelderland 12 juli 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:4062.
137.Rb. Midden-Nederland 11 juli 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:3434.
138.Rb. Oost-Brabant 6 juli 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:3293.
139.Rb. Den Haag 6 juli 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:9872.
140.Hof 's-Hertogenbosch 4 juli 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:2138.
141.Rb. Noord-Nederland 4 juli 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:2697.
142.Hof Arnhem-Leeuwarden 4 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5899.
143.Rb. Limburg 3 juli 2023, ECLI:NL:RBLIM:2023:3900.
144.Rb. Zeeland-West-Brabant 3 juli 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:4872.
145.Rb. Amsterdam 30 juni 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:4027.
146.Rb. Noord-Holland 27 juni 2023, ECLI:NL:RBNHO:2023:11440.
147.Rb. Overijssel 27 juni 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:2381.
148.Hof Den Haag 19 juni 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:1394.
149.Rb. Gelderland 15 juni 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:3426.
150.Rb. Den Haag 12 juni 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:8391.
151.Hof Amsterdam 8 juni 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:1327.
152.Rb. Noord-Nederland 30 mei 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:2194.
153.Rb. Rotterdam 30 mei 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:5667.
154.Rb. Gelderland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:3167.
155.Rb. Overijssel 22 mei 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:1822.

156.Rb. Zeeland-West-Brabant 17 mei 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:3434.
 157.Rb. Noord-Holland 1 mei 2023, ECLI:NL:RBNHO:2023:4432.
 158.Rb. Rotterdam 26 april 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:3562.
 159.Rb. Overijssel 25 april 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:1467.
 160.Hof Arnhem-Leeuwarden 25 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:3462.
 161.Rb. Amsterdam 21 april 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:2452.
 162.Rb. Overijssel 20 april 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:1416.
 163.Hof 's-Hertogenbosch 12 april 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:1157.
 164.Hof Den Haag 4 april 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:586.
 165.Rb. Gelderland 31 maart 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:1850.
 166.Rb. Amsterdam 31 maart 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:1912.
 167.Hof Arnhem-Leeuwarden 16 maart 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:2267.
 168.Rb. Noord-Nederland 16 maart 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:991.
 169.Rb. Amsterdam 14 maart 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:1427.
 170.Hof Arnhem-Leeuwarden 10 maart 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:1981.
 171.Hof Arnhem-Leeuwarden 10 maart 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:2096.
 172.Rb. Midden-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:1017.
 173.Rb. Zeeland-West-Brabant 2 maart 2023, ECLI:NL:RBZWB:2023:1365.
 174.Rb. Midden-Nederland 2 maart 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:884.
 175.Rb. Oost-Brabant 24 februari 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:771.
 176.Hof Den Haag 21 februari 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:255.
 177.Rb. Oost-Brabant 21 februari 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:692.
 178.Rb. Den Haag 17 februari 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:1778.
 179.Rb. Overijssel 6 februari 2023, ECLI:NL:RBOVE:2023:426.
 180.Rb. Midden-Nederland 31 januari 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:314.
 181.Rb. Oost-Brabant 31 januari 2023, ECLI:NL:RBOBR:2023:412.
 182.Rb. Limburg 25 januari 2023, ECLI:NL:RBLIM:2023:1202.
 183.Rb. Rotterdam 25 januari 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:502.
 184.Hof Amsterdam 24 januari 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:108.
 185.Rb. Rotterdam 23 januari 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:339.
 186.Rb. Den Haag 17 januari 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:227.
 187.Hof Arnhem-Leeuwarden 30 december 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:11199.
 188.Hof Arnhem-Leeuwarden 23 december 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:11177.
 189.Rb. Overijssel 23 december 2022, ECLI:NL:RBOVE:2022:3883.
 190.Hof 's-Hertogenbosch 20 december 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:4539.
 191.Rb. Gelderland 19 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:7363.
 192.Rb. Limburg 13 december 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:9981.
 193.Rb. Noord-Nederland 9 december 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:4659.
 194.Rb. Gelderland 9 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:6887.
 195.Rb. Noord-Holland 5 december 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:10699.
 196.Rb. Den Haag 2 december 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:12916.
 197.Rb. Gelderland 2 december 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:7222.
 198.Rb. Zeeland-West-Brabant 30 november 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:7144.
 199.Rb. Zeeland-West-Brabant 29 november 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:7129.
 200.Rb. Den Haag 28 november 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:12655.
 201.Rb. Gelderland 25 november 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:6557.
 202.Rb. Amsterdam 25 november 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:7150.
 203.Rb. Rotterdam 24 november 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:10169.
 204.Rb. Noord-Nederland 24 november 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:4379.
 205.Rb. Den Haag 23 november 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:12371.
 206.Hof Den Haag 23 november 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:2334.
 207.Hof Arnhem-Leeuwarden 18 november 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:9879.
 208.Hof Den Haag 11 november 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:2240.

209.Rb. Noord-Nederland 11 november 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:4134.
 210.Rb. Rotterdam 3 november 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:9726.
 211.Rb. Oost-Brabant 2 november 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:4761.
 212.Rb. Noord-Nederland 1 november 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:4017.
 213.Rb. Midden-Nederland 28 oktober 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:4284.
 214.Rb. Overijssel 24 oktober 2022, ECLI:NL:ROVE:2022:3076.
 215.Rb. Noord-Nederland 18 oktober 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:3754.
 216.Rb. Den Haag 17 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10609.
 217.Hof Den Haag 14 oktober 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:2009.
 218.Rb. Den Haag 12 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10386.
 219.Rb. Rotterdam 5 oktober 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:8230.
 220.Hof Arnhem-Leeuwarden 30 september 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:8379.
 221.Hof Arnhem-Leeuwarden 30 september 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:8396.
 222.Hof Amsterdam 28 september 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2793.
 223.Rb. Gelderland 27 september 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:5544.
 224.Hof Den Haag 15 september 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:1786.
 225.Rb. Rotterdam 2 september 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:7449.
 226.Hof Amsterdam 3 augustus 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2248.
 227.Rb. Noord-Nederland 2 augustus 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:2806.
 228.Rb. Oost-Brabant 2 augustus 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:3069.
 229.Rb. Noord-Nederland 26 juli 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:2675.
 230.Rb. Noord-Nederland 26 juli 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:2749.
 231.Hof Arnhem-Leeuwarden 20 juli 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:6258.
 232.Rb. Gelderland 19 juli 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:3714.
 233.Rb. Den Haag 12 juli 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:6727.
 234.Hof 's-Hertogenbosch 11 juli 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:2274.
 235.Rb. Den Haag 8 juli 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:6640.
 236.Rb. Rotterdam 7 juli 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:5598.
 237.Rb. Noord-Holland 5 juli 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:5795.
 238.Rb. Limburg 4 juli 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:5044.
 239.Rb. Midden-Nederland 27 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2474.
 240.Hof Den Haag 23 juni 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:3036.
 241.Rb. Oost-Brabant 22 juni 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2515.
 242.Rb. Den Haag 15 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:5702.
 243.Rb. Overijssel 3 juni 2022, ECLI:NL:ROVE:2022:1593.
 244.Rb. Den Haag 3 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:5333.
 245.Rb. Oost-Brabant 2 juni 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2275.
 246.Rb. Den Haag 31 mei 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:5082.
 247.Rb. Oost-Brabant 27 mei 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:2148.
 248.Hof 's-Hertogenbosch 18 mei 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:1543.
 249.Rb. Den Haag 12 mei 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:4533.
 250.Rb. Limburg 4 mei 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:3425.
 251.Hof Arnhem-Leeuwarden 4 mei 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:3606.
 252.Rb. Rotterdam 28 april 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:3616.
 253.Rb. Amsterdam 22 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:2200.
 254.Hof Amsterdam 19 april 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:1179.
 255.Rb. Limburg 15 april 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:2976.
 256.Rb. Oost-Brabant 14 april 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:1409.
 257.Rb. Noord-Holland 14 april 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:3278.
 258.Hof Arnhem-Leeuwarden 14 april 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:6511.
 259.Rb. Den Haag 13 april 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:3363.
 260.Hof Arnhem-Leeuwarden 13 april 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:3382.
 261.Rb. Limburg 8 april 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:2729.

262.Rb. Overijssel 8 april 2022, ECLI:NL:RBOVE:2022:945.
 263.Hof Arnhem-Leeuwarden 6 april 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:2611.
 264.Hof Arnhem-Leeuwarden 5 april 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:2574.
 265.Rb. Zeeland-West-Brabant 4 april 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:1645.
 266.Rb. Noord-Holland 28 maart 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:2619.
 267.Rb. Zeeland-West-Brabant 24 maart 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:1469.
 268.Rb. Oost-Brabant 23 maart 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:1039.
 269.Rb. Rotterdam 23 maart 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:2152.
 270.Hof 's-Hertogenbosch 17 maart 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:868.
 271.Rb. Gelderland 14 maart 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:1389.
 272.Hof Den Haag 10 maart 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:365.
 273.Rb. Overijssel 9 maart 2022, ECLI:NL:RBOVE:2022:658.
 274.Rb. Amsterdam 3 maart 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:1060.
 275.Rb. Noord-Nederland 1 maart 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:527.
 276.Rb. Oost-Brabant 1 maart 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:681.
 277.Rb. Zeeland-West-Brabant 28 februari 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:1008.
 278.Rb. Noord-Nederland 25 februari 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:478.
 279.Rb. Limburg 24 februari 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:1403.
 280.Rb. Oost-Brabant 23 februari 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:564.
 281.Rb. Gelderland 22 februari 2022, ECLI:NL:RBGEL:2022:1007.
 282.Rb. Amsterdam 17 februari 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:615.
 283.Rb. Limburg 14 februari 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:1107.
 284.Hof Amsterdam 10 februari 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:314.
 285.Hof Amsterdam 10 februari 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:321.
 286.Rb. Amsterdam 10 februari 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:476.
 287.Rb. Noord-Holland 1 februari 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:720.
 288.Hof Den Haag 25 januari 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:1401.
 289.Rb. Zeeland-West-Brabant 21 januari 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:216.
 290.Rb. Noord-Holland 20 januari 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:312.
 291.Rb. Midden-Nederland 11 januari 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:42.
 292.Rb. Overijssel 4 januari 2022, ECLI:NL:RBOVE:2022:3.
 293.Rb. Den Haag 31 december 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:16468.
 294.Hof Arnhem-Leeuwarden 30 december 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:11865.
 295.Rb. Overijssel 23 december 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:4821.
 296.Rb. Limburg 22 december 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:9822.
 297.Hof Den Haag 20 december 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2543.
 298.Rb. Gelderland 9 december 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:6961.
 299.Hof Den Haag 6 december 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2414.
 300.Rb. Noord-Nederland 3 december 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:5114.
 301.Rb. Den Haag 26 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12997.
 302.Rb. Gelderland 26 november 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:6292.
 303.Rb. Noord-Holland 25 november 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:10806.
 304.Rb. Zeeland-West-Brabant 25 november 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:5986.
 305.Rb. Den Haag 24 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12870.
 306.Hof Den Haag 16 november 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2295.
 307.Hof Amsterdam 10 november 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:3386.
 308.Hof Amsterdam 8 november 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:3495.
 309.Rb. Zeeland-West-Brabant 4 november 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:5561.
 310.Rb. Den Haag 28 oktober 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:11794.
 311.Rb. Den Haag 28 oktober 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:11800.
 312.Rb. Overijssel 28 oktober 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:4014.
 313.Rb. Den Haag 26 oktober 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:11645.
 314.Hof Den Haag 22 oktober 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2181.

315.Rb. Den Haag 21 oktober 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:11498.
 316.Hof Den Haag 21 oktober 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:1996.
 317.Hof Den Haag 4 oktober 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:1871.
 318.Rb. Noord-Holland 27 september 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:8517.
 319.Rb. Gelderland 21 september 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:5068.
 320.Rb. Den Haag 20 september 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10146.
 321.Rb. Rotterdam 17 september 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:8989.
 322.Hof 's-Hertogenbosch 16 september 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:4365.
 323.Rb. Zeeland-West-Brabant 14 september 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:4557.
 324.Rb. Gelderland 14 september 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:4870.
 325.Rb. Limburg 13 september 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:7028.
 326.Rb. Amsterdam 8 september 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:5001.
 327.Rb. Rotterdam 7 september 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:13755.
 328.Rb. Zeeland-West-Brabant 7 september 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:4468.
 329.Rb. Amsterdam 13 augustus 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:6908
 330.Rb. Gelderland 5 augustus 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:4279
 331.Rb. Gelderland 2 augustus 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:4173
 332.Rb. Overijssel 29 juli 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:3015
 333.Rb. Overijssel 27 juli 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:3008.
 334.Hof Arnhem-Leeuwarden 27 juli 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:7359.
 335.Rb. Gelderland 26 juli 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:3987.
 336.Rb. Rotterdam 23 juli 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:7116.
 337.Rb. Overijssel 22 juli 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:2952.
 338.Rb. Rotterdam 22 juli 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:7207.
 339.Rb. Midden-Nederland 21 juli 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:3297.
 340.Rb. Amsterdam 21 juli 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:3798.
 341.Rb. Den Haag 20 juli 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:7636.
 342.Rb. Midden-Nederland 16 juli 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:3163.
 343.Rb. Limburg 15 juli 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:5630.
 344.Hof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:7542.
 345.Rb. Noord-Nederland, 12 juli 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:2888.
 346.Rb. Midden-Nederland 12 juli 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:3021.
 347.Rb. Amsterdam 1 juli 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:3344.
 348.Hof Den Haag 25 juni 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:1136.
 349.Rb. Midden-Nederland 23 juni 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:2655.
 350.Rb. Noord-Nederland 22 juni 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:2569.
 351.Rb. Gelderland 21 juni 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:3264.
 352.Rb. Rotterdam 17 juni 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:5516.
 353.Rb. Noord-Nederland 15 juni 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:2737.
 354.Rb. Rotterdam 15 juni 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:5487.
 355.Hof Den Haag 11 juni 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:1062.
 356.Rb. Noord-Holland 1 juni 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:4471.
 357.Rb. Noord-Holland 1 juni 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:4569.
 358.Rb. Midden-Nederland 21 mei 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:2129.
 359.Rb. Gelderland 21 mei 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:2618.
 360.Rb. Limburg 19 mei 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:4156.
 361.Rb. Noord-Holland 17 mei 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:4030.
 362.Rb. Noord-Holland 12 mei 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:3873.
 363.Rb. Amsterdam 12 mei 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:2746.
 364.Rb. Noord-Nederland 6 mei 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1803.
 365.Rb. Midden-Nederland 3 mei 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:1786.
 366.Hof 's-Hertogenbosch 26 april 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:1258.
 367.Rb. Noord-Nederland 26 april 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1579.

368.Rb. Overijssel 23 april 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:1696.
369.Hof Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:1138.
370.Rb. Gelderland 21 april 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:1995.
371.Rb. Noord-Nederland 16 april 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1458.
372.Hof Arnhem-Leeuwarden 15 april 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:3680.
373.Rb. Midden-Nederland 14 april 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:1489.
374.Rb. Den Haag 13 april 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:3586.
375.Rb. Rotterdam 13 april 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:3212.
376.Hof 's-Hertogenbosch 12 april 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:1154.
377.Rb. Gelderland 12 april 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:1853.
378.Rb. Noord-Holland 9 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:2917.
379.Rb. Rotterdam 9 april 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:3100.
380.Rb. Amsterdam 8 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1667.
381.Rb. Gelderland 6 april 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:1987.
382.Hof Arnhem-Leeuwarden 1 april 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:3157.
383.Rb. Oost-Brabant 31 maart 2021, ECLI:NL:RBOBR:2021:1464.
384.Hof 's-Hertogenbosch 31 maart 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:972.
385.Rb. Amsterdam 30 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1513.
386.Hof 's-Hertogenbosch 29 maart 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:949.
387.Rb. Limburg 26 maart 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:2781.
388.Rb. Limburg 15 maart 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:2263.
389.Rb. Den Haag 5 maart 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:2018.
390.Rb. Rotterdam 3 maart 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:2003.
391.Hof 's-Hertogenbosch 3 maart 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:642.
392.Hof Amsterdam 16 februari 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:1629.
393.Rb. Overijssel 16 februari 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:647.
394.Rb. Overijssel 15 februari 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:652.
395.Hof Arnhem-Leeuwarden 12 februari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:1361.
396.Rb. Noord-Holland 11 februari 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:1303.
397.Hof 's-Hertogenbosch 3 februari 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:2821.
398.Rb. Amsterdam 3 februari 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:362.
399.Rb. Gelderland 1 februari 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:587.
400.Hof Arnhem-Leeuwarden 1 februari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:904.
401.Rb. Zeeland-West-Brabant 27 januari 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:280.
402.Hof 's-Hertogenbosch 26 januari 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:197.
403.Rb. Overijssel 26 januari 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:289.
404.Hof Den Haag 22 januari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:86.
405.Hof Den Haag 21 januari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:74.
406.Hof 's-Hertogenbosch 20 januari 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:171.
407.Rb. Oost-Brabant 18 januari 2021, ECLI:NL:RBOBR:2021:118.
408.Hof Arnhem-Leeuwarden 11 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:159.
409.Hof 's-Hertogenbosch 8 januari 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:25.

Bijlage III Informatieformulier voor het onderzoek "Femicide in de Nederlandse rechtspraak: juridische erkenning en straftoemeting"

Doel van het onderzoek

Dit onderzoek wordt geleid door Laurie Ritzen & Suzan van der Aa.

Het doel van dit onderzoek is om te zien in hoeverre femicide binnen de Nederlandse rechtspraak wordt (h)erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld en in hoeverre genderspecifieke motieven/factoren worden meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag. De bevindingen van het onderzoek worden gepubliceerd in een Nederlandstalig (WODC) onderzoeksrapport en een Engelstalig wetenschappelijk artikel.

Hoe gaan we nu verder?

U neemt deel aan een onderzoek waarbij informatie wordt verzameld door middel van een interview plus vignetstudie.

- U wordt gevraagd te reageren op een vignet, waarna u wordt geïnterviewd. Uw antwoorden worden opgenomen door middel van een geluidsopname. Wij zullen een transcriptie van het interview maken. Na afloop zullen wij het transcript naar u toesturen voor eventuele aanvulling en/of verbetering.

Mogelijke risico's en ongemakken

Er zijn geen fysieke, juridische of economische risico's verbonden aan uw deelname aan dit onderzoek. U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt of kunt beantwoorden. U neemt deel op vrijwillige basis en kunt stoppen wanneer u dat wilt.

Vergoeding

U wordt niet betaald voor uw deelname aan dit onderzoek.

Vertrouwelijkheid van informatie

Wij zullen alles in het werk stellen om uw privacy zo goed mogelijk te beschermen. Vertrouwelijke informatie of persoonlijke gegevens die op u betrekking hebben, worden op geen enkele wijze openbaar gemaakt; niemand zal deze informatie/gegevens tot u kunnen herleiden.

De van u verzamelde informatie zal alleen worden gebruikt door onderzoekers binnen hetzelfde onderzoeksgebied van de Universiteit Maastricht. Uw gegevens worden zo veel mogelijk gepseudonimiseerd. Uw gegevens worden alleen gebruikt voor onderzoek op andere onderzoeksterreinen als u daar in het toestemmingsformulier toestemming voor geeft. U kunt er dus voor kiezen om uw gegevens alleen binnen hetzelfde onderzoeksgebied te laten gebruiken.

Uw gegevens worden zoveel mogelijk geanonimiseerd voordat onze onderzoeksgegevens worden gepubliceerd, tenzij u uitdrukkelijk toestemming geeft om uw naam te vermelden (bv. met een citaat) in ons toestemmingsformulier.

In publicaties zullen wij gegevens anonimiseren of pseudoniemen gebruiken. De geluidsopnamen, formulieren en andere documenten die ten behoeve van dit onderzoek worden gemaakt of verzameld,

worden bewaard op een veilige locatie van de Universiteit Maastricht en op beveiligde (versleutelde) opslagmedium van de onderzoekers.

De opnames van de interviews worden binnen zes weken na transcriptie gewist. Het transcript zal worden bewaard voor een periode van 20 jaar. Aan het eind van deze periode worden de gegevens gewist.

Indien nodig zullen de onderzoeksgegevens in anonieme vorm beschikbaar worden gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep (bv. om de wetenschappelijke integriteit te bewaken).

Vrijwillige basis

Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. Als deelnemer kunt u te allen tijde stoppen met deelname aan het onderzoek of, zonder opgaaf van redenen, uw toestemming voor het gebruik van uw gegevens in het onderzoek intrekken. Indien u besluit niet langer deel te nemen aan het onderzoek, zal dit geen nadelige gevolgen hebben voor u. Als u besluit niet langer aan dit onderzoek deel te nemen, zullen de gegevens die u vóór uw intrekking van uw toestemming hebt verstrekt, voor het onderzoek worden gebruikt.

Dit onderzoek zal worden uitgevoerd door de Universiteit Maastricht. Indien u specifieke vragen heeft over de omgang met persoonsgegevens, dan kunt de projectleiders contacteren (Laurie Ritzen en/of Suzan van der Aa). U kunt deze ook voorleggen aan de Functionaris Gegevensbescherming door een e-mail te sturen naar fg@maastrichtuniversity.nl. U heeft ook het recht om een klacht in te dienen bij het College Bescherming Persoonsgegevens.

Ten slotte heeft u het recht om een verzoek in te dienen om uw gegevens in te zien, te wijzigen, te wissen of aan te passen. U kunt dit doen door naar <https://www.maastrichtuniversity.nl/about-um/um-general-privacy-statement> te gaan en uw verzoek in te dienen via de link van de [ICTs Servicedesk](#).

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking!

Met vriendelijke groet,

Laurie Ritzen (laurie.ritzen@maastrichtuniversity.nl)

Suzan van der Aa (suzan.vanderaa@maastrichtuniversity.nl)

Door dit toestemmingsformulier te ondertekenen, erken ik het volgende:

1. Een apart informatieformulier heeft mij alles verteld wat ik moet weten over het onderzoek. Ik heb het informatieformulier gelezen en heb de gelegenheid gekregen om vragen te stellen. Deze vragen zijn voldoende beantwoord.
2. Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Ik sta niet onder enige expliciete of impliciete druk om deel te nemen aan dit onderzoek. Het is mij duidelijk dat ik op elk moment, zonder opgaaf van redenen, kan stoppen met mijn deelname aan dit onderzoek. Ik hoef een vraag niet te beantwoorden als ik dat niet wil.

In aanvulling op het bovenstaande is het hieronder mogelijk om toestemming te geven voor specifieke onderdelen van het onderzoek. U kunt per onderdeel kiezen om wel of geen toestemming te geven.

	NEE	JA
3. Hierbij geef ik toestemming om de in het kader van het onderzoek verzamelde gegevens te laten verwerken op de wijze zoals aangegeven in het bijgevoegde informatieformulier.	☐	☐
4. Ik geef hierbij toestemming voor het maken van (geluids-/video-) opnamen tijdens het interview en voor het transcriberen van mijn antwoorden.	☐	☐
5. Ik geef hierbij toestemming om mijn antwoorden te laten citeren in onderzoekspublicaties.	☐	☐
7. Ik stem ermee in dat mijn werkelijke naam wordt vermeld bij de hierboven bedoelde citaten.	☐	☐
8. Hierbij geef ik toestemming dat mijn onderzoeksgegevens worden opgeslagen en gebruikt voor onderwijsdoeleinden en voor toekomstig onderzoek door de Universiteit Maastricht op andere onderzoeksterreinen.	☐	☐
9. Ik geef hierbij toestemming dat mijn onderzoeksgegevens worden opgeslagen en gebruikt voor toekomstig onderzoek door de Universiteit Maastricht op andere onderzoeksterreinen.	☐	☐

Naam van de deelnemer:

Naam van de onderzoeker:

Handtekening:

Handtekening:

Datum:

Datum:

Bijlage IV Vignetten scenario's

Vignet 1 (A)

Samenvatting. Op 12 maart 2022 overleed mevrouw Y (39) aan meerdere steekwonden in het appartement dat zij deelde met de heer X (42), haar partner met wie zij zes jaar had samengewoond; de politie arresteerde de heer X ter plaatse. Buren hoorden ruzie, en enkele minuten later werd mevrouw Y bewusteloos aangetroffen in de woonkamer. Er zijn geen politie- of medische rapporten, noch meldingen bij Veilig Thuis over eerdere incidenten van huiselijk geweld. Buren omschrijven het stel als “rustig.”

Bewijs. De heer X bekennt te hebben gestoken “tijdens een ruzie.” Een keukenmes met het bloed van mevrouw Y en vingerafdrukken van de heer X werd aangetroffen.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van dit scenario kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)? *Of wat vraagt u de rechter?*
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de relatie tussen Y en X expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
3. *[Indien dit niet expliciet duidelijk is geworden in antwoord op vraag 1]* Zou u de relatie tussen Y en X in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
4. *[variant B]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat de politie drie eerdere incidenten van huiselijk geweld in de afgelopen twee jaar registreerde, echter zonder dat vervolging was ingesteld. Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? En/of zou u dit laatste aspect meenemen in de motivering van uw straf(eis)? Zo ja, waarom?

Vignet 1 (B)

Samenvatting. Op 12 maart 2022 overleed mevrouw Y (39) aan meerdere steekwonden in het appartement dat zij deelde met de heer X (42), haar partner met wie zij zes jaar had samengewoond; de politie arresteerde de heer X ter plaatse. Buren hoorden ruzie, en enkele minuten later werd mevrouw Y bewusteloos aangetroffen in de woonkamer. De politie registreerde drie eerdere incidenten van huiselijk geweld in de afgelopen twee jaar. In deze gevallen is geen vervolging ingesteld.

Bewijs. De heer X bekennt te hebben gestoken “tijdens een ruzie.” Een keukenmes met het bloed van mevrouw Y en vingerafdrukken van de heer X werd aangetroffen.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van dit scenario kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de relatie tussen Y en X expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?

3. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het voorafgaande geweld tussen Y en X expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
4. *[indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de relatie tussen Y en X en/of de gewelddadige relatie tussen hen in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
5. *[variant A]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat er juist geen politie- of medische rapporten zijn, noch meldingen bij Veilig Thuis, over eerdere incidenten van huiselijk geweld; en dat burens het stel omschrijven als “rustig.” Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? Zo ja, waarom?

Vignette 2 (A)

Samenvatting. Op 4 mei 2021 werd mevrouw Z (22) gewurgd aangetroffen in het trappenhuis van haar appartementencomplex. Haar ex-partner, de heer X (28), werd kort daarna in de nabije omgeving gearresteerd. Mevrouw had enkele maanden ervoor hun relatie beëindigd. Er zijn geen eerdere politierapporten aanwezig, noch meldingen Veilig Thuis. Burens geven weliswaar aan dat de heer X het “moeilijk had met de relatiebreuk, maar verder was er weinig aan de hand.

Bewijs. De verdachte heeft bekend zijn ex te hebben gewurgd na een uit de hand gelopen ruzie; forensisch onderzoek is consistent met wurging; videomateriaal aanwezig van de wurging door meneer X.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de voormalige relatie tussen Y en X expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
3. *[Indien dit niet expliciet duidelijk is geworden in antwoord op vraag 1]* Zou u de voormalige relatie tussen Y en X in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
4. *[variant B]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat uit politierapporten blijkt van herhaalde meldingen van intimidatie en ongewenst contact door de heer X in de maanden voorafgaand aan het delict. In deze gevallen was echter (nog) geen vervolging wegens belaging ingesteld. Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? En/of zou u dit laatste aspect meenemen in de motivering van uw straf(eis)? Zo ja, waarom?

Vignette 2 (B)

Samenvatting. Op 4 mei 2021 werd mevrouw Z (22) gewurgd aangetroffen in het trappenhuis van haar appartementencomplex. Haar ex-partner, de heer X (28), werd kort daarna in de nabije omgeving gearresteerd. Mevrouw had enkele maanden daarvoor hun relatie beëindigd. Politierapporten tonen herhaalde meldingen van intimidatie en ongewenst contact door de heer X in de maanden voorafgaand aan het delict. In deze gevallen is geen vervolging ingesteld.

Bewijs. De verdachte heeft bekend zijn ex te hebben gewurgd na een uit de hand gelopen ruzie; forensisch onderzoek is consistent met wurging; videomateriaal aanwezig van de wurging door meneer X.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de voormalige relatie tussen Y en X expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
3. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de meldingen van intimidatie en het ongewenste contact door de heer X in de maanden voorafgaand aan het incident expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
4. *[indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de voormalige relatie tussen Y en X en/of de meldingen van ongewenst contact hen in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
5. *[variant A]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat burens aangeven dat meneer X het weliswaar moeilijk had met de relatiebreuk, maar dat er juist geen eerdere politierapporten aanwezig, noch meldingen bij Veilig Thuis aanwezig waren van intimiderend gedrag en ongewenst contact. Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? Zo ja, waarom?

Vignette 3 (A)

Samenvatting. Op 18 augustus 2020 werd mevrouw K (27) dodelijk neergestoken in een openbaar park. De heer L (35), die geen eerder contact met haar had gehad, werd enkele minuten later in de directe omgeving aangehouden. Meneer L wordt verhoord, maar beroept zich op zijn zwijgrecht.

Bewijs. DNA op het aangetroffen mes komt overeen met dat van de dader; twee omstanders waren getuige van de aanval; bloed van het slachtoffer op kleding dader.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[variant B]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat het dossier vermeldt dat verdachte deelneemt aan misogynie online fora en dat hij aangeeft mevrouw K te hebben gedood uit vrouwenhaat ('vrouwen verwoesten het leven van mannen'). Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? En/of zou u dit laatste aspect meenemen in de motivering van uw straf(eis)? Zo ja, waarom?

Vignette 3 (B)

Samenvatting. Op 18 augustus 2020 werd mevrouw K (27) dodelijk neergestoken in een openbaar park. De heer L (35), die geen eerder contact met haar had gehad, werd enkele minuten later in de directe omgeving aangehouden. Het strafdossier vermeldt voorts dat verdachte deelneemt aan misogynie online fora en verdachte geeft aan te hebben gehandeld uit vrouwenhaat ("Vrouwen verwoesten het leven van mannen.")

Bewijs. DNA op het aangetroffen mes komt overeen met dat van de dader; twee omstanders waren getuige van de aanval; bloed van het slachtoffer op kleding dader.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het haatmotief van meneer L expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?

3. *[indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het haatmotief van meneer L in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
4. *[variant A]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat niet bekend is vanuit welk motief meneer L handelde (hij beroept zich op zijn zwijgrecht) en het dossier vermeldt niets over deelname aan misogyne internetfora. Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? Zo ja, waarom?

Vignette 4 (A)

Samenvatting. Op 18 augustus 2020 werd mevrouw K (27) dodelijk neergestoken in haar appartement. Naast haar baan als sekswerker, kluste zij ook bij als thuiskeeper. De heer L (35) had die avond een afspraak gemaakt om zijn haar te laten knippen (berichten op de telefoon van mevrouw K. bevestigen de afspraak). De heer L werd enkele minuten later in de nabije omgeving aangehouden. Buren verklaarden kort voor de aanval luidruchtige ruzie te hebben gehoord.

Bewijs. DNA op het aangetroffen mes komt overeen met dat van de dader; twee omstanders zagen de heer L in verwarde toestand het gebouw verlaten.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het feit dat mevrouw K ook sekswerk verricht meenemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
3. *[variant B]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat het dossier vermeldt dat de afspraak tussen mevrouw K en de heer L in de context van het sekswerk was gemaakt (meneer had een afspraak voor betaalde seks). Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? En/of zou u dit laatste aspect meenemen in de motivering van uw straf(eis)? Zo ja, waarom?

Vignette 4 (B)

Samenvatting. Op 18 augustus 2020 werd mevrouw K (27) dodelijk neergestoken in haar appartement. Naast haar baan als sekswerker, kluste zij ook bij als thuiskeeper. De heer L (35) had die avond een afspraak gemaakt voor betaalde seks (berichten op de telefoon van mevrouw K. bevestigen de afspraak). De heer L werd enkele minuten later in de nabije omgeving aangehouden. Buren verklaarden kort voor de aanval luidruchtige ruzie te hebben gehoord.

Bewijs. DNA op het aangetroffen mes komt overeen met dat van de dader; twee omstanders zagen de heer L in verwarde toestand het gebouw verlaten.

Reclassering. Geen eerdere veroordelingen. Enige spijtbetuiging. Gemiddeld recidiverisico bij interpersoonlijke stress.

1. Zou u op basis van deze casus een straf(eis) kunnen formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
2. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het feit dat mevrouw K sekswerk verricht expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
3. *[Indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u het feit dat de moord/doodslag plaatsvond in de context van sekswerk expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?

5. *[indien dit niet is genoemd in antwoord op 1]* Zou u de sekswerk-context in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?
4. *[variant A]* Stel dat de casus iets verandert in de zin dat meneer L een afspraak had om zijn haar te laten knippen. Zou u nu een andere straf(eis) vragen/opleggen? Zo ja, waarom?

Bijlage V. Coderingsschema vignetten

Voorvraag

- 1) Inschatting aantal zaken (poging) moord doodslag als OvJ/rechter ... [*aantal zaken noteren of 'missing/onduidelijk'*]

Vignet 1 [*wordt eerst gelezen door respondent*]

- 2) Zou u op basis van dit scenario kunnen proberen een straf(eis) te formuleren? Wat neemt u van deze casus allemaal mee in de motivering van uw straf(eis)?
 - a) Kwalificatie en straf(eis) noteren [*of missing*]
 - b) Spontaan noemen 'femicide' (of synoniem)?
 - *Ja, gelijk na lezing vignet*
 - *Ja, na doorvraag*
 - *Nee*
 - c) Spontaan benoemen (aanwezige) gendergerelateerde kenmerken?
 - a. *Ja, gelijk na lezing vignet*
 - b. *Ja, na doorvraag*
 - c. *Nee*
 - d) Invloed kenmerk op straf?
 - a. *Strafverzwarend*
 - b. *Strafverminderend*
 - c. *Geen invloed*
 - d. *Missing / onduidelijk*
- 3) [*Indien niet spontaan genoemd*] Zou u:
 - a. de 'kale' relatie tussen Y en X (vignet 1A/1B)
 - b. het voorafgaand geweld tussen Y en X (vignet 1B)
 - c. de voormalige relatie tussen Y en X (vignet 2A/1B)
 - d. de meldingen van intimidatie en het ongewenst contact (vignet 2B)
 - e. het haatmotief (vignet 3B)
 - f. het feit dat K ook sekswerk verricht (vignet 4A/4B)
 - g. de context van sekswerk (vignet 4B)

.... expliciet opnemen in de motivering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?

 - a) *Ja, want ... [antwoorden noteren]*
 - b) *Nee, want [antwoorden noteren]*
 - c) *Missing / onduidelijk*
- 4) [*Indien niet expliciet duidelijk geworden*] Zou u:
 - a. de 'kale' relatie tussen Y en X (vignet 1A/vignet 1B)

- b. de gewelddadige relatie tussen Y en X (vignet 1B)
- c. de voormalige relatie tussen Y en X (vignet 2A/2B)
- d. de meldingen van intimidatie en ongewenst contact (vignet 2B)
- e. het haatmotief (vignet 3B)
- f. het feit dat K ook sekswerk verricht (vignet 4A/4B)
- g. de context van sekswerk (vignet 4B)

.... in strafverzwarende zin meenemen? Waarom (niet)?

- h. *Ja, want [antwoorden noteren]*
- i. *Nee, want ... [antwoorden noteren]*
- j. *Missing / onduidelijk*

5) Invloed *cue variatie*

- a. Werkt strafverzwarend, want ... *[antwoorden noteren]*
- b. Werkt strafverminderend, want ... *[antwoorden noteren]*
- c. Zelfde strafeis / geen invloed, want ... *[antwoorden noteren]*

Vignet 2 *[wordt eerst gelezen door respondent]*

[herhaling stappen 1 t/m 5]

Afsluiting

- 1) *[indien niet spontaan 'femicide' of synoniem genoemd]* Zou u het woord 'femicide' of een synoniem gebruiken in de formulering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
 - a. *Ja, want [reden noteren]*
 - b. *Nee, want ... [reden noteren]*
 - c. *Missing/onduidelijk*

- 2) *[indien respondent wel specifiek het woord 'femicide' of synoniem heeft genoemd in zijn/haar straf(eis)]* U gebruikte specifiek het woord 'femicide' (of synoniem) in de formulering van uw straf(eis). Kunt u uitleggen waarom? *[reden noteren of 'missing']*

Bijlage VI Schematisch overzicht belangrijkste bevindingen vignettenstudie

Vignet	Respondent	Kwalificatie + straf(eis) in reactie op vignet	Spontaan gebruik term 'femicide' in reactie op vignet	Gebruik 'femicide' ter zitting	Spontaan noemen gendergerelateerde kenmerken in reactie op vignet (kenmerk + invloed)	Gendergerelateerd kenmerk op navraag (kenmerk + invloed)	Invloed <i>cue variatie</i>
1A (intieme partner, zonder huiselijk geweld)	Officier 4	Doodslag; 9-11 jaar [indien toerekeningsvatbaar]	Ja [na doorvraag]	Nee [tenzij aanwijzingen eerder huiselijk geweld]	Nee	Ja, zou relatie in strafverzwarende zin meenemen	Ja, zou meldingen huiselijk geweld in strafverzwarende zin meenemen [zou nu ook femicide noemen in requisitoir]
	Rechter 1	Doodslag; 9-10 jaar	Ja [na lezing vignet]	Ja	Ja, noemt relatie spontaan in strafverzwarende zin		Nee, meldingen huiselijk geweld geen invloed, vanwege beperkte informatie [wel meldingen, geen opvolging; bij extra info mogelijk wel relevant voor preventieve maatregelen]
	Rechter 4	Geen duidelijke kwalificatie; 10-12 jaar [indien toerekeningsvatbaar]	Ja [na lezing vignet]	Onduidelijk / missing	Ja, noemt relatie spontaan en [op navraag] in strafverzwarende zin		Nee, meldingen huiselijk geweld geen invloed, want geen veroordelingen.

1B (intieme partner, met huiselijk geweld (HG))	Officier 1	Doodslag; 10-12 jaar	Nee	Nee <i>[tenzij motief in 'genderrolpatronen']</i>	Ja, noemt relatie en huiselijk geweld spontaan, maar geen invloed op straf, want 'te weinig context' <i>[bij veroordelingen wel strafverzwarend]</i>	Onduidelijk/missin g	Nee, afwezigheid huiselijk geweld geen invloed, want eerdere meldingen ook geen invloed.
	Officier 3	Indien doodslag 14-16 jaar; indien moord 18-20 jaar	Ja <i>[na doorvraag]</i>	Ja	Ja, noemt huiselijk geweld spontaan in strafverzwarende zin, maar nuanceert later dat het geen veroordelingen zijn, dus 'maakt het weinig uit'.	Ja, zou ook relatie meenemen <i>[want dat maakt het femicide];</i> lijkt te suggereren dat dit strafverzwarend werkt <i>['zou vroeger strafverminderend zijn, nu bijna strafverzwarend']</i>	Nee, afwezigheid huiselijk geweld geen invloed, want eerder ook geen veroordelingen <i>[Ze ziet het nog steeds als femicidezaak (want partners)]</i>
	Rechter 2	Doodslag; 10-12 jaar	Nee	Ja	Ja, noemt huiselijk geweld spontaan, maar geen invloed op straf, want te weinig context	Nee, relaties 'altijd lastig', maar niet per se dat je dan meer straf zou moeten krijgen	Nee, afwezigheid huiselijk geweld geen invloed, want eerdere meldingen ook geen invloed <i>[enkel wanneer buitengewoon aannemelijk is dat HG is voorgevallen]</i>
2A (ex-partner zonder belaging)	Officier 1	Moord; zeker 15 jaar <i>[indien toerekeningsvatbaar]</i>	Ja <i>[na lezing vignet]</i>	Ja	Ja, noemt relatiebreuk spontaan, want draagt bij aan kwalificatie 'moord' (en in die	Nee, zou 'kale' ex-relatie niet in strafverzwarende zin meenemen	Ja, voorafgaande belaging is strafverzwarend, want slachtoffer heeft naar laatste

					zin strafverzwarend)		stuk van leven gehad.
	Officier 5	Doodslag; 14 jaar	Ja <i>[na doorvraag]</i>	Nee	Ja, noemt ‘zij is van mij’ motief en ‘femicide’ in strafverzwarende zin <i>[tenzij van beide kanten ‘toxische relatie’]</i>	Ja, zou ‘kale’ ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen <i>[tenzij oorzaak geheel ‘materieel’ was]</i>	Ja, voorafgaande belaging is strafverzwarend, omdat ‘slachtofferschap nog heftiger is’
	Rechter 3	Geen duidelijke kwalificatie; 12-15 jaar	Ja <i>[na doorvraag]</i>	Ja	Nee	Ja, zou ‘kale’ ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen	Nee, voorafgaande belaging niet van invloed op strafmaat, want nu staat levensdelict centraal. <i>[zou rapportage met belagingsgeschieden is wel meenemen i.v.m. Tbs]</i>
2B (ex-partner met belaging)	Officier 2	Doodslag; 10-12 jaar	Ja <i>[na lezing vignet]</i>	Ja	Ja, noemt ex-relatie en belaging spontaan in strafverzwarende zin	Ja, zou ‘kale’ ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen (want maakt het een ‘persoonlijk delict’)	Ja, afwezigheid belaging neemt femicide-aspect (deels) weg en werkt strafverminderend.
	Rechter 1	Doodslag; 9-10 jaar	Nee	Ja	Ja, noemt belaging spontaan in strafverzwarende zin, want maakt omstandigheden ‘heftiger’	Ja, zou ‘kale’ ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen, want ‘heftiger’ dan vreemde	Ja, afwezigheid belaging werkt strafverminderend

	Rechter 5	Geen duidelijke kwalificatie; 8-10 jaar	Ja <i>[na lezing vignet]</i>	Nee	Ja, noemt belaging spontaan in strafverzwarende zin	Ja, zou 'kale' ex-relatie in strafverzwarende zin meenemen maar vooral i.c.m. eerdere intimidatie	Ja, afwezigheid belaging werkt strafverminderend
3A (vreemde zonder haatmotief)	Officier 2	Doodslag; 10-12 jaar <i>[indien toerekeningsvatbaar]</i>	Nee	Nee	Nee (n.v.t.)		Ja, aanwezigheid haatmotief verandert kwalificatie in moord (en daarmee ook hogere strafeis)
	Officier 6	Doodslag; 12-14 jaar <i>[indien verminderd toerekeningsvatbaar]</i>	Nee	Onduidelijk / missing bij scenario zonder haatmotief <i>[maar zou bij haatmotief expliciet femicide noemen]</i>	Nee (n.v.t.)		Ja, aanwezigheid haatmotief verandert kwalificatie in moord (en daarmee hogere strafeis) <i>[zou nu ook expliciet femicide noemen]</i>
	Rechter 2	Doodslag; 12-15 jaar <i>[indien toerekeningsvatbaar]</i>	Nee	Onduidelijk / missing bij scenario zonder haatmotief <i>[maar zou bij haatmotief expliciet femicide noemen]</i>	Nee (n.v.t.)		Ja, haatmotief zorgt er voor dat een Tbs-maatregel in beeld komt. Is indicatief voor een stoornis. <i>[zou nu ook expliciet femicide noemen]</i>
3B (vreemde met haatmotief)	Officier 5	Moord; 22 jaar	Ja <i>[na doorvraag]</i>	Onduidelijk / missing	Ja, noemt haatmotief spontaan; zorgt voor kwalificatie moord en werkt strafverzwarend		Nee, afwezigheid haatmotief geen invloed, want dan eveneens hogere eis wegens geen tekst en uitleg geven.
	Rechter 4	Geen duidelijke kwalificatie; 15-20	Nee	Onduidelijk / missing	Ja, noemt haatmotief		Nee, afwezigheid haatmotief geen

		jaar [indien toerekeningsvatbaar]			spontaan als aanwijzing voor stoornis; bij geen stoornis sowieso grond voor strafverzwaring		invloed, want neemt in dat geval ‘geen enkele verantwoordelijkheid’
	Officier 7	Doodslag; 15 jaar [indien toerekeningsvatbaar]	Nee	Ja	Ja, noemt haatmotief spontaan in strafverzwarende zin		Ja, afwezigheid haatmotief werkt iets strafverminderend
4A (sekswerker context kappersbezoek)	Officier 3	Indien doodslag 14-16 jaar; indien moord 18-20 jaar	Nee	Nee	Ja, noemt sekswerk en baan als thuiskapper, maar geen invloed op straf, want ‘formeel absoluut niet relevant’	Nee, zou sekswerk niet in requisitoir benoemen	Nee, context sekswerk zou voor strafhoogte niet uitmaken [zou het ook geen femicide maken (want geen ex-partners)]
	Rechter 5	Geen duidelijke kwalificatie; 6-10 jaar	Nee	Onduidelijk / missing	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Nee, zou sekswerk niet benoemen, want onduidelijk of verdachte delict pleegt wegens sekswerk of kappersbezoek	Ja, context sekswerk werkt waarschijnlijk strafverhogend, want sekswerker stelt zich kwetsbaar op en is mogelijk misbruik van gemaakt.
	Officier 7	Doodslag; 15 jaar	Nee	Ja	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Nee, zou sekswerk niet benoemen, tenzij dit oorzaak of relevante context is geweest.	Ja, context sekswerk werkt strafverhogend, want sekswerk is kwetsbaar en dan is hier misbruik van gemaakt.

4B (sekswerker context sekswerk)	Officier 4	Geen duidelijke kwalificatie; geen expliciete strafeis genoemd.	Nee	Nee (tenzij extra kenmerken)	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Ja, zou context sekswerk noemen, maar enkel indien tevens van minachting of motief blijkt; dan mogelijk moord en/of strafverzwarend <i>[bij zwijgen op basis van uiterlijke verschijningsvorm]</i>	Nee, afwezigheid context sekswerk geen invloed, want mogelijk wist klant helemaal niet van sekswerk.
	Officier 6	Doodslag; 12-14 jaar	Nee	Nee (tenzij extra kenmerken)	Nee, noemt sekswerk niet spontaan.	Ja, zou context sekswerk wel noemen want in die context gebeurd, maar werkt niet strafverzwarend	Nee, afwezigheid context sekswerk geen invloed, want aard werk is niet relevant.
	Rechter 3	Geen duidelijke kwalificatie 4 jaar + Tbs <i>[indien verminderd toerekeningsvatbaar]</i> anders 10-15 jaar	Ja <i>[na lezing vignet]</i>	Ja	Nee, noemt sekswerk niet spontaan	Ja, zou context sekswerk wel noemen, vanwege context waarin levensdelict is gebeurd en kwetsbaar beroep, maar werkt niet strafverzwarend	Nee, afwezigheid context sekswerk geen invloed, want ook als context wel aanwezig was geen strafverzwaring.

Bijlage VII Interviewprotocol officieren en rechters

Vignet- en interviewprotocol levensdelicten (vignet met instructies)

Geïnterviewde bedanken voor deelname.

Vanuit de Universiteit Maastricht zijn we momenteel bezig met een onderzoek naar levensdelicten en strafmotivering. In het kader van dit onderzoek zullen we experts vanuit onder andere de politie, het OM, de zittende magistratuur en hoogleraren strafrecht interviewen.

Enkele interviews – waaronder deze – beginnen echter met een korte vignetstudie. U krijgt twee korte verhalen te lezen, waarna u wordt gevraagd hier op te reageren. Pas daarna beginnen we met het interview. Het doel van deze vignetstudie is om nog meer inzicht te bieden in de manier waarop OvJ en rechters beslissingen maken in strafzaken betreffende levensdelicten, zonder de geïnterviewden van te voren te beïnvloeden met de daaropvolgende interviewvragen.

Vragen of hij/zij bezwaar heeft tegen het maken van opnames. Benadruk dat deze enkel zijn om de uitwerking van de interviews te vergemakkelijken. Na uitwerking worden de opnames gewist.

De antwoorden in het rapport blijven anoniem, maar er zal wel een lijst worden opgenomen met daarin de functies van de geïnterviewden (mits niet herleidbaar tot persoon).

De vignetstudie plus het interview duurt ongeveer 60-90 minuten. De geïnterviewde ontvangt na afloop van het gesprek een transcript, en mag suggesties doen ter aanvulling/verbetering.

Deel 1. Vignetstudie

Voordat wij met de vignetstudie beginnen wil ik u eerst vragen naar uw persoonlijke ervaringen met strafzaken betreffende levensdelicten. We doelen hierbij op (pogingen) moord- en doodslag.

- 1) In hoeverre heeft u in uw hoedanigheid als OvJ/rechter te maken gehad met dergelijke zaken?
Kunt u een grove inschatting maken van het aantal zaken dat u heeft vervolgd / berecht?

Dan gaan we nu over naar de vignetstudie.... Ik laat u nu het eerste vignet zien. Neemt u rustig de tijd om dit door te lezen, dan zal ik u daarna enkele vragen hierover stellen.

Geef de geïnterviewde de tekst van het eerste vignet (versie A) en geef hem/haar rustig de tijd om dit door te lezen. Als het een face-to-face interview betreft, bied het vignet op papier aan; als het een online interview betreft, deel dan je scherm met daarop enkel de tekst van het vignet (niet de vragen!).

Stel vervolgens de vragen die worden genoemd onder de betreffende scenario's in het andere document ['vignetten ten behoeve van interviews'].

Hierna zelfde voor versie B.

[....]

U zult inmiddels wel in de gaten hebben dat ons onderzoek zich niet richt op levensdelicten in het algemeen, maar dat we ons specifiek richten op zaken die kunnen worden gezien als femicide. Hier heb ik nog een vraag over:

- 3) *[indien respondent niet specifiek het woord 'femicide' of synoniem heeft genoemd in zijn/haar straf(eis)]* Zou u het woord 'femicide' of een synoniem gebruiken in de formulering van uw straf(eis)? Waarom (niet)?
- 4) *[indien respondent wel specifiek het woord 'femicide' of synoniem heeft genoemd in zijn/haar straf(eis)]* U gebruikte specifiek het woord 'femicide' (of synoniem) in de formulering van uw straf(eis). Kunt u uitleggen waarom (het is immers geen juridisch concept)?

Veel dank! Dit was de vignettenstudie... Dan gaan we nu over naar het interviewgedeelte...

Mogelijk is een vraag niet op u van toepassing of kunt u deze niet beantwoorden. Geef dit gerust aan, dat is geen probleem. Verder zijn bepaalde vragen facultatief (ook met het oog op de tijd)

Deel I. Vragen met betrekking tot afbakening femicide in de praktijk

In dit eerste deel proberen we te achterhalen hoe u en uw collega's femicide definiëren. Verderop in het interview zullen we uitleggen wat in het project precies wordt begrepen onder 'femicide'. Maar eerst zouden we graag van u horen wat u hieronder begrijpt.

- 1) Hoe zou u femicide definiëren? *[eerst geïnterviewde spontaan laten reageren, daarna doorvragen]*
 - a. Valt hier moord/doodslag op een (ex)partner automatisch onder? Waarom of wanneer wel/niet?
 - b. Valt hier moord/doodslag op een familielid automatisch onder? Waarom of wanneer wel/niet?
 - c. In hoeverre vallen hier ook zaken van moord/doodslag onder waarbij slachtoffer en pleger geen (familie)relatie hadden (bijv. bekenden, onbekenden)? Waarom(niet) en wanneer wel/niet?
 - d. Zijn er specifieke omstandigheden die maken dat een moord/doodslag wat u betreft onder de noemer 'femicide' valt? *[Laat geïnterviewde eerst spontaan reageren en loop daarna onderstaande lijst af. Vraag of de specifieke omstandigheid voor de geïnterviewde maakt dat een zaak valt onder femicide. De UNODC definitie hanteert volgende aspecten. Maken deze kenmerken dat een zaak als een femicidezaak kan worden gezien? Waarom wel/niet? NB. Loop dit relatief snel na om niet teveel tijd kwijt te zijn]*
 - i. Het slachtoffer heeft in het verleden te maken gehad met fysiek, seksueel, of psychisch geweld/harassment door de pleger.
 - i. Het slachtoffer was een slachtoffer van een vorm van uitbuiting, bijvoorbeeld in de context van mensenhandel, door gedwongen arbeid of slavernij
 - ii. Het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid.
 - iii. Het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie.
 - iv. Er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en/of na afloop van de moord/doodslag.
 - v. De moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer.
 - ii. Het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten.
 - vi. De moord/doodslag bestond uit een gendergerelateerd haatmisdrijf, dat wil zeggen, de pleger(s) kozen het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen.

- vii. *Andere omstandigheden? Bijv. afhankelijkheidsrelatie? Relatie gekenmerkt door financieel geweld of coercive control? Voorafgaande stalking/belaging? Eergerelateerde context? Zwangerschap?*
 - e. Valt hier ook moord/doodslag op een transgender vrouw of een persoon die zich naar buiten toe uit als een vrouw onder? Waarom wel/niet?
 - f. Valt hier wat u betreft ook (poging) dood door schuld of mishandeling de dood ten gevolg onder? Waarom wel/niet?
 - g. Zijn er ook contra-indicaties, dat wil zeggen omstandigheden, waardoor een zaak die je op het eerste oog als femicide zou kunnen zien, dat toch niet is? *[bijv. een vrouw wordt toevallig slachtoffer; geslacht is inwisselbaar]*.
- 2) In hoeverre kunnen alleen mannen pleger zijn van femicide? Waarom wel/niet?

Deel II. Vragen met betrekking tot ervaringen met femicidezaken in de praktijk

In dit deel willen we inventariseren welke ervaringen u heeft gehad met femicidezaken in de praktijk. In dit onderzoek definiëren wij femicide als:

- iv. een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict (dus moord/doodslag, inclusief pogingen);
- v. gepleegd jegens een meisje of vrouw (inclusief transgenders etc.);
- vi. waar een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol in speelt.

Bij gendergerelateerde kenmerken kunt u denken aan: *[eventueel lijst laten zien, want het zijn er veel]*

- i. (voormalige) intieme of familierelatie tussen dader en slachtoffer;
- ii. (seksueel) geweld onmiddellijk voorafgaand aan de moord;
- iii. voorafgaande gewelddadige relatie tussen dader en slachtoffer;
- iv. psychisch (coercive control) geweld;
- v. eergerelateerd geweld;
- vi. uitingen/indicaties van haat voorafgaand aan de moord (haatmotief);
- vii. context van uitbuiting/mensenhandel;
- viii. afhankelijkheidsrelaties/ongelijke machtsverhoudingen;
- ix. feit dat slachtoffer werkzaam is in de seksindustrie;
- x. feit dat slachtoffer zwanger is;
- xi. gijzeling/wederrechtelijke vrijheidsberoving voorafgaand aan moord;
- xii. achterlaten van het lichaam op een openbare plek;
- xiii. verminking van het lichaam van het slachtoffer
- xiv. eventueel andere kenmerken

Opsporing

- 1) *[Enkel voor de OvJ]* In hoeverre heeft u tijdens de opsporing/vervolgning van die zaken op enige manier aandacht besteed aan het feit dat deze als vorm van femicide kunnen worden beschouwd?
- i. Bijvoorbeeld door de hulpverlening aan overlevenden/nabestaanden of het opsporingsonderzoek (extra) op bepaalde bijzondere kenmerken te richten? Zo ja, welke kenmerken dan?
 - ii. Op andere wijze, namelijk...

- 2) In welke mate worden – in uw ervaring – bovengenoemde gendergerelateerde kenmerken die belangrijk zijn voor de “kwalificatie” femicide voldoende herkend, erkend en meegenomen in het opsporingsonderzoek? Zijn er nog andere kenmerken relevant?
- 3) In hoeverre zijn er bepaalde gendergerelateerde (femicide) kenmerken waar – naar uw ervaring – tijdens het opsporingsonderzoek onvoldoende aandacht voor bestaat?
- 4) In hoeverre worden – in uw ervaring – eerdergenoemde kenmerken ook goed geregistreerd in het strafdossier? Zo niet, op welke vlakken signaleert u lacunes op dit gebied?

Vervolg / berechting

- 1) In hoeverre bent u tijdens het werk wel eens in aanraking gekomen met een moord- / doodslag zaken die zouden kunnen worden gezien als femicide?
 - a. Zo ja, wat voor soort zaken betreft het dan (vooral)? [bijv. ex-partners; familieleden; misogynistisch motief]
- 1) In hoeverre heeft u bovengenoemde gendergerelateerde (femicide) kenmerken ook wel meegenomen in de bewijsvoering van moord- / doodslag zaken?
 - a. Heeft u deze kenmerken bijvoorbeeld juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, welke en hoe?
 - b. Heeft u deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte raad’? Zo ja, welke en hoe?
- 2) Worden dergelijke femicide-aspecten ook wel door (andere) rechters of officieren van justitie meegenomen in de bewijsvoering van ‘opzet’ en/of ‘voorbedachte raad’? Zo ja, op welke wijze?
- 3) **[FACULTATIEF]** *[NB. Deze enkel indien voldoende tijd over en geïnterviewde akkoord] In hoeverre kunnen – volgens u – onder het huidige juridische kader dergelijke gendergerelateerde (femicide) kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘opzet’ of ‘voorbedachte raad’ in moordzaken?*
 - i. *(Huiselijk) geweld dat onmiddellijk voorafgaat vooraf gaat aan de moord/doodslag kan bijvoorbeeld bijdragen aan de conclusie dat sprake was van (voorwaardelijk) opzet op de dood. Maar kan dit nog verder worden ‘opgerekt’, door bijvoorbeeld ook een voorafgaand patroon van (escalerend) huiselijk geweld tussen de pleger en het slachtoffer een rol te geven bij de bewezenverklaring van opzet op de dood van het slachtoffer? Is dat volgens u nog verenigbaar met het recht?*
 - ii. *Is er volgens u een rol weggelegd voor het meewegen van een voorafgaand patroon van (escalerend) huiselijk geweld tussen pleger en slachtoffer in de vaststelling van ‘voorbedachte raad’? Zou je bijvoorbeeld in het scenario waarin verdachte het slachtoffer al eerder probeerde te wurgen of neer te steken – maar dit liep door puur geluk goed af – een indicator kunnen zien van een ‘te nemen of genomen besluit’ wanneer hij zijn partner tijdens een nieuw incident wel doodt?*
 - iii. *Wat zou volgens u de rol van eerdere (doods)bedreigingen kunnen zijn in dit soort zaken? In ‘reguliere’ moordzaken kan een doodsbedreiging voorafgaand aan de fatale handeling een indicator zijn van een ‘te nemen of genomen besluit’. Maar wat nu als de relatie tussen betrokkenen juist mede gekenmerkt werd door ernstige bedreigingen (die eerder nooit materialiseerden)?*
- 5) Heeft u bepaalde eerdergenoemde gendergerelateerde motieven of femicide-aspecten ook wel expliciet meegenomen in de straf(eis) in moord- / doodslag zaken?
 - a. Neemt u gendergerelateerde motieven of femicide-aspecten expliciet in strafverzwarende of juist strafverminderende zin mee? Zo ja, welke wel/niet? En waarom (niet)?
- 6) Hoe verhoudt – naar uw ervaring – de straf(eis) in ‘femicidezaken’ zich tot de straf(eis) in ‘reguliere’ zaken van (poging) moord en doodslag?
- 7) Weet u in hoeverre andere OvJ/rechters bovengenoemde gendergerelateerde (femicide) kenmerken meenemen in de straf(eis) in moord/doodslagzaken? Worden zij in

strafverzwarende of strafverminderende zin meegenomen? Zo ja, welke kenmerken wel/niet? En waarom wel/niet

- 4) In hoeverre wordt door uw organisatie speciaal beleid geformuleerd op het gebied van femicide? Als er beleid is, wat houdt dat in?
- 5) In hoeverre zou femicide anders dan nu moeten worden behandeld in de rechtspraak? Wordt femicide of worden gendergerelateerde kenmerken binnen de strafrechtspraak voldoende herkend en erkend? Zo niet, waar signaleert u nog lacunes? Of wordt er juist teveel aandacht aan geschonken?

[FACULTATIEF]

Deel III. Vragen met betrekking tot recent en toekomstig beleid en wetgeving

In dit derde tweede deel willen we inventariseren of bepaalde (recente en toekomstige) beleids- of wetwijzigingen volgens geïnterviewde nuttig zijn in de strijd tegen femicide. Dit gedeelte van het interview is facultatief. Indien er geen tijd meer is of u om andere reden wenst te stoppen, dan kan dit. U kunt er ook voor kiezen slechts enkele vragen – die voor u interessant zijn – te beantwoorden.

- 1) Bepaalde vormen van femicide en bepaalde ‘voorspellers’ van femicide worden in de nabije toekomst reeds ‘gedekt’ door nationale wet- en regelgeving. Denk bijvoorbeeld aan het voorgestelde artikel 44bis Sr, waarbij de maximale vrijheidsstraf met een derde kan worden verhoogd, indien het strafbare feit wordt gepleegd met een discriminatoir oogmerk. Hieronder valt ook discriminatie op basis van geslacht. Of denk aan het wetsvoorstel om psychisch geweld (met name ‘dwingende controle’ of *coercive control*) strafbaar te stellen.
 - a. Wordt femicide volgens u voldoende ‘gedekt’ door onder andere deze recente/toekomstige wetwijzigingen of is er behoefte aan extra regelgeving op dit vlak? Waarom wel/niet?
 - b. Vindt u dat een man die zijn vrouw doodt tijdens een heftige ruzie automatisch ‘bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt’ dat dit een gedraging betreft die haat jegens vrouwen *als groep* tot uitdrukking kan brengen (art. 44bis Sr)?
 - c. In artikel 304 Sr is een strafverzwarringsgrond opgenomen (+1/3 GS) wanneer iemand een familielid/levensgezel/andere naaste mishandelt... Deze strafverzwaring werd nodig geacht, vanwege de ‘piëteit’ die personen tegenover naasten worden geacht te tonen. Zou een vergelijkbare redenering (plus strafverzwaring) misschien ook moeten gelden in femicidezaken?
 - d. In de Tweede Kamer wordt momenteel nagedacht over de mogelijkheid om doodslag met voorafgaand (huiselijk) geweld te sanctioneren met een (maximale) levenslange gevangenisstraf. Hoe denkt u hierover?
- 2) In bepaalde buitenlandse landen wordt femicide apart strafbaar gesteld. Acht u aparte strafbaarstelling van femicide in Nederland wenselijk? Waarom wel/niet? Welke argumenten pro en contra spelen een rol in het al dan niet invoeren van een aparte strafbaarstelling?
- 3) In bepaalde buitenlandse landen wordt femicide of worden bepaalde gendergerelateerde kenmerken als (wettelijke) strafverzwarringsgrond gehanteerd. Acht u dit ook in Nederland wenselijk? Waarom wel/niet? Welke argumenten pro en contra spelen een rol in het al dan niet invoeren van een (wettelijke) strafverzwarringsgrond?
- 4) In bepaalde buitenlandse landen worden bepaalde relevante kenmerken in strafverzwarende zin meegenomen (bijvoorbeeld doodslag als gevolg van huiselijk geweld), maar dan op een genderneutrale manier (dus ook bij een mannelijk slachtoffer zorgen ze voor strafverzwaring). Acht u dit in Nederland wenselijk? Waarom wel/niet? Welke argumenten pro en contra spelen

een rol in het al dan niet invoeren van genderneutrale strafverzwarende (femicide) kenmerken?

- 5) Hoe zou volgens u de strafrechtelijke aanpak van femicide eventueel nog verder kunnen worden verbeterd (voorzover niet reeds besproken)? Zowel op het vlak van de praktijk als wet- en regelgeving? Eventueel ook op het vlak van alternatieven voor het strafrecht of preventie?

Afsluiting

Dit was het interview.

Vragen of hij/zij er bezwaar tegen heeft dat wij eventueel nog contact opnemen, indien er bij het uitwerken van de interviews nog onduidelijkheden zijn.

Heeft u misschien nog vragen of opmerkingen?

Nogmaals hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage VIII. Coderingschema interviews

Deel I. Vragen met betrekking tot afbakening femicide in de praktijk

- 3) Spontane afbakening femicide:
 - a. *Op basis van gendergerelateerde kenmerken*
 - b. *Op basis van (ex)relatie plus gendergerelateerde kenmerken*
 - c. *Op basis van (ex)relatie / afhankelijkheidsrelatie*
- 4) Nadere afbakening aan de hand van relatie dader / slachtoffer:
 - a. *Moord/doodslag op (ex)partner automatisch*
 - b. *Moord/doodslag op (ex)partner plus gendergerelateerde kenmerken*
 - c. *Moord/doodslag op familie automatisch*
 - d. *Moord/doodslag op familie plus gendergerelateerde kenmerken*
 - e. *Moord/doodslag op (on)bekenden plus gendergerelateerde kenmerken*
- 5) Nadere afbakening aan de hand van gendergerelateerde kenmerken
 - a. Verleden van geweld door pleger
 - i. *wel kenmerk femicide > wel*
 - ii. *in beginsel wel kenmerk femicide, tenzij... > wel*
 - iii. *geen kenmerk femicide > niet*
 - iv. *in beginsel geen kenmerk femicide, tenzij... > niet*
 - v. *missing/onduidelijk*
 - b. Context van uitbuiting
 - i. *wel kenmerk femicide > wel*
 - ii. *etc.*
 - c. *Voorafgaande gijzeling*
 - d. *Werkzaam in seksindustrie*
 - e. *Voorafgaand seksueel geweld*
 - f. *Verminking lichaam*
 - g. *Achterlating lichaam openbare plek*
 - h. *Haatmotief*
 - i. *Eergerelateerd*
 - j. *Overige, namelijk... [alle antwoorden opschrijven]*
- 6) Nadere afbakening aan de hand van ...
 - a. Transgender vrouwen
 - i. *Vallen onder femicide (want...)*
 - ii. *Vallen niet onder femicide (want...)*
 - iii. *Missing/onduidelijk*
 - b. Dood door schuld
 - i. *Valt onder femicide (want...)*
 - ii. *Etc. ...*
 - c. *Mishandeling dood ten gevolge*
 - d. *Andere dan mannelijke plegers*
 - e. *Contra-indicaties ... [alle antwoorden noteren]*

Deel II. Vragen met betrekking tot ervaringen met femicidezaken in de praktijk

Opsporing

- 8) Extra aandacht aan femicide/gendergerelateerde kenmerken tijdens opsporing (+ hoe)?

- a. *Wel extra aandacht, namelijk...*
 - b. *Geen extra aandacht, want...*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 9) (H)erkenning gendergerelateerde kenmerken tijdens opsporingsonderzoek
- a. *Voldoende (h)erkenning*
 - b. *Onvoldoende (h)erkenning.. [noteren welke kenmerken onvoldoende]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 10) Andere kenmerken relevant? ... *[alle antwoorden noteren]*
- 11) Goede registratie gendergerelateerde kenmerken
- a. *Goede registratie*
 - b. *Geen goede registratie... [noteren welke kenmerken onvoldoende]*
 - c. *Geen zicht op*
 - d. *Missing/onduidelijk*

Vervolg / berechting

- 2) Hoeveel 'femicide'-zaken tijdens werk respondent? ... *[inschatting aantal noteren + type zaak meest]*
- 3) Bijdrage gendergerelateerde (femicide) kenmerken aan bewijsvoering:
- a. 'opzet'
 - i. *Kunnen bijdragen aan opzet ... [noteren welke kenmerken + hoe]*
 - ii. *Kunnen niet bijdragen aan opzet*
 - iii. *Missing/onduidelijk*
 - b. 'voorbedachte raad'
 - i. *Kunnen bijdragen aan voorbedachte raad.. [noteren welke + hoe]*
 - ii. *Kunnen niet bijdragen aan voorbedachte raad*
 - iii. *Missing/onduidelijk*
- 4) *[facultatief]* Rol patroon (escalerend) huiselijk geweld in vaststelling voorbedachte raad
- a. *Kunnen worden gebruikt voor vaststelling voorbedachte raad, want...*
 - b. *Kunnen niet worden gebruikt voor vaststelling voorbedachte raad, want...*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 5) *[facultatief]* Rol eerdere (doods)bedreigingen in vaststelling voorbedachte raad
- a. *Kunnen worden gebruikt voor vaststelling voorbedachte raad, want...*
 - b. *Kunnen niet worden gebruikt voor vaststelling voorbedachte raad, want...*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 12) Rol gendergerelateerde motieven in straf(eis)
- a. *Strafverzwarend ...[noteren welke kenmerken + reden]*
 - b. *Geen invloed op straf(eis)... [noteren welke kenmerken + reden]*
 - c. *Strafverminderend... [noteren welke kenmerken + reden]*
 - d. *Missing/onduidelijk*
- 13) Verhouding straf(eis) in 'femicidezaken' versus 'reguliere' zaken
- a. *Gemiddelde straf is hoger ... [eventuele toelichting noteren]*
 - b. *Geen verschil... [eventuele toelichting noteren]*
 - c. *Gemiddelde straf is lager, want... [eventuele toelichting noteren]*
 - d. *Missing/onduidelijk*
- 6) Speciaal beleid op vlak femicide vanuit organisatie respondent
- a. *Wel intern beleid, namelijk... [antwoorden noteren]*
 - b. *Geen intern beleid, want [antwoorden noteren + wat er wel is]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 7) Suggesties voor betere aanpak femicide in rechtspraak... *[alle suggesties noteren]*

Deel III. Vragen met betrekking tot recent en toekomstig beleid en wetgeving .

- 6) Bijdrage artikel 44bis Sr aan tegengaan femicide
 - a. *Geen bijdrage femicide, want ... [noteren antwoorden]*
 - b. *Bijdrage femicide, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Voldoende dekking (met psychisch geweld)*
 - d. *Missing/onduidelijk*
- 7) Bijdrage strafbaarstelling psychisch geweld aan tegengaan femicide
 - a. *Geen bijdrage femicide, want ... [noteren antwoorden]*
 - b. *Bijdrage femicide, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Voldoende dekking (met art. 44bis Sr)*
 - d. *Missing/onduidelijk*
- 8) Is doden vrouw tijdens ruzie uiting van haat jegens vrouwen als groep?
 - a. *Ja, want ...[noteren antwoorden]*
 - b. *Nee, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 9) Invoering analoge toepassing artikel 304 Sr op levensdelicten
 - a. *Wenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - b. *Onwenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 10) Maximale levenslange gevangenisstraf doodslag met voorafgaand huiselijk geweld
 - a. *Wenselijk, want ... [noteren antwoorden]*
 - b. *Onwenselijk, want ... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 11) Introductie aparte strafbaarstelling femicide
 - a. *Wenselijk, want ... [noteren antwoorden]*
 - b. *Onwenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 12) Introductie gendergerelateerde kenmerken als (wettelijke) strafverzwaringsgronden
 - a. *Wenselijk, want ... [noteren antwoorden]*
 - b. *Onwenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 13) Genderneutrale strafverzwaringsgronden
 - a. *Wenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - b. *Onwenselijk, want... [noteren antwoorden]*
 - c. *Missing/onduidelijk*
- 14) Suggesties voor verbetering strafrechtelijke aanpak femicide, alternatieven voor strafrecht, preventie *[alle suggesties noteren]*

Bijlage IX Thematic list for country reports on femicide

The aim of this list is to gather detailed comparative information on how femicide is addressed across different jurisdictions. Within this project, we use a broad definition of femicide:

- 1) the intentional and unlawful killing (including attempted homicide/manslaughter, but not including assault resulting in death)
- 2) of a girl or woman (including transgender women)
- 3) based on a gender-related 'motive' (see research proposal for more information)

It is possible, however, that your country has a different definition of femicide (broader or narrower).

Below you can find a list of topics/themes we are particularly interested in. If a certain topic is not applicable to your country, or if you can't find or don't know the answer, please indicate that as well. Also, if you have information that you deem relevant, which is not included in any of the themes mentioned below, please feel free to provide that information too.

When composing the country report (max. 9 pages), keep the following questions in mind:

Dedicated national legislation/policy and legal definition

1. Does your country have dedicated legislation or policy on femicide (e.g., National Plan of Action, provisions in criminal law, police protocols)?
 - a. If so, please provide name of and reference to this law/policy.
 - b. If so, can you indicate what the law/policy entails and what goals the law/policy pursues (e.g., attention to femicide in education, improved data collection, awareness campaigns, introduction of dedicated criminal provision, introduction of femicide as aggravating circumstance in criminal law, training of legal professionals, etc.)?
 - c. If so, can you indicate when this law/policy came into force?
2. Does your country have a legal definition of femicide (i.e. definition as a distinct concept in a legally binding instrument, such as a law, prosecutorial guideline, etc.)?
 - a. If so, please provide the exact definition in the native language, and also the (official) English translation.
 - b. Could you provide a more detailed explanation of this legal definition, inter alia on matters like:
 - i. Which victims are included in this definition (e.g., also transgender women)?
 - ii. Which offenders are included in this definition (e.g., only males or also females)?

- iii. Is the (former) relationship between victim and offender a constituent element of the definition (e.g., only intimate partner killings or family killings) or does the definition also include other types of gender-related killings? If so, which ones?
 - iv. Are so-called ‘honour killings’ included in the definition?
 - v. Does the definition require a certain subjective motive from the side of the offender (killing a woman, *because* she is a woman; out of hatred for women)?
 - vi. Does the definition also relate to other gender-based motives or aspects (e.g., previous IPV or stalking, victim was exploited prior to the killing)?
 - vii. Which types of killings fall under the definition (e.g., only murder and manslaughter, or also assault resulting in death)?
- 3. What legal or policy rationale underlies the chosen approach to defining and combatting femicide (also if your country has no dedicated law/policy, but there have been debates)?
- 4. What arguments (pro and against) were raised (in political or public debates, but also in academic publications) in relation to your country’s approach to and (if present) legal definition of femicide?
- 5. If femicide is not legally defined in your country, are there any proposed amendments, draft legislation or advocacy efforts to introduce a definition, specific legal provision or policy? Or – if femicide is legally defined – are there any proposed amendments to change the current approach or definition?
 - a. What changes have been proposed, when were they proposed, and what is the reasoning behind them? Who are the main actors or organisations behind these initiatives?
 - b. What is the current status of these efforts, and how has this progressed over time (e.g., key dates, milestones)?

Criminal law and femicide

- 1. How is femicide addressed under criminal law?
 - a. Is it a separate offence? Please elaborate (e.g., constituent elements, higher minimum or maximum penalty in comparison to general homicide, etc.)
 - b. Is femicide qualified as general homicide, but subject to aggravated sentencing through, for instance, a (codified) provision in criminal law, prosecutorial guidelines, based on hate crime provisions/policy? Please elaborate.
 - c. Other? Please elaborate.
- 2. How does femicide relate to your country’s hate crime laws and policy? Is gender, for instance, included as an explicit discriminatory ground in your country, resulting in aggravating sentencing? If so, is the killing of a woman (based on gender-related motives) prosecuted via hate crime laws/polities or through dedicated femicide

laws/provisions? Is there a link between your country's legal approach to hate crimes and femicide?

3. And how does it relate to your country's approach to honour-based violence? Does your country, for instance, have dedicated legal provisions or policy related to honour-based violence? If so, is the killing of a woman (based on honour-based motives) prosecuted via the laws/policy related to honour-based violence or through dedicated femicide laws/policy? Is there a link between your country's legal approach to honour-based violence and femicide?

Grounds for prosecution

1. On what legal grounds or provisions is femicide prosecuted?
2. What are the main evidentiary, legal or procedural obstacles to successfully prosecute femicide cases? By this we mean obstacles regarding the qualification of femicide, femicide as aggravating circumstance, etc. We are not interested in generic difficulties related to homicide/homicidal manslaughter in general.
3. Are there any systemic, cultural or other barriers that hinder successful prosecution of femicide cases? By this we mean obstacles regarding the qualification of femicide, femicide as aggravating circumstance, etc. We are not interested in generic difficulties related to homicide/homicidal manslaughter in general.

Jurisprudence, policy and practice

1. Has there been case law related to femicide?
2. If so, how many femicide cases have there been approximately (please, also indicate the timeframe)? And what was their outcome? Were they, for instance, mostly successful (i.e., led to conviction and correct qualification)?
3. If so, did these decisions help (re)define your country's definition of femicide?
4. Are there known gaps or shortcomings in the judicial handling of femicide cases?

Gender-related motives

In this project we also consider so-called 'gender-related motives'. Gender-related motives may include, for example: killing by a (former) intimate partner; killing by family members or other household members; killing that occur in a specific context or with a certain *modus operandi* (e.g., *victim and offender have a history of physical, sexual or psychological violence or stalking; the victim was previously the victim of exploitation; the victim was held hostage or kidnapped previous to the killing; the victim was a sex worker; the offender sexually abused the victim prior to the killing; the body of the victim was mutilated; the body of the victim was discarded in a public place; the offender had a hate based-motive (he killed the woman out of hatred for women).*

1. Do the abovementioned gender-related motives play a role in criminal justice practice? Are there other relevant motives?
2. How are gender-related motives assessed or weighed during:
 - a. Prosecution?
 - b. Judicial reasoning?(questions of interpretation of legislation, such as questions of whether 'premeditation' or 'criminal intent' can be established; whether the killing can be qualified as 'femicide' rather than homicide)

c. Sentencing?

3. Are such motives addressed in a gender-neutral or gender-specific manner? By this we mean whether gender-related motives are only relevant in cases with female victims or (also) in cases involving male victims? Why has your country opted for a gender-neutral or gender-specific manner?

Barriers and best practices

1. What theoretical or practical gaps or barriers have been identified in the legal response to femicide?
2. Can you describe any best practices in addressing femicide legally (prosecution, legal definition, adjudication) or through policy measures? Who considers this a best practice and why?

Miscellaneous

Are there other relevant aspects related to the approach to femicide in your country that have not been dealt with before? If so, please feel free to share that too.

Bijlage X Overzicht belangrijkste bevindingen rechtsvergelijking

	Juridische definitie 'femicide' (niet strafrecht)	Aparte strafbaarstelling gemicide	Genderspecifieke strafverzwarende omstandigheden	Haatmotief/ discriminatie	Genderneutrale strafverzwarende omstandigheden	Geslacht / gender slachtoffers			Geslacht / gender daders		
						Vrouwen	Mannen	Transgender vrouwen	Vrouwen	Mannen	Andere genders
België (Stop Femicide Wet)											
België (art. 405quater)											
Oostenrijk (§33 StGB)											
Malta (art. 211A 'femicide')											
Spanje (State Strategy to Combat Male Violence)								?			
Spanje (art. 22(4))											
Spanje (art. 23)											
Portugal (art. 131 & 132) (aggravated) homicide											
Portugal (art. 152) (domestic violence resulting in death)											
Cyprus (art. 10A van wet 115(I)/2021 en artikel 11)									?		?

Italië (art. 477-bis Codice Penale)								?			
Italië (art. 575, 576, 577 Codice Penale)											

UNODC kenmerken in nationale wettelijke definitie/strafverzwaren omstandigheden	(Ex)partners	Familie	Eerder geweld door dader	Uitbuiting, mensenhandel	Gijzeling/vrijheidsberoving	Seksindustrie	Voorafgaand seksueel geweld	Verminking lichaam	Achterlatend lichaam op openbare plek	Haatmotief	Eerderreligie / religie	Andere omstandigheden
België (Stop Femicide Wet 2023)												
België (405quater)												
Oostenrijk (§33 StGB)												
Malta (art. 211A)												
Spanje (State Strategy to Combat Male Violence, 2022-2025)												
Spanje (art. 22(4))												
Spanje (art. 23)												
Portugal (art. 132)												
Portugal (art. 152 (domestic violence resulting in death))												
Cyprus (art. 10A wet 115(I)/2021)		?										
Cyprus art. 11 van wet 115(I)/2021)												

Italië (art. 477-bis Codice Penale)												
Italië (art. 576,577 Codice Penale)												

Bijlage XI Overzicht belangrijkste buitenlandse bepalingen per land

De onderstaande vertalingen zijn overgenomen uit de landenrapporten of openbare bronnen.

België

Artikel 4§2 en 3 van de Belgische 'Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen'

(...)

§ 2. Voor de toepassing en uitvoering van deze wet wordt onder "feminicide" verstaan de opzettelijke doding van een vrouw wegens haar gender of de dood van een vrouw ten gevolge van praktijken die schadelijk zijn voor vrouwen, ongeacht of deze opzettelijke doding of de schadelijke praktijken gepleegd werden door een partner, een familielid of een derde. Intieme feminicide, niet-intieme feminicide en indirecte feminicide vertonen de volgende kenmerken:

1° Intieme feminicide is de opzettelijke doding van een vrouw omwille van haar gender, gepleegd door een partner of door een familielid in naam van de cultuur, de gewoonte, de religie, de traditie of de vermeende 'eer' of om andere redenen;

2° Niet-intieme feminicide is de opzettelijke doding van een vrouw door een derde wegens haar gender. Ze wordt:

- ofwel hoofdzakelijk gepleegd in een context van seksuele uitbuiting;
- ofwel hoofdzakelijk gepleegd in een context van mensensmokkel of mensenhandel;
- ofwel hoofdzakelijk gepleegd in een context van seksueel geweld;
- ofwel hoofdzakelijk gepleegd als onderdeel van een continuüm van geweld in verband met een ongelijke machtsverhouding of machtsmisbruik door de dader over het slachtoffer;
- ofwel gepleegd in elke andere context, omwille van het gender van het slachtoffer.

3° Indirecte feminicide is de onopzettelijke doding van een vrouw wegens haar gender, die bestaat uit de dood van een vrouw ten gevolge van praktijken die schadelijk zijn voor vrouwen, of de zelfmoord van een vrouw die het gevolg is van:

- ofwel hoofdzakelijk geweld onder partners of in een familiale context;
- ofwel hoofdzakelijk genitale verminkingen bij vrouwen;
- ofwel het geweld gepleegd door een derde.

§ 3. Gendergerelateerde doding is de doding van een persoon omwille van diens gender, of de dood van een persoon als gevolg van gendergerelateerde praktijken die schadelijk zijn voor deze personen, met uitzondering van de in paragraaf 2 van deze bepaling bedoelde dodingen of overlijdens. Gendergerelateerde dodingen zijn ofwel intiem, ofwel niet-intiem, ofwel indirect, en worden gedefinieerd in overeenstemming met § 2, tweede lid, 1° tot 3°.

artikel 405quater

Wanneer een van de drijfveren van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, ouderschap, zogenaamde geslachtsverandering, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing,

gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst en positie, ongeacht of dit kenmerk daadwerkelijk aanwezig is of slechts vermeend is door de dader]2, zijn de straffen de volgende :

- 1° in de in artikel 393 bedoelde gevallen is de straf levenslange opsluiting;
- 2° in de in de artikelen 398, 399, 405 en 405bis, 1° tot 3°, bedoelde gevallen wordt de in voornoemde artikelen bedoelde maximale gevangenisstraf verdubbeld met een maximum van vijf jaar en de maximale geldboete verdubbeld met een maximum van vijfhonderd euro;
- 3° in de in de artikelen 400, eerste lid, 402 en 405bis, 4°, bedoelde gevallen is de straf opsluiting van vijf jaar tot tien jaar;
- 4° in de in de artikelen 400, tweede lid, 401, eerste lid, 403, 405bis, 5° en 9°, bedoelde gevallen is de straf opsluiting van tien jaar tot vijftien jaar;
- 5° in de in de artikelen 401, tweede lid, 405bis, 6°, 7° en 10°, bedoelde gevallen is de straf opsluiting van vijftien jaar tot twintig jaar;
- 6° in de in de artikelen 404, 405bis, 8° en 11°, bedoelde gevallen is de straf opsluiting van twintig jaar tot dertig jaar.

Cyprus

10A Law 115(I)/2021

(1) Any person who causes the death of a woman by an unlawful act or omission is guilty of the offence of femicide and is liable to imprisonment for life.

For the purposes of this Article, ‘unlawful omission’ shall include culpable negligence in failing to perform a duty, notwithstanding the absence of intent to cause death.

(2) In addition to the aggravating circumstances provided for in Article 11, the court, in determining and imposing the sentence for the offence of femicide, shall take into account as an aggravating factor that the death resulted from:

- (a) the exercise of violence by an intimate partner.
- (b) torture or violence motivated by misogyny.
- (c) the exercise of domestic violence.
- (d) the exercise of violence for reasons of honour
- (e) the exercise of violence on account of religious beliefs.
- (f) the exercise of violence due to sexual orientation or gender identity.
- (g) the commission of the offence of female genital mutilation, pursuant to the provisions of Article 233A of the Criminal Code.
- (h) the exercise of violence for the purpose of or in the context of sexual exploitation and/or trafficking in human beings and/or drug trafficking and/or organized crime.
- (i) the exercise of violence for the purpose at achieving unlawful sexual intercourse.
- (j) the targeted exercise of violence against women in the context of armed conflict.

(3) For the purposes of this Article:

“causing death” has the meaning assigned to that term under the provisions of Article 211 of the Criminal Code, which shall apply mutatis mutandis to the offence of femicide.

“exploitation” and “trafficking in human beings ” have the meaning assigned to those terms by Article 2 of the Prevention and Combating of Trafficking and Exploitation of Persons and the Protection of Victims Law

“intimate partner” means a former or current spouse and/or partner, irrespective of whether that person has shared or shares the same residence with the victim
Provided that, for the purposes of establishing the time of death in relation to the commission of the offence of femicide, the limitations set out in Article 213 of the Criminal Code shall apply *mutatis mutandis*.

Article 11 115(I)/2021

In exercising its powers to determine and impose a sentence for an offence of violence against a woman, the Court shall take into account as aggravating insofar as they do not already constitute elements of the offence, the following circumstances:

- (a) the offence was committed against the victim by a former or current spouse or partner, or a family member, or by a person cohabiting or having cohabited with the victim, or by a person who has abused or exploited a position of authority, trust, or influence;
- (b) the offence or related offences were committed on more than one occasion;
- (c) the offence was committed against a person in a vulnerable situation due to mental or physical disability, or a condition of dependency, or against a woman who was pregnant at the time of the offence or who was under other special circumstances;
- (d) the offence was committed against, or in the presence of, a child, that is, within the child’s visual or auditory range;
- (e) the offence was committed by two (2) or more persons acting together ;
- (f) the offence was preceded or accompanied by extreme violence, coercion, or threat;
- (g) the offence was committed with the use of, or under the threat of, a weapon or other dangerous object;
- (h) the offence resulted in serious harm to the victim;
- (i) the offender had previously been convicted of an offence of the same nature;
- (j) the offence was committed by a public official in the course of his or her duties.

Provided that for the purposes of this paragraph, the term “public official” has the meaning assigned to that term in Article 4 of the Criminal Code.

Italië

Article 576

Life imprisonment shall be imposed if the offense referred to in the preceding article is committed:

- 1° in conjunction with any of the circumstances indicated in number 2° of Article 61;
- 2° against an ascendant or descendant, when one of the circumstances indicated in numbers 1° and 4° of article 61 is present or when a poisonous substance or other insidious means is used or when there is premeditation;
- 3) by a fugitive, to escape arrest, capture, or imprisonment, or to obtain the means of subsistence during flight;
- 4) by an accomplice to a crime, to escape arrest, capture, or imprisonment;
- 5) during the commission of any of the crimes provided for in Articles 572, 583-quinquies, 600-bis, 600-ter, 609-bis, 609-quater, and 609-octies;
 - 5.1) by the perpetrator of the crime provided for in Article 612-bis against the same victim;
 - 5-bis) against a judicial police officer or agent, or a public security officer or agent, in the course of or because of the performance of their duties or service.

For the purposes of criminal law, a fugitive is anyone who finds themselves in the conditions indicated in number 6 of Article 61.

Article 577

Life imprisonment shall apply if the offense referred to in Article 575 is committed:

1° against an ascendant or descendant, including by way of adoption of a minor, or against a spouse, including a legally separated spouse, against the other party to a civil union, or against a person regularly cohabiting with the offender or linked to him by an affective relationship;

2° by means of poisonous substances, or by other insidious means;

3° with premeditation;

4° with the concurrence of any of the circumstances indicated in numbers 1 and 4 of Article 61.

The penalty shall be imprisonment for a term of twenty-four to thirty years if the act is committed against a divorced spouse, the other party to a civil union, where it has ceased, a person linked to the offender by stable cohabitation or an affective relationship, where it has ceased, a brother or sister, the adopter or the adoptee in the cases regulated by Title VIII of Book I of the Civil Code, the adoptive father or mother, or the adoptive child, or against a relative in the direct line.

Article 577bis

Anyone who causes the death of a woman when the act is committed as an act of hatred or discrimination or abuse of power or as an act of control or possession or domination because she is a woman, or in relation to the woman's refusal to establish or maintain a romantic relationship, or as an act of limiting her individual freedoms, shall be punished with life imprisonment.

Except for the cases referred to in the first sentence, Article 575 shall apply. The aggravating circumstances referred to in Articles 576 and 577 shall apply. When there is only one mitigating circumstance or when a mitigating circumstance coincides with one of the aggravating circumstances referred to in the second paragraph, and the former is considered to prevail, the penalty shall not be less than twenty-four years. When there are several mitigating circumstances, or when several mitigating circumstances concur with any of the aggravating circumstances referred to in the second paragraph, and the former are considered to prevail, the penalty shall not be less than fifteen years.

Malta

Artikkel 211

(1) Whosoever shall be guilty of wilful homicide shall be punished with imprisonment for life.

(2) A person shall be guilty of wilful homicide if, maliciously, with intent to kill another person or to put the life of such other person in manifest jeopardy, he causes the death of such other person.

(3) Where the offender gives cause to the death of a person within the limits of the territorial jurisdiction of Malta, the homicide shall be deemed to be wholly completed within the limits of the said jurisdiction, notwithstanding that the death of such person occurs outside such limits.

Artikel 211A

In sentencing a person convicted of the wilful homicide or of the attempted wilful homicide of a person of the female gender the court shall, in establishing the punishment, give due consideration to whether the homicide or attempted homicide: (a) was the result of violence committed by an intimate partner with whom the victim was or is still in a relationship or of whom the victim is the spouse or former spouse; or (b) resulted from violence by a member or members of the family; or (c) was committed for misogynist motives; or (d) was committed for reasons of honour of the perpetrator, or of family reputation, or for reasons related to religious or cult belief or practices; or (e) was committed due to motives based on the gender, or gender identity, or sex or sexual orientation of the victim; or (f) was committed as a result of sexual violence or of acts of a sexual nature; or (g) was committed due to the victim being involved in prostitution, or being subjected to sexual exploitation being the victim of human trafficking for purposes sexual exploitation, and the court shall consider the existence of any of the said circumstances as a factor militating against leniency in punishment.

Oostenrijk

§ 33.

(1) Ein Erschwerungsgrund ist es insbesondere, wenn der Täter

1. mehrere strafbare Handlungen derselben oder verschiedener Art begangen oder die strafbare Handlung durch längere Zeit fortgesetzt hat;
2. schon wegen einer auf der gleichen schädlichen Neigung beruhenden Tat verurteilt worden ist;
3. einen anderen zur strafbaren Handlung verführt hat;
4. der Urheber oder Anstifter einer von mehreren begangenen strafbaren Handlung oder an einer solchen Tat führend beteiligt gewesen ist;
5. aus rassistischen, fremdenfeindlichen oder anderen besonders verwerflichen Beweggründen, insbesondere solchen, die sich gegen eine der in § 283 Abs. 1 Z 1 genannten Gruppen von Personen oder ein Mitglied einer solchen Gruppe ausdrücklich wegen der Zugehörigkeit zu dieser Gruppe richten, gehandelt hat;
- 5a. aus religiös motivierten extremistischen Beweggründen gehandelt hat;
6. heimtückisch, grausam oder in einer für das Opfer qualvollen Weise gehandelt hat;
7. bei Begehung der Tat die Wehr- oder Hilflosigkeit eines anderen ausgenützt hat;
8. die Tat unter Missbrauch der personenbezogenen Daten einer anderen Person begangen hat, um das Vertrauen eines Dritten zu gewinnen, wodurch dem rechtmäßigen Identitätseigentümer ein Schaden zugefügt wird.

(2) Ein Erschwerungsgrund ist es auch, wenn der Täter eine vorsätzliche strafbare Handlung nach dem ersten bis dritten oder zehnten Abschnitt des Besonderen Teils oder eine sonstige strafbare Handlung unter Anwendung von Gewalt oder gefährlicher Drohung

1. als Volljähriger gegen eine minderjährige Person oder für diese wahrnehmbar gegen eine ihr nahestehende Person
2. gegen eine Angehörige oder einen Angehörigen (§ 72), einschließlich einer früheren Ehefrau, eingetragenen Partnerin oder Lebensgefährtin oder eines früheren Ehemanns,

eingetragenen Partners oder Lebensgefährten oder als mit dem Opfer zusammenlebende Person;

3. unter Missbrauch einer Autoritätsstellung;

4. gegen eine aufgrund besonderer Umstände schutzbedürftige Person unter Ausnützung deren besonderer Schutzbedürftigkeit;

5. unter Einsatz eines außergewöhnlich hohen Ausmaßes an Gewalt oder nachdem der Tat eine solche Gewaltanwendung vorausgegangen ist;

6. unter Einsatz oder Drohung mit einer Waffe begangen hat.

(3) Ein Erschwerungsgrund ist es ferner auch, wenn der Täter einer strafbaren Handlung nach § 165 ein Verpflichteter im Sinne des Art. 2 der Richtlinie (EU) 2015/849 zur Verhinderung der Nutzung des Finanzsystems zum Zwecke der Geldwäsche und der Terrorismusfinanzierung, ABl. Nr. L 141 vom 05.06.2015 S 73, in der Fassung der Richtlinie (EU) 2018/843, ABl. Nr. L 156 vom 19.06.2018 S 43, ist und die Straftat in Ausübung seiner beruflichen Tätigkeit, die unter diese Richtlinie fällt, begangen hat.

Spanje

Article 22.4

Committing the crime for racist, anti-Semitic, anti-Gypsy, or other discriminatory reasons related to the victim's ideology, religion, or beliefs; their ethnicity, race, or nationality; their sex, age, sexual orientation, or gender identity; gender-based reasons; aporophobia or social exclusion; the illness they suffer from or their disability, regardless of whether such conditions or circumstances actually apply to the person on whom the conduct is directed.

Article 23

It is a circumstance that may mitigate or aggravate liability, depending on the nature, motives, and effects of the crime, to be or have been the aggrieved spouse or person who is or has been linked in a stable manner by a similar relationship of affection, or to be an ascendant, descendant, or sibling by nature or adoption of the offender or his or her spouse or cohabitant;

Portugal

Article 132 Aggravated homicide

1 If death is caused in circumstances that reveal particular reprehensibility or perversity, the perpetrator shall be punished with imprisonment for 12 to 25 years.

2 The circumstances referred to in the previous paragraph may reveal the particular reprehensibility or perversity referred to therein, including, among others, the circumstance that the perpetrator:

a) Is a descendant or ascendant, adopted child or adoptive parent of the victim;

b) Committing the act against a spouse, former spouse, person of the opposite or same sex with whom the perpetrator has or has had a romantic relationship or a relationship analogous to that of spouses, even without cohabitation, or against a parent of a common first-degree descendant;

c) Commits the act against a person who is particularly defenseless due to age, disability, illness, or pregnancy;

d) Uses torture or acts of cruelty to increase the victim's suffering;

- e) Is motivated by greed, the pleasure of killing or causing suffering, for excitement or to satisfy sexual instincts, or for any other base or futile reason;
- f) Being motivated by racial, religious, or political hatred, or hatred based on the victim's color, ethnic or national origin, sex, sexual orientation, or gender identity;
- g) Being intended to prepare, facilitate, carry out, or cover up another crime, facilitate escape, or ensure the impunity of the perpetrator of a crime; h) Committing the act together with at least two other people or using particularly dangerous means or means that result in the commission of a crime of common danger;
- i) Using poison or any other insidious means;
- j) Acting with cold-bloodedness, with reflection on the means employed, or having persisted in the intention to kill for more than twenty-four hours; l) Committing the act against a member of a sovereign body, the Council of State, a representative of the Republic, a magistrate, a member of a body of the autonomous regions' own government, the Ombudsman, a member of a local authority body or service or body exercising public authority, a commander of a public force, a juror, a witness, a lawyer, a solicitor, an enforcement agent, a judicial administrator, anyone who performs functions in the context of extrajudicial dispute resolution procedures, civil or military public officials, security forces or services agent, firefighter and other civil protection agents, law enforcement officer or citizen in charge of public service, professional in the field of education and health, professional who performs inspection and interaction with the public functions in the Tax and Customs Authority and in the Tax and Customs Authority of the Autonomous Region of Madeira, inspection agents and inspectors of concessionary companies or providers of public passenger transport services, ministers of religion, journalists, or judges or sports referees under the jurisdiction of sports federations, in the exercise of their duties or because of them;
- m) Being a civil servant and committing the act with serious abuse of authority.

Article 133 Privileged homicide

Anyone who kills another person while overcome by understandable violent emotion, compassion, despair, or a motive of significant social or moral value, which significantly diminishes their guilt, shall be punished with imprisonment for 1 to 5 years..